

АВВА ДОРТЕЙ

ЦЪРКОВНИ СЛОВА

ПРЕВЕДЕ
АРХИМАНДРИТ ИОСИФ

ТЕСАЛОНИКИ - ГЪРЦИЯ
1991г.

ΑΒΒΑ ΔΟΡΟΤΕΪ

ЦЪРКОВНИ СЛОВА

ΠΡΕΒΕΔΕ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤ ЙОСИФ

Δωρεά τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς
τούς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς των τῆς Βουλγαρίας.

Дарение от Православните Християни на Гърция за
братята им в Христа от България.

Αυτό τό βιβλίο, ὅπως καί ἄλλα παρόμοια, ἔχει ἀνατυπωθεῖ στήν Ἑλλάδα κατά τό μήνα Νοέμβριο 1991 στό τυπογραφεῖο “Μέλισσα” τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος “Λυδία” μέ τήν χρηματική βοήθεια πολλῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν - κληρικῶν καί λαϊκῶν - ἀπ’ ὅλες τίς περιοχές τῆς Ἑλλάδος, καθώς καί τῆς βουλγαρικῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζωγράφου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Σημαντική ὑπῆρξε καί ἡ βοήθεια τῆς ὡς ἄνω Ἀδελφότητος “Λυδία”, ἡ ὁποία ἔχει ἀνατυπώσει πολλά βουλγαρικά θρησκευτικά βιβλία ἐντελῶς δωρεάν ἢ σέ πολύ χαμηλή τιμή, ὅπως τό παρόν βιβλίο.

Тази книга, както и други подобни, е препечатана в Гърция през месец Ноември 1991г. в печатница «Мелиса» на Православното Християнско Братство «Лидиа» с паричната помощ на много православни християни - духовници и миряни - от всички краища на Гърция, както и на българския Монастир «Зограф» от Света Гора-Гърция. Значителна беше и помощта на горе споменатото Братство «Лидиа», което е препечатало много български религиозни книги съвсем безплатно или на много ниска цена, както настоящата книга.

ПРЕДГОВОР КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ПРЕВОД

С малки изключения, светоотеческата литература е непозната на нашия православен читател на български език. А тя е драгоценна рудница на духовни подвизи, за които жадува всяка вярваща душа.

Чувствувам се щастлив, че с Божия помощ можах да превода и да поднеса на православните читатели високодуховните слова на преподобния авва Доротей, който заема едно от първите места между църковните писатели на древността.

Превода направих от VII-то издание на Поученията на руски език, печатани в Калуга през 1895 г.

Постарах се, доколкото ми позволяват силите, преводът да бъде по възможност по-точен, тъй като, от една страна, самата конструкция на класическата реч не позволява свободно предаване на мисълта и, от друга — *„за да се запазят, както е казано в предговора към руското издание, оная особени качества на Поученията на преподобния Доротей, за които се говори в посланието за тая книга“*, приложено към споменатото издание.

Макар *Словата* да са предназначени за монаси, пред каквито са били и произнасяни, те могат да бъдат еднакво полезни за всички, които желаят да се просветят духовно и да се утвърдят в добродетелите.

София, 1954 г.

ПРЕВОДАЧЪТ

ПРЕДГОВОР

Като предлагаме на просветеното внимание на любителите на отеческите творения превода на руски език на книгата „поучения на преподобния авва Доротей“, считаме за нужно да кажем няколко думи за това издание.

Този превод е направен от гръцкия текст, издаден във Венеция в 1770 г., и е грижливо сравнен със славянския превод, който е направен още в началото на 17 в. и издаден за първи път в Киево-Печерската Лавра, от архитипографа на същата иеросхимонах Памво Беринда в 1628 г.¹, а сега се печата без никаква промяна, по славянския превод на трудовете на св. Ефрема Сирина, в които той влиза като 4-та част. Чрез това сравняване, всички трудноразбираеми места в Славянския превод (за голяма част от читателите неясен поради древността на езика и някои особености в изразите) са поправени, а ония места в гръцкия текст, които се оказаха твърде несходни със славянския превод, поставихме под черта, дето поместихме също и някои необходими пояснения.

Вместо няколко въпроси и отговорите на тези въпроси от св. св. старци Варсануфий Велики и Йоан Пророка, които обикновено се печатаха в славянските издания на книгата на преподобния Доротей, ние поместихме тук всички писмени беседи между великите старци и тяхния дострен ученик, преподобния Доротей, каквито само са дошли до нас в книгата на Отговорите на св. св. Варсануфий и Йоан.

Ние се постаряхме, нашият превод да бъде колкото е възможно по-точен, по-близък до оригинала и същевременно да бъде прост, ясен и лесноразбираем от всички, за да се запазят по този начин и в превода ония особени качества на поученията на преподобния Доротей, за които се говори в посланието за тази книга, дето между другото е казано, че макар преподобният да е имал голям дар слово, но, желайки и в това да покаже пример в смиrenomъдрието, той винаги е предпочитал смирения и прост начин на изразяване и избягвал надутостта на речта.

Ние съзнаваме, че въпреки всичките ни усилия, и в този слаб труд, както във всички човешки дела, ще се намерят много недостатъци. Затова и молим благочестивите читатели, да се отнесат към тези

¹) В последованието на книгата между другото е казано, че тя „се поправи от древния истински и славен Елино-гръцки текст от всечестния иеромонах Кир Йосиф, Протосингел на Светейшия Велик Александрийски Престол и поклонник в светите земи Палестина и Синая. Повод за това дал е всечестният свещенонок Господин отец Памво Беринда, Иерусалимски Протосингел и Архитипограф на Светата Киево-Печерска Лавра, който не само че посвети дълги години на тази душеполезна работа, но и сега, с Божия помощ, много се потруди за поправяне (в типографско отношение) от Славянския език“

недостатъци с християнска любов и благосклонно да приемат това ново издание на високодуховните поучения на преподобния Доротея.

Не само монасите, но и всички християни ще намерят тук много душеполезни съвети и напътствия. Съединявайки в своите поучения дълбоко познаване на човешкото сърце с християнска простота, преп. Доротея предлага ясно духовно огледало, в което всеки може да види себе си и да намери вразумяване и съвет, как да поправи своите душевни слабости и малко по малко да достигне чистотата и безстрастието.

Кратките сведения за живота на преподобния Доротея ние заехме отчасти от неговите собствени слова и въпроси към св. старци, отчасти от книгата: *Les vies des pères des déserts d'orient avec leur doctrine spirituelle et leur discipline monastique. Avignon. 1761.*

КРАТКИ СВЕДЕНИЯ ЗА ПРЕПОДОБНИЯ ДОРОТЕЙ

Ние нямаме сведения, за да определим точно времето, в което е живял преподобният Доротея, известен повече като църковен писател. Приблизително това време се определя от свидетелството на схоластика Евагрия, който, в своята църковна история, писана, както е известно, около 590 г., спомена за съвременника и наставника на преподобния Доротея, великия старец Варсануфий, като казва, че той „още живее, уединен в килия“¹⁾. От тук може да се заключи, че преподобният Доротея е живял в края на VI и началото на VII в. Предполагат, че той е бил роден в околностите на Аскалона²⁾. Своята ранна младост той прекарал в усърдно изучаване на светските науки. Това се вижда от неговите собствени думи, поместени в началото на 10-то поучение, дето преподобният говори за себе си: „когато изучавах светските науки, отначало това ми се стори доста отегчително и когато отивах да взема книга, аз бях в положението на човек, който отива да се докосне до звяр. Но когато продължавах да принуждавам себе си, Бог ми помогна и моето прилежание ми стана такъв навик, че от усърдие към четене аз не забелязвах какво ям, какво пия, или как спя. И никога не си позволявах да отида на обяд с никого от моите другари и дори не влизах в разговор с тях във време на четенето, макар да бях общителен и обичах другарите си. Когато учителят ни пускаше, аз се измивах, защото изсъхвах от прекомерно четене и чувствавах потребност всеки ден да се освежавам с вода. Отивайки си у дома, аз не знаех какво ще ям, защото нямах свободно време да се грижа за храната си, но аз имах един верен човек, който ми приготвяваше това, което той искаше. Аз ядех, каквото намерех приготвено, имах винаги книга до мене на леглото и често се вдълбочавах в нея. Дори и когато спях, книгата бе до мене на масата и, едва заспал, аз скачах от леглото, за да продължа четенето. Също вечерно време, когато се връщах (у дома) след вечерня, аз запалвах кандилото и четех до полунощ, намирайки се (изобико) в такова състояние, че от четене не познавах сладостта на почивката“.

Като се учил с такава ревност и усърдие, преподобният Доротея придобил обширни познания и развил своя природен дар да говори, за което спомена неизвестният писател на посланието за книгата и неговите поучения, казвайки, че преподобният „имал голям дар да говори“ и, подобно на мъдра пчела, обхождайки цветовете, събирал полезното от съчиненията на светските философи и го предлагал в поученията си, за обща поука. Може би и в тоя случай преподобният е следвал примера на св. Василия Велики, чиито наставления той изучавал и се

¹⁾ Гл. Църк. история на Евагрия схоластика, ч. IV, гл. 33, С. II. 1853.

²⁾ Les vies des pères des déserts d'orient, t. 2, p. 508.

стараел да приложи на дело¹⁾. От поученията на преподобния Доротея и въпросите му към старците е видно, че той добре е познавал произведенията на езическите писатели, но несравнено по-добре е познавал творенията на св. отци и учители на Църквата: Василий Велики, Григорий Богослов, Йоан Златоуст, Климент Александрийски и много знаменити подвижници от първите векове на християнството. А съвместният живот с великите старци и трудовете на подвижничеството го обогатили с опитно знание, за което свидетелствуват неговите поучения.

Макар ние и да не знаем за произхода на преподобния, но от беседите му с великите старци се вижда, че той е бил заможен и, още преди да приеме монашеско пострижение, се е ползувал от наставленията на знаменитите подвижници св. св. Варсануфий и Йоан. Това се вижда от отговора, даден му от св. Йоан на въпроса за раздаване на имуществото: „Брате, на първите въпроси ти отговорих като на човек, който се нуждае от мляко. А сега, когато ти говориш за съвършено отричане от света, то слушай внимателно, по думите на Писанието: *„отвори устата си, и аз ще ги изпълня“* (Пс. 80, 11).²⁾ От това е ясно, че св. Йоан му е давал съвети още преди пълното му отричане от света. За съжаление, всички тези душеполезни слова на светите старци не са стигнали до нас. Имаме само онези от тях, които са се запазили в книгата на Отговорите на св. св. Варсануфий и Йоана.

Не се знае, какво е подбудило преподобния Доротея да остави света, но, разглеждайки неговите поучения и в частност въпросите към св. св. старци, може да се заключи, че той се е отдалечил от света, имайки предвид само едно — да постигне Евангелско съвършенство чрез изпълнение на Божиите заповеди. Сам той говори за св. св. мъже, в първото си поучение: „Те разбрали, че, бидейки в света, не могат удобно да изпълняват добродетелите и измислили за себе си особен начин на живот, особен начин на действуване, — говоря за монашеския живот, — и започнали да бягат от света и да живеят в пустините“.

Вероятно за това негово решение благотворно влияние са имали и беседите на светите старци. Защото, като постъпва в манастира на преп. Серида, Доротея незабавно се предал в пълно послушание на св. Йоан Пророка и нищо не си позволявал да върши, без да се съветва с него³⁾. „Когато бях в общежитието, говори за себе си преподобният, аз откривах всичките си помисли на стареца авва Йоан и никога, както казах, не се решавах да направя нещо без неговия съвет. И понякога помисълът ми казваше: „Та нали старецът ще ти каже същото? Защо само да го безпокоиш напразно?“ А аз отговарях на помисъла: „Анатема на тебе, на твоето разсъждение и разум, на твоето мъдруване и знание! Защото каквото знаеш, знаеш го от демоните“. И тъй, аз отивах и се допитвах до стареца. И понякога се случваше, че той ми отговаряше същото това, което имах в ума си. Тогава помисълът ми казваше: „Е, видя ли? Нали ти казвах, че само напразно ще безпокоиш стареца?“ Аз отговарях на помисъла: „Сега това е вече

¹⁾ Гл. по-долу: Въпроси на препод. Доротея. Въпроси 67 и 68.

²⁾ Гл. по-долу, въпрос 1.

³⁾ Гл. слово 5.

добро, то е от Светия Дух; а твоето внушение е лукаво, идва от демоните и е дело на страстното разположение на душата ми“. И тъй, аз никога не си позволявах да се подчиня на своя помисъл, без да запитам стареца.“

Споменът за голямото прилежание, с което преп. Доротей се е занимавал със светските науки, го насърчавал и в трудовете за добродетели. „Когато постъпих в манастир, пише той в 10-то си поучение, аз си казвах: „ако при изучаване на светските науки у мене се роди такова желание и такова разпаленост, като се упражнявах в четене, което стана в мене навик, то толкова повече (така ще бъде) при обучаване в добродетелта и от този пример аз черпех много сили и усърдие“.

Картината на неговия вътрешен живот и преуспяване под ръководството на старците ни се открива отчасти от въпросите му към духовните отци и наставници в благочестието. А в поученията му намираме някои случаи, които свидетелствуват, как той е принуждавал себе си към добродетелта и как е преуспявал в нея. Обвинявайки винаги себе си, той се е стараел да покрива недостатъците на ближните с любов и провиненията им към него е приписвал на изкушения, или на незлонамерена простота. Така, в четвъртото си поучение преподобният привежда няколко примера, от които се вижда, че, бидейки силно оскърбяван, той търпеливо понасял това и, както сам казва, през 9 годишното си стоене в общежитието, никому не казал оскърбителна дума.

Послушанието, което му било възложено от игумена Серида, се състояло в това — да приема и утешава странници и тук неведнаж се е показало неговото голямо търпение и усърдие в служенето на ближния и Богу. „Когато аз бях в общежитието, говори за себе си преподобният Доротей, игуменът и Съветът на старците ме направиха сранно-приемец. А скоро преди това бях боледувал тежко. И тъй, (случваше се) — вечер идваха странници и аз ги посрещах и настанявах, после идваха камиларите и аз трябваше да им прислужвам. Често ме търсеха и след като съм си легнал да спя и ме събуждаха, а между това идваше и часът за бдение. Току що заспал, канонархът ме събуждаше, но, от работа или болести, аз бивах съвсем отпаднал и сънят отново ме оборваше, така че, обезсилен от температурата, аз не съзнавах себе си и му отговарях сънливо: „добре, господине, Бог да спомни твоята любов и да те награди. Ти поръчваш, аз ще дойда, господине.“¹⁾ Но, след като той си отиваше, аз отново заспивах и много скърбях, че закъснявах в църква. И понеже канонархът не можеше да ме чака, аз изпрсих от двама братя, единият да ме събужда, а другият — да не ми позволява да дрема във време на бдението. И повярвайте ми, братя, аз тъй много ги уважавах, и изпитвах към тях голямо благоговение, като че ли чрез тях се извършваше моето спасение.“

Подвизавайки се така, преподобният Доротей достигнал голяма духовна висота и когато бил назначен за началник на болницата, която неговият брат уредил в манастира на преподобния Серида, служил за

¹⁾ Гл. слово 11

всички като полезен пример на любов към ближния и същевременно лекувал душевните рани и немощи на братята. Неговото дълбоко смирение лъха и в самите му думи, с които той говори (за смирението) в 11-то си поучение. „Когато бях в общежитието, не зная как братята се заблуждаваха (относно мене) и ми изповядваха всички свои помисли и игуменът със Съвета на старците ми заповяда да взема върху себе си тая грижа“. Под неговото ръководство израстнал духовно в толкова кратко време и онзи простосърдечен работник на послушанието Доситей, чийто живот е описан в няколко специални страници на тази книга. Имайки още с постъпването си в манастира за свой наставник св. Йоан Пророка, преподобният Доротей приемал от него наставленията като от Божия уста и се считал щастлив, че в битността си в общежитието се удостоил да му послужи, както той сам говори за това в поучението си за Божествения страх: „когато бях още в манастира на авва Серида, случи се, че прислужникът на стареца авва Йоан, ученик на авва Варсануфий, се разболя и аввата ми заповяда да служа на стареца. А аз и вратата на килията му целувах отъвн (с такова чувство), с каквото друг се покланя на честния кръст, толкова повече (се радвах) да му служа“. Подражавайки във всичко на примера на светите подвижници и прилагайки на дело благодатните наставления на своите отци: Великия Варсануфий, Йоан и игумена Серида, преподобният Доротей, без съмнение, бил и наследник на техните духовни дарования. Защото Божият промисъл не го остави под крината на неизвестността, но го постави на светилника на игуменството. Сам той е търсил уединение и безмълвие, което се вижда от въпросите му към старците¹⁾.

След смъртта на авва Серида и св. Йоан Пророка, когато техният общ наставник Великият Варсануфий съвсем се уединил в килията си, преподобният Доротей напуснал общежитието на авва Серида и станал игумен. Вероятно към това време се отнасят поученията, които той е говорил на учениците си. Тези поучения (на брой 21) и няколко послания съставляват всичко, което е останало от него, макар светлината на учението му да се е разпръснала не само в монашеските общежития, но и в света. Защото мнозина, привлечани от славата на неговите подвизи и добродетели, са идвали при него за съвети и наставления, за което свидетелствува неизвестният писател на посланието, поставено като предисловие към поученията (който, както може да се съди по съдържанието на посланието, е познавал лично преподобния Доротей и, вероятно, е бил негов ученик). Той говори, че преподобният, съобразно с дарбите (дадени му от Бога), изпълнявал светото и мирносно служение еднакво в отношенията си към богати и бедни, мъдри и прости, жени и мъже, стари и млади, нещастни и щастливи, чужди и свои, миряни и монаси, началници и подчинени, роби и свободни: за всички той е бил всичко и спечелил мнозина.

За голямо съжаление, до нас не са дошли пълни животописни сведения за този велик подвижник, които, без съмнение, биха били

¹⁾ Гл. по-долу: въпрос 63 и н. т.

твърде поучителни. Като избрахме от неговите собствени трудове това малко, което сега предлагаме на читателите, считаме за нужно да присъединим към него и свидетелството на св. Теодор Студит за истинността и чистотата на творенията на преподобния Доротей. По този въпрос св. Теодор Студит говори в завещанието си така: „приемам всяка Боговдъхновена книга от Ветхия и Новия завет, така също и житията и Божествените творения на всички Богоносни отци, учители и подвижници. Това говоря заради умоповредения Памфил, който, дошел от изток, оклевети ония преподобни отци, т. е. Марка, Исая, Варсануфия, Доротей и Исихия; не онези Варсануфия и Доротей, които бяха съмишленици на Акефалита и на т. н. Декакерат (десеторог) и заради това бяха предадени на анатема от св. Софроний в неговата книга, защото тези са свършено различни от гореспоменатите от мене, които аз, по предание на отците, приемам, като питах за това свещеноначалствуващия светейши Патриарх Тарасий и другите авторитетни източни Отци; пък и в учението на гореспоменатите отци аз не намерих не само ни най-малко нечестие, но, напротив, много душевна полза“¹⁾. Същото свидетелствува и другият древен писател Нил, чиито слова са напечатани като предисловие към поученията на преподобния авва Доротей, в гръцкия оригинал и в славянския му превод. „Нека се знае, говори той, относно тази душеполезна книга, че е имало двама монаха на име Доротей и двама — на име Варсануфий; едните боледували от учението на Севира, а другите били във всичко православни и достигнали свършенство в подвизите (на благочестието); те именно са споменати в тази книга, поради което и ние я приемаме с любов, като произведение на този авва Доротей — блажен и достолавен между Отците“.

¹⁾ Гл. завещание на св. Теодор в кн. Огласителни поучения, Москва, 1853, стр. 279 и 280. (Ср. изд. II, Калуга, 1896, стр. 332—333. Б. пр.)

ПОСЛАНИЕ ЗА ТАЗИ КНИГА КЪМ БРАТА, КОИТО Е МОЛИЛ ДА МУ
ИЗПРАТЯТ НАМЕРЕНИТЕ СЛОВА НА ПРЕПОДОБНИЯ НАШ ОТЕЦ
АВВА ДОРОТЕЙ, ЗА КОГОТО ТУК Е ПОМЕСТЕНА ПОХВАЛА С КРАТ-
КО ЖИВОТООПИСАНИЕ И РАЗКАЗ ЗА ЖИВОТА НА АВВА ДОСИТЕЙ

Многолюбезни брате, похвалявам твоето усърдие, ублажавам твоята благословена и наистина добролюбива душа за ревността в доброто. Защото, така трудолюбиво да изпитваш и истински да хвалиш съчиненията и делата на наистина блажения и богодостоеен наш отец, съименник на Божия дар, значи да хвалиш добродетелта, да любиш Бога и да се грижиш за истинския живот. По думите на блажения Григорий, похвалата ражда съревнование, съревнованието — доб одетел, а добродетелта — блаженство. И тъй, трябва да се радваме да сърадваме истински на това твое преуспяване, защото ти си се удостоил да последваш стъпките на онзи, който подражаваше на Кроткия и Смирнен по сърце, който, като последва душевното самоотричане на Петра и другите ученици на Христа, дотолкова отхвърли от себе си пристрастяването към видимите неща и дотолкова предаде себе си на дела, угодни на Бога, че и той, както аз твърдо зная, можеше с дързновение да каже на Спасителя: „ето, ние оставихме всичко и Те последвахме“ (Мат. 19, 27). Така, достигнал свършенство в кратко време, с Бога, той е навършил дълги години (Притч. 4, 13). Той живееше не във видимите пустини и планини и не считаше за важно да има власт над дивите зверове, но той възлюби душевната пустиня и желаше да се приближи до вечните планини, дивно просвещаващи и да настъпи върху душепагубната глава на мислените змии и скорпиони. С помощта на Христа, чрез мъчително отсичане на своята воля, той се удостои скоро да достигне тези вечни планини. А отсичането на собствената воля му откри непогрезимия път на св. отци, който му показа онова блажено и спасително бреме леко и благото иго наистина благо. Чрез отсичане на волята си той се научи на най-добрия и дивен начин на възвисяване — на смирение и приетата от светите старци заповед: „бъди милостив и кротък“ изпълни на дело, а чрез това се украси със всички добродетели. Блаженият винаги имаше в устата си онова старческо изречение: „който е постигнал отсичането на своята воля, той е постигнал покоя“. Защото той, като изпитваше старателно, намери, че корен на всички страсти е самолюбие¹⁾. Против това именно самолюбие, родено от сладостно-горчивата наша воля, като употреби такова действително лекарство (т. е. отсичане на волята), той извади из корен и изсуши лукавите издънки, стана истински работник на безсмъртни плодове и пожъна истинския

¹⁾ В гръцкия текст е прибавено: т. е. ласков към успокояване на своето тяло.

живот. Като търсеше усърдно скритото съкровище в нивата (Мат. 13), като го намери и прибра, той истински се обогати, като получи неизчерпаемо богатство. Аз бих желал да имам достойна сила на словото и мисълта, за да мога да изложа поред и неговия свет живот, за обща полза, като очевиден пример на добродетелта, като покажа, как той вървя по она тесен и същевременно широк, преславен и блажен път. Този път се нарича тесен затова, че върви неуклонно и, без да се раздвоява, минава между две хлъзгави стръмнини — както Божият приятел и наистина велик, Василий, обяснява теснотата на скръбния и спасителен път. А широк той се нарича поради безпристрастието и свободата на ония, които вървят по него, заради Бога, и особено поради висотата на смирението, което единствено, както е казал Антоний Велики, стои по-високо от всички дяволски мрежи. Затова и върху него (преп. Доротея) действително се изпълниха думите: *Твоята заповед е безмерно широка* (Ис. 118, 96). Но аз изоставям това, като невъзможно за мене; познавайки добре, освен всички други добри качества на блажения, и това, че той, подобно на пчела, летейки от цвят на цвят, когато и в съчиненията на светските философи намереше нещо полезно, без да се лени, в подходяще време го предлагаше като поучение, казвайки между другото „нищо излишно“ и „познай себе си“ и други душеполезни съвети, към изпълнението на които ме подбужда, както е казано, ако не благоразумното желание, то моето неволно безсилие. А това, което ми заповяда Вашата усърдна и добролюбива душа, аз изпълних смело, страхувайки се от тежестта на непослушанието и от наказанието за леността, и с това послание изпратих Вам, благоразумния търговец на духовни ценности, заровения у мене талант, т. е. намерените поучения на блажения, както и ония, които той се е удостоил да получи от своите старци, и ония, които той сам е предал на своите ученици, постъпвайки и учейки по примера на нашия истински Учител и Спасител. Макар и да не можахме да намерим всичките слова на този свет мъж, но само част от тях, които отначало бяха разпръснати на разни места и с Божия помощ бяха събрани от някои ревнителни, достатъчно е да предложим и това малко, за правилната насока на твоята мисъл, според казаното: *дай съвет на мъдрия, и той ще бъде още по-мъдър* (Притч. 9, 9). Какъв беше блаженият Доротея, който бе подготвян за монашески живот по Бога и, съгласно своето намерение, прие този монашески живот, сам аз си спомням. В отношенията си към своите духовни отци той обладаваше пълно отричане от всичко и искрена покорност пред Бога, честа изповед, точно и неизменно (опазване) на съвестта и най-вече несравнимо съзнателно послушание, бидейки във всичко това утвърждаван от вярата и усъвършенствуван от любовта. В отношенията си към братята, които се подвизаваха с него, (той имаше): свенливост, смирение и приветливост, без гордост и дързост, а повече от всичко — добродушие, простота, незлобие — корени на благоговението и доброжелателството и на по-сладкото от мед единомушие — майка на всички добродетели. А в делата си — усърдие и благоразумие, кротост и споконствие, признак на добър нрав. По отношение на вещите (с които

се разпореждаше за обща полза), той проявяваше: старание, спретнатост, потребното без излишество. Всичко това, взето заедно с другите негови качества, се управляваше от Божия разум. А преди всичко и над всичко той притежаваше: смирение, радост, дълготърпение, целомъдрие, любов към чистотата, внимателност и поучителност. Но, който би започнал да изброява всичко подробно, той би се оприличил на човек, който иска да преброи дъждовните капки и морските вълни, пък и никой не трябва, както казах по-рано, да се заема с работа, която превишава неговите сили.

По-добре да предоставя Вам това приятно изследване и вие, без съмнение, ще се насладите от него и ще разберете, от какъв живот и от какво блажено пребиваване на Божествения промисъл, който всичко насочва към добро, беше приведен към поучаване и грижа за душите този милосърден и състрадателен отец, наистина достоен да учи и просвещава душите, велик по разум и най-велик по простота, голям в мъдростта и най-голям в благоговението, издигнат във видения и най-издигнат в смирението, богат в Бога и беден духом, сладък в словото и най-сладък в държанието, опитен лекар за всяка болка и всяко лекуване. Той, съобразно със своя дар, изпълняваше светото и мирносно служение еднакво в отношенията си към богати и бедни, мъдри и прости, жени и мъже, стари и млади, нещастни и щастливи, чужди и свои, миряни и монаси, началници и подчинени, роби и свободни. За всички той беше всичко и спечели мнозина. Но, време е вече, възлюблени, да ти предложию сладката трапеза от отечески слова, от която всяка част и изречение, дори най-малкото, принася голяма полза и придобивка. Защото, макар този Божествен и дивен мъж да имаше голям дар слово, но, желяейки, според заповедта, да снизходи и в това и да се покаже пример в смиреномъдрието, той винаги предпочиташе смирения и прост начин на изразяване и избягваше надутостта на речта. А ти, като почувствуваши наслада, достойна за твоето блажено и искрено старание, радвай се и се весели и подражай на живота, който достойно си пожелал, като молиши Владиката на всичко и за моето неразумие. Най-напред ще разкажа кратко за блажения отец Доситея, който бе първият ученик на светия авва Доротея.

РАЗКАЗ ЗА БЛАЖЕНИЯ ОТЦА ДОСИТЕЯ, УЧЕНИК НА СВ. АВВА ДОРОТЕЙ

Истински блаженият авва Доротей, като възлюбил иноческия живот в Бога, се оттеглил в киновията¹ на отца Серид, дето намерил много големи подвижници, пребиваващи в безмълвие, най-изтъкнати между които били двамата велики старци св. Варсануфий и неговият ученик и сподвижник авва Йоан, наречен пророк, поради дара на прозорливост, който имал от Бога. На тези старци св. Доротей предал себе си в послушание с дълно доверие и беседвал с тях чрез светия отец Серид, а на отца Йоан пророка той и послужил. Гореспоменатите свети старци намерили за нужно, преподобният Доротей да уреди болницата и, като се настани в нея, сам да се грижи за всичко в нея, тъй като братята много скърбяли за това, че няма кой да се грижи за тях, когато се разболеят. И тъй, той, с Божията помощ, уредил болницата, със съдействието на своя роден брат, който го снабдил със всичко, което било необходимо за обзавеждането ѝ, защото бил твърде много христоролюбив и монахолюбив човек. И тъй, авва Доротей, както казах, с още някои благоговейни братя, служил на болните и, като началник на болницата, сам надзиравал всичко. — Веднаж игуменът авва Серид го повикал при себе си. Като отишел при игумена, Доротей намерил при него някакъв младеж във военно облекло, твърде млад и красив, който бил дошел в манастира заедно с хората на княза, които отец Серид обичал. Когато авва Доротей влязъл, авва Серид, като го отвел настрана, му казал: „тези хора доведоха при мене този младеж и ми казаха, че той иска да остане в манастира и да стане монах, но аз се страхувам, да не би той да е от хората на някой велможа и ако е откраднал нещо или е извършил друго нещо подобно и иска да се скрие и ние го приемем, ще пострадаме, защото нито облеклото му, нито видът му указват на човек, който желае да стане монах“. Този младеж бил сродник на някой войвода, живял всред наслаждение и разкош (защото сродниците на такива велможи винаги живеят в голяма наслада) и никога не чувал словото Божие. Веднаж някои от хората на войводата разказали в присъствието на младежа за светия град (Иерусалим). Като чул това, той пожелал да види тамошната светиня и помолил войводата да го изпрати да посети светите места. Войводата, като не искал да го наскърбява, намерил един свой близък приятел, който щял да пътува в ония места и му казал: „стори милост, вземи този младеж със себе си, да види светите места“. Другият приел младежа, отнасял се внимателно с него и го канил да се храни заедно с него и жена му.

¹ Киновия — общежителен манастир.

И тъй, като стигнали светия град и като се поклонили на светите места, те посетили и Гетсимания, дето имало изображение на страшния съд. Когато младежът се спрял пред това изображение и го разглеждал с внимание и удивление, той видял една прекрасна жена, облечена в багеница, която стояла близо до него и му обяснявала мъката на всекиго от осъдените, като добавяла още някои наставления от себе си. Младежът, като слушал това, бил изумен и очуден, защото, както казах, той никога не бил слушал нито словото Божие, нито какво е съд. И тъй, той казал на жената: „Госпожо, какво трябва да направя, за да се избавя от тези мъки?“ Тя му отговорила: „пости, не яж месо, моли се често и ще се избавиш от мъките“. Като му дала тези три заповеди, багреноносната жена станала невидима и повече не му се явила. Младежът обходил навсякъде наоколо да я търси, предполагайки, че това е (обикновена) жена, но не я намерил, защото това била светата Мария Богородица. От тогава този младеж пребивавал в умиление и пазил трите заповеди, които му били дадени. А приятелят на войводата, като видял, че той (младежът) пости и не яде месо, скърбял поради това за войводата, тъй като знаел, че последният особено много се грижи за този младеж. Войниците, които били с тях, като видели, че той постъпва така, му казали: „младежо, това което вършиш, не е прилично за човек, който иска да живее в света; ако искаш да живееш така, иди в манастир и ще спасиш душата си“. А той, като не знаел нищо от божествените неща, нито що е манастир, но спазвайки само онова, което чул от Жената, им казал: „водете ме, дето знаете, защото аз не зная де да отида“. Както казах, някои от тях били близки на авва Серида и като отишли в манастира, завели и младежа там. И когато аввата изпратил блажения Доротей да поговори с него, авва Доротей го разпитал и констатирал, че младежът не може да му каже нищо друго, освен: „искам да се спася“. Тогава Доротей отишел при аввата и му казал: „ако искаш да го приемеш, не се страхувай от нищо, тъй като в него няма нищо лошо“. Аввата му казал: „стори милост, вземи го при себе си за негово спасение, защото аз не искам той да бъде между братята“. Авва Доротей, поради благоговение, дълго се противил на това, като казвал: „погоре от моите сили е да приема върху себе си чиято и да е тежест и не е по моята възможност“. Аввата му отговорил: „аз нося и твоята и неговата тежест, ти за какво скърбиш?“ Тогава блаженият Доротей му казал: „щом ти си решил това така, събщи за това на стареца¹⁾, ако обичаш“. Аввата му отговорил: „добре, ще му кажа“. И той отишел и казал за това на великия старец. Старецът казал на блажения Доротей: „приеми този младеж, защото чрез тебе Бог ще го спаси“. Тогава той го приел с радост и го настанил при себе си в болницата. Името на младежа било Доситей.

Когато станало време да се хранят, авва Доротей му казал: „яж до насита, само ми кажи, колко си изял“. Той дошел и му казал: „изядох един хляб и половина, а хлябът беше четири литра“²⁾. Авва

¹⁾ На великия старец Варсануфий.

²⁾ Литър съдържа около три четвърти фунт. (фунт = 409 грама).

Доротей го запитал: „Доситее, това достатъчно ли ти е?“ Той отговорил: „Да, отче, достатъчно ми е“. Аввата го запитал: „Не си ли гладен, Доситее?“ Той му отговорил: „не, владико, не съм гладен“. Тогава авва Доротей му казал: „следващият път изяж един хляб, а другата половина раздели на две части, изяж едната четвърт, а другата четвърт раздели на две и изяж едната половина“. Доситей постъпил така. Когато авва Доротей го запитал: „гладен ли си, Доситее?“, той отговорил: „да, отче, малко съм гладен“. След няколко дни пак му казал: „как си, Доситее, още ли си гладен?“, той му отговорил: „не, отче, добре съм, с твоите молитви“. Аввата му казал: „остави и другата половина на четвъртинката“. Той изпълнил и това. Пак след няколко дни (авва Доротей) го питал: „Как си сега, (Доситее), не си ли гладен?“, той отговорил: „добре съм, отче“. Аввата му казал: „раздели и другата четвърт на две и изяж половината, а другата половина остави“. Той постъпил така. И така, с Божия помощ, малко по малко, от шест литра, а литърът има дванадесет унции¹⁾, той достигнал до осем унции, т. е. шестдесет и четири драхми²⁾. Защото и употребяването на храната зависи от навика.

Този младеж бил тих и опитен във всяка работа, която му била възлагана. Той бил болногледач в болницата и всеки от болните получавал от него успокоение, защото той вършил всичко с усърдие. Ако му се случвало да се разсърди някому от болните и да му каже нещо гневно, той оставял всичко, отивал в селарната (склада) и плачел. И когато другите служители от болницата искали да го утешат и той оставал неутешим, те отивали при отца Доротей и му казвали: „отче, стори милост, иди и узнай, какво се е случило с този брат: той плаче и ние не знаем защо“. Тогава авва Доротей отивал при него, намирал го да седи на земята и да плаче и му казал: „Доситее, какво става с тебе, защо плачеш?“ Доситей отговарял: „отче, прости ми, аз се ядосах и говорих лошо с моя брат“. Отецът му отговарял: „Доситее, ти се гневниш и не се срамуваш за това, и обиждаш брата си? Нима не знаеш, че той е Христос и че ти оскърбяваш Христа?“ Доситей навеждал глава, плачел и нищо не отговарял. И когато авва Доротей виждал, че той достатъчно е плакал, казал му тихо: „Бог да ти прости. Стани, от сега нататък ще сложим начало (на нашето поправяне). Нека се постареем за това и Бог ще помогне“. Като чувал това, Доситей веднага ставал и радостно бързал към своето послушание, като че наистина от Бога е получил прошка и вест. По този начин служащите в болницата схванали неговия навик и когато го виждали да плаче, казвали: „Нещо се е случило с Доситея, той пак е съгрешил в нещо“, а на блажения Доротей казвали: „Отче, иди в склада, там ти имаш работа“. И когато той влизал и намирал Доситея да седи на земята и да плаче, той се досящал, че Доситей е казал някому лоша дума. И му казал: „Какво има, Доситее?, или ти пак оскърби Христа?, или пак си се разгневил?, не се ли срамуваш?, защо не се поправяш?“ А До-

¹⁾ Унция = 30 грама.

²⁾ Драхма = 3 грама.

ситей продължавал да плаче. И когато (авва Доротей) пак виждал, че той е плакал до насита, той му казал: „стани, Бог да ти прости! Сложи пак начало и се поправи най-после“. И Доситей веднага с вяра забравял тъгата и отивал на работа. Той много добре обслужвал болните и имал такава свобода в изповядване на помислите си, че често, когато оправял леглата и виждал, че блаженият Доротей минавал близо, той му казал: „Отче, отче, моят помисъл ми казва: ти добре оправяш леглата“. А авва Доротей му отговарял: „О, удивление! Ти стана добър раб, отличен болногледач,¹⁾ но добър монах ли си?“

Авва Доротей никога не му позволявал да се пристрастява към каквото и да е предмет, или към каквото и да било. Доситей приемал с вяра и любов всичко, което той му казал и усърдно го слушал във всичко. Когато имал нужда от дреха, авва Доротей му давал (сам да си я ушие) и той си я ушивал с голямо старание и усърдие. И когато той бивал готов с дрехата, блаженият го повиквал при тебе си и му казал: „Доситее, уши ли дрехата?“ Той отговарял: „да, отче, уших я и добре я направих“. Авва Доротей му казал: „иди и я дай на еди кой си брат, или на еди-кой си болен“. Доситей отивал и я давал с радост. (Блаженият) пак му давал друга и когато той я ушивал и завършвал, казал му: „дай я на този брат“; той я давал веднага и никога не скърбял, не роптаел и не казал: „винаги, когато ушивам и старателно приготвям дреха, той ми я отнема и я дава другиму“, но изпълнявал с усърдие всичко добро, което слушал.

Веднаж някой от изпращаните на послушание въвн от манастира донесъл много красив нож. Доситей го взел и го показал на отца Доротей с думите: „еди-кой си брат донесе този нож и аз го взех, ако разрешиш, за болницата, защото е хубав“. Блаженият Доротей никога не доставял за болницата нищо красиво, но само онова, което е нужно. И (затова) казал на Доситея: „покажи ми го, да видя хубав ли е?“ Той му го подал, казвайки: „да, отче, хубав е“. Аввата видял, че ножът наистина е хубав, но понеже не искал Доситей да се пристрастява към каквото и да е предмет, не му позволил да го носи, а му казал: „Доситее, нима ти е приятно да бъдеш раб на този нож, а не раб на Бога? Или ти е приятно да свържеш себе си чрез пристрастяване към този нож? Или не се срамуваш, като желаш да те притежава този нож, а не Бог?“ Като слушал това, Доситей не подигал глава, а гледал в земята и мълчал. След като го смъмрал достатъчно, накрая авва Доротей му казал: „иди остави ножа в болницата и не се докосвай до него никога“. И Доситей така се пазил да не се докосва до този нож, че не смеел дори да го подаде другиму и когато другите служители го взимали, той единствен не се докосвал до него. И никога не казал: „аз не съм ли като тях!“, но изпълнявал с радост всичко, което слушал от своя отец. Така прекарал той времето на своето кратко пребиваване в манастира, защото той живял там само пет години и умрял като послушник, като никога в нищо не изпълнил

¹⁾ Звизмствувано от житието на преподобния в Чети-Миней (19. II.) и гръцкия текст; а в славянския превод това място се чете така: беше добър раб, добър работник си, но добър монах ли си?

волята си и не сторил нищо по пристрастяване. Когато се разболял и започнал да храчи кръв (от което и умрял), чул от някого, че рохките яйца са полезни за ония, които храчат кръв; това било известно и на блажения Доротей, който се грижил за лекуването му, но поради улисаност в работа не си спомнил за това лечебно средство. Доситей му казал: „отче, искам да ти кажа, че чух за едно нещо, полезно за мене, но не искам да ми го дадеш, защото помисълът за него ме безпокои“. Доротей му отговорил (на това): „кажи ми, чедо, кое е това нещо?“ Той му отговорил: „обещай ми, че няма да ми го дадеш, защото, както казах, мисълта за него ме смущава“. Авва Доротей му казал: „добре, ще постъпя както ти желаш“. Тогава болният му казал: „аз чух от някои, че рохките яйца са полезни за ония, които храчат кръв, но за Бога, ако желаеш, което не си ми дал по-рано сам, не ми го давай и сега, заради моя помисъл“. Аввата му отговорил: „добре, ако не искаш, аз не ще ти дам, само не скърби“. Вместо яйца, той се стараел да му дава други полезни лекарства, щом Доситей заявил, че помисълът относно яйцата го смущава. Ето как той се подвизавал да отсича своята воля, дори и в такова болестно състояние.

Той винаги помнил Бога, защото (авва Доротей) го научил постоянно да казва: „Господи, Исусе Христе, помилвай ме“ и „Сине Божи, помогни ми“ и той винаги произнасял тази молитва. А когато болестта му доста се усилила, блаженият му казал: „Доситее, имай грижа за молитвата, внимавай да не се лишиш от нея“. Той отговарял: „добре, отче, (само) моли се за мен“. Когато станал още по-зле, (блаженият) му казал: „Доситее, продължаваш ли да се молиш както по-рано?“ Той му отговорил: „да, отче, с твоите молитви“. Когато станал още по-зле и болестта му се усилила дотолкова, че го носили на чаршаф, авва Доротей го запитал: „Доситее, как е молитвата?“ Той отговорил: „прости, отче, повече не мога да се моля“. Тогава авва Доротей му казал: „остави молитвата, само помни Бога и си Го представявай, че е пред тебе“. Силно страдащ, Доситей съобщил за това на великия старец,¹⁾ казвайки: „отпусни ме, не мога повече да търпя“. Старецът му отговорил: „търпи, чедо, защото близо е Божията милост“. А блаженият Доротей, като гледал, как силно страда той, скърбял за това, страхувайки се да не би да се е умоповредил. След няколко дни Доситей пак съобщил за себе си на стареца, казвайки: „Владику мой, не мога повече (да живея)“. Тогава старецът му отговорил: „чедо, иди с мир, представи се пред Светата Троица и се моли за нас“.

Като чули тоя отговор на стареца, братята започнали да негодуват и да казват: „какво особено е направил той, или какъв подвиг извърши, та да чуе тези думи?“ Защото те наистина не видяли Доситея да се подвизава особено, или да се храни през ден, както правили някои от братята, или да бодърствува преди бдението, не, той и за самото бдение не ставал пръв; също не видяли той да има особено въздържание, но, напротив, забелязвали, че ако случайно от бол-

¹⁾ Св. Варсануфий.

ните оставало сос, или глави от риби, или друго нещо, той го изяжда. А, както казах, там имало монаси, които дълго време се хранили през ден и удвоявали своето бдение и въздържание. Те именно, като чули, че старецът изпратил такъв отговор на един младеж, който прекарал в манастира само пет години, смутили се, без да знаят делата му и неговото несъмнено послушание във всичко, че той никога в нищо не бе изпълнил своята воля, че ако се случело понякога блаженият Доротей да му каже нещо на смях (и като че ли заповядва), той бързо изпълнявал всичко, без да разсъждава. Напр., отначало, по навик, той говорел високо. Блаженият Доротей веднаж му казал на шега: ¹ Доситее, ти имаш нужда от вукократ? Добре, иди и вземи вукократ ². Като чул това, той отишел и донесъл чаша вино и хляб и ги подал на аввата, за да получи благословение. Авва Доротей, недоумявайки, погледнал очудено и казал: „какво искаш?“ Той отговорил: „ти ми заповяда да взема вукократ, дай ми благословение“. Тогава Доротей му казал: „неразумни, тъй като ти викаш като готфите, които викат, когато (се напият) и се разсърдят, затова и аз ти казах: вземи вукократ, защото говориш като готф“. Доситей, като чул това, поклонил се и върнал обратно донесените неща.

Веднаж той отишел пак да попита (авва Доротей) за едно изречение от св. Писание, тъй като, поради своята чистота, той започнал да разбира св. Писание. А блаженият Доротей не искал той да се отдава на това, но да се запази чрез смирение. И когато Доситей го запитал, той му отговорил: „не зная“. Но Доситей, като не разбрал (намерението на своя отец), пак отишел и го запитал за друга глава. Тогава Доротей му казал: „не зная, иди и попитай отца игумена“ и Доситей отишел при игумена, без ни най-малко да разсъждава. Авва Доротей предварително казал на игумена: „Ако Доситей дойде при тебе, за да те пита нещо от св. Писание, ти го понабий леко“. И когато той отишел и запитал (Игумена), онзи започнал да го изтиква из стаята, казвайки: „защо не седиш спокойно (в келията си) и не мълчиш, когато нещо не знаеш? Как смееш да питаш за такива работи? Защо не се погрижиш за твоята нечистота?“ Като му казал още някои неща, игуменът го отпратил, като му ударил и две леки плесници. Доситей се върнал при авва Доротей, показал му бузите си, още червени от ударите, и казал: „ето, аз получих каквото исках“ ²). Но не му казал: „защо ти сам не ме вразуми, а ме изпрати при отца (игумена)?“ Той не казал нищо такова, но приемал с вяра всичко (което неговият отец му казвал) и го изпълнявал без да разсъждава. Когато питал авва Доротей за някакъв помисъл, той с такова доверие приемал отговорите и спазвал всичко така, че втори път вече не питал (стареча) за същия помисъл.

И тъй, както казах, като не разбирали това чудно нещо, някои от братята негодували за това, което великият старец казал на Доситея. И когато Бог пожелал да яви славата, приготвена за светото послу-

¹) „Вукократ“ значи хляб и вино.

²) В слав.: „имам и длан на гърба“.

шание на Доситея, а също и дара за спасение на душите, който имал блаженият авва Доротея, макар да бил още ученик, като се сподобил така вярно и бързо да упъти Доситея към Бога, тогава, скоро след блажената кончина на Доситея, случило се следното: един велик старец, дошел от друго място при живущите там (в киновията на авва Серида) братя, пожелал да види починалите св. отци от това общежитие и се помолил на Бога да му открие за тях. И ги видял всички заедно, стоящи като в хор, а сред тях имало един младеж. Старецът след това попитал: „кой е онзи младеж, когото видях сред светите отци?“ И когато описал чертите на лицето му, всички разбрали, че това е Доситей и прославили Бога, удивлявайки се, от какъв живот и от какво минало, до каква висота той се е сподобил да достигне за толкова кратко време затова, че е бил послушен и е отсичал своята воля. За всички тия неща нека въздадем слава на човеколюбивия Бог, сега и всякога, и во веки веков. Амин.

ДУШЕПОЛЕЗНИ
СЛОВА
НА ПРЕПОДОБНИЯ ОТЕЦ
АВВА ДОРОТЕЙ

към неговите ученици, които той съставил, когато излязъл от светата обител на Авва Серида и с Божия помощ основал свой собствен манастир, след смъртта на Авва Йоан, наречен пророк и след съвършеното мълчание на Авва Варсануфий.

СЛОВО ПЪРВО
(За отричането от света)

В началото, когато Бог създал човека (Бит. 2,20), Той го поставил в Рая, както говори божественото и свето Писание и го украсил със всички добродетели, като му заповядал да не яде от плодовете на дървото, което било сред рая. Така, човекът живял там в райско наслаждение: в молитва, съзерцание, в слава и чест, имайки здрави чувства и намирайки се в онова естествено състояние, в което бил създаден. Защото Бог създал човека по Свой образ, т. е. безсмъртен, свободен и украсен със всички добродетели. Но когато той нарушил заповедта, като ял от плода на дървото, от което Бог му забранил да яде, той бил изгонен от рая (Бит. 3), отпаднал от естественото състояние и пребъдвал вече в грях, славолюбие, в стремеж към наслажденията на тоя век и в други страсти и бил завладян от тях, защото той сам станал техен роб, чрез престъплението. Тогава, малко по малко, злото започнало да расте и смъртта се възцарила. Изчезнало истинското богочитане, никъде нямало познание за Бога. Само малцина, както са казали отците, подбуждани от естествения закон, знаели за Бога, каквито са били Авраам и другите патриарси, Ной и Яков, с една дума, съвсем малцина знаели за Бога. Защото тогава врагът излял цялата си злоба и с умножаването на греха се появили: идолослужение, многобожие, магьосничество, убийства и др. И тогава същият благ Бог, като се смилил над Своето творение, дал чрез Мойсея написан закон, в който едно забранил, а друго заповядал, като че казвал: това вършете, а това не вършете. Той дал заповед и преди всичко казва: *Господ, Бог наш, е Господ един* (Втор. 6,4), за да отклони чрез това тяхния ум от многобожието. И още казва: *обичай*

Господа, твоя Бог, от всичкото си сърце, от всичката си душа и със всичките си сили (ст. 5). И навсякъде известява, че Бог е един и няма друг Бог. Защото, като е казал: *обичай Господа, твоя Бог*, Той е показал, че Бог е един. И още, като говори в десетте заповеди: *бой се от Господа, твоя Бог, и (само) Нему служи, (и към Него се прилепи) и в Негово име се кълни* (Втор. 6,13), после прибавя: *да нямаш други богове освен Мене. Не си прави кумир и никакво изображение на онова, що е горе на небето, що е долу на земята* (Изх. 20, 3.4), защото хората са служили на всички твари.

И тъй, благият Бог дал закона, за да помогне на човека да се отклони от злото, за поправяне на злото. Но, то не се поправило. Изпратил пророци, но и те нямали успех, защото злото надделяло, както казва Исая: *от пети до глава няма у тоя народ здраво място: струп, синяци, гнойни рани, неочистени, непривързани и неомекчени с елей* (Ис. 1,6). Той като че ли казва: злото не е отделно, не е на едно място, а в цялото тяло, обхванало е цялата душа, завладяло е всичките ѝ сили, *раните са неочистени* и пр., т. е. всичко е било подвластно на греха, той всичко владеел. И Иеремия така говори: *лекувахме Вавилон, ала не оздравя* (Иерем. 51, 9), т. е. ние явихме Твоето име, възвестихме Твоите заповеди, благодеяния и обещания, предсказахме на Вавилон нашествието на враговете, но той не оздравя, т. е. не се покая, не се стресна, не се отклони от своите лоши дела. И на друго място казва: *не се вразумихте* (Иерем. 2,30). И Псалмопевецът казва: *от всяка храна се отвръщаше душата им и те се приближаваха към вратата на смъртта* (Пс. 106,18). — Тогава, накрая, преблагият и човеколюбив Бог изпратил Своя Единороден Син, защото само един Бог е могъл да излекува такава болест и това е било известно на пророците. Затова пр. Давид ясно говори: *Ти, Който седиш на херувимите, яви се! издигни силата Си и дойди да ни спасиш* (Пс. 79,2.3) и: *Господи, наклони небесата и сляз* (Пс. 143,5). И други пророци по различни начини са казали много: едни са се молили Той да слезе, други са известявали, че Той непременно ще слезе.

И тъй, нашият Господ слязъл, като станал заради нас човек, та, както казва св. Григорий, с подобното да излекува подобното, с душата да излекува душата, с плътта — плътта, защото Той по всичко е бил човек, освен по отношение на греха. Защото Той е приел самото наше естество, началото на нашия състав, и станал нов Адам, по образ на Бога, Който създал първия Адам, обновил естественото състояние и направил чувствата отново здрави, каквито са били отначало. Като станал човек, Той издигнал падналия човек и го освободил от принудителното робство на греха. Защото врагът е властвувал над човека с насилие и жестокост, тъй че и ония, които не са искали да грешат, са грешили неволно, както говори Апостолът от наше име: *не доброто, което искам, правя, а злото, което не искам, него върша* (Рим. 7,19).

И тъй, Бог, Който заради нас станал човек, ни е освободил от мъчението на врага. Защото Бог е унищожил силата на врага, избавил

ни е от неговата власт, освободил ни е от подчинението и робуването му, ако само ние не желаем да грешим доброволно. Защото Той ни е дал власт, както е казал: *да настъпваме на змии и скорпии и на всяка вражеска сила* (Лук. 10,19), като ни е очистил от всякакъв грях чрез кръщението, защото светото кръщение премахва и унищожава всеки грях. При това, преблагият Бог, като знае нашата слабост и предвиждайки, че ние и след кръщението ще грешим, както е казано в св. Писание, че *помислите на човекското сърце са зло още от младините му* (Бит. 8,21), ни е дал, по Своята благодат, свети заповеди, които ни очистват, за да можем, ако желаем, пак чрез спазване на заповедите, да се очистим не само от нашите грехове, но и от самите страсти. Защото едно са страстите, а друго са греховете. Страсти са: гняв, суетност, сладострастие, ненавист, лошо пожелание и пр. А грехове са самите действия на страстите, когато някой ги приведе в изпълнение на дело, т. е. извършва с тяло ония дела, към които го подбуждат неговите страсти, защото може някой да има страсти, но да не постъпва на дело според тях.

И тъй, както казах, Той ни е дал заповеди, които ни очистват и от нашите страсти, от най-лошите заложби, които се намират в нашия вътрешен човек: защото му дава сила да различава доброто от злото, подтиква го, посочва му причините, по които той греши и казва: законът е казал: не прелюбодействувай, а аз казвам: дори не се пожелавай. Законът е казал: не убивай, а аз казвам: дори не се гневи (Мат. 5, 27,28). Защото, ако пожелаваш, макар днес и да не си прелюбодействувал, похотта не ще престане да те смуцава вътрешно, докато не те увлече и в самото действие. Ако ти се гневиш и сърдиш против твоя брат, ти когато и да е ще започнеш и да злословиш, после ще започнеш да си служиш и с подлост против него и така, малко по малко, ще отидеш накрая и до убийство. Законът говори още: *око за око, зъб за зъб* и пр. (Лев. 24,20), а Христос учи не само търпеливо да понасяме удара по лицето, но със смирение да обръщаме и другата страна. Защото тогава законът е имал за цел да научи хората да не вършат това, от което те сами не са искали да пострадат. Затова той ги е възпирал да вършат зло, поради страха и самите те да не пострадат от същото. А сега е нужно, както казах, да се премахне самата ненавист, сладострастието, славолюбието, и всички други страсти. С една дума, сега Спасителят Исус Христос има за цел да ни научи, защо сме изпаднали във всички тия грехове, защо са ни постигнали такива лоши дни. И тъй, най-напред, както казах, Той ни е освободил чрез светото кръщение, като ни е дал свобода да вършим, ако искаме, добро и да не се увеличае вече, така да се каже, насила в злото. Защото греховете обременяват и увеличат оногова, когото са поробили, както е и казано, че всеки се свързва от връзките на своите собствени грехове (Притч. 5,22).

После, Той ни учи, как чрез светите заповеди да се освобождаваме и от самите страсти, та да не падаме чрез тях отново в старите грехове. Накрай, посочва ни и причината, поради която човек пренебрегва и не изпълнява Божиите заповеди и по този начин ни дава

лекарство и против тая причина, за да станем послушни и да се спасим. Какво е това лекарство и коя е причината за нашата небрежност? Чуйте, какво казва сам Господ: *поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите ви* (Мат. 11,29). Ето тук Той ни е посочил накратко, с една дума, корена и причината на всички злини и лекарството против тях, което е причина на всяко добро. Посочил ни е, че превъзнасянето ни е унизило и че не е възможно да получим помилване иначе, освен чрез смиреномъдрие. Защото превъзнасянето ражда небрежност, непослушание и гибел, както и смиреномъдрието ражда послушание и спасение за душата. Аз разбирам истинското смиреномъдрие, не смирението на думи и във външно показване, но самото смирено чувство, което живее в сърцето. И тъй, който иска да намери истинско смирение и покой за душата си, нека се научи на смиреномъдрие и ще види, че в него е всяка радост, и всяка слава и целият покой, както и в гордостта е всичко обратно на това. Защото, от какво се подхвърлихме на всички тези скърби? Не от нашата гордост и безумие ли? Не от това ли, че не обуздаваме нашите лоши желания? Не от това ли, че се придържаме о нашето печално своеволие? Та и от какво повече? След сътворението, човекът не е ли живял в пълна наслада, пълна радост, покой и слава? Не беше ли оставен в рая? Нему било заповядано да не яде от дървото на живота, а той ял. Виждаш ли гордостта? Виждаш ли упорството? Виждаш ли непокорството?

Бог, виждайки това безсрамие, говори: той е безумен и не умеє да се наслаждава от радостта. Ако не изпита нещастията, той ще отиде още по-далече и ще погине окончателно. Защото, ако не познає какво е скръб, той не ще знає и какво е покой. Тогава Бог му дал това, за което той е бил достоен и го изгонил от рая. Човекът бил предоставен на собственото си самолюбие и на собствената си воля, за да го съкрушат, да го научат да следва не себе си, а Божиите заповеди, самото страдание от непослушанието да го научи на покоя от послушанието, както е казано у пророка: *ще те накаже нечестие-то ти* (Иерем. 2,19). Но, както често съм казвал, Божията благодат не презряла свдето творение, но пак го увещава и зове: *Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и аз ще ви успокоя* (Мат. 11, 28). Като че ли казва: вие се трудихте, страдахте, изпитвахте лошите последици на вашето непокорство. Сега елате, върнете се, съзнайте своята немощ, за да възвърнете своя покой и слава. Елате, оживотворете себе си чрез смиреномъдрие, вместо с високомерие, с което се умъртвихте. *Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си* (Мат. 11,29). О, удивление, братя мои, какво върши гордостта! О, чудо, колко е силно смиреномъдрието! Защото, каква нужда е имало от всички тия превратности? Ако човек отначало би се смирил, ако би послушал Бога и упазил заповедта, той не би паднал.

След съгрешаването, Бог дал възможност на човека да се разкае и да бъде помилван, но той все още останал непроменен. Защото, Бог дошел при него и му казал: *Адаме, де си?*, т. е. от такава

слава в какъв срам си паднал? И по-нататък, като го питал: защо съгреши, защо наруши заповедта, Той го подготвял, собствено, към това — да каже „прости“. Не, у човека нямало смирение. Де е думата „прости“? У човека нямало разкаяние, а тъкмо противното. Защото той отвръща и възразява: *жената, която си ми дал* (тя ме съблазни). Не казал: „моята жена ме съблазни“, но „жената, която си ми дал“, като че ли искал да каже: „тая беда, която Ти стовари върху главата ми“. Защото, братя мои, винаги така става: когато човек не иска да порицае себе си, той не ще се поколебае да обвини дори и Бога. После Бог пристъпил към жената и ѝ казал: защо и ти не опази заповедта? Като че ли ѝ внушавал: поне ти кажи „прости“, за да се смири душата ти и да бъдеш помилвана. Но пак не чува думата „прости“. Защото и тя отвръща: *змията ме съблазни*. Като че ли казвала: змията съгреши, какво съм виновна аз? Какво вършите, окаяни? Покайте се, съзнайте вашите грехове, жалете за вашата голота. Но никой от тях не пожелал да обвини себе си, у никого не се намерило поне малко смирение. И тъй, вие виждате ясно, до къде стигнало нашето душевно устройство, колко и какви нещастия то ни причинило, че оправдаваме сами себе си, изпълняваме нашата воля и следваме нашите желания. Всичко това са изчадия на гордостта, която е враждебна Богу. А чедата на смиrenomъдрието са: укоряване себе си, недоверие към собствения разум, пренебрегване своята воля. Защото чрез тях човек идва в себе си и си възвръща своето естествено състояние — чрез очистване себе си със светите Христови заповеди. Без смирение не можем да се покоряваме на заповедите и да достигнем каквото и да е добро, както е казал и авва Марко: „без сърдечно съкрушаване не е възможно да се освободим от злото и да усвоим добродетелта“.

И тъй, чрез сърдечно съкрушаване човек става послушен на заповедите, освобождава се от злото, придобива добродетели, и намира своя покой. И светиите, като са знаели това, старали са се по всякакъв начин със смирен живот да съединят себе си с Бога. Имало е много боголюбиви хора, които след кръщението не само пресекли действието на страстите, но пожелали да победят и самите страсти и да станат безстрастни, каквито са били св. Антоний и Пахомий, и другите богоносни отци. Те са имали доброто намерение да очистят себе си, както казва Апостолът, *от всяка сквернота на плътта и на духа* (II Кор. 7,1), защото са знаели, че чрез изпълнението на заповедите, както казахме, душата се очиства и, тъй да се каже, очиства се и умът, и предвижда и идва в естественото си състояние, защото *Господнята заповед е светла — просветлява очите* (Пс. 18,9). Те разбрали, че, намирайки се в света, не могат добре да спазват добродетелите и измислили за себе си особен начин на живот, особен ред за прекарване на времето, особен начин на действоуване — с една дума, монашеския живот и започнали да бягат от света и да живеят в пустините, подвизавайки се в пост, в бдения, спали на голата земя и търняли всякакви несподоби, отричали се напълно от дом и сродници, от имот и придобивки: с една дума, разпънали себе си за света. И не само спазвали заповедите, но принесли Богу и дарове. И ще ви обясня, как са сторили

това. Христовите заповеди са дадени за всички християни и всеки е длъжен да ги изпълнява. Те са, така да се каже, наш данък към царя. Кой от нас би останал ненаказан, ако не изплати данъка си към царя? Но в света има богати и знатни хора, които не само плащат своя данък на царя, но и дарове му принасят. На такива хора бива оказвана голяма чест и достойнство, те получават високи награди. Така и св. отци: те не само опазили заповедите, но принесли Богу и дарове. Тези дарове са: девството и нестяжанието. Това не са заповеди, но дарове. Защото никъде в писанието не е казано: не се жени, нямай деца. Така също и Христос, като говори: *продай имота си* (Мат. 19,21), не дал с това заповед. Когато законникът пристъпил към Него и казал: *Учителю благий, какво добро да сторя, за да имам живот вечен*, Христос отговорил: *ти знаеш заповедите: не убивай, не прелюбодействуй, не кради, не лъжесвидетелствуй против ближния си и пр.* И когато онзи отговорил: *всичко това съм опазил от младини*, Господ добавил: *ако искаш да бъдеш свършен, иди, продай имота си и раздай на сиромаси и пр.* (Мат. 19,21). Той не казал: *продай имота си*, като че ли му заповядва, но съветвайки го, защото думите, ако искаш, не са думи на човек, който заповядва, а който съветва.

И тъй, както казахме, заедно с другите добродетели, отците принесли Богу и дарове: девството и нестяжанието и, както споменахме по-рано, разпнали света за себе си. Но после се подвизавали да разпнат и себе си за света, както казва Апостолът: *за мене светът е разпнат и аз за света* (Гал. 6,14). Каква е разликата между тези две неща? Как светът се разпъва за човека и човек за света? Когато човек се отрича от света и става монах, оставя родители, имот, придобивки, търговия, всяко вземане-даване с хората, тогава светът се разпъва за него, защото той се е отказал от него. Това и означават думите на Апостола: *за мене светът е разпнат*. После той добавя: *и аз за света*. А как човек се разпъва за света? Когато, освободил се от всичко материално, той се подвизава и против самите услади, или против самите копнежи и пожелания на материалното и умъртвява своите страсти, тогава и сам той се разпъва за света и може да каже с Апостола: *за мене светът е разпнат, и аз за света*.

Отците ни, както казахме, разпъвайки света за себе си, се предали на подвизи и разпнали и себе си за света. А ние мислим, че са разпнали света за себе си само затова, че са го напуснали и са отишли в манастир. А ние не искаме да разпнем себе си за света, защото още обичаме неговите наслади, още сме пристрастени към храна и облекло. Ако имаме някакви хубави работни съоръжения, ние се пристрастяваме и към тях и позволяваме на някакъв нищожен предмет да предизвика в нас т. н. светска пристрастеност, както е казал авва Зосима. Напускайки света и уединявайки се в манастир, ние мислим, че сме оставили всичко светско. Но и тук, заради нищожни неща се предаваме на светската пристрастеност. Причина за това е нашето неразумие, че, като сме оставили много и ценни неща, пристрастяваме се към нищожни. Защото всеки от нас е оставил това, което е имал. Който е имал много, оставил е много, който е

имал малко, оставил е това, което е имал, всеки според силите си. И идвайки в манастира, както казах, ние се пристрастяваме към незначителни неща. Обаче, ние не бива да вършим това. Но, както сме се отречли от света и всичко в него, така сме длъжни да се отречем и от самото пристрастяване към него и да знаем, в какво се състои това отричане, защо сме дошли в манастир и какво означава облеклото, което носим. Ние сме длъжни да се съобразяваме с него и да се подвизаваме така, както са се подвизавали нашите отци.

Нашето облекло се състои от мантия без ръкави, кожен пояс, аналав и качулка, а всички те са символи. И ние сме длъжни да знаем, какво означават тези символи. И тъй, защо носим мантия без ръкави? Ръкавите наподобяват ръцете, а ръцете означават действие. И тъй, когато ние помислим да извършим нещо с ръцете на ветхия човек в нас, напр., да откраднем или да ударим и изобщо да извършим с ръцете си някакъв грях, ние сме длъжни да обърнем внимание на нашето облекло и да си спомним, че нямаме ръкави, т. е. нямаме ръце, за каквото и да е дело на ветхия човек. При това, нашата мантия има и един знак с червен цвят. Какво означава този червен знак? Всеки войник има на своето наметало червена нашивка. Защото, както царят носи червена дреха, тъй и всички негови войници слагат на своите наметала червени нашивки, т. е. отличие, че те принадлежат на царя и нему служат. Така и ние носим на нашата мантия червен знак, показвайки с това, че сме станали воини на Христа и че сме задължени да търпим всички страдания, каквито Той е претърпял за нас. Защото, когато нашият Господ е страдал, Той е бил облечен в червена риза, първо, като цар, защото Той е цар на царете и Господ на господарите, а после и като поруган от онези грешни хора. Тъй и ние, носейки червен знак, даваме обет, както казах, да понесем всички Негови страдания. И както войникът не бива да напуска службата си, за да стане земеделец или търговец, защото би се лишил от званието си, както казва Апостолът: *никой войн се не заплита в житейски работи; и това прави, за да угоди на военначалника* (II Тим. 2,4), така и ние сме длъжни да се подвизаваме и да служим Богу, като не се грижим за нищо светско, да бъдем, както е казано, чиста и мълчалива девица, усърдно заета със своята работа (II Кор. 11,2).

Ние носим и пояс. Защо? Поясът е символ, първо на това, че ние сме готови за работа. Защото всеки, който иска да върши нещо, първо се опасва и после започва работата, както и Господ казва: *да бъде кръстът ви препасан* (Лук. 12,35). Второ, затова, че както поясът е взет от мъртва материя, така и ние сме длъжни да умъртвяваме нашата похот. За същото говори и Апостолът: *умъртвете земните си членове, сиреч пороците: блудство, нечистота* и пр. (Кол. 3,5).

Имаме също и аналав, който се слага на плещите кръстообразно. А това значи, че ние носим на раменете си кръстния знак, както казва Господ: *вземи кръста си и Ме последвай* (Марк. 8,34). А какво е кръстът?—Нищо друго, освен съвършено умъртвяване, което става у нас чрез вярата в Христа. Защото вярата, както е казано в Отеч-

ника¹⁾, винаги отстранява препятствията и прави за нас удобен оня подвиг, който ни води към такова съвършено умъртвяване, т. е. да умре човек за всичко светско. И ако той е оставил родители, нека се подвизава против привързаността към тях. Или, ако се е отрекъл от имоти и печалби, или изобщо от каквото и да е, той е длъжен, както казахме, да се отрече и от самото пристрастяване към тия неща. В това именно се състои съвършеното отричане.

Ние носим и монашеска шапка (гугла), която е символ на смирение. Гугла носят малките и незлобиви деца, а възрастният човек не носи такава. Ние я носим затова, за да младенчествуваме за злото, както казва Апостолът: *не бивайте деца по ум: бъдете младенци за злото* (I Кор. 14,20). А какво значи да младенчествуваме за злото? Ако незлобивият младенец бъде обиден, той не се гневи и ако бъде уважаван, не се гордее. Ако някой вземе това, което му принадлежи, той не скърби, защото е младенец за злото, не отмъщава за оскърблението и не търси слава. Качулката е също символ на Божията благодат, защото както тя покрива и топли главата на детето, така и Божията благодат покрива нашия ум, както е казано в Отечника: „гуглата е символ на благодатта на Бога, нашия Спасител, която покрива нашия ум и пази нашето младенчество за Христа от демоните, които винаги се стараят да ни противостоят и да ни победят“.

Ето, ние носим около кръста си пояс, който означава умъртвяване на похотта, а на плещите си носим аналав, т. е. кръст. Ето и качулката, която е символ на незлобие и младенчество за Христа. И тъй, нека живеем съобразно нашето облекло, та, както са казали отците, да не се окаже, че носим чуждо облекло, но както сме оставили голямото, така да оставим и малкото. Ние сме напуснали света, нека напуснем и привързаността си към него. Защото, както казах, пристрастяването ни към маловажни и обикновени неща, които не заслужават никакво внимание, пак ни привързва към света, а ние не съзнаваме това. Ето защо, ако искаме да се променим съвършено и да се освободим от света, трябва да се научим да отсичаме нашите желания и така, малко по малко, с Божия помощ, ние ще преуспеем и ще достигнем безстрастието. Защото нищо не принася такава голяма полза на хората, както отсичането на собствената воля и от това човек преуспява повече, отколкото от всяка друга добродетел. Представете си човек, който, вървейки по пътя, намира тояга и я взима²⁾. С помощта на тая тояга той изминава по-голямата част от своя път. Същото става и с този, който върви по пътя на отсичане своята воля. Защото чрез отсичане на волята си той придобива безпристрастие, а от безпристрастието преминава, с Божия помощ, и в съвършено безстрастие. За късо време такъв човек може да отсеке и десет свои желания. Ще ви обясня, как е възможно това.

¹⁾ Отечник (Патерик) — книга, в която са събрани разкази за монашеските подвизи и изказванията на св. отци.

²⁾ В гръцкия текст: като намери най-краткия път, върви по него и по-бърже изминава по-голямата част от пътя еи.

Да предположим, че някой, разхождайки се, вижда нещо и мисълта му казва: „погледни там“. А той отговаря на мисълта: „наистина, няма да погледна“ и отсича своето желание и не гледа. Или среща хора, които спорят помежду си и мисълта му казва: „кажи и ти нещо“, а той отсича желанието си и не казва нищо. Или пък мисълта му казва: „иди, попитай готвача, какво готви“, а той не отива и отсича желанието си. Той вижда нещо и мисълта му казва: „питай, кой е донесъл това“, а той отсича желанието си и не пита. Отсичайки по такъв начин своята воля, той придобива навик за това, и, започвайки с малко, достига до там, че и в голямото я отсича без труд и спокойно и достига накрая до там, че изобщо няма своя воля и каквото и да се случи, той е спокоен, като че ли се е изпълнило неговото собствено желание. И ето, като не желае да изпълнява своята воля, оказва се, че тя винаги се изпълнява. Защото за оновова, който няма своя собствена воля, всичко, което би се случило с него, е съгласно с волята му. По такъв начин излиза, че той, както казах, няма пристрастие, а от безпристрастието преминава в безстрастие. Виждате ли, към какво преуспяване води постепенно отсичането на собствената воля?

Какъв е бил по-рано блаженият Доситей? От какъв разкош и наслаждения е дошел той? Той дори никога не бил слушал Словото Божие, обаче вие сте слушали, до какъв предел на духовно възрастване го довело за кратко време блаженото послушание и отсичане на собствената воля. Бог го прославил и не допуснал тая негова добродетел да отиде в заборава, но открил за нея на един свет старец, който и видял Доситея сред всички велики светии, наслаждавайки се на тяхното блаженство.

Ще ви разкажа и за друго едно подобно събитие, което се случи при мене, за да знаете, че блаженото послушание и отсичането на собствената воля избавя човека и от смъртта. Веднаж, когато аз бях още в светата обител на авва Серида, пристигна там ученикът на един велик старец от Аскалонската страна, с някакво поръчение от своя авва. Неговият старец му заповядал да се върне в килията си до вечерта. Между това, излезе силна буря, с дъжд и гърмотевизи и водата от близката река придойде и се изравни с бреговете. Монахът, имайки предвид думите на своя старец, искаше да се върне обратно. Ние го молихме да остане, страхувайки се, че преминаването през реката не е безопасно, но той не се съгласи да остане. Тогава ние решихме да отидем с него до реката, с надежда, че като я види, той сам ще се върне. И тъй, ние тръгнахме с него и когато стигнахме до реката, той съблече горната си дреха, завърза я на главата си, препаса се с пояса и се хвърли в реката — в тоя страшен бързей. Ние стоим ужасени, треперейки за него, дали не ще се удави. Но той продължаваше да плава и скоро се намери на другия бряг, облече дрехата си, направи един поклон, прощавайки се с нас и продължи своя път. А ние гледахме очудени, удивлявайки се на силата на добродетелта. Тогава, когато ние, от страх, едва гледахме реката, той безопасно я преплава, заради своето послушание.

Също така и онзи брат, когото неговият авва изпратил по работите им в село, до един техен служител (ради Бога), като видял, че дъщерята на служителя започнала да го привлича да извършат грях, казал само: „Боже, заради молитвите на моя отец, спаси ме“ и тутакси се отзовал на пътя към техния скит, връщайки се при своя отец. Виждате ли силата на добродетелта? Виждате ли действието на словото? Каква помощ се съдържа в това, да призовеш молитвите на своя отец? Той казал само: „Боже, заради молитвите на моя отец, спаси ме“ и тутакси се отзовал на пътя. Обърнете внимание на смирението и благочестието на двамата. Те били в притеснено положение и старецът искал да изпрати монаха до техния служител, но не казал: „иди“, а го запитал: „искаш ли да отидеш?“ Също и монахът не казал: „ще отида“, но отговорил: „както искаш, отче, така ще постъпя“. Защото той се страхувал и от съблазън и от непослушание към своя отец. После, когато нуждата още повече ги притеснила, старецът му казал: „Сине мой, стани и иди“, и не му казал: „надявам се на моя Бог, Той ще те запази“, но: „надявам се на молитвите на моя отец, Бог ще те запази“. Така и монахът, когато бил застрашен от изкушението, не казал: „Боже мой, спаси ме“, но — „Боже, заради молитвите на моя отец, спаси ме“. Всеки от тях се надявал на молитвите на своя отец.

Виждате ли, как те са свързали послушанието със смирението? Защото, както в запрегнатата кола единият кон не може да изпревари другия, иначе би се счупила колата, така и за послушанието е необходимо да бъде свързано с него смирението. Но кой може да се сподоби с тая благодат, ако, както казах, не принуди себе си да отсече своята воля и да предаде себе си, заради Бога, на своя отец, без да се съмнява в нещо, но вършейки всичко, което са говорили св. отци, с пълна вяра, като че ли слуша самото Бога. Кой друг е достоен да бъде помилван? Кой е достоен да се спаси?

Разказват, че веднаж св. Василий, посещавайки своите манастири, казал на един от игумените: „Имаш ли тук някого от ония, които се спасяват?“ Аввата му отговорил: „С твоите свети молитви, Владико, всички желаем да се спасим“. Св. Василий пак му казал: „Имаш ли някого от ония, които се спасяват, питам?“ Тогава игуменът разбрал силата на въпроса, защото сам бил духовен мъж и казал: „Да, имам“. Св. Василий му казал: „Доведи го тук“. Игуменът повикал такъв един брат. Когато монахът дошел, св. Василий му казал: „Донеси ми вода да се омия“. Монахът донесъл вода. След като се омил, св. Василий сам взел съда с водата и казал на монаха: „Омий се и ти“. И монахът приел омиването от светията без никакво колебание. Като го изпитал по този начин, светията му казал пак: „Когато вляза в олтаря, ела и ми напомни, ще те ръкоположа“. Монахът пак го послушал, без да разсъждава. И когато видял св. Василия в олтаря, отишел и му напомнил, той го ръкоположил и го взел със себе си. Защото, кому е приличало да бъде с този свет и богоносен мъж, ако не този благословен брат? А вие нямате опит в пълното послушание, затова и не познавате покоя, който произлиза от него.

Веднаж аз запитвах стареца авва Варсануфия : „Владико, Писанието казва, че *през много скърби трябва да влезем в царството Божие* (Деян 14, 22), а аз виждам, че нямам никаква скръб. Какво да направя, за да не погубя душата си?“ Защото аз наистина нямах никаква скръб. Ако се случеше да имам някакъв помисъл, аз вземах дъсчицата и пишех на стареца (когато още не му служех, запитвах го с писмо¹⁾ и преди още да завърша писмото, чувствувах облекчение и полза: толкова голяма бе моята радост и спокойствие. А аз, не знаейки силата на тази добродетел и като слушах, че *през много скърби трябва да влезем* в царството Божие, се плашех, че нямам скърби. Като обясних това на стареца, той ми отговори: „Не скърби, няма какво да се безпокоиш: всеки, който предава себе си в послушание на отците, има такава радост и покой“. — На нашия Бог да бъде слава во веки. Амин.

¹⁾ Тези въпроси на Авва Доротей и отговорите на неговия старец са поместени по-долу.

СЛОВО ВТОРО

(За смиреномъдрието)

Един от старците е казал: „Преди всичко ни е нужно смиреномъдрието, за да бъдем готови за всяка чута дума да кажем: *прости*, понеже чрез смиреномъдрието се счупват всички стрели на врага и противника“. — Нека да изследваме, какво значение има словото на стареца. Защо той казва, че преди всичко е нужно за нас смиреномъдрието, а не казал, че преди това е нужно въздържанието? Та нали Апостолът казва: *Всеки, който се подвизава, от всичко се въздържа* (1 Кор. 9, 25). Или защо старецът не казал, че преди всичко ни е нужен страх Божи, — както е казано в Писанието: *Начало на мъдростта е страхът Господен* (Ис. 110,10) и чрез страх Господен всеки се отклонява от зло (Притч. 15, 27)¹. Защо не казва, че преди всичко ни е нужна милостиня и вяра? Така е казано: *Чрез милостиня и вяра се очистват греховете* (Притч. 15,27). А пък Апостолът казва: *Без вяра не е възможно да се угоди Богу* (Евр. 11,6). И тъй, щом без вяра не е възможно да се угоди Богу, а чрез милостиня и вяра се очистват греховете, и щом начало на мъдростта е страхът Господен и чрез него човек се отклонява от злото, и щом най-сетне оная, който се подвизава, трябва да се въздържа от всичко, — то как тогава старецът казва, че преди всичко ни е нужно смиреномъдрието, а е оставил настрана всички тези толкоз нужни добродетели? — Старецът иска да ни покаже чрез това, че нито страхът Божи, нито милостинята, ни вярата, ни въздържанието, нито коя да е друга добродетел може да бъде извършена без смиреномъдрието. Ето защо той казва: „Преди всичко ни е нужно смиреномъдрието, за да бъдем готови на всяка чута дума да кажем: *прости*; понеже чрез смиреномъдрието се счупват всички стрели на врага и противника“. Ето виждате, братя, колко голяма е силата на смиреномъдрието. Виждате, какво въздействие оказва думата: *прости*. Ами защо дяволът е наречен не само враг, но и противник? Враг той е наречен, понеже е човеконенавистник, ненавистник на доброто и клеветник; а противник е наречен поради това, че се старае да пречи на всяко добро дяло. Искан ли някой да се помоли, — той се противи и му пречи чрез лоши възпоминания, чрез пленяване на ума и униение. Искан ли някой да даде милостиня, — той му пречи чрез сребролюбие и скъперничество. Искан ли някой да бодърствува, — той му пречи чрез леност и нехайство. Така той ни се противи във всяка работа, когато искаме да извършим добро, — затова е наречен не само враг, но и противник. Но чрез смиреномъдрието се счупват всички оръжия на врага и противника. На-

¹) По слав. текст (Б пр.)

истина, велико е смиреномъдрието. Всеки светец е вървял по неговия път и чрез този труд е съкратявал пътя си, както казва Псалмопевецът: *Виж моето страдание и безсилие и прости всички мои грехове* (Пс. 24, 18) и *Аз бях изнемогнал и Той ми помогна* (Пс. 114,6). Впрочем, както е казал старецът авва Иоан, и смирението само може да ни въведе в Царството, но бавно.

Нека, прочее, се смирим малко и ние, и ще се спасим. Ако, като немощни, не можем да се трудим, то нека се постареем да се смирим. Вярвам в милостта Божия, че и заради малкото нещо, извършено от нас със смирение, и ние ще бъдем там, дето са светците, които много са се трудили и служили Богу. При все че сме немощни и не можем да се трудим, — но нима не можем поне да се смирим? Братя, блажен е оня, който притежава смирение, — велико е смирението. Ето как добре един светец е охарактеризирал истински смирения човек: „Смиреният на никого не се гневи и никого не прогневява, като смят а това напълно чуждо на себе си“. Велико е смирението, както казахме, защото само то единствено се съпротивява на тщеславието и предпазва човека от него. Но нима не се гневят хората и по повод на имоти и храни? Как тогава старецът казва, че смирението никому не се гневи и никого не прогневява? Смирението е велико, както казахме, и е мощно да привлече в душата Божията благодат. А тя щом дойде, запазва душата от споменатите две тежки страсти. Защото, има ли нещо по-тежко от това, да се гневиш и да прогневяваш ближния?, както някой е казал: „За монасите е несвойствено да се гневят, както и да прогневяват другиго“. Ако, наистина, такъв човек (т. е. който се гневи и прогневява другите) скоро не се изпълни със смирение¹⁾, той малко по малко идва до бесовско състояние, като смущава другите и самия себе си. Ето защо старецът е казал, че смирението не се гневи и не прогневява. Но какво казвам аз, че смирението предпазва само от две страсти, то предпазва душата и от всяка страст и изкушение.

Когато св. Антоний видял разпрострени всички мрежи на дявола, той въздъхнал и попитал Бога: „Кой ще избегне от тях?“ Бог му отговорил: „Смирението се изплъзва от тях“, и — което е още по-удивително — „те дори не се докосват до него“. Виждаш ли благодатта на тази добродетел? Наистина, няма нищо по-силно от смирението, то е непобедимо. Ако на смирения човек се случи нещо скръбно, той веднага се обръща към себе си, веднага осъжда себе си като достоен за това и никого не укорява, не възлага вината на другиго. По този начин той понася всичко станало без смущение, с пълно спокойствие, а затова и не се гневи и никого не прогневява. И тъй, добре е казал светецът, че преди всичко ни е нужно смиреномъдрие.

Но, има два вида смирение, както и два вида гордост. Първата гордост се състои в това, че човек укорява брата си, осъжда го и го безчести като незначителен, а себе си смята като по-горен от него. Такъв човек, ако не се опомни скоро и не се постарее да се поправи, той постепенно идва и до втората гордост, като се възгордява и про-

¹⁾ В гръцкия текст: с Божията благодат.

тив Самаго Бога и своите подвизи и добродетели приписва на себе си а не на Бога, сякаш той сам ги е извършил със своя разум и усърдие, а не с помощта Божия. И действително, братя мои, аз познавам едного, който достигна до това жалко състояние. Отначало, когато някой от братята му казваше нещо, той унизяваше всекиго и възразяваше: „Какво ми важи еди кой-си? Никой друг не е достоен, освен Зосима и подобните нему“. После почна да осъжда и тях, като казваше: „Никой не е достоен, освен Макарий“. Не след дълго започна да казва: „Какво представлява Макарий? Никой не е достоен, освен Василий и Григорий“. Но скоро взе да осъжда и тях, като казваше: „Какво представляват Василий и Григорий? Никой не е достоен, освен Петър и Павел“. Аз му казвам: „Братко, ти сигурно скоро и тях ще почнеш да унизяваш“. И, повярвайте ми, след известно време той почна да казва: „Какво е Петър, и какво е Павел? Никой няма значение, освен св. Троица“. Накрая той се възгордя и против Самаго Бога и така изгуби ума си. Ето защо, братя мои, трябва да се борим с всички сили против първата гордост, за да не би малко по малко да изпаднем във втората, т. е. пълната гордост.

Гордостта бива още светска и монашеска: светска гордост проявява оня, който се гордее пред брата си, че е по-богат или по-красив от него, или че носи по-хубави дрехи или е по-благороден от него. Тъй че, когато забележим, че се превъзнасяме с такива предимства, или с това, че нашият манастир е по-голям и по-богат от другите, или че има много братя, — тогава трябва да знаем, че се намираме още в светската гордост. Случва се също да се превъзнасят с някакви природни дарования: един, например, се превъзнася с това, че има хубав глас и хубаво пее, или че е скромен, усърдно работи и е добросъвестен в службата си. Тези предимства са по-висши от първите, но и това е пак светска гордост. А монашеска гордост проявява оня, който се превъзнася, че се упражнява в бдение, в пост, че е благоговеен, че живее добре и е старателен. Случва се също някой да се смирява заради слава. Всичко това спада към монашеската гордост. За нас е възможно никак да не се гордеем, но, ако някой не може напълно да избегне това, то нека поне се гордее с предимство в монашеските дела, а не с нещо светско.

Ние изложихме, в що се състои първата гордост и в що — втората, а също тъй — светската гордост и монашеската. Да разгледаме сега, в що се състоят двата вида смирение. Първият вид смирение се състои в това, да смятаме брата си по-разумен и във всичко по-превъзходен от нас и, с една дума, както са казали светците: „да смятаме себе си за по-долни от всички“. А вторият вид смирение се състои в това, да приписваме Богу своите подвизи, — това е съвършеното смирение на светците. То естествено се ражда в душата от изпълняване на заповедите. Когато дърветата са отрупани с плодове, самите плодове свеждат клоните надолу, а клонът, на който няма плодове, се стреми нагоре и расте право. Има пък някои дървета, които не дават плод, докато клоните им растат нагоре; но ако някой вземе камък, окачи го на клона и го наведе надолу, тогава той

дава плод. Така и душата, когато се смирява, тогава донася плод, и колкото повече донася плод, толкова повече се смирява: така и светците, колкото повече се приближават към Бога, толкова по-грешни чувствуват себе си.

Помня, как веднаж разговаряхме за смирението. Един от знатните граждани на града Газа, като слушаше от нас, че колкото повече човек се приближава към Бога, толкова по-грешен чувства себе си, — се очудваше и питаше, как е възможно това и искаше да узнае, какво значат тези думи. Аз му казах: „Именити господине, кажи ми, за какъв се смяташ ти в своя град?“ Той отговори: „Смятам се за големец и първенец в града“. Казвам му: „Ами ако отидеш в Кесария, за какъв ще смяташ себе си там?“ Той отвърна: „За последен измежду тамошните велможи“. — „Ами, — казвам му пак, — ако отидеш в Антиохия, за какъв ще се смяташ там?“ — „Там, — отговори той, — ще се смятам за човек от простолудието“. — „Ами, — казвам, — ако отидеш в Цариград, там пък за какъв ще се смяташ?“ И той отговори: „Почти за бедняк“. Тогава му рекох: „Ето така и светците, колкото повече се приближават до Бога, толкова по-грешни чувствуват себе си. Авраам, когато видял Господа, нарекол себе си прах и пепел (Бит. 18, 27). А Исаия казал: „Окаянен и нечист съм аз“ (Ис. 6,5). Също и Авакум донесъл хляб на Даниила, който бил в ямата с лъвовете и му казал: „Вземи обеду, който Бог ти проводи“; а Даниил отговорил: „Спомнил си Си за мене, Боже“ (Дан. 14, 37—38). Колко смирено сърце имал той! Той се намирал в яма сред лъвовете и останал невредим от тях и то не веднаж, а два пъти. И след всичко това той все пак се очудил и казал: „Спомнил си Си за мене, Боже“.

Виждате ли какво е смирението на светците и какви са техните сърца? Дори и когато бивали пращани от Бога на помощ на хората, те по смирение са се отказвали, за да избегнат прославата. Както облеченият в копринена дреха, ако хвърлят върху му нечисти дрипи, бяга, за да не зацапа драгоценното си облекло, така и светците, облечени в добродетел, избягват човешката слава, за да не се осквернят с нея. А ония, които търсят слава, са подобни на гол човек, който иска да намери макар и малка дрипа или нещо друго, за да прикрие срама си: така и необлеченият в добродетел търси човешка слава. И тъй, светците, когато били изпращани от Бога на помощ на хората, по смирение са се отказвали от това. Моисей казал: *Господи, прати другого, защото аз говоря тежко и заеквам* (Изх. 4, 13 10). Иеремия пък казал: „О, Господи Боже! не умея да говоря, защото съм още млад“ (Иер. 1, 6). С една дума, всеки от светците придобил това смирение, както казахме, чрез изпълняване на заповедите. Но какво представя това смирение и как се поражда то в душата, — това никога не може да изрази с думи, ако човек не научи това от опит; само от думи това не може да се научи.

Веднаж авва Зосима говореше за смирението, а някакъв си софист, който чу думите му и искаше да ги разбере точно, го запита: „Кажи ми, как можеш да смяташ себе си за грешен? Нима не знаеш, че си свят? Нима не знаеш, че имаш добродетели? Нали виждаш,

как изпълняваш заповедите: как тогава смяташ себе си за грешен?“ А старецът не намираше, какъв отговор да му даде, а само каза: „Не зная, какво да ти кажа, но смятам себе си за грешен“. Но софистът настояваше на своето и искаше да разбере, как е възможно това. Тогава старецът, като не знаеше, как да му обясни това, взе да го моли със своята свята простота: „Не ме смущавай; аз наистина смятам себе си за такъв“.

Като видях, че старецът недоумява, как да отговори на софиста, аз му рекох: „Та не става ли същото и в софистическото и в лекарското изкуство? Когато човек добре се обучи в изкуството и се занимава с него, то, колкото повече се упражнява в него, лекарят или софистът придобива известен навик, без да може да каже и обясни, как е станал опитен в работата: душата е придобила навик постепенно и неусетно чрез упражняване в изкуството. Същото е и при смирението: от изпълняването на заповедите се създава известна привичка към смирение, която не може да се изрази с думи“. Когато авва Зосима чу това, той се зарадва, прегърна ме и рече: „ти проумя: работата стои точно тъй, както ти каза“. И софистът, като чу тези думи, остана доволен и се съгласи с нас.

И старците са ни казали нещо, което ни подпомага да разберем смирението. Но самото състояние, в което смирението довежда душата, никой не е могъл да го обясни. Така, когато авва Агатон се приближавал до края си, братята го питали: „И ти ли се страхуваш, отче?“ Той отговорил: „Доколкото съм могъл, подбуждал съм се към спазване на заповедите. Но аз съм човек и затова отде да зная, дали делата ми са угодни Богу? Защото един е Божият съд, а друг е човешкият“. Ето, той ни е открил очите, за да разберем смирението и ни е посочил пътя, как да го достигнем. Но как се създава то в душата, това никой не е могъл да каже, нито да разбере чрез думи: само чрез дела душата може донякъде да се научи на това. А кое ни довежда до смирение, това отците са ни казали. В Отечника е описано как един брат запитал стареца си, що е смирение. Старецът отговорил: „Смирението е велико и божествено дело. За път към смирението служат телесните трудове, извършвани разумно, а също тъй съзнанието, че сме по-долни от всички и постоянната молитва към Бога — това е пътят към смирението. А самото смирение е божествено и неостижимо

Но защо старецът казва, че телесните трудове довеждат душата до смирение? По какъв начин телесните трудове стават душевни добродетели? Съзнанието, че сме по-долни от всички, както вече казахме, се противопоставя на демоните и на първия вид гордост: защото, как може оня, който смята себе си за по-долен от всички, да се превъзнася и гордее пред брата си, или да го укорява и унизява? Тъй също и непрестанната молитва е явно противоположна на втория вид гордост: защото е очевидно, че смиреният и благоговееен човек, като знае, че не може да извърши никоя добродетел без помощта и закрилата Божия, не престава никога да се моли на Бога да бъде милостив към него. Оня, който непрестанно се моли Богу, дори и да се

удостои да извърши нещо, знае, защо го е извършил, и не може да се възгордее. Той не приписва това на своята сила, но всичките си успехи отнася към Бога, Комуто винаги благодари и Го призовава, като трепери да не би да се лиши от такава велика помощ и да стане сам немошен и безсилен. И тъй, той със смирение се моли и чрез молитва се смирява: колкото повече преуспява винаги в добродетелта, толкова повече винаги се смирява, а колкото повече се смирява, толкова повече получава помощ и преуспява чрез смиrenomъдрие. — Но защо старецът казва, че телесните трудове довеждат до смирение? Какво отношение имат те към душевното разположение на човека? Ще ви обясня това.

След престъпването на Божията заповед, душата на човека се предала, както казва св. Григорий, на примажката на сластолюбие и своеволието. Тя обикнала телесното и, в известен смисъл, станала като че ли едно с тялото и цяла станала плът, както е казано: *„Няма Моят дух да пребъдва у тия човеци, защото са плът“* (Бит. 6, 3). Така бедната душа сякаш състрадава на тялото и съчувствува на всичко, което става с него. Затова старецът и казал, че телесният труд довежда човека до смирение. Защото едно е душевното разположение на здравия човек, а друго на болния; едно е то у гладния, а друго — у сития. Също тъй едно е душевното разположение у човека, който язди на кон, друго е у оногова, който седи на престол, и друго е у оногова, който носи лоша дреха. И тъй, трудът смирява тялото, а когато тялото се смирява, заедно с него се смирява и душата. Следователно, добре е казал старецът, че телесният труд довежда до смирение. Ето защо, когато Евагрий бил нападнат от хулни мисли, и, като разумен мъж, знаейки, че хулата произлиза от гордост и че със смиряването на тялото се смирява и душата, — той прекарал четиридесет дни на открит въздух. От това тялото му, по думите на житиелписателя, почнало да се покрива с червеи, както у дивите животни. Този труд той понесъл не заради хулата, а заради смириенето. Прочее, добре е рекъл старецът, че телесният труд довежда до смирение. — Дано благият Бог да ни даде смирение, понеже то избавя човека от много злини и го предпазва от големи изкушения. Нека бъде Богу слава и владичество през вековете. Амин.

СЛОВО ТРЕТО

(За съвестта)

Когато Бог създал човека, Той вложил у него нещо божествено нещо подобно на мисъл, която като искрата съдържа и светлина и топлина. Тази мисъл, която просвещава ума и му посочва, кое е добро и кое — зло, се нарича съвест: тя е естественият закон. Както тълкуват св. Отци, това са ония кладенци, които изкопал Исаак, а филистимците ги засипали (Бит 26). Следвайки този закон, т. е. съвестта, ветхозаветните патриарси и всички светии преди писания закон угождавали Богу. Но когато хората чрез греховете затрупали и потъпкали съвестта, тогава станало нужда от писан закон, станало нужда от св. пророци, станало нужда от идването на Самия наш Владика Исуса Христа, Който да разкрие и издигне съвестта, като разпали отново онази затрупана искра чрез спазване на светите Негови заповеди.

Сега вече от нас зависи, дали пак ще я затрупаме или, като ѝ се покоряваме, ще ѝ дадем възможност да свети в нас и да ни просвещава. Защото, когато съвестта ни казва да сторим нещо, а ние го пренебрегваме, и когато отново ни казва, но ние пак не го правим и продължаваме да я потъпкваме, — с това ние я затрупваме, тъй че тя, поради лежащата върху ѝ тежест, вече не може открито да ни говори, като светилник зад завеса, почва да ни показва нещата затъмнени. Както във вода, размътена от много тиня, никой не може да гледа и познае лицето си, — така и ние, след престъплението, не разбираме, какво ни говори съвестта, и ни се струва, като че ли изобщо я няма. Обаче, не съществува човек, който да няма съвест, понеже тя е, както казваме, нещо божествено и никога не загива, но винаги ни напомня полезното. Ако ние не усещаме това, то е защото, както казахме, я, пренебрегваме и потъпкваме.

Затова именно пророкът оплаква Ефрема с думите: *„Надви Ефрем противника си и е поразен чрез съд“* (Ос. 5, 11). А противник е наречена съвестта. Затова и в Евангелието е казано: *„Помиривай се с противника си скоро, докле си още на път с него към съдилището, за да не би някак противникът ти да те предаде на съдията, а съдията да те предаде на слугата и да бъдеш хвърлен в тъмница; истина ти казвам: няма да излезеш оттам, докле не върнеш и последния кодрант“* (Мат. 5, 25—26). Но защо съвестта е наречена противник? Затова, защото тя винаги се противопоставя на нашата зла воля и ни напомня, кое трябва да правим, а не го правим, и кое не трябва да вършим, а го вършим, — за всичко това тя ни осъжда. Ето защо Господ я нарича противник и ни заповядва: *Помиривай се с про-*

тивника си скоро, докле си още на път с него". Пътят, според думите на св. Василий Велики, това е светът.

Прочее, нека, братя, се постараем да пазим съвестта си, докато сме още на този свят, нека не допускаме да ни изобличава тя за нищо, нека не я потъпкваме в нищо, дори в най-малкото. Знаете, че от пренебрегване на това малко и наистина нищожно нещо ние преминаваме към пренебрегване и на големи неща. Затова ако някой почне да казва: „Какво от туй, че ще кажа тази дума?, какво от туй, че ще изям тази дребулия?, какво от туй, че ще погледна тук или там?, — именно от това: „какво от туй, какво от онуй“ той изпада в лош навик и почва да пренебрегва и голямото и важното и да потъпква съвестта си, а по този начин, като затъва в злото, той се намира в опасност да стигне и до пълно безчувствие. Затова, братя, пазете се да не пренебрегвате малкото, пазете се, не го презирайте като малко и нищожно: то не е малко, понеже чрез него се създава лош навик. И тъй, нека бдим над себе си и да се грижим за лесното, докато е лесно, та да не би да стане трудно; защото и добродетелите и греховете започват с малко, а стигат до голямо добро или зло. Затова Господ ни заповядва да пазим съвестта си и сякаш увещава поотделно всекиго едного от нас, като казва: „Виж, какво правиш, нещастнико! Опомни се, примири се с противника си, докато си на път с него“. А но-нататък посочва бедствените последици от неспазването на тази заповед: *„Да не би някак той да те предаде на съдията, а съдията — на слугите и да те хвърлят в тамница“*. А след това какво? — *„Истина ти казвам: няма да излезеш оттам, докле не върнеш и последния кодрант“*. Както вече казах, съвестта ни изобличава и за доброто и за злото, посочва ни кое да вършим и кое не и тя е, която ще ни осъди в бъдещия живот; затова е и казано: „Да не би някак да те предаде на съдията“ и т. н.

А опазването на съвестта бива най-различно, тъй като човек трябва да я опазва по отношение към Бога, към ближния, към нещата. По отношение към Бога опазва съвестта си онзи, който не пренебрегва заповедите Му дори в онова, което не се вижда от хората и не се изисква от нас; такъв човек тайно опазва съвестта си към Бога. Например, някой бил ленив за молитва, или пък страстен помисъл влязъл в сърцето му, а той не му се възпротивил и не се въздържал, но го приел; или видял, че ближният прави или говори нещо, и, както обикновено се случва, го осъдил. С една дума, ние трябва да се *пазим от всичко тайно*, което никой не знае, освен Бог и нашата съвест: — това именно значи да опазваме съвестта си по отношение към Бога. А опазването ѝ по отношение към ближния изисква да не вършим нищо такова, за което знаем, че би оскърбило или съблазнило ближния, било с дяло или с дума, с вид или поглед; защото, както често повтарям, може да оскърбим брата си и с вид и дори само с поглед. Накратко казано: човек не трябва да върши нищо такова, за което знае, че го върши с намерение да оскърби ближния; чрез това той осквернява съвестта си, понеже съзнава, че е извършил това с цел да повреди на брата си или да го наскърби. Това пък значи да опазваш

съвестта си по отношение към ближния. А пък опазването на съвестта по отношение на нещата се състои в това—да не се отнасяме небрежно към която и да е вещ, да не допускаме да се разваля и да не я захвърляме. Напротив, ако видим нещо захвърлено, то не трябва да го отминаваме, макар и да е нищожно, но да го вдигнем и поставим на мястото му. Не бива също тъй да се отнасяме безогледно към дрехите си: случва се, че някой твърде често и без нужда пере дрехата¹⁾ си и чрез това я изхабява, тъй че, вместо да я носи пет месеца или повече, тя много скоро става негодна,—и това е противно на съвестта. Също и по отношение към леглото,—човек би могъл да се задоволи само с възглавница, а той търси голяма постеля; или има власеница, но иска да я смени и да вземе друга, нова и по-хубава, било поради тщеславие или унииние. Друг пък би могъл да се ограничи само с едно одеяло, а той търси и друго по-хубаво, а понякога дори влиза и в спор, ако не му дадат такава. А ако пък почне да следи брата си и да казва: „Защо той да има, а аз да нямам?“,—то такъв човек е далеч от преуспяване. Ако някой разпростре на слънце дрехата или одеялото си и го домързи навреме да ги смене, но ги остави да се развалят от горещината,—то и това е противно на съвестта. Също и в храната човек би могъл да задоволи потребността си с малко количество зеленчук, или леща, или с няколко маслини, но той не желае така, а търси друга храна, по-вкусна и по-добра. Всичко това е противно на съвестта. А отците казват, че монахът никога не трябва да допуска съвестта да го изобличава в нещо. И тъй, нужно е, братя, винаги да бдим над себе си и да се пазим от всичко това, за да не претърпим онова бедствие, от което Сам Господ ни предпазва, както казахме по-горе. Дано ни даде Бог да слушаме и изпълняваме това, та словата на нашите отци да не ни послужат за осъждане.

¹⁾ Вероятно платнената — хитонът.

СЛОВО ЧЕТВЪРТО

(За страха Божи)

Св. Иоан казва в едно от съборните си послания: „Съвършената любов пропъжда страха“ (I Иоан. 4, 18). Какво иска да ни каже чрез това светият Апостол? За каква любов ни говори той и за какъв страх? Пророк Давид казва: „Бойте се от Господа всички Негови светици“ (Пс. 33, 10) и много други подобни изречения намираме в Божествените Писания. И тъй, щом и светиите, които толкоз обичат Господа, се боят от Него, то как св. Иоан казва: „Съвършената любов пропъжда страха?“ Той иска да ни каже чрез това, че има два вида страх: единият е първоначален, а другият — съвършен, — първият е присъщ на ония, които, тъй да се рече, начеват да бъдат благочестиви, а вторият е страхът на съвършените светици, които са достигнали степента на съвършената любов. Например: оня, който изпълнява волята Божия поради страх от мъки, той, както казахме, е още новоначален, понеже върши доброто не заради самото добро, но поради страх от наказание. Но друг изпълнява волята Божия от любов към Бога, която се изразява именно в това, че Му благоугождава; такъв човек знае в какво се състои същинското добро, той е познал, що значи да бъдеш с Бога. Този именно притежава истинска любов, която св. Иоан нарича съвършена. И тази любов го довежда до съвършен страх, понеже той се бои от Бога и изпълнява волята Божия вече не поради страх от наказание, вече не за да избегне мъченията, но понеже, както казахме, той е вкусил от самата сладост на пребиваването с Бога и се бои да не отпадне и да се не лиши от нея. И този съвършен страх, който се ражда от тази любов, пропъжда първоначалния страх: ето защо Апостолът казва: „Съвършената любов пропъжда страха“.

Не е възможно, обаче, да се постигне съвършеният страх иначе, освен чрез първоначалния страх. Защото, както казва св. Василий Велики¹⁾, ние можем да угодим Богу по три начина: или Му благоугождаваме поради страх от мъка, — и тогава се намираме в състояние на роб; или изпълняваме Божиите повели заради собствена полза, като се стремим към награда и чрез това се уподобяваме на наемници; или вършим доброто заради самото добро, — и в такъв случай се намираме в състояние на син. Защото синът, когато достигне пълнолетие и разумна възраст, изпълнява бащината воля не поради това, че се бои от наказание, нито пък за да получи награда, но изпитва към баща си особена любов и почит именно поради това, че го обича и е

¹⁾ Гл. „Твор. В. Велики в руския превод“, т. V, стр. 91, 92.

уверен, че цялото имение на бащата принадлежи и нему. Такъв човек се удостоява да чуе: *„Не си вече роб, а син... и наследник Божи чрез Исуса Христа“* (Гал. 4, 7). Такъв човек вече, разбира се, не се бои от Бога с оня първоначален страх, но Го обича, както и св. Антоний казва: „Аз вече не се боя от Бога, но Го обичам“¹⁾. И Господ казал на Авраама, когато той довел сина си, за да Му го принесе в жертва: *„Сега познах, че се боиш от Бога“* (Бит. 22, 12), като имал предвид този съвършен страх, който се ражда от любовта. Защото иначе как би казал Той: *„Сега познах“*, когато Аврам бил сторил вече толкова много от послушание към Бога: оставил всичко свое и се преселил в чужда земя, сред народ идолопоклонически, у който нямало и следа от истинско богопочитане; и отгоре на всичко това Бог му изпратил такова страшно изкушение — поискал от него да му принесе в жертва сина си и чак тогава му казал: *„Сега познах, че се боиш от Бога“*. Ясно е, че тук Той говори за съвършен страх, свойствен на светците, които изпълняват волята Божия вече не поради страх от мъки, нито заради награда, но понеже обичат Бога, боят се да сторят нещо противно на Неговата воля. Затова и Апостолът казва: *Любовта пропъжда страха*, понеже те действуват вече не от страх, но се боят, понеже обичат. В това се състои съвършеният страх. Но невъзможно е, както вече казахме, да се постигне съвършеният страх, ако първо не придобием първоначалния. Защото казано е: *„Начало на мъдростта е страхът Господен“* (Притчи 1, 7) и още: *„Начало... и венец на премъдростта е страхъ Господен“* (Прем. Сир. 1, 15, 18). Начало е наречен първоначалният страх, след който идва съвършеният страх на светците. Първоначалният страх е свойствен на нашето душевно състояние. Той опазва душата от всякаква злина, както полировката опазва медта, затова е казано: *„Чрез страх Господен всеки се отклонява от зло.“* (Притч. 15,27)²⁾. И тъй, когато човек се въздържа от злото като роб, поради страх да не го накаже господарят му, той постепенно идва и до това, да върши доброто доброволно и малко по малко почва, като наемник, да се надява на някакво възнаграждение за добрите си дела. Така постоянно като избягва злото от страх, като роб, и върши доброто с надежда за награда, като наемник, — така, като пребивава по благодатта Божия в доброто и съразмерно с това се съединява с Бога, той придобива вкус към доброто и почва да разбира, къде е истинското добро и вече не иска да се разделя от него. Защото кой би могъл да отлъчи такъв човек от любовта Христова? — както казва Апостолът (Рим. 8,35). Тогава той достига достоинството на син и обича доброто заради самото добро и се бои, понеже обича. Този именно е великият съвършен страх. Затова и Пророкът, като ни учи да отличаваме единия страх от другия, казва: *„Дойдете, чеда, послушайте ме: на страх Господен ще Ви науча“* (Пс. 33, 12). *„Иска ли човек да живее и обича ли дълголетие, за да види блага?“* Обърнете внимание на всяка една от думите на Пророка, как всяка от

¹⁾ Гл. „Достопамятния сказания о подвижн. св. отцев“ Москва, 1845, стр. 11.

²⁾ По слав. текст (Б. Пр.).

тях има своята сила. Първо той казва: „*Дойдете при мен*“, чрез което ни призовава към добродетелност, а след туй прибавя и „*чеда*“. Светците наричат свои чедата ония, които чрез техните думи са се обърнали от греха към добродетелта, както и Апостолът казва: „*Чедата мои, за които съм пак в родилни мъки, докле се изобрази във вас Христос*“ (Гал. 4, 19). И най-сетне, след като ни е призовал и подготвил към това обръщение, Пророкът казва: „*На страх Господен ще ви науча*“.

Виждате ли, каква смелост има светецът? Ние, когато искаме да кажем нещо добро, винаги казваме: Искате ли малко да побеседваме с вас за страха Божи, или за някоя друга добродетел? А св. Пророк не така, а с дързновение казва: „*Дойдете, чедата, послушайте ме: на страх Господен ще ви науча. Искате ли човек да живее и обича ли дълголетие, за да види блага?*“ След това, сякаш дочул от някого в отговор, че желае да го научи, как да живее и види блага, той го поучава, като казва: „*Нека съдържа езика си от зло и устата си от коварни думи*“. И тъй, той преди всичко пресича действието на злото чрез страха Божи.

Да съдържа езика си от зло, това значи да не уязвиш с нищо съвестта на ближния, да не злословиш, да не го дразниш. А с устата си „*да не говориш коварни думи*“, това значи да не прелъстяваш ближния¹). След това Пророкът прибавя: „*Нека се отклонява от зло*“. Първо, той говори за някои частни грехове: за злословието и коварството, а после говори изобщо за всякакво зло. „*Нека се отклонява от зло*“, сиреч, нека избягва изобщо всякакво зло, да се отклонява от всякакво дело, което води до грях. Но, като казва това, той не се спира тук, но прибавя: „*И да прави добро*“. Защото, може някой да не върши зло, но да не прави и добро, — да не ощетява никого, но да не оказва и милосърдие, — да не мрази, но и да не обича. Тъй че, добре е казал Пророкът: „*Нека се отклонява от зло и да прави добро*“ (Пс. 33, 15). Чрез това той ни посочва онази постепенност на трите душевни състояния, за която споменахме по-горе. Чрез страх Божи той ни научи да се отклоняваме от зло и тогава чак ни кара да почнем да вършим добро, защото, когато човек се удостои да се освободи и отдалечи от злото, тогава той естествено върши добро, наставляван от светиите.

След тия хубави и последователни думи, той продължава: „*Да търси мир и да следва подир него*“. Не казал само да търсим мир, но и усилено да се стремим към него, с цел да го постигнем. Следете внимателно с ума си речта и забележете точността, с която се изразява Светецът. Когато човек се удостои да се отклони от злото и след това се старае, с Божия помощ, да върши добро, веднага против него се устремяват вражески нападения и той се подвизава, труди и съкрушава не само от страх да не се върне пак към злото, като роб, но и с надежда на награда за доброто, подобно на наемника. Така, като понася нападения от врага и се бори с него и му се противи, той върши добро, но с голяма мъка и тежки усилия. Но ко-

¹ В гръцкия текст: Да не избличава в нищо ближния и да не го съблазнява.

гато получи помощ от Бога и добие известен навик в доброто, тогава той вижда покой, тогава вкусва мир, тогава усеща, каква е скръбта от нападенията и каква е радостта и веселието от мира. И тогава той вече търси мир, усилено се стреми към него, за да го постигне, да го придобие напълно и го всели в себе си.

Има ли нещо по-блажено от душата, която се е удостоила да стигне до тази степен на духовната възраст? Такъв човек, както неведнаж казахме, се намира в достоинството на син, защото наистина *„блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“* (Мат, 5,9). Кой може от сега нататък да накара тази душа да върши добро заради нещо друго, освен заради наслаждаването на този дар (мира)? Кой познава тази радост, освен оня, който я е изпитал? Тогава именно, както вече няколко пъти казахме, този човек ще познае и съвършения страх. Ето ние чухме сега, в какво се състои съвършеният страх на светците, и в какво се състои първоначалният страх, свойствен на нашето душевно състояние, и от какво човек започва и какво постига чрез страх Божии. Сега пък искаме да узнаем, как се вселява в нас страхът Божии, и кое ни отделя от него.

Отците казват, че човек придобива страх Божии, ако си спомня за смъртта и за мъченията, ако всяка вечер изпитва себе си, как е прекарал деня, и всяка сутрин, — как е минала нощта, ако не е дързък в обръщенията си и, най-сетне, ако се намира в близко общение с човек, който се бои от Бога. Защото казват, че един брат запитал някой си старец: „Какво да правя, отче, за да се боя от Бога?“ Старецът му отговорил: „Иди, живей с човек, който се бои от Бога, и чрез самото това той ще научи и теб да се боиш от Бога.“ А отгонваме страха Божии от себе си, когато вършим обратното на това: когато не помним за смъртта нито за мъченията, когато не бдим върху себе си и не се изпитваме, как прекарваме времето, но живеем нехайно и- общуваме с хора, които нямат страх Божии, и особено когато не се пазим от дързост: това последното е по-лошо от всичко и води към пълна гибел. Защото нищо тъй не отгонва от душата страха Божии, както дързостта. Затова, когато запитали авва Агатона за дързостта, той казал: „Тя прилича на силен горящ вятър, от който, когато задуха, всички бягат, и който разваля всички плодове по дърветата.“¹⁾ Виждаш ли, брате, колко е силна тази страст? виждаш ли колко е люта? И когато пак го запитали: няма толкова е вредна дързостта, той отговорил: „Няма страст по-вредна от дързостта, защото тя е майка на всички страсти“. Твърде добре и разумно казал той, че тя е майка на всички страсти, понеже тя отгонва страха Божии от душата. А щом „чрез страх Божии всеки се отклонява от зло“ (Притч. 15,27), то, разбира се, където няма страх Божии, там има всякакви страсти. Бог да избави душите ни от всегубителната страст — дързостта.

Дързостта бива многообразна: може да бъде човек дързък и в думи, и в действие и в поглед. От дързост някои изпадат в празнословие, говорят светски, правят смешни неща и подбуждат другите към не-

¹⁾ Гл: Достопамятныя сказанья о подвижничестве св. и блаженных отцев,“ Москва, 45, стр. 27 и 28.

пристоен смях. Дързост е и когато някой се докосне до друго без нужда, когато вдигне ръка на някого, който се смее; или блъсне някого, изтръгне му нещо из ръцете или безсрамно го гледа. Всичко това се причинява от дързостта, всичко това произлиза от туй, че в душата няма страх Божи, от което пък човек малко по малко идва до пълно нехайство¹). Ето защо, когато давал заповедите на закона, Господ казал: „Предпазвайте синовете израилеви от тяхната нечистота“ (Лев. 15,31), защото без благоговение и срам човек не ще почита и Самаго Бога и не ще спазва нито една от заповедите Му. Затова няма нищо по-вредно от дързостта. Тя е майка на всички страсти, понеже пропъжда благоговението, прогонва страха Божи и поражда пренебрежение. А когато сме дръзки и безсрамни един към други, ние се злословим и оскърбяваме взаимно. Случва се, някой от вас да види нещо неплезно, от което се отдръпва, но заедно с това го и осъжда и влага това в сърцето на други свой брат, тъй че не само на себе си донася вреда, но вреди и на брата си, като влива зла отрова в сърцето му. А често пъти се случва, че тогава умът на този брат е бил зает с молитва или някакво друго добро дело, а онзи идва и го увлича в празнословие и не само че го лишава от полза, но го и въвежда в изкушение. И тъй, няма нищо по-тежко и по-пагубно от това да вредиш не само на себе си, но и на ближния.

Затова, братя, добре е да имаме благоговение, да се боим да вредим на себе си и на другите, да се почитаме един други и да се пазим дори да се гледаме един други в лице, защото и това, както е казал един от старците, е един вид дързост. Ако се случи да видиш, че брат ти съгрешава, не трябва да го презреш и да премълчиш, като допуснеш той да погине, нито пък трябва да го укоряваш или злословиш, — но с чувство на състрадание и страх Божи трябва да доложиш на оновова, който може да го поправи, или сам ти с любов и смирение да му кажеш: „Прощавай, братко, но, ако не се лъжа, ние не постъпваме добре“. И ако не те послуша, кажи на друго, за когото знаеш, че се ползува от доверието му, или кажи на неговия старец или авва, според важността на греха му, та те да му въздействуват и да го изправят. А след това сам ти бъде спокоен. Само че говори, както казахме, с цел да изправиш брата си, а не заради злословие, не за да го укориш или от желание да го изобличиш, нито пък да го осъдиш, и недей се преструва, че искаш да го изправиш, когато всъщност в душата си изпитваш нещо от споменатите току-що чувства. Защото, дори и да кажеш на аввата му, ако си сторил това не от желание да изправиш ближния или да избегнеш вреда за себе си, — то това е грях, понеже е злословие. Ето защо, изпитай сърцето си, дали няма в него някое пристрастно движение и, в случай че има, то недей разкрива греха на ближния. Но, след като внимателно разгледаш себе си, ако видиш, че искаш да го разкриеш от състрадание към ближния и за негова полза, но вътрешно те смущава някакъв страстен по-

¹ В първото издание на тази книга на славянски език в 1628 г.: „в съвършено-мо презрение“.

мисъл, — то кажи на аввата си смиренo за себе си и за ближния. Кажи му така: „Съвестта ми свидетелствува, че искам да кажа това за изправление на брата ми, но чувствавам вътре в себе си някакъв смесен помисъл, и сам не зная, дали той произлиза от това, че съм имал някога неприятности с този брат, или това изкушение ми пречи да кажа за брата си, за да не би да последва неговото изправление.“ Тогава аввата ще ти каже, дали трябва да кажеш или не. Но има случаи, да говорим не за ползата на брата си, нито от страх да не си навредим сами, нито пък от злонаметство, а просто тъй, разказваме от празнословие. Но до какво води такова злословие? — Често и сам братът узнава, че се е говорило за него, смущава се от това, и оттук произлиза огорчение и още по-голяма вреда. А когато говорим, както казахме, само с цел да принесем полза на брата си, то Бог не ще допусне да произлезе от това смущение, огорчение или вреда.

И тъй, постарайте се, както казахме, да сдържате езика си, за да не кажете нещо лошо на ближния, и никого да не съблазнявате с дума, нито с дело, нито с поглед, нито по друг някакъв начин. Не се раздражнявайте лесно, когато някой от вас чуе от брата си някоя неприятна дума, нека не се възмущава и гневи веднага, нека не му отговаря дръзко и не запазва спомена за обидата, защото това не подобава на ония, които искат да се спасят и се подвизават. Придобийте страх Божи и благоговейно се отнасяйте един към други, като всеки прекланя главата си пред брата си. Нека всеки се смирява пред Бога и пред брата си и да отсича своята воля. Колко е хубаво, когато, извършвайки някакво добро дяло, предпочетеш (в него) брата си и му отстъпиш: това ще ти бъде от голяма полза пред оногова, на когото си отстъпил. Не зная, дали съм направил някога нещо добро, но зная, че, ако Бог ме е закрилял, то е затова, понеже никога не съм смятал себе си за по-добър от брата си, но винаги съм го поставял по-горе от себе си.

Когато бях още в манастира на авва Серида, случи се, че прислужникът на стареца авва Иоан, ученик на авва Варсануфия, се разболя, и авва Серид ми заповяда да служа на стареца. Аз бях толкоз радостен да му служа, че и вратата на келията му целувах отвън с такова чувство, с каквото бих се поклонил на честния кръст. Пък и кой ли не би желал да се удостои да послужи на такъв светия? Дори само словото му бе достойно за удивление. Всеки ден, след като извършвах служението си, правех му поклон, за да получа от него прощение и да си отида; а той винаги ми казваше по нещо. Старецът имаше обичай да повтаря четири изречения, по едно от които ми казваше винаги вечер, когато трябваше да си отивам. Той започваше така: „Казах веднаж (тия думи той употребяваше много често), — казах веднаж, брате, — „дано Бог запази любовта!“ — а отците казваха: „Чрез опазване на съвестта по отношение към ближния се ражда смиrenomъдрие.“¹⁾ Друга вечер пък той ми рече: „Казах веднаж, брате, —

¹⁾ В гръцкия текст: „да се пазим, в нищо да не съблазним брата — това ражда смиrenomъдрие“.

„дано Бог запази любовта!“ — отците казаха: „Никога не трябва да предпочитаме своята воля пред тази на брата си.“ Друг път пак рече: „Казах веднаж, брате, дано Бог запази любовта!“ — отците казаха: „бягай от всичко човешко и ще се спасиш.“ И пак рече: „Казах веднаж: брате, дано Бог запази любовта!“ — отците казаха: „*Понасяйте един другиму теготите, така изпълнете закона Христов*“ (Гал. 6, 2). Всяка вечер, когато си отивах, старецът ми даваше като напътствие по едно от тези наставления, които опазваха целия ми живот. Но, при все че имах такава любов към Светеца и тъй усърдно му служех, — щом узнах, че един от братята тъжи, че не може да му служи, аз отидох при аввата и го помолих с думите: „На този брат повече подхожда да служи на Светеца, ако това ти е угодно, господине авво.“ Обаче нито аввата, нито сам старецът му позволиха това. Все пак, от своя страна, аз сторих каквото можах, за да предпочета брата си. И през деветте години, които прекарах там, не зная, дали съм казал някому лоша дума, при все че имах послушание (да не каже някой, че съм нямал такава). И повярвайте ми, аз помня, как един брат, по целия път от болницата до църквата, ми се подиграваше, а аз вървах напред, без да кажа ни дума. Когато аввата узна, — не зная, кой каза за това, — и искаше да накаже този брат, аз отидох и паднах в нозете му, като го молех: „За Господа, недей го наказва. Аз съгреших, а братът не е никак виновен“. Друг един пък, — Бог знае дали от изкушение, или от простота, в продължение на доста време си пускаше водата над главата ми, тъй че дори леглото ми се намокряше. Също и някои други братя идваха всеки ден и изтръсваха постелките си пред келията ми, от което се развъдиха много дървеници в келията ми, тъй че не ми стигаха сили да ги избивам, понеже те бяха безброй много поради горещината. Когато си лягах да спя, всичките те се събираха върху мен, и аз заспивах (само) при силна умора, а когато се събуждах, виждах цялото си тяло изхапано от тях. И все пак никога не казах никому от ония: Не прави това, или, защо вършиш това? И аз не помня да съм произнесъл някога дума, която би могла да смути или оскърби брата. Научете се и вие „да понасяте един другиму теготите“, научете се да благоговеете един пред други. Ако чуете някаква неприятна дума, или претърпите нещо неочаквано, то не трябва да изпадате в малодушие¹⁾, или да се разгневявате веднага, за да не се окаже сърцето ви при подвиг и полза разслабено, безгрижно, неукрепено и да не може да издържи никакво нападение. Така става с пъпеша: дори малка клечица да се докосне до него, той веднага се развали и загнива. Вие, напротив, имайте твърдо сърце, имайте великодушие, и нека вашата взаимна любов да побеждава всичко, което може да се случи. И ако някой от вас има послушание, или някаква работа при градинаря, или при домакина, или при готвача, или при някого другиго от служещите с вас, то нека и оня, който възлага, и оня, който изпълнява работата, да се постараят преди всичко да запазят собственото си настроение. Нека те никога не си позволяват да се отклоняват от Божията заповед, било в смущение или в упорство, или в пристра-

¹⁾ В гръц. „да се съблазнява“.

стие, или в някакво своеволие и самооправдание. Каквато и да е работата, — малка или голяма — не бива да я пренебрегваме и да нехаем за нея, защото пренебрежението е вредно; но не трябва също и да предпочитаме да изпълним работата, ако това е вредно и в ущърб на нашата душевна нагласа. При всяка случила се работа, колкото тя и да е необходима и да изисква усърдие, не искам вие да вършите нещо със спор или смущение. Бъдете уверени, че всяка работа, която вършите, — била тя голяма или малка — представя една осма част от нужното; а да запазите своята душевна нагласа, дори ако поради това не изпълните работата си, съставя три осми и половина.¹⁾

Виждате ли каква е разликата? И тъй, ако вършите някаква работа, и искате да я изпълните както трябва, помъчете се да изпълните самата работа, което, както казах, е една осма част от нужното, но наред с това да запазите и настроението си неповредено, което пък съставя три осми и половина. Ако пък, за да изпълните делото на своето служение, се наложи да се увлечете, да отстъпите от заповедта и да навредите на себе си или на друго, като влезете в спор с него, то не трябва да губите трите осми и половина, за да запазите едната осма. Затова, ако узнаете, че някой постъпва тъй, то знайте, че той неразумно изпълнява служението си, като от пустославие или човекоугодничество спори и измъчва и себе си и ближния, за да чуе после да казват, че никой не могъл да го надвие.

О! това ли ми било мъжество?! — Това не е победа, братя, но загуба, — това е гибелно, да спориш и да съблазняваш брата си, за да изпълниш служебното си дело. Това значи, заради една осма част да изгубиш три осми и половина. И да остане неизвършено служебното дело, — загубата от това не е голяма. Но да спориш и да съблазняваш брата, без да му даваш нужното, или да предпочетеш служебното дело, а да отстъпиш от Божията заповед, — от това има голяма вреда. Ето какво значи една осма част и три осми и половина. Затова, казвам ви, когато изпратя някого от вас по някаква работа, и той види, че възниква смущение или друга вреда, нека остави работата, но в никой случай да не вреди на самия себе си, или на друго. Нека работата си остане тъй изпълнена, само недейте се смущава един друго, защото тогава губите три осми и половина и понасяте голяма вреда, — а това е явно неразумие. Казвам ви това не за да изпаднете веднага в малодушие и лесно да оставите работата си, да я пренебрегвате и да потъпквате съвестта си с цел да избегнете мъчнотииите; казвам ви това не за да бъдете непослушни и да казвате: „Не мога да направя това, защото ми вреди и ме разстройва“. Ако разсъждавате тъй, вие никога не ще изпълните никаква служба и не ще можете да спазите Божията заповед. Но старайте се със всички свои сили да изпълнявате всяка ваша служба с любов и смиrenomъдрие, като се прекланяте един пред други и взаимно се почитате, понеже няма нищо по-силно от смиrenomъдрието. Обаче, ако някой види, че сам той или

¹⁾ Отношението между една осма част и три осми и половина части е равно на отношението между един книжен и един сребърен лев.

ближният му скърби, то нека изостави тази работа, която поражда съблазн. Отстъпвайте си един другиму, недейте настоява на своето дотолкова, щото да последва от това вреда. По-добре е, както съм казал, работата да не се извърши тъй както вие искате, а да стане тъй, както се случи, или както се наложи по необходимост; отколкото да се смущавате и оскърбявате един други с усилията си за самооправдание — макар те и да са благовидни — и чрез това да губите многото зарад малкото. А понякога се случва, че човек загубва и едното и другото и съвсем нищо не постига, защото това е присъщо на любителите на спора. Отначало всички работи, които вършим, вършим ги с цел да получим от тях полза. Но каква полза може да има от това, ако не се смиряваме един пред други, а, напротив, взаимно се смущаваме и оскърбяваме. Нима не знаете, че в Отечника е казано: „От ближния ни идва и животът и смъртта?“ Поучавайте се всякога на това, братя, следвайте словата на светите старци, гледайте с любов и страх Божи да търсите полза за себе си и за братята си. Тогава ще можете от всичко, което ви се случва, да получавате полза и да преуспявате с Божията помощ. Сам нашият Бог, като Човеколюбец, да ви дарува Своя страх, защото казано е: „Бой се от Бога и пази Неговите заповеди“ (Екл. 12, 13), понеже това се изисква от всеки човек. А на нашия Бог нека бъде слава и сила во веки. Амин.

СЛОВО ПЕТО

(Да не се доверяваме на нашия разум)

Премъдрият Соломон казва в притчите си: „*Ония, които нямат управа, падат като листе; а спасението е в многото съветване*“ (Притч. 11, 14). Виждате ли, братя, силата на тези думи? Виждате ли, на какво ни учи св. Писание? То ни увещава да не се доверяваме сами на себе си, да не смятаме себе си за разумни, да не вярваме, че можем сами да се управляваме; понеже ние се нуждаем от помощ, нуждаем се от наставници в Бога. Няма хора по-нещастни и по-близки до гибел от ония, които си нямат наставник в Божия път. Защото, какво означава казаното: „*Ония, които нямат управа, падат като листе*?“ Листът отначало винаги бива зелен, цветущ и красив, после постепенно изсъхва и пада и най-сетне бива пренебрегнат и потъпкан. Така и човекът, ненасочван от никого, отпърво винаги има усърдие към пост, бдение, безмълвие, послушание и към други добри дела. След това усърдието му малко по малко охлажда и, като няма кой да го наставлява, да поддържа и възпламенява у него това усърдие, той като лист неусетно изсъхва, пада и става накрай подвластен и роб на враговете, които вършат с него каквото си искат.

А за ония, които откриват помислите и постъпките си и вършат всичко след като се посъветват, за тях Писанието казва: „*Спасението е в многото съветване*“. Не казва: „В съветването с мнозина“, т. е. да се съветваме със всекиго, но трябва да се съветваме за всичко с оногова, в когото имаме доверие и то не да казваме едно, а друго да премълчаваме, но всичко да откриваме и за всичко да се съветваме. За такъв човек е сигурно спасението чрез „*многото съветване*“. А ако човек открива не всичко, което го засяга, и особено ако е овладян от лош навик или е в лоша среда, тогава дяволът намира у него какво да е пожелание или самооправдание и чрез това го покорява.

Когато дяволът види, че някой не иска да съгреша, той не е толкоз неопитен във вършенето на зло, че да му внушава явни грехове и да му казва: иди, извърши блуд, или — иди да откраднеш. Той знае, че ние не желаем това и затова не смята за нужно да ни го внушава, но намира у нас някое пожелание и самооправдание и чрез него под вид на нещо добро, ни вреди. Затова е казано: „*Лукавият злодействува, когато се събира с праведния*“ (Притч. 11, 15). Лукавият е дяволът и той злодействува тогава, „*когато се събира с праведния*“, т. е. когато се съчетае с нашето самооправдание, тогава той става по-силен, повече вреди, по-силно действа. Защото когато се придържа

о своята воля и следваме нашите оправдания, тогава макар че на вид вършим добро дело, ние сами на себе си поставяме примки и дори не усящаме, как погиваме. Как можем да разберем Божията воля или да я потърсим, ако се доверяваме сами на себе си и се придържаме о своята воля. Затова и авва Пимен казва, че нашата воля е медна стена между човека и Бога. Виждате ли, колко са силни тези думи? И той прибавя още: тя е като камък, който се противопоставя, съпротивлява и противодействува на Божията воля. И тъй, когато човек остави своята воля, чак тогава може да каже: *„С моя Бог на стена възлизам. Бог — непорочен е Неговият път“* (Пс. 17, 30—31). Колко чудно е казано! Защото само тогава човек вижда непорочния Божи път, когато изостави своята воля. А когато се подчинява на своята воля, тогава не вижда, че Божиите пътища са непорочни. Такъв човек, щом чуе нещо, което има характер на наставление, веднага го порицава, унижава, отвръща се от него и върши обратното; защото, как може той да понесе нещо такова или да послуша нечий съвет, когато той се придържа о своята воля? По-нататък старецът казва за самооправданието: *„А ако и самооправданието подпомогне волята, то човек съвсем се развращава“*. Поразителна последователност има в думите на светите Отци! И наистина, щом оправданието се съедини с волята, това е вече пълна смърт, голяма опасност, голям страх, — тогава нещастникът окончателно пада. Защото, кой може да накара такъв човек да вярва, че друг човек повече от него знае, какво му е полезно? Тогава той всецяло се предава на своята воля, на своя помисъл, а врагът най-сетне го довежда до падение, както си иска. Ето защо е казано: *„Лукавият злодействува, когато се събира с праведния, и мрази гласа, който го утвърждава“* (Притч. 11, 15). Защото лукавият мрази не само наставлението, но не може да слуша и мрази дори и самия глас, който го произнася, т. е. самото това, когато се говори нещо, което служи за наставление. Преди още допиталият се за полезното да почне да действа съгласно дадения му съвет, и преди още врагът да разбере, дали той ще изпълни или не ще изпълни казаното му, — врагът мрази вече самото допитване до някого, мрази да чуе за нещо полезно; той ненавижда самия глас и звук на такива думи и се отвращава от тях. И да ви кажа ли защо? Защото знае, че щом почнат да се допитват и да говорят за полезното, веднага ще се разкрие неговото злодейство. А той от нищо тъй не се бои, както от това, да не го познаят, понеже тогава той вече не може да коварствува както си иска. Защото душата на човека се утвърждава, когато той се допитва и разкрива всичко относно себе си и след това чува от някой опитен човек: *„Това върши, а онова недей! Това е хубаво, а онова лошо! Това е самооправдание, а онова е своеволие!“*, когато веднаж чува: *„Сега не е време за това“*, а друг път: *„Сега е време“*. При това положение дяволът не намира, по какъв начин да навреди на човека или как да го покори, тъй като той винаги, както казах, се съветва и от всички страни се опазва. Така за него се събдва казаното: *„Спасението е в многото съветване“*.

Лукавият мрази това, понеже иска да върши зло и повече се радва за ония, „които нямат управа“. Защо? — Защото те „падат като листе“. Спомни си за оня брат, когото лукавият обичал и казал за него на авва Макария: „Имам един брат, който, щом ме види, се върти като мотовилка“. Той винаги се радва за такива, които живеят без наставление и не поверяват себе си на човек, който да може да им помага и да ги ръководи в Бога. Нима не при всички братя е ходил тогава демоът, когото Светецът видял да носи разни храни в катуни? Нима не посещавал той всички тях? ¹⁾ Но всеки от тях, долавяйки неговите козни, отивал при духовния си отец, отъривал му своите помисли и намирал помощ в изкушението, а поради това и лукавият не могъл да ги надвие. Само един нещастник намерил той, който следвал самия себе си и от никого не търсил помощ; затова и лукавият си играел с него и, като си отивал, благодарял му и проклинал другите. Когато врагът казал за това на авва Макария и му назовал името на брата, Светецът отишел при него и разбрал, че причината за неговата гибел се състояла в това, че той не искал да изповядва помислите си и че изобщо нямал обичай да ги открива никому. Затова и врагът го въртял, както си искал. Когато светият старец запитал брата, как се чувствува, той отговорил: „По твоите молитви, добре“. А когато го запитал, дали не го борят помислите, той отговорил: „За сега съм добре“. Така той не искал нищо да изповяда, докато Светецът умело не го накарал да открие помислите си и, като му казал слово Божие, утвърдил го и се върнал.

Врагът, както обикновено, пак дошел и искал да събори този брат, но бил посрамен, понеже го намерил утвърден и изправен и като не могъл вече да се гаври с него, оттеглил се, без да успее да му стори нещо. Така той бил посрамен и от този брат. Затова, когато Светецът пак запитал демона: „Как е оня брат, твоят приятел?“, той вече не го нарекъл свой приятел, а враг и го проклинал, като казал: „И този се развърти, и този вече не ми се покорява, а дори стана и по-свиреп от всички“. Виждаш ли, защо врагът мрази *гласа, който утвърждава*? — Защото винаги желае нашата гибел. Виждаш ли защо той обича ония, които се доверяват сами на себе си? — Защото те помагат на дявола и сами на себе си строят козни. Аз не зная друга причина за падение на монаха, освен тази, когато той се доверява на сърцето си. Някои казват, че човек пада от това или от онова; а аз, както вече казах, не познавам друга причина за падение, освен тази, че човек следва самия себе си. — Видял ли си някого паднал, знай, че той е последвал самия себе си. Няма нищо по-опасно, няма нищо по-гибелно от това. Бог ме е запазил и аз винаги съм се боял от тази беда. Когато бях в обществото, аз откривах всичките си помисли на стареца авва Йоан и никога, както казах, не се решавах да направя нещо без неговия съвет. И понякога помисълът ми казваше: „Та нали старецът ще ти каже същото? Защо само да го безпокоиш напразно?“ А аз отговарях на помисъла: „Анатема на теб, на твоето разсъждение,

¹⁾ В гръцкия текст: изкушавал.

и разум, на твоеото мъдруване и знание! Защото каквото знаеш, знаеш го от демоните“. И тъй, аз отивах и се допитвах до стареца. И понякога се случваше, че той ми отговаряше същото това, което имах в ума си. Тогава помисълът ми казваше: „Е, видя ли? Нали ти казвах, че само напразно ще безпокоиш стареца?“. А аз отговарях на помисъла: „Сега това е вече добро, то е от Светия дух; а твоеото внушение е лукаво, идва от демоните и е дело на страстното разположение на душата ми“. И тъй, аз никога не си позволявах да се подчиня на своя помисъл, без да запитам стареца. И повярвайте ми, братя, че бях в голям покой и в пълно безскърбие, тъй че дори тъжех за това, както вече ви разказах. Като чувах, че *„през много скърби трябва да влезем в царството Божие“* (Деян. 14,2), а виждах, че нямам никаква скръб, аз се страхувах и недоумявах, понеже не знаех, коя е причината на такова едно спокойствие. Най-после старецът ми обясни това, като каза: „Недей скърби, понеже всеки, който предава себе си в послушание на отците, има такъв покой и безскърбие“.

Постарайте се и вие, братя, да питате и да не се надявате на себе си. Разберете, какво безскърбие, каква радост и спокойствие има в това. Но аз ви казах, че никога не съм скърбял; чуйте, обаче, какво ми се случи тогава.

Когато бях още в общежитието, обхвана ме веднаж такава голяма и непоносима скръб и изпаднах в такова страдание и подтиснатост, че бях готов да предам дори душата си. Тази скръб произлизаше от дяволско коварство. Такива изкушения, нанасяни от бесовете поради завист, биват тежки за човека, но са краткотрайни. При тях всичко се представя като мрачно, тежко, безутешно, от никъде не се вижда успокоение, а само притеснение и угнетение. Но скоро душата бива споходена от Божията благодат, защото иначе никой не би могъл да понесе това. И аз изпаднах веднаж, както казах, в такова изкушение, в такова притеснение. Един ден, както стоях в манастирския двор в изнеможение и се молах Богу за това, внезапно надникнах в църквата и видях един мъж с вид на епископ, който като че ли носеше св. Дарове¹⁾, и влезе в св. олтар. Аз никога не се приближавам до странник или минавач, без да има нужда и ако не ми е заповядано, но тогава нещо ме подтикна и аз тръгнах след него. Като влезе, той дълго стоя с вдигнати към небето ръце, а аз стоях зад него, като се молах със страх, понеже от неговия вид бе ме обзел ужас. Като свърши да се моли, той се обърна и се насочи към мене. Колкото повече се приближаваше той до мене, толкова повече чувствавах, че скръбта и ужасът ме напущаха. След това, като застана пред мене, той протегна ръка, докосна се до гърдите ми и, чукайки по тях с пръстите си, каза: *„Твърдо се уповавах на Господа и Той се наклони към мене и чу моите вопли; извлече ме от страшен ров, от тишестото блато, постави на камък нозете ми и утвърди стъпките ми и вложи в устата ми нова песен — хвала на нашия Бог“* (Пс. 39, 2—4). Тези стихове той произнесе по три пъти, като ме чукаше по гърдите, и

¹⁾ В гръц. текст вместо тези думи е казано: „облечен с омофор“.

после излезе. Веднага след това в сърцето ми се въдвори сладка светлина, радост, утеха, и велико веселие, тъй че станах вече друг, не както преди. Когато той излезе, аз побързах да го последвам, но не можах вече да го намеря, понеже той стана невидим. От тогава насам, по Божията милост, аз вече не съм почувствувал да ме обезспокои скръб или страх, но Господ ме запазва до сега, заради молитвите на онези свети старци.

Това ви казах, братя, за да знаете, какво спокойствие и безскърбие има онзи, който не следва самия себе си и с каква безопасност и твърдост живее онзи, който не се доверява на самия себе си и не вярва на своята мисъл, но във всичко, което се отнася до него, възлага надежда на Бога и на ония, които могат да го напътват към Бога. Затова, научете се и вие, братя, да се допитвате, научете се да не се доверявате сами на себе си, да не вярвате на онова, което ви казва вашият помисъл. Добро е смирението! От него произлиза покой и радост¹⁾. Защо напразно да се мъчите? Няма друг начин за спасение.

Обаче някой може да се помисли: ако нямам човек, до когото бих могъл да се допитам, то какво трябва да правя в такъв случай? Но онзи, който иска истински и от все сърце да изпълнява Божията воля, него никога Бог не ще го изостави, но всячески ще го упъти по Своята воля. За такъв човек, който насочи сърцето си по волята Божия, за него Бог ще просвети ума дори и на малко дете, за да му открие Божията воля. И обратно, ако някой не иска искрено да върши Божията воля, то дори и при някой пророк да отиде, Бог и на пророка ще внуши да му отговори съобразно с развратеното му сърце, както казва Писанието: „Ако и пророкът се измами и каже дума, Аз Господ измамих този пророк“ (Иез. 14,9).²⁾ Затова ние трябва със всички сили да се насочваме към Божията воля и да не доверяваме на сърцето си. Но дори и да вършим добро дело и чуем от някой свет мъж, че то наистина е добро, ние ще го смятаме за добро, без обаче да вярваме на себе си, че добре го изпълняваме и че то непременно добре ще се извърши. Ние трябва да го изпълняваме според силите си, да казваме и това — как го изпълняваме и да питаме, дали добре сме го изпълнили. Но и след това не бива да стоим безгрижни, а да очакваме и Божия съд, както е казал св. авва Агатон, когато го запитали: „Нима и ти, отче, се боиш?“ Той отговорил: „Аз изпълнявах Божията воля според силите си, но не зная, дали делата ми са угодни Богу, понеже един е Божият съд, а друг е човешкият“. Дано Господ Бог ни закриля от бедствието, което сполетява онези, които се надяват на себе си и да ни удостои да се придържаме в пътя на нашите отци, които са благоугодили на Неговото име. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки. Амин.

¹⁾ В гръц.: „Добре е да се пита! От това произлиза смирение и радост“.

²⁾ По слав. текст (Б. пр.).

СЛОВО ШЕСТО

(Не осъждай ближния)

Братя! Ако винаги помнехме думите на св. Отци и ако постоянно се поучавахме в тях, не бихме така леко се предавали на нехайство в своя духовен живот: защото според тях, който внимава над малкото и мнимо нищожното, той няма да се препъне в голямото и важното. Аз постоянно ви говоря, че от незначителните грехове, — от това, дето казваме: „какво от това и какво от онова“ — в душата се образува лош навик и човек почва да нехае и за голямия грях. Знаете ли колко голям грях е да осъждаме ближния? Има ли грях по-тежък от него? Кой друг грях е по-противен на Бога? От кой друг грях Бог се отвращава повече, отколкото се отвращава от тоя грях? Няма нещо по-лошо от осъждането, както казват св. Отци. Но и в това голямо зло човек изпада поради нехайство към мнимо нищожните дела. Умът постепенно почва да оставя без внимание своите грехове и да забелязва чуждите поради това, че си е позволил малко да пообвинява ближния и да казва: „Какво от това, че ще подслушам, що говори този брат? Какво от това, че и аз ще кажа една дума? Какво от това, че ще надникна да видя, що прави тоя брат или оня чужденец?“ Оттук нататък почваме да осъждаме, да злословим, да обиждаме ближния, докато най-после естествено и ние самите почнем да вършим същото, което сме осъждали у другите. Като няма грижа за собствените си грехове, или, според думите на светите Отци, като „не плаче на своя гроб“, човек не може да напредне в нищо добро, а следи само делата на своя ближнен. Обаче нищо друго толкова не гневи Бога, — нищо друго така не обеднява човека от всяко добро, — нищо друго не го довежда до такава изоставеност от Бога, както злословието, осъждането и обиждането на ближния!

При това, едно е да злословиш или да упрекнеш, друго е да осъдиш и друго е да обидиш. Злословие или упрек е да кажеш за някого: „Той излъга, той се разгневи, той извърши блуд“. Тогава ти злословиш брата си, като разказваш с пристрастие неговия грях. А осъждане е да кажеш за някого: „Той е лъжец, той е гневлив или той е блудник“. Тогава ти осъждаш самата негова душа, произнасяш присъда над целия му живот, понеже казваш, че той самият е такъв и го осъждаш като такъв. А това е тежък грях! Защото едно е да речеш: „той се разгневи“, а друго е да речеш: „той е гневлив“ и по тоя начин да произнесеш присъда над целия негов живот. А осъждането е грях толкова по-тежък от всеки друг грях, щото Сам Христос казал: *„Лицемерцо, извади първом гредата от окоето си, и тогава ще*

видиш, как да извадиш сламката от окоето на брата си!“ (Лук. 6:42). Значи греха на ближния той оприличил на сламка, а осъждането оприличил на гредата. Толкова тежък грях е осъждането и толкова то надвишава всеки друг грях!

Фарисеят от притчата не лъжел, а говорел истина, когато в молитвата си благодарел на Бога за своите добродетели и не за това бил осъден. Защото, действително, какво по-хубаво от това, да благодарим на Бога, когато се удостоим да сторим някакво добро, понеже Той ни е помогнал и съдействувал в това. Не задето благодарил на Бога, като изброявал своите добродетели, бил осъден фарисеят, нито дори задето казал: „Не съм като другите човеци“, а задето се подхвърлил на осъждане, задето се обърнал към митаря и казал: „или като този митар“, по който начин осъдил самия човек, самата душа или с една дума — целия негов живот. Затова митарят излязъл от храма „оправдан повече, отколкото фарисеят“ (Лук. 18:11,14).

Няма по-тежко и лошо нещо от осъждането, презирането или обиждането на ближния. Защо не осъждаме себе си и своите грехове, които най-добре познаваме и за които ще има да отговаряме пред Бога? Защо си присвояваме правото да съдим, когато то принадлежи само на Бога? Що искаме ние от Божието създание? Не трябва ли да изтръпнем от онова, което се случило веднаж с един велик старец, разказано в книгата Отечник? Този старец узнал, че един брат паднал в блуд и рекъл: „Ох, какво голямо зло извършил той!“ Но ето, когато съгрешилият наскоро подир това умрял, светията Ангел донесъл при стареца душата му и рекъл: „На, умре оня, когото ти осъди! Къде ще заповедаш да го настаним сега — в небесното царство или в мъката?“ А тези думи значат: „Понеже ти си присвои правото да съдиш над праведници и грешници, кажи сега, какво заповядваш за тази смирена душа! Ще я помилваш ли, или ще я предадеш на мъчение?“ Има ли нещо по-страшно от затруднението, в което изпаднал светият старец? Той паднал ничком в нозете на светия Ангел с покаяние и тоя му простил, като казал: „Ето, Бог ти даде да разбереш, колко тежък грях е осъждането, за да не го вършиш занаяпред!“ Обаче, въпреки прошката, старецът бил така потресен от това видение, щото целият остатък от живота си прекарал във въздишки, сълзи и непосилни подвизи, като продължавал да моли Бога за прошка, защото душата му до самата смърт не искала да се утеши и да престане от плач!

И тъй, що искаме ние от своя ближия? Що искаме от чуждата тегота? Братя! Ние имаме за какво да се грижим: всеки да внимава над себе си и над собствените си грехове! А властта да оправдава или да осъжда принадлежи само на Бога, понеже само Той познава душевното устройство на всекиго, силата му, възпитанието му, дарованията му, телосложението, способностите и съди всекиго според Своето всезнание. Инак съди Бог делата на владиката и инак на светския властелин, инак съди делата на игумена и инак на неговия ученик, инак на стария и инак на младия, инак на болния и инак на здравия. Кой може да знае всички тия съдби? Само Единият, Който всички ни е сътворил, всичко е създал и всичко знае!

Спомням си, бях слушал, че някога било станало следното: Дошел кораб с пленници в един град, дето живеела една девица с висок духовен живот. Като чула за кораба, тя много се зарадвала, понеже отдавна искала да си купи едно момиченце и да го възпита по свое разбиране, за да не познава то пороците на тоя свят. Пратила да повикат стопанина на кораба. Оказало се, че той има две момиченца, тъкмо такива, каквито тя желала. Тозчас тя заплатила с радост цената на едното от тях и го взела при себе си. Когато собственикът на кораба се отделил от мястото, дето живеела светата девица, и отминал по-нататък, срещнала го развратна блудница и като видела при него другото момиченце, изразила желание да го вземе. Спазарила се, заплатила цената, взела момиченцето и заминала. Виждате ли тайната Божия? Виждате ли съда Божий? Кой може да обясни това? Така светата девица взела едното момиченце, възпитала го в страх, напъттила го към всичко добро, обучила го на монашеския живот и с една дума — в пълното благоухание на светите Божии заповеди. А блудницата взела нещастното момиченце и го направила оръдие на дявола. И действително, на какво друго би могла да го научи една блудница, ако не на това, как да погуби душата си? Но какво можем да кажем ние за тази страшна съдба? И двете деца били малки, и двете продадени без да знаят сами, къде отиват, но едното от тях се оказало в Божиите ръце, а другото попаднало в ръцете на дявола! Можем ли каза, че Бог еднакво ще бъде възискателен към едното и другото? Как е възможно това?! Ако и двете паднат в блуд, можем ли каза, че и двете ще бъдат подложени на еднакъв съд, макар и за двете съгрешението да е едно и също? Възможно ли е това? Едното знаело за страшния съд, за царството Божие и денонощно се поучавало в Божиите слова; а другото, нещастното, никога не видяло и не чуло нещо добро, а напротив — винаги само дяволски скверности! Е добре! Как е възможно те да бъдат съдени с еднакъв съд?

Затова никой човек не може да знае Божиите съдби, а само Той Един познава всичко и може да съди съгрешенията на всекиго според Своето всезнание. Навстина, случва се някой наш ближен да съгреша от простота, обаче той може да има някое добро дело, угодно на Бога повече от целия твой живот. А ти го съдиш и осъждаш, като отегчаваш собствената си душа! Случило се да се препъне, но ти можеш ли да знаеш, колко той се е подвизавал и колко своя кръв е пролял преди да съгреша, поради което съгрешението му се явява пред Бога простено. Защото Бог вижда неговия труд и неговата скръб, които той понасял преди да съгреша и затова го помилява. А ти знаеш само съгрешението му, и тогава, когато Бог го помилява, ти го осъждаш и погубваш душата си! Отде можеш ти да знаеш, колко сълзи е пролял той пред Бога за своя грях! Ти си видял греха му, но покаянието му не си видял!

А понякога ние не само осъждаме, но и презираме ближния. Както казах, едно е да осъждаш, друго е да презираш. Презрение имаме тогава, когато не само осъждаме другия, но се гнусим и отвърщаваме от него като от някаква мерзост. Това е по-лошо от осъжда-

нето и по-гибелно! А който иска да се спаси, той не гледа недостатъците на ближния, а постоянно внимава над собствените си недостатъци и преуспява. Именно такъв бил оня, който видял греха на брата си, но въздъхнал и рекъл: „Горко ми, защото както той съгреши днес, така ще съгреша и аз утре“! Виждате ли, що значи твърдост? Виждате ли що значи душа, въоръжена против изкушенията? Как моментално намерил начин да не осъди брата си! Понеже, като казал: „така и аз утре“, той си самовнушил страх и загриженост, че може и той скоро да съгреша, и по тоя начин избягнал да осъди брата си. Но не спрял тук, а отишъл по-нататък и поставил себе си по-долу от съгрешилия, като казал още: „и той навярно ще се покае за своя грях, а аз няма да се покая както трябва, — няма да доживея или няма да бъда в състояние да се покая!“ Виждате ли, що значи божествено просвещение на човешката душа? Не само успял да избегне осъждането на съгрешилия свой брат, но и сам себе си хвърлил под неговите нозе! А ние, окаянните, без много да му мислим, осъждаме, гнусим се, презираме, щом видим, чуем или заподозрем нещичко! И което е още по-лошо, ние не спираме на собствената си вреда, а срещаме друго и веднага го заговарваме, какво е направил еди-кой-си, за да повредим и неговото сърце с нашия грях¹⁾. Без да се боим от казаното у пророка: „Горко ономува който поднася на ближния си питие; смесено със злоба“ (Аввак. 2:15), ние вършим това бесовско дело и нехаем. Какво друго върши бясът, ако не да смушава и да поврежда човешките души? И ние се оказваме негови помощници за своя гибел и за гибел на ближните, понеже който вреди на душата, той помага на бесовете, а който ползува душата, той помага на светите Ангели!

А де е причината на тоя грях? Причината е там, че нямаме любов! Ако бихме имали любов, щяхме да гледаме недостатъците на ближния със съболезнование и състрадание, както е казано: „Любовта покрива много грехове“ (1 Петр. 4:8). „Любовта не мисли зло... всичко извинява“ (1 Кор. 13:5 и 7).

Ако имаше в нас любов, тя щеше да извини всяко съгрешение на ближния, както правят светците, когато виждат човешките недостатъци. Та нима светците са слепи и не виждат чуждите грехове? И от друга страна, кой мрази греха повече от светците? Но те не мразят грешника, не го осъждат и не се отвращават от него, а го съжаляват, скърбят за него, вразумяват го, утешават го, лекуват го като болен член и вършат всичко за неговото спасение. Рибарите, когато хвърлят въдица в морето и уловят голяма риба, усящат как тя се мята и блъска, затова не веднага я извличат — инак връвта ще се скъса и те ще изгубят своя лов, — а отпускат свободно връвта и оставят рибата да прави, що ще. Чак когато видят, че рибата се е уморила и престанала да се блъска, тогава полака-лека я извличат из водата. Така постъпват и светците: те привличат брата си с дълготърпение и любов, а не се отвращават и гнусят от него. Както майка, която има грозен син, не само не се гнуса и отвращава от него, но го разукрасява с любов и

¹⁾ В гръц.: наливайки в сърцето му зловонна нечистота.

прави, що прави, все за да го утеша, така и светците винаги покриват украсяват, помагат, за да поправят грешника, когато му дойде времето,— за да не получи от него друг някой някаква вреда, — пък и самите те да преуспят в Христовата любов!

Какво сторил св. Амон, когато веднъж дошли при него манастирските братя смутени и му казали: „Отче, иди виж! В килията на един брат има жена!“ Но каква необикновена любов обладала и какво рядко милосърдие показала светата душа на Амона! Той веднага отишъл в килията на обвинения брат, но като разбрал, че жената е захлупена под някакво каче, седнал сам върху него и заповядал на другите братя да търсят по цялата килия. Когато нищо не намерили, той им казал: „Бог да ви прости клеветата!“ Така той ги засрамил, укрепил и им оказал голяма полза, понеже по тоя начин ги научил да не приемат лекомислено никакво обвинение против ближния. А и съгрешилия брат поправил, не само като го покрил в името Божие, но и като го вразумил, когато намерил за това удобно време. Той изпратил всички дошли във от килията, хванал съгрешилия домакин за ръка и му рекъл: „Братко, помисли за душата си!“ Братът се засрамил, изпаднал в умиление и тутакси подействувало на душата му човеколюбие и състраданието на стареца.

Затова, нека и ние придобием любов и снизходителност към ближния, за да запазим себе си от пагубното злословие, осъждане и презрение и за да си помагаме един другиму като на собствени членове! Кой от нас се гнуса от себе си, или кой от нас отсича своя гноясъл пръст, когато има рана на ръката или ногата? Напротив, ние чистим своя болял пръст, мием го, пластир му налагаме, превързваме го, поръсваме го със света вода и молим светците да се помолят за неговото оздравяване, както казва и авва Зосима. С една дума, никой не изоставя своята рана и не се отвращава от нея дори и тогава, когато тя замирише, но прави всичко възможно да я излекува. Така и помежду си сме длъжни да си състрадаваме един другиму, да си помагаме сами, или чрез по-силните от нас и всичко да мислим или вършим само за това, как да помогнем на себе си и на ближния! Защото ние сме членове един на друг, както казва Апостолът: *„Всички ние сме едно тяло в Христа, а отделно един другиму сме членове“* (Рим. 12:5). *„Когато страда един член, страдат с него всички членове!“* (1 Кор. 12:26). Как ви се струва? Какво нещо са общешитията? Не са ли те едно тяло и всички влизащи в него не са ли членове един за друг? Които управляват и наставляват, са главата; които наблюдават и поправят, са очите; които ползуват другите със слово, са устата; които слушат, са ушите; които работят, са ръцете; които биват прашчани на служба, са нозете! Глава ли си, наставлявай! Око ли си, наблюдавай, гледай! Уста ли си, говори, ползувай! Ухо ли си, слушай! Ръка ли си, работи! Нога ли си, служи! Всеки да служи на тялото, според силите си! Старайте се постоянно да си помагате един на друг или с поучение, като влагате слово Божие в сърцето на брата, или с утешение във време на скръб, или с помощ в службата! С една дума, всеки според силите си, старайте се да имате общение помежду си, защото

колкото повече се съединявате с ближния си, толкова повече се съединявате с Бога!

А за да разберете по-ясно силата на казаното, ще ви дам едно светоотеческо сравнение, как така сме по-близо до Бога, колкото сме по-близо помежду си. Представете си кръг, начертан на земята! Неговото средище е центърът, а правите линии, които излизат от центъра към окръжността, са радиусите. Сега вникнете в това, което ще ви кажа! Да предположим, че този кръг е светът, а центърът е Бог! Радиусите или правите линии, които водят от окръжността към центъра, са пътищата на човешкия живот. Сега, колкото светците навлизат в кръга с желание да се доближат към Бога, толкова според навлизането си те се оказват по-близо и до Бога, и един до друг! Колкото повече се приближават към Бога, толкова повече се приближават и един към друг; и колкото повече се приближават един към друг, толкова повече се приближават и към Бога! Това се отнася и до отдалечаването. Когато се отдалечават от Бога и се връщат навън, очевидно в същата мярка на отдалечение от центъра или Бога те се раздалечават и помежду си! И колкото повече се раздалечават помежду си, толкова повече се отдалечават и от Бога! Такова е естеството на любовта: колкото повече се намираме вън от Бога и не обичаме Бога, толкова повече сме отчуждени и от ближния! Ако ли възлюбим Бога, колкото повече се доближаваме до Него със своята любов, толкова повече се съединяваме с ближния по любов; и колкото повече се съединяваме с ближния, толкова повече се съединяваме и с Бога! Нека Господ Бог да ни сподоби не само да слушаме, но и да изпълним това полезно слово, понеже, според нашето старание и усърдие да изпълним чутото, Бог всякога ни просветлява и научава на Своята воля! Нему слава и държава во веки веков! Амин!

СЛОВО СЕДМО

(Трябва да укоряваме повече себе си,
а не ближния)

Братя, нека видим на какво се дължи това, че понякога някой, като чуе оскърбителна дума, не обръща внимание и понася обидата без смущение, като че ли изобщо нищо не е чул; а друг път, щом чуе подобна дума, изпада в смущение. Коя е причината за това различие? И една ли е причината за това различие, или много? Аз намирам, че за това има много причини, но една е, която, така да се каже, ражда всички други причини. И аз ще ви кажа как става това. Първо, случва се, че някой, след молитва или добро упражнение, се намира, така да се каже, в добро разположение на духа и затова снизхожда към своя брат и не се смущава (от думите му). Случва се също, че някой има пристрастие към някого и затова без огорчение понася всичко, което онзи му причинява. А случва се и така, че някой презира оногова, който желае да го оскърби и затова не обръща внимание на обидите му, не го счита за човек и поради това не му вмениява за нищо онова, което онзи говори или върши. И ще ви кажа нещо, на което вие ще се зачудите.

В общежитието, преди моего излизане от там, имаше един брат, когото аз никога не бях виждал смутен, скърбен или разгневен срещу когото и да било, макар че мнозина от братята често му досаждаха и го оскърбяваха. А той така търпеливо понасяше оскърбленията на другите, като че ли никой изобщо с нищо не го е засегнал. Аз винаги се удивлявах на неговото необикновено незлобие и исках да узная, как той е придобил тая добродетел. Веднаж аз го отведох настрана и, като му се поклоних, замолих го да ми каже какво изпълва сърцето му винаги, та отговаря с такова дълготърпение на всички оскърбления и обиди от страна на братята. А той, без да се смущава, ми отговори с презрение: „Защо да обръщам внимание на техните недостатъци, или да приемам от тях обиди като от хора? Това са кучета, които лаят“. Като чух това, аз наведох глава и си казах: добър път си е избрал този брат. Прекръстих се и се отдалечих от него, молейки Бога да закриля и мене и него.

И тъй, случва се, както казах, че някой не се смущава дори от презрението към ближния. А това е явна гибел. А ако някой се смущава от оскърблението на своя брат, то това произлиза или от неразположение на духа, или от неприязън към другия. За това има и други причини, за които сме говорили. Но, главната причина за всяко смущение е тая, че ние не укоряваме себе си. От това произлиза всяко подобно разстройство на душата, от това ние никога не намираме

покой. И нека не се очудваме, когато слушаме от всички светии, че няма друг път, освен тоя. Ние виждаме, че оня, който е пренебрегнал тоя път, не е намерил покой: а ние, като не желаем никога да укорим себе си, се надяваме да получим спокойствие и смятаме, че вървим по правия път. Наистина, ако човек извърши дори хиляди добри неща, но не се придържа о този път, то той винаги ще оскърбява себе си и другите и всичките му трудове ще бъдат напразни. И обратно, истинска радост и спокойствие има този, който укорява себе си! Такъв човек, както е казал авва Пимен, където и да отиде, каквато и загуба, безчестие или скръб да го постигне, той предварително счита себе си достоен за всяка скръб и никога не се смущава. Има ли по-безгрижно състояние от това?

Но ако някой каже: ако моят брат ме оскърбява и аз, изпитвайки себе си, намеря, че не съм му дал никакъв повод за това, то как мога да укорявам себе си? Наистина, ако такъв изпита себе си със страх Божи, той ще открие, че все някак е дал повод, или с някоя своя постъпка, или със слово, или с поглед. А ако той вижда, както казва, че в момента не е дал на другия никакъв повод, то той сигурно друг път го е оскърбил с каквото и да е, или може би е огорчил друг свой брат и е трябвало да пострада за това, или за друг някакъв свой грях. Ето защо, ако някой, както казах, със страх Божи разгледа себе си и изпита строго своята съвест, той непременно ще признае себе си за виновен.

Случва се също, че някой, както нему се струва, пребивава в мир и безмълвие; но когато неговият брат му каже оскърбителна дума, той се смущава и счита, че трябва да се сърди на другия, казвайки: ако той не бе дошел и не бе ме смутил с думите си, аз не бих съгрешил. Това е смешно мнение и дяволско прелъстяване! Нима другият, който му е казал думата, е вложил в него страстта? Той само му е показал тая страст, която вече е била в него, та, ако иска, да се разкае за нея. Такъв човек прилича на развален хляб, който отвън изглежда хубав, а вътре е плесенясал и щом го разчупиш, вижда се гнилотата му. И този човек е смятал, че има мир в душата си, но страстта е била в него и той не е знаел това; другият му казал една дума и открил гнилотата, скрита в него. И тъй, ако той желае да бъде помилван, нека се разкае и очисти и тогава ще преуспее; и нека се убеди, че е длъжен дори да благодари на своя брат, който му е причинил такова добро. Защото изкушенията вече не ще го побеждават, както по-рано. И колкото повече той преуспява духовно, толкова повече изкушенията ще му изглеждат по-леки. Защото, според това, как душата преуспява, тя става по-силна и придобива способност да се бори с изкушенията. Както по-силното животно спокойно носи и по-голям товар и когато се препъне, то веднага става и дори не чувствува, че се е спънало. Напротив, ако животното е слабо, то и лекият товар го измъчва и когато падне, необходима му е голяма помощ, за да се вдигне. Същото става и с душата: според това, доколко тя е склонна да греша, тя изнемогва от греха. Защото грехът разслабва и лишава от сили оновова, който му се отдава. И затова, всяко нещо, което има отношение към него, го отегчава. А ако човек преуспява (в добротѣ), то, заедно с преуспяването, нему става по-леко

всичко, което по-рано му е изглеждало тежко. Ето защо, ако ние във всичко, което се случва с нас, считаме себе си виновни, а не другите, то това ни причинява само добро и ни оставя голямо спокойствие и преуспяване. Така трябва да постъпваме още повече и затова, че с нас нищо не се случва без Божия промисъл.

Ако някой говори: „как мога да не сърбям, ако се нуждая от нещо, което ми е много необходимо, а не мога да го имам?“ Дори и в такъв случай той няма право да укорява никого, или да се сърди някому. Защото, ако той наистина се нуждае, както казва, от нящо и не го получава, той е длъжен да каже: „Христос знае по-добре от мене, трябва ли аз да получа (желаното) и Той ще замести за мене този предмет, или тази храна“. Израилевите синове ядоха манна в пустинята четиридесет години. И макар външният вид на манната да е бил един и същ за всички, за отделния човек тя е била това, от което той е имал нужда: който е желаел солено, за него тя е била солена, който е желаел сладко, за него е била сладка, с една дума тя е била това, което е отговаряло на неговата нужда. Така, ако някой желае яйце, а той получава само плодове, такъв нека си каже: „ако за мене би било полезно да получа яйце, то Бог непременно би ми го дал; но той може да направи така, че тези плодове да заменят за мене яйцето“. И аз вярвам, че това ще му се вмени като мъченичество. Защото, ако някой наистина е достоен за мир, то и на сарацинското (варварско) сърце Бог ще даде милост, според нуждата му. А ако някой не е достоен за мир, или той не му е полезен, то макар той да би направил и ново небе и нова земя, не ще намери покой. Между това, понякога човек намира покой и свърх своите потребности, а понякога не получава и необходимото. В случая Бог, като милостив, дава всекиму това, което му е нужно. Но случва се, че Той изпраща някому повече, отколкото му е нужно. С това Той проявява изобиелито на Своето човеколюбие и го учи на благодарност. А когато не изпраща на човека дори необходимото, то със Своите думи: „Не само с хляб ще живее човек, а със всяко слово, което излиза от Божии уста“ (Мат. 4,4) Той заменя значението на този предмет, от който човек има нужда и го учи на търпение. И тъй, във всички случаи ние сме длъжни да гледаме нагоре. Добро ли някой ни прави, или търпим зло от някого, ние сме длъжни да гледаме горе и да благодарим на Бога за всичко, което става с нас, като укоряваме винаги себе си и като помним думите на св. отци, че ако ни се случи нещо добро, то е резултат на Божия промисъл, а ако ни сполети зло, то е заради греховете ни. Защото, наистина, ние всичко търпим заради нашите грехове. Когато светиите страдат, те страдат за Божието име, или за да се явят техните добродетели за полза на мнозина, или да се умножат венците и наградата им от Бога. Но можем ли да кажем същото за себе си ние, окаяните, които грешим всеки ден и, удовлетворявайки своите страсти, сме оставили правия път, начертан ни от отците, път на самоукоряване и вървим по кривия път на укоряване ближния? Всеки от нас се старее за всичко да хвърли вината върху брата си. Всеки се отнася с пренебрежение към заповедите, а от ближния изисква изпълнение на тия заповеди.

Веднаж дойдоха при мене двама монаси, които се оплакваха един от друг. По-старият казваше за по-младия: „когато аз му поръчвам да извърши нещо, той скърби. Аз също скърбя, като мисля, че, ако той би имал към мене доверие и любов, той би приел думите ми с увереност“. По-младият каза: „прости, авва, той ми говори винаги не със страх Божи, а заповядва като господар и аз мисля, че именно поради това негово сърце не е изпълнено с доверие към него, както говорят отците“. Забележете, как двамата взаимно се укоряват и никой не укори себе си. Така и други двама се оплакваха един от друг и като се поклониха взаимно, не се примириха. Единият говореше: „той не ми се поклони от сърце и затова аз не съм спокоен, защото така са казали отците“. Другият пък говореше: „тъй като той не прояви никаква любов към мене, когато го молих за прошка, затова и аз не съм спокоен“. Виждаш ли, колко смешно е това! Виждаш ли, какво изопачаване на понятията става! Бог знае, как се ужасявам от това, че и думите на св. отци ние употребяваме съобразно нашата лукава воля и за погубване на душите ни. Всеки от тях трябваше да приеме вината върху себе си и единият трябваше да каже: „аз не се поклоних на моя брат от сърце, затова и Бог не го предразположи към мене“. Другият пък трябваше да каже: „понеже аз не бях изпълнен с любов към моя брат от по-рано, преди той да моли за прошка, затова Бог не го предразположи към мене“. Така трябваше да постъпят и другите двама. Единият трябваше да каже: аз говоря заповеднически, затова Бог не предразполага моя брат за доверие към мене. Другият пък трябваше да помисли: моят брат ми заповядва със смирение и любов, но аз съм непослушен и нямам страх Божи. Нито един от тях не укори себе си, а обвини другия. Ето затова ние не преуспяваме и нямаме полза от нищо. Всичкото си време прекарваме в противене-един на друг и измъчваме себе си. Доколкото всеки се старее да оправдава себе си, всеки, както казах по-рано, изключва с това себе си от задължението да изпълнява заповедите, а изисква само от другите това — ето, затова не можем да се утвърдим в доброто. Защото, ако се научим да изпълним макар и малко нещо, то веднага изискваме същото и от ближния, укорявайки го и казвайки: той беше длъжен да направи това, защо не го направи? А защо не изискваме от себе си да изпълняваме заповедите и защо не се укоряваме за тяхното неизпълнение?

Де е онзи старец, който, на въпроса: „отче, кое е според тебе най-главното по тоя път“, отговорил: „най-главното е — за всичко човек да укорява себе си“. Питаният го похвалил и казал: „няма друг път, освен тоя“. Така и авва Пимен е казал с въздишка: „в тоя дом са влезли всички добродетели, освен една, без която човек трудно устоява“; и когато го запитали: „коя е тази добродетел?“, той отговорил: „тая — за всичко човек да укорява себе си“¹⁾. И св. Антоний е казал „голямият подвиг на човека се състои в това, щото той пред лицето на Бога да признава себе за виновен във всичко и да очаква съблазни

¹⁾ Т. е. при всеки неприятен случай да взима вината върху себе си.

до последното си издихание“. И ние виждаме, че отците, които са спасили това и са възложили на Бога всичко, дори и най-малкото, са намерили покой. Такъв е бил онзи свет старец, комуто, във време на боледуването му, брат му сипал в храната, вместо мед, ленено масло, което е много вредно. Обаче старецът нищо не казал, но ял мълчаливо и първият и вторият път и с нищо не укорил своя брат, който му прислужвал, не му казал, че е небрежен, и не само че това не му казал, но дори с дума не го огорчил. Когато другият разбрал какво е направил и започнал да скърби, казвайки: „аз те убих, авва, и ти възложи този грях на мене, като премълча“, старецът му отговорил с голяма кротост: „не скърби, чедо, ако на Бога бе угодно да ям мед, ти би ми сипал мед“. Така той възложил това на Бога. Какво общо има Бог с това, монаше? Брат ти грешил, а ти казваш: „ако на Бога бе угодно“. Какво участие има Бог в тази работа? Обаче той говори наистина, ако на Бога е угодно аз да ям мед, то брат ми би ми сипал мед. Ето, макар старецът да бил болен и дълго време не приемал никаква храна, въпреки това, не се оплаква против брата си, но възложил работата на Бога и се успокоил. И добре е казал старецът, защото той знаел, че ако на Бога е било угодно той да яде мед, то Бог и зловонното (ленено) масло би превърнал в мед. За всяко нещо ние се насочваме към нашия ближен, като го укоряваме и порицаваме, че е нехаен и недобросъвестен. Когато чуем макар само една дума, веднага я претълкуваме, казвайки: ако той не искаше да ме смути, той не би казал това. Де е пророк Давид, който е казал за Семейя: *„Оставете го, нека злослови, защото Господ му е заповядал да злослови Давида“* (2 Цар. 16). На мъжа-убийца ли е говорил Бог, да проклина пророка? Как, нима Бог му е казал това? Но пророкът, който има разум (духовен) и знае, че нищо друго не привлича Божията милост към душата така силно, както съблазните, особено във време на скръб и нужда, казал: *„Оставете го да злослови Давида, защото Господ му е заповядал. Защо? Може би Господ ще погледне милостиво на унижението ми и ще ми въздаде Господ добро за днешното му злословие.“* Виждаш ли, колко разумно е постъпвал пророкът? Затова той и спрял ония, които са искали да отмъстят на оногова, който проклина, казвайки: *„Какво ни е, мене и вам, Саруеви синове? (оставете го), нека ме злослови, защото Господ му е заповядал“* (2 Цар. 16). Ние не искаме да кажем за нашия брат, какво му е казал Бог, но ако чуем (оскърбителна) дума, ние постъпваме като куче, което, като хвърлят камък върху него, оставя оногова, който е хвърлил камъка и тича да хапе камъка. Така постъпваме и ние: оставяме Бога, който допуска върху нас беди, за очистване на греховете ни и се наостряме срещу ближния, с думите: защо той ми каза така? Защо той ми причини това? И става така, че вместо да извлечем полза от подобни случаи, ние вършим противното и увреждаме на себе си, не разбирайки, че всичко се урежда от Божия промисъл за полза на всекиго.

Господ Бог да вразуми всички ни, с молитвите на светиите, защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки. Амин.

СЛОВО ОСМО

(За злопаметността)

Отците са казали, че монасите не бива да се гневят, или да оскърбяват когото и да било. „Който е победил гнева, казват те, победил е демоните, а когото тази страст победи, той изобщо е чужд на иноческия живот“. А какво да кажем ние за себе си, когато не само че не изоставяме раздражителността и гнева, но се предаваме и на злопаметност? Какво да правим, как да не оплакваме такова жалко и нечовешко устройство (на нашите души)? И тъй, братя, нека внимаваме върху себе си и да се помъчим с Божията помощ да се избавим от огорчението на тази гибелна страст.

Случва се, че когато между братята произлезе смущение, или възникне неприятност, един от тях се покланя на другия за прошка, но и след това продължава да скърби и да има лоши мисли против брата си. Такъв не бива да пренебрегва този факт, но да премахне незабавно тези мисли, защото това е злопаметност. А тя, както казах, изисква от човека много внимание, за да не го овладее и да погине. Който се е поклонил за прошка и е сторил това заради заповедта, той в момента е победил гнева, но още нищо не е сторил против злопаметността и затова продължава да се сърди на брата си. Защото, едно е злопаметност, друго е гняв, едно е раздражителност, друго е смущение. За да разберете това по-добре, ще ви кажа един пример. Който кладе огън, слага отначало малко въгленче: това е думата на брата, който е оскърбил. Това е все още малко въгленче: защото какво е думата на твоя брат? Ако ти я понесеш, ти си угасил въгленчето. А ако започнеш да мислиш: „защо той ми каза това; и аз ще му кажа това и това; ако той не искаше да ме оскърби, той не би ми казал това; и аз непременно ще го оскърбя“, ето, ти вече си сложил трески или нещо друго в огъня, който започва да дими, а това е вече смущение. Смущението е онова раздвижване и възбуждане на мислите, което подбужда и раздражнява сърцето. А раздражението е отмъстително надигане срещу оскърбителя, което се превръща в дързост, както е казал блаженият авва Марко: „злобата, подхранвана от мислите, раздражнява сърцето, а омъртвявана с молитва — го смирява“. Ако ти би понесъл неизвестната обида на твоя брат, ти би угасил, както казах, това малко въгленче, преди да се породи смущението. И това последното ти можеш, ако искаш, да угасиш, докато то още не е голямо, с мълчание, с молитва, с един поклон от сърце. А ако ти продължаваш да димиш, т. е. да раздражняваш и възбуждаш сърцето си със спомняне: „защо той ми каза това; и аз ще му кажа това и това“, то от самото пораждане и, така да се каже, сблъскване на мислите, сърцето се сгрява и раз-

паля и произлиза възпламеняване на раздразнителността, защото последната е жар на кръвта около сърцето, както казва св. Василий Велики. Ето как се поражда раздразнителността. Нея я наричат още острожълчие (сприхавост). Ако искаш, можеш и нея да угасиш, преди да се е породил гневът. А ако продължаваш да смущаваш и да се смущаваш, ти приличаш на човек, който слага още дърва в огъня и разпалва силно горяща жар, която е гневът. Така е казал и авва Зосима, когато го запитали, какво означава изречението: „дето няма раздразнителност, там враждата немее?“ Защото ако някой, в началото на смущението, когато то започне да дими и да хвърля искри, побърза да укори себе си и да се поклони (на ближния, за прошка), преди да се разпали раздразнителността, той ще запази мира. Също така, когато се разпали раздразнителността, ако той не премълчи, а продължава да се смущава и да възбужда себе си, той се уподобява, както казах, на оня човек, който хвърля дърва в огъня и те се разпалват в силно пламтяща жар. И както жарта, когато изгасне и бъде събрана, може да стои няколко години без повреда и дори, ако я полееш с вода, тя се запазва от гниене: така и гневът, ако се задържи, се превръща в злопамятност, от което човек не може да се освободи, ако не пролее кръвта си.¹⁾ Ето, аз ви посочих различието: разбирате ли? Ето, вие чухте, какво е първоначалното смущение и какво е раздразнителността, какво е гневът и какво е злопамятността. Виждате ли, как от една дума се идва до толкова зло? Защото, ако ти още в началото би укорил себе си, като (търпеливо) понесеш думата на твоя брат и не пожелаеш да му отмъстиш, като за една дума му кажеш две, или пет и да отвърнеш на злото със зло, ти би се избавил от всички тия злини. Затова ви казвам: отсичайте винаги страстите, докато са още млади, преди да се укоренят и утвърдят във вас и да започнат да ви измъчват, защото тогава много ще пострадате от тях. Защото, едно нещо е да изскубнеш малка тревица, а друго — да изкорениш голямо дърво.

На нищо друго не се удивлявам така, както на това, че ние не разбираме какво пеем. Защото ние всеки ден пеем, проклиняйки себе си и не разбираме това. А ние сме длъжни да разбираме това, което пеем. Ние винаги казваме: *ако съм отплащал със зло ономува, който ми е причинявал зло, нека отпадна от моите врагове безсилен* (Псал. 7,5)²⁾. Какво означава: да отпадна? Докато някой стои, той има сила да окаже съпротива на своя враг: ту той пораждава, ту него поражават, ту той побеждава, ту него побеждават, но той все още стои. Ако той падне може ли, лежейки на земята, да се бори със своя враг? А ние се молим за себе си, не само да паднем пред нашите врагове, но и да *отпаднем безсилни*. Какво означава: *да отпаднем от нашите врагове безсилни*? Ние казахме, че да паднеш, това значи да нямаш повече сили да се бориш, но да лежиш на земята; а да бъдеш безсилен, значи да нямаш никаква възможност да станеш. Защото, който

¹⁾ Под проливане на кръв се разбират големи подвизи и трудове,

²⁾ По слав. текст (Б. пр.)

има сила да стане, той ще потърси по някакъв начин възможност отново да встъпи в бой. После ние говорим: *нека врагът погне душата ми и я настигне*; не само да погне, но и да настигне: да му бъдем послушни, да му се подчиняваме във всичко, той да ни победи, ако ние връщаме със зло на ония, които ни причиняват зло. И не само за това се молим, но и *да стъпче в земята нашия живот*. Какво значи *нашият живот*? Нашият живот, това са нашите добродетели и ние се молим, щото врагът да стъпче в земята нашия живот. Да бъдем напълно земни и цялото ни мъдруване да бъде приковано към земята. *И славата ни да хвърли в праха*: кое е наша слава, ако не онова знание, което душата придобива чрез спазване на светите заповеди. И тъй, ние молим, щото врагът да превърне *нашата слава*, както казва Апостолът, *в наш срам*, да я срине в праха и да направи живота ни и славата ни земни, та да не можем да мислим нищо за Бога, но само за плътското, телесното, като ония, за които Бог е казал: *няма Моят Дух да бъде вечно занемарван от (тия) човеци, защото са плът* (Бит. 6,3). Ето защо, когато ние пеем всичко това, ние проklinяме себе си, ако отвърщаме на злото със зло. А колко често ние отвърщаме на злото със зло!

Човек може да отвърне на злото със зло не само чрез постъпка, но и със слово и със своя вид. Някой мисли, че той с постъпките си не отвърща на злото със зло, но се оказва, че той, както казаха, отвърща с дума или със своя вид, когато с израз на лицето, движение или поглед смути брата си. Защото, може и с един поглед, или с движение на тялото да оскърбиш брата си, а това също е отвърщане на злото със зло. Друг се старае да не отмъщава за злото нито с постъпка, нито с дума, нито с вида си, нито с най-малкото движение на тялото, но в сърцето си има неприязън против своя брат и му се сърди.

Виждате ли, колко са различни душевните прояви? Друг, макар да не се сърди на своя брат, радва се, ако чуе, че някой го е оскърбил с нещо, или му се е скарал, или го е унизил. Следователно, той в сърцето си отвърща на злото със зло. Друг не чувства злота (в сърцето си) и не се радва, когато чуе, че неговият оскърбител е унижен. Той дори скърби, ако обидят другия, обаче не се радва и на благополучието му, но ако види, че го прославят и му угаждат, той негодува. А това също така е злопамятност, макар и най-лека. Всеки (от вас) трябва да се радва на спокойствието на своя брат и да го почита във всичко.

Ние казахме в началото, че някой, макар и да се е поклонил на своя брат, все още продължава да му се сърди. Казахме, че с поклона си той е премахнал гнева, но още нищо не е сторил против злопамятността. А друг, ако се случи някой да го оскърби и те се поклонят взаимно, за да се примирят помежду си, той живее в мир с другия и няма против него никаква лоша мисъл в сърцето си. Ако след известно време пак се случи другият да каже нещо оскърбително за него, той си спомня и предишното и се смущава не само за второто, но и за първото. Той прилича на човек, който има рана и слага върху нея пластир (превръзка). И макар раната да е излекувана

и зарасла, мястото е още чувствително. И ако някой удари с камък върху това място, то се разранява по-бързо от останалите части на тялото и от него започва да тече кръв. Същото нещо изживява и той човек: той е имал рана и върху нея е сложил пластир, т. е. направил е поклон и е изцерил раната, т. е. гнева. И започнал да се бори със злопамятността, старайки се да не изпитва нито една лоша мисъл в сърцето си, защото това означава, че раната зараства. Но тя не е още напълно зараснала. Все още има остатък от злопамятност, която е най-горната покривка на раната. От нея се възобновява всяка рана дори и при най-лекото натъртване. Човек трябва да се подвизава така, щото да очисти съвършено и вътрешното загнояване, за да може болното място да оздравее напълно, та дори да не личи, че на това място е имало рана. Как може да се постигне това? — Като се молим от цялото си сърце за оногова, който ни е оскърбил, казвайки: Боже, помогни на моя брат и на мене, заради неговите молитви. Така човек хем се моли за своя брат, а това е признак на състрадание и любов, хем се смирява, молейки за помощ, заради молитвите на другия. А дето има състрадание, любов и смирение, там не може да вирее раздражителността, или злопамятността, или каквато и да е друга страст. И авва Зосима е казал: „ако дяволът раздвижи всички хитрини на злобата си, със всички свои демони, то всичките му коварства ще се премахнат и унищожат от смирението, според заповедта на Христа“. А друг старец е казал: „онзи, който се моли за своя враг, не ще бъде злопамятен“. Прилагайте тези съвети на дело и тогава добре ще разберете това, което слушате. Защото, наистина, ако не осъществявате това на дело, не можете нищо да научите само от думите. Кой човек се учи на изкуство само от книга? Такъв човек отначало работи и греши в работата и унищожават произведението си. Но, лека полека, с труд и търпение, той усвоява изкуството с помощта на Бога, Който вижда неговия труд и желание. А ние само с думи искаме да усвоим изкуството на изкуствата, а не се захващаме за работа. Възможно ли е това? Така, братя, нека внимаваме върху себе си и да се трудим с усърдие, докато още имаме време. Бог да ни помага да помним и изпълняваме това, което слушаме, за да не послужи то за наше осъждане в съдния ден Го споден. На Бога подобава слава, чест и поклонение во веки веков. Амин.

СЛОВО ДЕВЕТО

(Не бива да лъжем)

Братя, искам да ви припомня някои неща за лъжата, защото виждам, че вие не правите усилия да сдържате езика си, от което ние леко се увличаме в много злини. Забележете, братя мои, че във всяка работа, както аз винаги съм ви говорил, може да се придобие навик и в доброто и в злото. Поради това, ние трябва много да внимаваме, да не бъдем окрадени от лъжата, защото лъжецът няма общение с Бога. Лъжата е чужда за Бога. В Писанието е казано, че *лъжата е от лукавия и че той е лъжа и баща на лъжата* (Иоан. 8, 44). Ето, дяволът е наречен баща на лъжата, а истината е Бог, защото Той сам казва: *Аз съм път, истина и живот* (Иоан. 14, 6). Виждате, от кого се отделяме и с кого се свързваме чрез лъжата: отделяме се от Бога и се свързваме с лукавия. И тъй, ако ние наистина искаме да се спасим, ние сме длъжни със всичката си сила и с цялото си усърдие да обичаме истината и да се предпазваме от всяка лъжа, която може да ни отдели от истината и живота.

Има три вида лъжа: един лъже с мисъл, друг със слово, а трети — с живота си. С мисъл лъже онзи, който счита за истина своите предположения, т. е. неоснователни подозрения към ближния. Такъв човек, като види, че някой говори със своя брат, прави свои догадки и си казва: той говори за мене. Ако прекъснат разговора, той мисли, че заради него са престанали да разговарят. Ако някой продума нещо, той с подозрение мисли, че това е казано срещу него. Изобщо, при всички случаи той следи и подозира ближния, казвайки: той направи това заради мене, той каза това за мене, той постъпи така заради еди кого си. Такъв човек лъже с мисълта си, защото това, което той говори, не отговаря на истината, а е само негово подозрение, а от това произлиза: любопитство, злословие, подслушване¹⁾, вражда, осъждане. Случва се така, че друг някой предположи нещо и то случайно се окаже истина. А този, след това, желаейки, както сам казва, да се поправи, постоянно на всичко обръща внимание, като казва: ако някой говори за мене, аз трябва да зная в какво съм сгрешил и за какво ме осъждат, за да се поправа. Първо, самото начало е от дявола, защото той е започнал с лъжа: като не е знаел истината, измислил е това, което не е знаел. *А как може лошото дърво да дава добри плодове* (Мат. 7, 18)? Ако той наистина желае да се поправи, то когато брат му каже: не прави това, или защо си направил това, той не бива да

¹⁾ В слав.: преслушания, т. е. непослушание.

се смущава, но да се поклони и да благодари и тогава ще се поправи. Защото, ако Бог види, че неговото желание е такова, Той никога не ще го остави в заблуждение, но ще изпрати някого, за да го поправи. А ако каже: аз вярвам на моите догадки за моето поправяне и с тази цел подслушва и любопитствува, това е самооправдание, внушено от дявола, който желае да ни съблазни.

Някога, когато бях в общежитието, бях обладан от дяволско изкушение — по движенията и походката на човека да правя заключение за неговата душевна нагласа и веднаж с мене се случи следното: както си стоех, покрай мене мина една жена, носейки ведро с вода. Сам не зная как се увлякох и я погледнах в очите и в миг имах чувството, че тя е блудница. Но, едва що бях помислил това, аз вече силно съжaliaвах и казах за това на моя старец, авва Йоана. „Владико, какво трябва да правя, когато неволно забелязвам движенията и походката на някого и моята мисъл ми говори за неговата душевна нагласа?“ И старецът ми отговори така: „какво, нима не се случва, че някои има естествен недостатък, но с голямо усилие и труд го премахва? Ето защо, не бива от това да правиш заключение за душевната нагласа на когото и да било. И така, никога не вярвай на своите догадки, защото лошото правило и правото прави криво. Мненията¹⁾ (на другите) са лъжливи и вредят на оновова, за когото се отнасят“. И тъй, от тогава насам, когато мисълта ми говори за слънцето, че това е слънце, или за тъмнината, че това е тъмнина, аз не ѝ вярвам, защото няма нищо по-опасно от това — да се доверяваш на своето самомнение.²⁾ Ако това се вкорени в нас, то довежда до там — да мислим, че наистина виждаме неща, които не съществуват и не могат да съществуват. И ще ви разкажа за това един удивителен случай, който произлезе при мене, когато бях още в общежитието.

При нас имаше един брат, когото тази страст много безпокоеше и той винаги така се ръководеше от своите догадки, че беше уверен във всяко свое предположение. Нему се струвало, че всяко нещо непременно е така, както му го представя неговата мисъл и не е възможно да бъде иначе. С течение на времето злото се усилило и демоните го довели до такова заблуждение, че веднаж, като влизал в градината и се оглеждал — защото той винаги се оглеждал и подслушвал — сторило му се, че вижда едного от братята да краде и яде смокини, а било в петък, рано сутринта. И тъй, уверявайки себе си, че той действително е видял това, той се скрил и излязъл из градината незабелязано. После, във време на литургия, той чакал да види какво ще прави при причащаването братът, който току-що е откраднал и ял смокини. И когато видял, че онзи си измил ръцете, за да влезе да се причасти, той изтичал при игумена и му казал: „виж, онзи брат отива да се причасти с божествените Тайни, заедно с братята, но ти не позволявай да му дават (св. Дарове), защото аз сутринта го видях как крадеше смокини в градината и яде“. А между това, другият брат пристъпваше вече към

¹⁾ В слав. превод на тази книга, печатан в Киев, в 1628 г.: зазори (подозрения)

²⁾ В слав.: самосмишлению, т. е. самозаблуда.

светото причащаване с голямо благоговение и умиление, защото той беше един от най-благоговейните. Игуменът видя монаха, преди последният да пристъпи към светото причастяване, извика го настрана и го запита: „кажи ми, братко, какво си направил тази сутрин?“ Монахът се зачуди и отговори: „де, владико?“ Игуменът продължи: „Сутринта, като влезе в градината, какво направи?“ Монахът, все още очуден, пак му отговори: „владико, днес аз дори не съм видял градината, аз даже не бях тук, в манастира, аз току-що се върнах от път, защото веднага след всенощното бдение икономът ме изпрати другаде“. Мястото на послушанието, за което монахът говори, бе доста далече и той едва успял да се завърне за св. литургия. Игуменът повика иконома и го запита: „де си изпращал този брат?“ Икономът отговори същото, както и монахът, т. е. че го е изпратил в еди кое си село. Игуменът запита: „защо не го доведе при мене за благословение?“ Икономът, покланяйки се, отговори: „прости, владико, ти почиваше след бдението, затова не го доведох при тебе за благословение.“ Игуменът, като се увери по този начин в невинността на монаха, разреши му да се причасти, а на другия, който вярваше на своето подозрение, наложи епитимия и му забрани да се причасти този ден. Нещо повече, като събра след светата литургия всички братя, със сълзи на очи им разказа за случилото се и пред всички избличи провинилия се монах, с което желаше да постигне тройка цел: първо, да посрами дявола и да избличи този, който сее подобни подозрения; второ, чрез това посрамяване да бъде простен греха на монаха и същият да получи за бъдеще Божията помощ и трето, да убеди братята — никога да не вярват на своите съмнения. И като поучи много и нас и провинилия се, той каза, че няма нищо по-лошо от подозрението и доказваше това с горния пример. Светите отци също са дали такива съвети, предпазвайки ни от увлечението да вярваме на нашите подозрения. И тъй, братя, нека се постареем да се предпазим от това зло. Защото, наистина, нищо не ни отдалечава така много от Бога и от бдителността да се предпазваме от грехове, както тази страст, която винаги ни подбужда да любопитствуваме за онова, което не е полезно за нас. От това не произлиза нищо добро, а само смущение за самите нас. Така човек никога не би могъл да придобие страх Божи. Ето защо, ако, поради нашата порочност, в нас се пораждат лукави мисли, ние тутакси трябва да ги обръщаме в добри и те не ще ни вредят. Защото, ако се доверяваме на нашите догадки, те никога не ще имат край и, следов., душата ни никога не ще има мир. Ето, това е лъжа с помисъл

А съса слово лъже онзи, който, напр., като се е предал на леност и не е станал за бдение, не казва: „простете ми, че от леност не станях“, но казва: „имах температура, бях много уморен от работа, няхах сили да стана, болен бях“, т. е. казва десет лъжливи думи, вместо да направи един поклон и да се смири. И ако той (в такъв случай) не укори себе си¹), той непрекъснато променя думите си и спори, за да не понесе упрек. Също, когато му се случи да спори с някого от бра-

¹ В гръц. текст : ако някой го укори в нящо.

тятя, той непрекъснато се оправдава и казва: „но ти си казал, но ти си направил, но аз не съм говорил, но еди кой си е казал“ и пр., само и само да не се смири. Или пък, ако такъв пожелае нящо, той не казва: „аз искам това“, но изопачава думите си и казва: „нещо съм болен, това ми е нужно, това ми е предписано“ и лъже дотогава, докато задоволи желанието си. И както всеки грях произлиза или от сладострастие, или от сребролюбие, или от славолубие, така също и лъжата произлиза от тези три причини. Човек лъже или затова, за да не укори себе си и да се смири, или затова, за да изпълни желанието си, или за някаква придобивка и не престава да заобикаля и хитрува в думите си дотогава, докато не изпълни желанието си. На такъв човек никога не вярват, дори ако той каже истина, никой не му доверява и самата негова истина се оказва невероятна. Понякога се случва така, че се налага да се скрие нещо малко и който не скрие малкото, причинява голямо смущение и скръб. Когато се яви такава необходимост и някой се види принуден, той може да промени думите си, за да не произлезе, както казах, голямо смущение, скръб или обида. Но и когато се яви такава голяма необходимост — да се отклони някой от истината, и тогава той не бива да бъде безгрижен, но трябва да се разкайва, да плаче пред Бога и да счита такъв случай за временно изкушение. И на такова отклонение човек не бива да се решава често, но само веднаж при много случаи. Защото, както става с разслабителното средство, ако човек го взема често, то вреди, а ако го вземе веднаж в годината, при нужда, то е полезно, така трябва да постъпваме и ние: който иска да промени думата си, по необходимост, той не бива да върши това често, а само в изключителен случай, веднаж в много години, когато види, както казах, че е крайно необходимо. Това нещо, допускано твърде рядко, той трябва да го прави със страх и трепет, показвайки пред Бога и своето желание и необходимостта и тогава той ще бъде простен, макар все пак да получава известна вреда. Ето, казах ви, какво значи да лъжем с помисъл и какво — да лъжем със слово. Сега ще ви кажа, какво значи да лъжем със самия наш живот.

С живота си лъже онзи, който, бидейки блудник, се преструва за въздържан човек; или, бидейки користолюбив, говори за милостиня и хвали милосърдието; или, бидейки надменен, удивлява се от смиреномъдрието. Такъв се удивлява от добродетелта, не защото желяе да я похвали. Ако той би говорил с такава мисъл, той най-напред със смирение би съзнал своята немощ, казвайки: „горко ми, окаяният, аз станах чужд на всяко добро“ и тогава, съзнавайки своята немощ, той би започнал да хвали добродетелта и да се удивлява от нея. И още, той хвали добродетелта не със цел да предпази другите от съблазън, защото той би бил длъжен (в този случай) да мисли така: „наистина, аз съм окаян и порочен, но защо да съблазнявам другите? Защо да увреждам на душата на другия и да се обременявам с нова тежест?“ И тогава, макар той да е сгрешил (в гореказаното), той би се докоснал и до доброто. Защото, да осъждаш себе си е плод на смирение, а да щадиш ближния е плод на милосърдие. Но, както казах, лъжецът се удивлява от добродетелта не поради някоя от горните причини. Той

си присвоява името на дадена добродетел, или за да покрие своя срам и говори за нея така, като че ли самият той е такъв, или често пъти затова, за да увреди някому и да го излъже. Защото, нито една злоба, нито една ерес, нито сам дяволът не може никого да излъже (иначе), освен под маската на добродетелта. Апостолът говори, че дяволът се преобразява в светъл ангел, ето защо не е чудно, че и неговите слуги се преобразяват в служители на правдата (2 Кор. 11, 14, 15). Така и лъжливият човек, или от страх пред срама, ако би се смирил, или, както казах, желяйки да съблазни някого и да му навреди, говори за добродетелите и ги хвали и им се удивлява, като че ли сам той е постъпвал така и ги знае от опит. Такъв човек лъже със своя живот. Това не е естествен човек, а двойствен: единият отвътре, другият отвън. Животът му също е двойствен и лукав. Ето, аз ви говорих за лъжата, че е от лукавия, а истината е Бог. И тъй, братя, нека избягваме лъжата, за да се избавим от властта на лукавия, нека усвоим истината, за да имаме общение с Бога, Който е казал: Аз съм истина (Йоан. 14, 6). Господ Бог да ни даде Своята истина, защото Нему подобава слава, чест и поклонение во веки веков. Амин.

СЛОВО ДЕСЕТО

(Трябва да преминем Божия път
разумно и внимателно)

Братя, нека се погрижим за себе си, нека бъдем внимателни. Кой ще ни даде това време, ако ние напразно го губим? Наистина, ние ще търсим тези дни, но не ще ги намерим. Авва Арсений винаги е казвал на себе си: „Арсение, за какво излезе (из света)?“ А ние сме обхванати от такава пагубна леност, че дори не знаем какво сме желали тогава, поради което не само не преуспяваме, но и винаги скърбим. Причината за това е, че ние не внимаваме за своето сърце. И наистина, ако ние бихме желали да се подвизаваме поне малко, то не бихме скърбяли и не бихме изпитвали затруднения. Защото, ако някой отначало принуждава себе си, то, продължавайки да се подвизава, той малко по малко преуспява и най-сетне спокойно усвоява добродетелите. А Бог, като вижда, че той принуждава себе си, помага му. И тъй, нека и ние да принуждаваме себе си, да сложим добро начало, усърдно да пожелаем доброто. Защото, макар и да не сме достигнали съвършенство, самото желание е вече начало на нашето спасение. С това желание и Божията помощ ние ще започнем да се подвизаваме, а чрез подвига ние получаваме помощ към придобиване на добродетелите. Затова един от отците е казал: „дай кръв и приеми дух“, т. е. подвизавай се и ще получиш навик в добродетелта.

Когато аз изучавах светските науки, отначало това ми се стори доста отегчително и когато отивах да взема книга, аз бях в положението на човек, който пристъпя да се докосне до звяр. Продължавайки да принуждавам себе си, Бог ми помогна и прилежанието ми се превърна в такъв навик и станах толкова усърден в четенето, че не забелязвах какво ям, какво пия, или как спя. И никога не си позволявах да отида на обяд с някого от моите другари и дори не влизах в разговор с тях във време на четенето, макар да бях общителен и обичах другарите си. Когато учителят ни пускаше, аз се измивах, защото изсъхвах от прекомерно четене и чувствавах потребност всеки ден да се освежавам с вода. Отивайки си у дома, аз не знаех какво ще ям, защото няха свободно време да се грижа за храната си, но аз имах един верен човек, който ми приготвяваше това, което той искаше. Аз ядех, каквото намерех приготвено, имах винаги книга до мене на леглото и често се вдълбочавах в нея. Дори и когато спях, книгата бе до мене на масата и, едва заспал, аз скачах от леглото, за да продължа четенето. Също вечерно време, когато се връщах (у дома)

след вечерня, аз запалвах кандилото и четех до полунощ, намирайки се (изобщо) в такова състояние, че от четене не познавах сладостта на почивката.

И тъй, когато постъпих в манастир, аз си казвах: „ако при изучаване на философията у мене се роди такова желание и такава разпаленост, като се упражнявах в четене, което стана в мене навик, то толкова повече (така ще бъде) при обучаване в добродетелта“ и от този пример аз черпех много сили и усърдие. Така, ако някой иска да придобие добродетел, той не бива да бъде нехаен и разсеян. Защото, както онзи, който иска да се упражнява в дърводелство, не се занимава с друг занаят, тъй и тези, които искат да се научат на духовни подвизи, не бива да се грижат за нищо друго, но денонощно до се поучават в това, как да придобият духовното. Иначе, ония, които пристъпват към това дело, не само че не преуспяват, но се и съкрушават, като се затрудняват неразумно. Защото, който не внимава върху себе си и не се подвизава, той лесно се отдалечава от добродетелта; защото добродетелите са средина, оня изпитан път, за който един свет старец¹⁾ е казал: „ходете по изпитания път и бройте километричните знаци“. И тъй, както казах, добродетелите са средина между излишеството и недостига. Затова в Писанието е казано: „не се отбивайте ни надесно, ни наляво: ходете по пътя, по който ви заповяда Господ“ (Втор. 5, 32, 17, 11). И св. Василий казва: „има чисто сърце онзи, чийто помисъл не се отклонява нито в излишество, нито в недостиг, но се насочва само към средината на добродетелта“. Злото само по себе си е нищо, защото то не е някаква същност и няма никакъв състав. Но душата, която се е отклонила от добродетелта, става порочна и ражда грях, затова и страда от него, като не намира (за себе си) естествено успокоение. Нима дървото има по естество червей в себе си? Но в него се образува слабо загниване, от това загниване се ражда червей, който го разяжда. Така също и медта произвежда ръждата, която я разяжда. И одеждите сами произвеждат молеца, който ги разяжда и поврежда. Така и душата сама произвежда злото, което по-рано изобщо не е съществувало и, както казах, няма никакво качество, и сама се измъчва от злото. Св. Григорий добре е казал: „огънят се ражда от веществото и изяжда последното, както и злото изяжда злите“. Същото наблюдаваме и в телесните болести: когато някой живее непорядъчно и не се грижи за здравето си, пролизира излишек или недостатък (на нящо в тялото), от което човек се разболява, а преди това болестта никак не е съществувала и никога не е била нещо (самобитно) и пак, след оздравяването на тялото, болестта вече съвсем не съществува. Така също и злото е недъг на душата, която се е лишила от свойственото за нея и принадлежащото ѝ по природа здраве — добродетелта. Затова ви казах, че добродетелите са средина: така, храбростта се намира между страха и нахалството; смиrenomъдрието между гордостта и човекоугодничеството; бла-

¹⁾ Авва Вениамин — Гл. Достопзм. сказания о подвижничестве св. и блж. отцев, изд. 1845, стр. 55.

гоговението — между срама и безсрамието; така също и всички останали добродетели. И тъй, когато човек успее да придобие тези добродетели, той е приятен Богу и, макар (всички) да виждат, че той яде, пие и спи, както и другите хора, той е приятен Богу заради добродетелите, които има. А който не внимава и не предпазва себе си, той лесно се отклонява от този път надясно или наляво, т. е. или в излишество или в недостиг и поражда в себе си недъг, който е зло. Ето, това е изпитаният път, по който са вървяли всички светии.

А километричните знаци са различните разположения на душата, с които всеки човек винаги е длъжен да се съобразява и да забелязва непрекъснато де е той, до къде е достигнал и в какво духовно състояние се намира. Ние приличаме на хора, които имали намерение да отидат в светия град (Иерусалим). Като излязли от своя град и тръгнали на път, едни от тях изминали пет километра и спряли, едни изминали десет километра, трети изминали половината от пътя, а други, едва що излязли от града, спрели пред градските порти и останали в нечистото предградие. Случва се, че едни от ония, които се намират на път, изминават, напр., два километра и като се заблудят из пътя, връщат се, или, като изминат два километра напред, връщат се пет назад. Други пък стигнали до самия град, но не влезли, а останали вън от него. Същото става и с нас, защото някои от нас са напуснали света и са постъпили в манастира с намерение да придобият добродетели: и ето, едни постигнали малко и се спрели; други постигнали повече, а трети извършили половината работа и също спрели; други изобщо нищо не направили, но мислейки (въобразявайки си), че са напуснали света, останали в светските страсти и тяхното зловоние; други извършват нещо добро и пак го опропастяват; а някои опропастяват и повече от това, което са извършили. Други, макар да са придобили добродетели, но били горди и унижавали ближния, поради което не влезли в града, но останали вън от него. Следователно, и тези не са постигнали своята цел, защото макар да са дошли до градските врати, останали вън от града, поради което и те не могли да изпълнят намерението си. И тъй, всеки от нас трябва да внимава де се намира: излязъл ли е от своя град, но се е спрял пред градските врати, в смрадното предградие; или е извървял по-малка или по-голяма част от пътя; или изминава два километра напред и два назад; или е извървял целия път и е влязъл в Иерусалим; или макар да е стигнал до града, не е могъл да влезе в него. Всеки нека разглежда своето състояние — де се намира той.

Има три устройства (нагласи) (на душата) в човека: той или действа съобразно своята страст, или се бори със същата, или я изкоренява. Действа съобразно своята страст онзи, който изпълнява нейните искания и я удовлетворява. Бори се със страстта си онзи, който не постъпва според нея и не я отсича, но умувайки¹⁾, като че ли я избягва, обаче я носи в себе си. А изкоренява страстта онзи, който се подвизава и върши противното на страстта. Но тези три

¹⁾ В гръцкия текст: борейки се.

устройства (нагласи) имат голяма широта. Напр., назовете която искате страст и ние ще я разберем. Искате ли да говорим за гордостта, или за блудството, или още по-добре, за тщеславието? Защото тя винаги ни побеждава. Поради суетност, човек не може да слуша словото на своя брат. Някой, като чуе една дума, смущава се или отвърща с пет или десет думи за една, враждува и се огорчава. А когато спорът се прекрати, той продължава да мисли зло против оногова, който му е казал думата, помни злото и съжالياва, че не е казал повече от това, което е казал и замисля в себе си да му каже още по-лоши думи. И постоянно говори: „защо не му казах това и това, защо той ми каза това, и аз ще му кажа това и това“ и постоянно се гневи. Ето едно устройство. Това значи, че злото е станало навик. Бсг да ни избави от такова устройство, защото то непременно ще заслужи наказание; защото всеки грях, извършен с дело, подлежи на ада и макар такъв (човек) да иска да се покае, той сам не може да преодолее страстта, ако не получи помощ от някои светии, както са казали и отците. Ето защо аз винаги ви говоря да отсичате страстите, преди те да станат ваш навик. Друг, когато чуе дума, макар и да се смущава и да отвърща с пет или десет думи за една, и съжالياва, че не е казал още три по-лоши, и скърби и помни злото, но след няколко дни се променя; друг остава цяла седмица в такова състояние и се променя, а трети се променя още на другия ден. А друг оскърбява, кара се, смущава и веднага се променя. Виждате, колко различни устройства! Все пак, всички тия хора, докато постъпват според своята страст, са застрашени от ада.

Нека кажем нещо и за ония, които се борят със страстите. Някой когато чуе нящо, се наскърбява, но не затова, че са го обидили, а затова, че не е могъл да понесе (обидата). Такъв човек се намира в положение на подвизаване и борба със страстите. Друг се подвизава и се труди, но накрая бива победен под натиска на страстите. Друг не иска да отвърща с оскърбление, но се увлича по навик. Друг се старае да не каже абсолютно нищо обидно, но скърби, че са му досадили, обаче осъжда себе си, че скърби и се разкайва за това. Друг не се огорчава от обидата, но не се и радва (на нея). Ето, всички тези се борят със страстите. Но двама от тях се отличават от другите. За такива, които са победени в подвизаването и които се увличат по привичка, има опасност да изпаднат в положението на ония, които постъпват според своите страсти.¹⁾ Аз казах, че и те са в числото на ония, които се борят със своите страсти, защото те са потушили страстта със желание и не искат да постъпват според нея, но същевременно скърбят и се подвизават. А отците са казали, че всяко нещо, което душата не желае, е краткотрайно. Но такива трябва да изпитват себе си — не постъпват ли, ако не според самата страст, то според нещо, което поражда страстта, поради което те са победени и увлечени? Има и та

¹⁾ Това място е поправено по гръцкия ръкопис (от 12 в.) на поученията на Авва Доротея, намиращ се в Московската Патриаршеска (тогава Синодална) библиотека, № 270, лист 18, на гръбна.

кива, които се стараят да прекратят страстта, но по внушение от друга страст. Напр., някой мълчи, поради суетност, друг поради човекоугодничество, или поради друга някоя страст. Такива хора искат със зло да излекуват злото. Но авва Пимен е казал, че злото никога не се премахва със зло. Такива хора постъпват според страстите си, макар и да се самоизлъгват, че не правят това.

Накрая, нека ви кажа и за ония, които изкореняват страстите. Някой се радва, когато го оскърбяват, но се радва затова, че има предвид наградата. Такъв изкоренява страстта, но неразумно. Друг се радва, когато го оскърбяват и мисли, че е бил длъжен да понесе обидата, защото сам е дал повод за това. Този разумно изкоренява страстта. Защото, да приемеш оскърблението и да вземеш вината върху себе си, като считаш всичко, което идва върху тебе, за твое лично дело — това е дело на разума. Защото, всеки, който се моли на Бога: „Господи, дай ми смирение“, трябва да знае, че той моли Бога да му изпрати някого, който да го оскърби. И тъй, когато някой го оскърбява, той е длъжен сам да унижи себе си мислено, та в същото време, когато другият го смирява отвън, той сам да се смири вътрешно. Друг пък не само се радва, когато го оскърбяват и счита себе си за виновен, но и съжалява за смущението на оновова, който го е оскърбил. Нека Бог ни въведе в такава състояние (на душата).

Виждате ли, колко са широки тези три състояния? И тъй, всеки от нас нека внимава, както казах, в какво състояние се намира. Доброволно ли някой постъпва според страстта и я удовлетворява? Или, като не желае да постъпва според нея, бива победен от нея? Или постъпва според страстта, увличайки се по навик и, като стори това, тъжи и се разкайва, че е постъпил така? Или пък се подвизава разумно да отсече страстта? Или се подвизава против една страст заради друга такава? Както казах, някой мълчи поради суетност, или човекоугодничество, или по друга някоя човешка подбуда. Или е започнал да изкоренява страстта, но разумно ли я изкоренява и върши ли противното на това, което страстта изисква. Нека всеки да узнае в какво състояние на душата се намира. Защото ние сме длъжни да изпитваме себе си не само всеки ден, но всяка година, всеки месец, всяка неделя, като се питаме: миналата неделя тази страст много ме смути, днес какъв съм? Така и всяка година да питаме себе си: миналата година тази страст съвсем беше ме победила, сега какъв съм? Така трябва винаги да изпитваме себе си, дали сме успяли поне малко, или се намираме в това състояние (в което сме били по-рано), или пък в по-лошо. Нека Бог ни дава сила, та макар и да не смогнем да изкореним страстта, поне да не постъпваме според нея и да се борим с нея. Защото, наистина, тежко е — да постъпваме според своята страст и да не се борим с нея. Ще ви кажа един пример, на кого се оприличава онзи, който постъпва според страстта си и я удовлетворява. Той прилича на човек, който, бидейки поразяван от вражески стрели, сам пронизва сърцето си с последните. Онзи, който се бори със страстта, прилича на човек, облечен в броня и неуязвим от стрелите на врага. А онзи, който изкоренява страстта, прилича на човек, който би-

дейки обсипван от стрелите на врага, ги посреща и унищожава, или ги връща в сърцето на врага, както говори Псалмопевецът: *мечът им ще се забие в тяхното сърце и лъковете им ще се пречупят* (Пс. 36, 15).

И тъй, братя, нека и ние се постараяме да връщаме оръжието на врага в неговото собствено сърце, или поне да не пронизваме с него нашите сърца. Нека се облечем в броня, за да станем неуязвими за стрелите на врага. Благият Бог да ни пази от тях, да ни дари с внимание и да ни наставлява на Своя път, защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение. Амин.

СЛОВО ЕДИНАДЕСЕТО

(Трябва да се стараем по-бързо да отсичаме страстите, преди те да са станали лош навик на нашата душа)

Братя, вниквайте с вашия разум в свойството на нещата и се предпазвайте от нехайство, защото и най-малкото нехайство ни излага на големи опасности. Неотдавна отидох при един брат, когото намерих болен. Побеседвах с него и узнах, че той е прекарал само седем дни в треска и ето, от тогава изминали четиридесет дни, а той все още не може да се привдигне. Виждате ли, братя, как страда онзи, който изпадне в несвойствено нему състояние? Има хора, които никога не обръщат внимание на малките разстройства на своето тяло и не знаят, че ако тялото пострада, макар и малко и особено ако те са немощни, то ще им трябва много време и труд, за да се поправят. Този смирен брат е бил болен седем дни, а не може да възстанови силите си дори и след четиридесет дни. Така е и с душата: някой съгрешил малко, а след това дълго време изнемогва, докато се поправи. При телесните болести имаме различни причини за това: или лекарят е неопитен и ще даде едно лекарство вместо друго; или болният води нередовен живот и не изпълнява предписанията на лекаря. А с душата става иначе. Ние не можем да кажем, че лекарят е неопитен и не е дал подходящо лекарство. Защото лекар на душите е Христос, Който всичко знае и против всяка болест дава съответно лекарство: против суетността е дал заповеди за смиреномъдрие; против сладострастието — заповеди за въздържание; против сребролюбието — заповеди за милосърдие, с една дума — за всяка страст има подходящо лекарство чрез съответната заповед. И тъй, никой не може да каже, че лекарят е неопитен, или че лекарствата са стари и не действуват. Защото Христовите заповеди никога не остаряват, но колкото повече ги изпълняваме, толкова повече те се обновяват. Ето защо, нищо не нарушава душевното здраве така, както непорядъчността на душата.

И тъй, братя, нека внимаваме върху себе си, нека се подвизаваме, докато имаме време. Защо не се грижим за себе си? Нека сторим нещо добро, за да намерим помощ в дни на изкушения. Защо погубваме живота си? Ние много слушаме, но не се грижим за себе си и всичко пренебрегваме. Виждаме, как наши братя биват грабвани из нашата среда и не обръщаме внимание на себе си, макар да знаем, че малко по малко и ние се приближаваме към смъртта. Ето, от момента, когато седнахме да беседваме до сега ние преминаваме два или три часа от нашия век и се приближихме към смъртта и, макар

да виждаме, че губим времето си, не се страхуваме. Ние забравяме думите на оня старец, който е казал, че ако някой изгуби злато или сребро, вместо загубеното той може да спечели друго. А ако губим времето си, като живеем в безделие и мързел, ние не бихме могли да намерим друго вместо изгубеното. И наистина, ние ще търсим макар и един час от това време, но не ще го намерим. Колко хора желаят да чуят словото Божие и не получават желаното, а ние толкова слушаме, но го пренебрегваме и не се сепваме. Бог ми е свидетел, аз се удивлявам на безчувствието на нашите души, че ние можем да се спасим, а не искаме. Защото, докато нашите страсти са малки, ние можем да ги отсечем, но ние не се грижим (за това) и позволяваме те да се укоренят в нас, за да достигнем до по-лош край. Защото, както и друг път съм ви говорил, едно е да изскубнеш с корен една малка тревичка, а друго е — да изкорениш голямо дърво.

Един старец се разхождал с учениците си на едно място, дето имало много големи и малки кипариси. Старецът казал на едного от учениците си: изкубни този кипарис. Кипарисът бил малък и монахът веднага го изкубнал с една ръка. После старецът посочил друг, по-голям от първия и казал на монаха: изкубни и този. Монахът разклатил кипариса с две ръце и го изкубнал. Старецът му посочил трети, още по-голям кипарис и монахът изкубнал и него с мъка. После му посочил четвърти кипарис, още по-голям. Монахът с голями усилия го разклатил, мъчил се дълго време до изпотяване и най-после успял да го изкубне. Най-после старецът му посочил един още по-голям кипарис, но монахът не можал да го изкубне, въпреки всичките си усилия. Старецът, като видял, че монахът не можал да изкубне кипариса, изпратил друг монах да му помогне. Двамата монаси едва успяли да изкубнат кипариса. Тогава старецът казал на другите монаси: „ето, братя, така става и със страстите: докато те са малки, лесно можем да ги изкубнем, ако пожелаем; ако, обаче, се отнесем нехайно, понеже били малки, те се укореняват и тогава са нужни голями усилия, за да ги изкореним. А когато страстите се утвърдят в нас окончателно, тогава и с голям труд не можем да ги изкореним от себе си, ако не получим помощ от някои светии, които ни помагат в име Божие“.

Виждате ли, колко многозначителни са думите на светите старци? Така ни учи за това и Пророкът: *„Дъще Вавилонска, опустошителко! Блажен, който ти отплати за туй, що си нам сторила! Блажен, който вземе и разбие о камък твоите младенци!“* (Пс. 136, 8—9). Нека последователно да разгледаме казаното. С думата Вавилон Пророкът нарича смешението, или смущението, понеже така обясняват тази дума, произвеждайки я от думата *вавел*. Същото значи и Сихем. С думата дъщеря на Вавилон той нарича враждата. Защото душата най-напред се възмущава, а после ражда грях. Окаяна той я нарича затова, че, както по-рано ви казах, злобата няма никаква същина или качество, но получава битие поради нашето нехайство и се премахва и унищожават от нашето усърдие (към добродетелите). По-нататък св. Давид като че ли говори към самата нея: *„блажен, който ти от-*

плати за туй, що си нам сторила". Нека видим, какво сме дали ние, какво сме приели и какво искаме да отплатим? Ние сме дали волята си, а сме приели греха: този израз нарича блажени ония, които ѝ отплащат, а *да отплаща* тук значи: повече да не грешни. След това прибавя: „*блажен, който вземе и разбие о камък твоите младенци*". Блажен е, който от самото начало никак не приема това, което ти раждаш, т. е. лукавите помисли и не им позволява да растат и да приведат злото в действие, но, докато още са малки, преди да укрепнат и да се изправят против него, взима ги и ги разбива о камък, *Който е Христос* (I Кор. 10, 4) и ги премахва с помощта на Христа. Ето как и старците и Священото Писание са съгласни (помежду си) и ублажават ония, които се стараят да отсекаят своите страсти, докато са малки, преди да им причинят нещастия и скърби.

И тъй, братя, нека се постарам да получим помилване. Нека се потрудим малко, за да придобием мир в душата си. Отците са казали, как може човек постепенно да очисти себе си: всяка вечер той трябва да изпитва себе си, как е прекарал деня, а сутрин да изпитва себе си, как е прекарал нощта и да се разкайва пред Бога за всичко, с което е съгрешил. Наистина, поради слабостта ни да грешим, ние трябва винаги да изпитваме себе си, как сме прекарали времето си и в какво сме съгрешили. И всеки от нас трябва да се пита: не казах ли нещо, което да разгневи моя брат? Когато го видях зает с някаква работа, не го ли осъдих, не го ли унижих и не злослових ли срещу него? Не исках ли нещо от иконома и, като не ми го даде, не го ли осъдих и не възнегодувах ли против него? Ако храната е била лоша, не казах ли нещо и, бидейки огорчен, не възнегодувах ли в себе си? Защото, ако някой възнегодува в себе си, това също е грях¹⁾. Трябва също да се питаме: не ми ли каза канонархът, или друг от братята (неприятна) дума и аз не я понесох, но му противоречих? Така трябва всеки ден да изпитваме себе си, как сме прекарали деня. По същия начин всеки трябва да изпитва себе си, как е прекарал нощта: с готовност ли е станал за бдението, или е възнегодувал против оногова, който го е събудил, или пък е проявил малодушие към него? Ние трябва да знаем, че онзи, който ни събужда за бдение, прави ни истинско благодеяние и ни доставя големи духовни блага, защото той ни събужда да беседваме с Бога, да се молим за греховете си, да се просветим и да получим (душевна) полза. Как да не благодарим на такъв (благодетел)? Наистина, трябва така да го почитаме, като че ли чрез него получаваме спасение.

Ще ви разкажа нещо необикновено, което съм слушал за великия и прозорлив Старец. Стоейки в храма, когато братята започвали псалмопение, той видял някой да излиза из олтаря, цял в светлина и, държейки нещо като сандъче с миро и четка, той потапял четката в сандъчето и обходил всички братя, осенявайки кръстообразно всеки от тях и местата на някои от отсъстващите, а местата на други от-

¹⁾ В гръц.: или то ми се видя недобро и аз възнегодувах в себе си, защото ко някой възнегодува в ума си, и то е грях.

съсْتُвуващи отминавал. Преди края на богослужението, Старецът пак видял, как човекът излиза из олтаря и повтаря същото. Веднаж Старецът го спрел и, като паднал в нозете му, молил го да му обясни, кой е и какво означават неговите действия? Светоносният мъж му отговорил; „Аз съм Ангел Божи и ми е заповядано да осенявам с кръстно знамение ония, които идват в храма в началото на псалмопениеето и остават до края, за тяхното усърдие, старание и добро желание“. Старецът го запитал: „защо слагаш знак на местата на някои от отсъстващите братя?“ Светият Ангел отговорил: „ония от братята, които са ревностни и имат добро желание но са излезли (от храма) или поради крайна телесна умора, с благословение на отците, или по някакво нареждане, заети със своето послушание и не се намират (тук), макар те и да не са в църква, получават своя знак, защото със своето желание присъствуват заедно с ония, които пеят. Само на ония, които могат да бъдат (в храма), но не идват поради леност, заповядано ми е да не правя кръстен знак, защото те сами правят себе си недостойни за него“. Виждате ли, за какви дарове става виновник за своя брат онзи, който го събужда за църковното правило. Братя, поста-райте се, никога да не се лишавате от кръстното осеняване на св. Ангел. Ако се случи някой от вас да изпадне в леност и друг му напомни за това, той не бива да негодува, но, като има предвид ползата от това напомняне, длъжен е да благодари на оновова, който му е напомнил, който и да бил той.

Когато аз бях в общежитието, игуменът и съветът на старците ме направиха странноприемец. А скоро преди това бях боледувал тежко. И тъй, вечер идваха странници и аз ги посрещах и настанявах, после идваха камиларите и аз трябваше да им прислужвам. Често ме търсеха и след като съм си легнал да спя и ме събуждаха, а между това идваше и часът за бдение. Току що заспал, канонархът ме събуждаше, но, от работа или от болести, аз бивах съвсем отпаднал и сънят отново ме оборваше, така че, обезсилен от температурата, аз не съзнавах себе си и му отговарях сънливо: „добре, господине, Бог да спомене твоята любов и да те награди. Ти поръчваш, аз ще дойда, господине“. Но, след като той си отиваше, аз отново заспивах и много скърбях, че закъснявах в църква. И понеже канонархът не можеше да ме чака, аз изпросих от двама братя, единият да ме събужда, а другият — да не ми позволява да дремя във време на бдението. И повярвайте ми, братя, аз тъй много ги уважавах, като че ли чрез тях се извършваше моето спасение. Така и вие трябва да постъпвате с ония, които ви подбуждат към църковното правило и към всяко добро дело. Ето защо, както казах, всеки трябва да изпитва себе си, как е прекарал деня и нощта. Стоял ли е с внимание на псалмопенията и молитвите, или се е отклонявал в порочни помисли? С прилежание ли е слушал словото Божие, или е оставял псалмопенията и е излизал от храма безцелно? Ако някой изпитва така себе си постоянно¹⁾, разкайва се за съгрешенията си и се старее да се поправи,

¹⁾ В гръц. : ежедневно.

той е започнал да премахва злото в себе си и ако е имал досега девет простъпки, за бъдеще ще има осем и тъй, преуспявайки постепенно, с Божия помощ, не ще допуска да се засилят в него страстите. Голямо нещастие е, когато някоя страст в човека стане за него навик. Защото, както казахме, такъв макар и да поиска да се разкае, сам той не би могъл да преодолее страстта, ако не получи помощ от някоя свети.

Ако желаете, аз ще ви разкажа за един брат, у когото страстта беше станала навик. Вие ще чуете нещо, за което много трябва да се съжالياва. Когато аз бях в общежитието, братята, поради своето простосърдечие, мисля, ми изповядваха своите помисли и игуменът, заедно със съвета на старците, ми заповяда да взема върху себе си тая грижа. Веднъж дойде при мене един от братята и ми каза: „отче, прости ми и се помоли за мене: аз крадя и ям“. Аз го запитах: „а защо, нима си гладен?“ Той отговори: „да, аз не мога да се нахраня в братската трапеза и не мога да прося“. Аз му казах: „защо не отидеш при игумена и да му кажеш“. Той ми отговори: „срамувам се“. Казвам му: „искаш ли, аз да отида и да му кажа?“ Той отговори: „както искаш, господине“. Аз отидох при игумена и му разказах случая. Той ми каза: „прояви любов и се погрижи за него, както знаеш“. Тогава аз го повиках и казах на иконома в негово присъствие: „прояви любов и когато този брат дойде при тебе, давай му колкото иска и нищо не му отказвай“. Като чу това, икономът ми отговори: „както ми поръчваш, така и ще изпълня“. Минаха няколко дни. Този брат пак дойде при мене и ми каза: „Отче, прости ми, аз отново започнах да крадя“. Питам го: „Защо?, икономът не ти ли дава това, което искаш?“ Той ми отговори: „да, прости ми, той ми дава всичко, което искам, но аз се срамувам от него“. Казвам му: „а от мене срамуваш ли се?“ Той отговори: „Не“. Тогава аз му казах: „когато искаш, идвай при мене и яж, но не кради“. Тогава аз имах послушание в болницата, дето той идваше и взимаше каквото иска. След няколко дни, обаче, той пак започна да краде. Един ден дойде при мене и натъжен ми каза: „ето, аз пак крадя“. Аз го запитах: „защо, братко мой?; нима не ти давам за ядене каквото искаш?“ Той отговори: „не, давам“. Казвам му: „е, ти срамуваш ли се да вземаш от мене?“ Той казва: „не“. Аз му казвам: „тогава, защо крадеш?“ Той ми отговори: „прости ми, сам не зная защо; просто така — крадя“. Тогава аз му казах: „кажи ми поне истината, какво правиш с това, което крадеш?“ Той ми отговори: „давам го на магарето“. И наистина, установи се, че този брат е крал парчета хляб, фурми, смокини, лук, изобщо всичко, каквото намерел и откраднатото криел ту под леглото си, ту другаде. Накрая, като не знаел какво да прави с тези неща и виждайки, че се развалят, той ги изнасял вън и ги хвърлял, или ги давал на животните.

Ето, виждате ли, какво значи страстта да стане навик? Виждате ли какво страдание е това, колко жалък може да стане човек? Той е знаел, че това е зло. Той е знаел, че върши зло, скърбял и плакал за това. Но се увличал, нещастникът, по лошия навик, създаден у него

от предишното състояние. И право е казал авва Нистерий: „който се увлича от страстта, той става роб“. Благият Бог да ни избави от лошия навик, за да не ни се случи „каква полза от кръвта ми, кога слеза в гроба“ (Пс. 29, 10). А по какъв начин страстта у човека става навик, аз не един път съм ви говорил. Защото, гневлив се нарича не онзи, който веднаж се е разгневил; и блудник се нарича не онзи, който веднаж е извършил блудство; и милостив се нарича не онзи, който веднаж е проявил милост (към своя ближн). Но, както в добродетелта, така и в порока, от честото упражняване в тях, душата получава навик, който или я измъчва, или я успокоява. А за това, как добродетелта успокоява душата и как порокът я измъчва, ние неведнаж сме говорили, т. е., че добродетелта е естествена, тя е в нас, защото семето на добродетелта не се губи. И тъй, колкото повече вършим добро, толкова повече придобиваме навик в добродетелта, т. е. възвръщаме си своето естествено свойство и получаваме своето предишно здраве, както след опулването на очите получаваме своето нормално гледане, или от друга някоя болест — към своето предишно, естествено здраве. По отношение на порока не е така: но, чрез повторението му ние придобиваме някакъв чужд и противен на нашето естество навик, т. е. придобиваме навика на някой вреден недъг така, че дори и да искаме, не можем да се излекуваме без силна помощ, без силна молитва и много сълзи, които да привлекат към нас милостта на Господа. Същото наблюдаваме и във физическия живот: има някои видове храни, които имат свойство да произвеждат черна жлъчка, като напр., зелето, лещата и др. Но от черножълчие се заболява не онзи, който един или два пъти е ял зеле, леща или нящо друго, а от честото употребление на тези храни. И ако в такъв болен черната жлъчка се усили, появява се треска, която измъчва болния и влече след себе си много други заболявания. Същото става и с душата: ако някой упорствува в греха, душата му придобива лош навик, който я измъчва. Но вие трябва да знаете и това, че понякога душата има влечение към някоя страст и ако тя веднаж се подаде на страстта, за нея вече има опасност да придобие и навик към тази страст. Същото става и с тялото: някой има предразположение към черна жлъчка от някое предишно нехайство към своето здраве, така че и само една от гореказаните храни може да предизвика в него черна жлъчка и да причини треска. И тъй, трябва много внимание, и старание и страх, за да не изпадне някой в лош навик.

Повярвайте ми, братя, че ако у някого макар само една страст стане навик, той подлежи на мъка. Често се случва, че някой извършва десет добри дела, а има един лош навик и това едно, произлизащо от лошия навик, надделява над десетте добри (дела). Ако орелът е изцяло въвн от примката, но се закачи за нея само с един нокът, то чрез тази незначителност се отнема всичката му сила. Защото, макар и да е въвн от примката, той в същност е в нея, макар само с един нокът. Ловецът може веднага да го хване, стига да иска. Същото е и с душата: ако дори само една своя страст тя направи навик, то врагът може да я победи когато иска, защото тя е в ръцете му чрез

тази страст. Затова винаги ви казвам: не позволявайте, щото която и да е страст у вас да стане навик, но подвизавайте се и се молете Богу денем и нощем, за да не паднете в изкушение. А ако ние, като човечи, бъдем победени и паднем в някое съгрешение, то нека се помъчим веднага да станем, да се разкаем и да заплачем пред Божията благост, нека бодърствуваме и да се подвизаваме. И Бог, като види нашето добро желание, смирение и съкрушение, ще ни даде Своята помощ и ще ни стори милост. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение. Амин.

СЛОВО ДВНАДЕСЕТО

(Страх от бъдещето мъчение, Онзи, който желае да се спаси, никога не бива да бъде безгрижен за своето спасение)

Когато ме боляха нозете и страдах от тях, някои от братята, които ме посетиха, ме молиха да им кажа причината на болестта, имайки, както мисля, двойка цел: малко да ме утешат и отклонят мислите ми от болестта и да ми дадат възможност да побеседвам с тях за нещо полезно. Но тъй като болестта не ми позволи да им отговоря тогава, добре е сега да чуете за това. Защото разказът за скърбите е приятен, след като те са отминали. Когато в морето излезе буря, ония, които са в парахода, се изплашват, но щом бурята стихне, всички с радост разказват весело за случилото се. Както винаги съм ви казвал, братя, добре е всяко нещо да възлагаме на Бога и да казваме: нищо не става без Божията воля. Разбира се, Бог е знаел, че това е добро и полезно и затова така е постъпил, макар това нещо да е имало и някаква външна причина. Напр., аз бих могъл да кажа, че доста се постарях да нагостя странниците и ядох с тях, поради което претоварих стомаха си, краката ми получиха оток и аз се разболях. Аз бих могъл да изтъкна и други причини, защото за онзи, който ги търси, те се намират. Но най-сигурното и полезно е това, да кажем: наистина, Бог е знаел, че това ще бъде по-полезно за моята душа, затова то се и случи. Защото, от всичко, което Бог върши, няма нищо, което да не е добро, но *всичко е твърде добро* (Бит. 1,31). И тъй, никой не бива да скърби за онова, което се случва с нас, но, както казах, всичко да възлага на Божия промисъл и да се успокоява. Има някои хора, които дотолкова отпадат в скърбите, че, за да се избавят от тях, те се отказват дори от живота и посрещат с готовност смъртта. Но това произлиза само от малодушие и голямо неразумие, тъй като такива хора не знаят оная страшна нужда, която ни сряща при изливане на душата от тялото.

Братя, голямо Божие човеколюбие е, че ние сме наказвани, докато сме в тоя свят. Но, като не знаем какво става там, ние считаме за лошо тукашното. Обаче, това е несправедливо. Не знаете ли какво се разказва в Отечника? Един много ревностен брат попитал някой старец: „защо душата ми желае смъртта?“ Старецът му отговорил: „затова, защото ти бягаш от скърбите и не знаеш, че бъдещата скръб е много по-тежка от тукашната“. Друг брат също питал стареца: „защо аз изпадам в безгрижие, когато съм в килията си?“ Старецът

му казал: „затова, че ти не познаваш още нито очаквания покой, нито бъдещето мъчение. Защото, ако ти би знаел това истински, то, макар килията ти да би била пълна с червеи и ти да си принуден да стоиш до шия в тях, ти би търпял това, без да се отпуснеш“. Но ние спим и искаме да се спасим, затова изнемогваме в скърбите. А би трябвало да благодарим на Бога и да бъдем щастливи, че можем тук да поскърбим малко, за да получим там покой. И Евагрий казва: „който още не се е очистил от страстите и се моли на Бога по-скоро да умре, той прилича на човек, който моли дърводелеца по-скоро да насече леглото на болния“. Защото душата, намирайки се в тялото, макар и да води борба против страстите, изпитва известна радост от това, че човекът яде, пие, спи, беседва, ходи със своите любезни другари. А когато напусне тялото, тя остава сама със своите страсти, които постоянно я измъчват. Обхваната от тях, тя е обгаряна от тяхното бушуване и се терзае дотолкова, че дори не може да си спомни за Бога. Защото, самото спомняне за Бога дава утеха на душата, както и Псалмопевецът казва: *спомних си за Бога и се възрадвах* (Пс. 76,4), но страстите и това не ѝ позволяват.

Ако желаете, ще ви обясня това с пример. Нека някой от вас дойде при мене, да го затвора в една тъмна килия и да остане там три дни, без да яде, без да пие, без да спи, без да говори с някого, да не пее псалми, да не се моли и да не си спомня за Бога. Тогава той ще види какво ще вършат в него страстите. Но той още тук ще открие, колко повече ще изтърпли нещастната душа, след излизането ѝ от тялото, когато се предаде на страстите и остане сама с тях. От тукашните скърби вие можете донякъде да разберете, каква е скръбта там. Защото, когато някой има треска, какво повишава неговата температура? Какъв огън или какво вещество произвежда това горене? Ако някой има жлъчно и анемично тяло, самата анемия го разпаля, безпокои го и прави живота му нерадостен. Така и душата, обхваната от страсти, се измъчва, нещастната, от своя лош навик, имайки винаги горчив спомен и мъчително впечатление от страстите, които непрекъснато я горят и възпламеняват. Освен това, кой може да си представи ония страшни места и измъчваните в тях тела, които служат само за увеличаване страданията на душите, а сами не изтлеват; онзи страшен огън и тъмнина, ония безжалостни слуги на мъчителите и други безбройни мъки, за които често се говори в божественото Писание, съразмерни на лошите дела на душите и на техните лоши възпоменания? Защото, по думите на светиите, както праведниците получават светли места и ангелско веселие, съобразно техните добри дела, така и грешниците получават тъмни и мрачни места, изпълнени със страх и ужас. Защото, има ли нещо по-страшно и по-злочесто от ония места, в които се изпращат демоните? И има ли нещо по-ужасно от мъката, на която те ще бъдат осъдени? И грешниците ще бъдат мъчени заедно с демоните както казва Христос: *идете в огън вечен, приготвен за дявола и неговите ангели* (Мат. 25.41). А още по-страшно е онова, за което говори св. Йоан Златоуст: „ако дори нямаше огнена река и не предстоеха строги ангели, а хората да бяха призовавани само на съд, дето

едни, получавайки похвала, биха се прославили, а други биха били изпъждани с безчестие, за да не видят Божията слава, то наказанието на вторите със срам и безчестие и скръбта поради отпадането им от толкова блага не биха ли били по-ужасни от всяка геена? Тогава и изобличението на съвестта и споменът за стореното, както казахме по-рано, ще бъдат по-нетърпими от безбройните и неизказани мъчения. Защото, както казват Отците, душите помнят всичко, което е било тук: думи, дела и помисли и нищо не могат да забравят там. А казаното в Псалмите: *в оня ден изчезват (всички) негови помисли* (Пс. 145,4) се отнася за помислите на тоя век, т. е. за устрояване, имущество, родители, деца и всяко вземане-даване. Всичко това изчезва за нея, заедно с излизането ѝ от тялото и тя след това за нищо не си спомня и не се грижи. А каквото е извършила, добро или лошо, тя помни и нищо от него не изчезва за нея, но ако човек е принесъл някому полза, или сам е имал такава от някого, той винаги помни оногова, който е получил от него полза, или който му е принесъл такава. Също така, ако някой му е причинил вреда, или сам е причинил някому такава, той помни и оногова, който му е причинил вредата, (както) и оногова, комуто той е причинил такава. Както казах, душата не забравя нищо от онова, което е извършила тук на земята, но всичко помни след излизането ѝ от тялото и то по-добре и по-ясно, отколкото приживе.

Веднаж разговарях за това с един велик старец, който ми каза, че душата, след излизането ѝ от тялото, помни страстите и греховете, които е имала и лицата, с които ги е извършвала. Аз му казах: може би това не е точно така; но, разбира се, тя ще има лошия навик, придобит от нея, към греха и ще си спомня за него. Ние дълго спорихме върху този въпрос, с желание да си го изясним. Но старецът не се съгласяваше с мене и твърдеше, че душата помни и вида на греха, и мястото и лицето, с което е съгрешила. И наистина, ако това е така, то нам ни предстои още по-лош край, ако не внимаваме върху себе си. Ето защо аз винаги ви казвам: старайте се да имате добри мисли, за да ги намерите там, защото каквото човек има тук, той излиза с него (от тук) и същото ще има и там.

Братя, нека се погрижим да се избавим от такова нещастие, нека се постареем за това и Бог ще прояви към нас милост: защото той *е упование на всички земни краища и на ония, които са далеч в морето* (Пс. 64,6). В краищата на земята са ония, които са обхванати от най-голяма злоба, а в далечно море са ония, които живеят в крайно неразумие, но Христос е упование и на такива. Необходим е малко труд, нека се потрудим, за да бъдем помилвани. Който има нива и не я обработва, тя ще буреняса: И колкото по-дълго време той я остави неорана, толкова повече ще се увеличават тръните и бодилите в нея. И ако той отиде да я изчисти, не ще ли израни ръцете си, когато се опита да изскубне бурените, които е допуснал да поникнат през време на неговото нехайство? Защото не е възможно човек да не пожъне това, което е сеял. А който иска да очисти нивата си, той най-напред трябва да изкорени напълно всички бурени в нея. Защото, ако той не ги

изкорени, но само ги изреже, те пак ще поникнат. След като изкорени бурените и изчисти добре нивата от всякаква трева, той трябва да я изоре, браноса и разработи. И когато тя е добре разработена, тогава да я засее с добро семе. Ако, обаче, след почистването на нивата, той я остави незасята, тревата пак ще поникне, и понеже почвата е мека и ѝнаторена, ще пусне дълбоки корени и ще израсте по-буйна. Същото става и с душата: най-напред трябва да отсичаме всяка страст и лоши навици, които тя има, защото няма нищо по-вредно от лошия навик. И св. Василий казва: „не е малък подвиг — да преодолееш своя навик, защото навикът, упражняван дълго време, често получава силата на нещо естествено“.

И тъй, както казах, трябва да се подвизаваме против лошите навици и страсти и не само против страстите, но и против техните причини, които са корени на страстите. Защото, ако не са изскубани корените, тръните непременно пак ще поникнат, толкова повече, че някои страсти не могат нищо да направят, ако човек премахне техните причини. Така, завистта сама по себе си е нищо, но има някои причини, в числото на които е и славолубието. Защото, който иска да се прослави, той завижда на онзи, който се е прославил, или е предпочетен. Също и гневът произлиза от различни причини и особено от сладострастието. За това споменава и Евагрий, разказвайки, че някой светия е говорил: „аз затова се и отказвам от насладите, за да отстраня причините на възбудата“. И всички Отци казват, че всяка страст се ражда от тези три страсти: славолубието, сребролюбие и сластолюбие, както и аз често съм ви говорил. И тъй, необходимо е да отсичаме не само страстите, но и техните причини, после добре да наторм своя характер с покаяние и плач и тогава да посеем добро семе, т. е. добрите дела. Защото това, което казахме за нивата, че ако след почистването и разораването ѝ не посеем в нея добро семе, тревата пак ще поникне и ще израсте по-буйна в меката и рохкава почва, същото се отнася и за човека. Ако той, поправяйки своя характер и разкайвайки се за греховете си, не се постарее да върши добри дела и да се обогатява с добродетели, към него се отнасят думите от св. Евангелие: *когато нечистият дух излезе от човека, минава през безводни места, търсейки покой, и не намира; тогава казва: ще се върна в къщата си, отдето излязох. И кито дойде, намира я празна — очевидно, от всяка добродетел — пометена и наредена; тогава отива и довежда други седем духа, по-зли от себе си, и като влязат, живеят там; и последното състояние на оня човек става по-лошо от първото* (Мат. 12,44). Защото за душата не е възможно да остане на едно и също ниво. Тя винаги преуспява или в доброто или в лошото. Ето защо, всеки, който иска да се спаси, не само че не бива да върши зло, но е длъжен да върши добро, както е казал Псалмопевецът: *отклони се от злото и направи добро*; не е казано само: *отклони се от злото*, но и: *направи добро*. Напр., ако някой е свикнал да оскърбява, длъжен е не само да не оскърбява, но и да постъпва според правдата. Ако е бил блудник, той е длъжен не само да не се предава на блудство, но и да се въздържа. Ако е бил гнев-

лив, длъжен е не само да не се гневи, но и да придобие кротост. Ако е бил горделив, длъжен е не само да не се гордее, но и да се смири. Това именно значи: *отклони се от злото и направи добро*. Защото всяка страст има противоположна на себе си добродетел: гордост — смиреномъдрие, сребролюбие — милосърдие, блудство — въздържание, малодушие — търпение, гняв — кротост, пенавист — любов, с една дума, както казах, всяка страст има противоположна на себе си добродетел.

За това аз много пъти съм ви говорил. И както сме изгонили от себе си добродетелите и вместо тях сме усвоили страстите, така трябва да се постареем не само да изгоним страстите, но и да придобием отново своите добродетели и да им дадем съответното място. Защото ние по природа имаме добродетели, които са ни дадени от Бога. Когато Бог създал човека, Той вложил в него добродетели, както Сам е казал: *да сътворим човек по Наши образ, (и) по Наше подобие*. (Бит. 1,26). Казано е: *по образ* — Бог създал душата безсмъртна и самостоятелна, а *по подобие* — отнася се за добродетелите. Защото Господ казва: *бъдете милосърдни, както и вашият Отец е милосърден* (Лук. 6,36) и на друго място: *бъдете свети, понеже аз съм свет* (I Петр. 1,16). Също и Апостолът казва: *бивайте един към друг добри* (Еф. 4,32). И в Псалмите е казано: *Благ е Господ към всички* (Пс. 144, 9). Ето това значи *по подобие*. Следователно, Бог е вложил добродетелите в нас. Страстите не ни принадлежат по природа, защото те дори нямат никаква същност или лик, но както тъмнината по своето естество няма състав, а е състояние на въздуха, както казва св. В. Велики, произлизаща от намаляване на светлината, така и страстите (не са наше естествено притежание), но душата, поради сластолюбие, като се отклони от добродетелите, приютява в себе си страстите и ги засилва против себе си. Ето защо, както казахме за нивата, след като завършим очистването, ние трябва тутакаси да посеем добро семе, за да очакваме и добър плод.

Също така и онзи, който засява своята нива, хвърля семето дълбоко в земята, защото иначе ще дойдат птиците, ще го изкълват и то ще погине. После той очаква Божията милост — да падне дъжд и семето да поникне. Защото, макар земеделецът да се е потрудил много за почистване, обработване и засяване на нивата, ако Бог не изпрати дъжд върху посева, трудът отива напразно. Така и ние, ако дори извършим нещо добро, трябва да го прикрием със смиреномъдрие и да предоставим на Бога нашата немощ, с молба Той да погледне на нашия труд, за да не бъде той напразен. Понякога, след дъжда и поникване на семето, ако не пада отвреме-навреме дъжд, за да доставя влага на посева, той изсъхва и умира. Защото, както за семето е нужен дъжд, така и за поникналия посев е нужен дъжд отвреме-навреме, докато той се укорени здраво. Но и след това той не бива да се изоставя. Понякога и след поникването и изкласяването на посева, може да го нападнат гъсеници, или град да унищожи плода. Същото става и с душата: когато някой се потруди да я очисти от всички споменати погоре страсти и се постарее да придобие добродетели, той е длъжен

винаги да прибягва към Божията милост и покровителство, за да не бъде изоставен и да погине. Защото, както казахме за смето, че и след като то е поникнало, израсло и дало плод, ако отвреме-навреме не пада дъжд, то засъхва и умира, така става и с човека: дори след като е извършил много, ако Бог за кратко време вдигне от него Своята закрила и го изостави, той погива. А Бог тогава изоставя човека, когато последният извърши нещо против своята душевна нагласа, напр., ако е бил благоговееен и се отдаде на разпуснат живот, или е бил смирен и става горделив. Бог изоставя не толкова оногова, който живее порочно и престъпно, или оногова, който се гордее, колкото благоговейния, който безчинствува и смирения, когато се възгордее. Това именно значи да грешим против своето душевно устройство и поради това Бог ни изоставя. Затова св. Василий различно съди греха на благоговейния и грешния. А когато някой запази себе си от това, той трябва да внимава, щото, като извърши макар и малко добро, да не го извърши със суетност или човекоугодничество, или по друга някоя човешка подбуда и така това малко да погуби всичко, което той е извършил, както казахме за гъсениците, градушката и пр. Но, земеделецът не остава безгрижен дори и тогава, когато плодът на полето не претърпи никаква вреда и се запази до жътва. Защото се случва, че и след като някой ожъне своята нива и привърши работата си, идва врагът, подпалва снопите и ги унищожава. Затова земеделецът не е спокоен, докато не прибере житото в хамбаря. Така и човек не бива да бъде безгрижен дори и тогава, когато успее да се избави от всичко, за което говорихме. Защото и тогава дяволът намира случай да го съблазни или чрез самооправдание, или чрез възгордяване, или като му внуши мисли на неверие или зла ерес¹⁾ и така не само погубва всичкия му труд, но го и отделя от Бога. И което не може да постигне чрез дела, извършва го с един помисъл: защото понякога и един помисъл може да отдели човека от Бога, ако човек го възприеме и му се подчини. Ето защо, който искрено желае да се спаси, не бива да остава безгрижен дори до последното си издихание. Нужни са усилен труд и грижа и непрестанна молитва към Бога, за да ни закриля и спаси със Своята благодат, за слава на Неговото име. Амин.

¹⁾ В гръц.: помисли на лошо желание.

СЛОВО ТРИНАДЕСЕТО

(Трябва да понасяме изкушенията с благодарност
и без смущение)

Авва Пимей добре е казал, че преуспяването на монаха се проявява в изкушенията: защото монах, който истински пристъпва да служи на Бога, е длъжен, както говори Премъдрият, *да приготви душата си за изкушение* (Сир. 2,1), за да не се чуди и да не се смущава никога от нищо, случило се с него, вярвайки, че нищо не става без Божия Промисъл. А дето е Божият Промисъл, там всичко е добро и полезно за душата, защото всичко, което Бог върши с нас, върши го за наша полза, като ни обича и милва. И ние сме длъжни, както казва Апостолът, *за всичко да благодарим* (Еф. 5,20; 1 Сол. 5,18) на Божията благодат и никога да не скърбим и да не униваме за случилото се с нас, но всичко да приемаме без смущение, със смиреномъдрие и с надежда на Бога, вярвайки, както казах, че всичко, което Бог върши с нас, Той го върши според Своята благодат, обичайки ни и го върши добре и че това не може да бъде добре иначе, освен по този начин. Бог да бъде милостив към нас.

Ако някой има приятел и е уверен, че онзи го обича, то макар и да изтърпи от него нещо, дори много тежко, той мисли, че онзи е направил това с любов и никога не ще повярва, че неговият приятел е искал да му напакости. Толкова повече ние трябва да мислим така за Бога, Който ни е създал и ни е извел от небитие в битие, заради нас станал човек и заради нас умрял, че Той постъпва с нас според Своята благодат и любов. Някой може да помисли за своя приятел: той постъпва така, защото ме обича и жали, но той не е много благоразумен, за да уреди всичко, което се отнася до мене и затова, без да иска, ми вреди. За Бога така не можем да кажем, защото Той е извор на мъдростта, знае всичко, което се отнася до нас, дори и най-малкото. За приятеля може да се каже още, че той, макар да ни обича и жали и е (достатъчно) разумен, за да уреди всичко, отнасящо се до нас, но не е по силите му да ни помогне в това, в което той мисли да ни бъде полезен. Но за Бога не можем и това да кажем, защото за Него всичко е възможно, за него няма нищо невъзможно. Ние знаем за Бога, че Той обича и щади Своето творение, че е извор на Премъдростта и знае как да устрои всичко, отнасящо се до нас, че за Него няма нищо невъзможно, но всичко служи на Неговата воля. Ние трябва също да знаем, че всичко, каквото Той и да върши, върши го за наше добро и ние трябва да го приемаме, съгласно казаното по-горе, с благодарност, като нещо.

което идва от нашия Благдетел и благ Владика, макар то да бъде и скръбно. Защото всичко става по справедливия съд, и Бог, Който е толкова милостив, не пренебрегва и най-малката наша скръб. Но случва се често, че някой недоумява, говорейки в себе си: „ако някой при изкушение съгреша от скръб, как може да мисли, че те му служат за добро?“ Ние само за това съгрешаваме при изкушения, защото сме нетърпеливи и не желаем да понесем малка скръб и да изтърпим нещо против волята ни, макар че Бог не допуска да стане с нас нищо, което е свърх силите ни, както е казал Апостолът: *Верен е Бог, Който не ще остави да бъдем изкушени повече от силата ни* (I Кор. 10,13). Но ние нямаме търпение, не желаем да понесем и най-малкото, не се стараем да приемаме всичко със смирение и затова се отегчаваме и колкото повече се стараем да избегнем бедите, толкова повече се измъчваме от тях, изнемогваме и не можем да се освободим от тях. Ако ония, които поради някаква необходимост плават в морето, знаят изкуството на плаването, то, когато срещу тях излезе вълна, те се навеждат под нея, докато тя отмине и така безбедно продължават своето плаване. Ако ли искат да се съпротивляват на вълната, тя ги отхвърля и огнася далеч. И ако те продължават да плават, срещу тях излиза друга вълна и ако те и на нея се съпротивят, тя също ги отблъсква и отхвърля далеч и те само се изморяват без полза. А, както казах, ако те се наведат под вълната и се спуснат под нея, тя преминава без да им увреди и те продължават да плават, колкото искат и постигат целта си. Така става и при изкушенията: ако някой понесе изкушението с търпение и смирение, то ще отмине без вреда за него; а ако той изпадне в малодушие и смущение, ако обвинява другите, той само обременява себе си, навличайки си изкушения и няма абсолютно никаква полза, а си вреди; а изкушенията принасят голяма полза на оногава, който ги понася спокойно. Ако дори и страст ни тревожи, ние не бива да се смущаваме от това; защото такава смущение е рожба на неразумие и гордост и произлиза от това, че ние не знаем своето душевно устройство и избягваме труда, както са казали Отците. И затова не успяваме, защото не знаем мярката си и нямаме търпение в започнатите от нас работи, но без труд искаме да придобием добродетел. Защото, на какво се чуди порочният, когато го тревожи страстта? Защо се смущава? Ти си я създал, имаш я в себе си и се смущаваш? Приел си нейния залог в тебе, а казваш: защо тя ме тревожи? Подобре търпи, подвизавай се и моли Бога, защото не е възможно онзи, който се е подавал на страстите, да не е страдал от тях. Тяхните съсъди¹⁾, както е казал авва Сисой, се намират вътре в тебе; върни им техния залог и те ще си отидат от тебе. Съсъди той е нарекъл причините на страстите: понеже ние сме ги обикнали и сме им дали простор на действие, не е възможно да не се пленим от порочни помисли, които ни принуждават, дори против волята ни, да ги следваме, защото ние доброволно сме се предали в ръцете им. Това означава казаното

¹⁾ Достоп. сказания, стр. 297. Често се казва, че страстите се *загнездат* в човека.

от Пророка за Ефрема (Ос. 5,11), който, *като победил своя съперник*, т. е. съвестта си и, като *потъпкал съда*, отправил се към Египет и бил пленен от Асирийците. Египет Отците наричат плътската воля, която ни скланя към бездействие и ни учи да мислим за плътските страсти. А асирийци го наричат порочните помисли, които смушават и вълнуват ума и го пълнят с нечисти идоли и насила, против волята, го увеличат в извършване на греха. И тъй, ако някой доброволно се предаде на плътски наслади, той и против собствената му воля бива принуден да отиде в Асирия и да работи на Навуходоносора. Като знае това, Пророкът със съчувствие им говори: не влизайте в Египет. Какво правите, нещастни? Смирете се (макар и) малко, *наведете врат под хомота на вавилонския цар и служете нему и на народа му* (Иерем. 42, 19, 27, 12). После ги утешава, казвайки: *не бойте се от него, защото Бог е с нас, да ни спасява и избавя от ръката му* (Иерем. 42, 11). По-нататък предказва и скръбта, която ще ги постигне, ако не се подчинят на Бога. *Защото ако влезете*, говори той, *в Египет, ще се излее яростта ми върху вас и ще бъдете за проклетие и ужас, за позор и укор* (15, 18). Но те му отговорили: *не щем да живеем в тази земя, но ще отидем в Египетската земя, дето няма да видим война и няма да чуем тръбен глас, и няма да гладуваме* (13, 14). И така, те тръгнали и доброволно служили на фараона, а след това насила били закарани в Асирия и служили на асирийците принудително.

Вникнете в това, което ви говоря: преди някой да започне да постъпва по страстите, макар и да го атакуват помислите, той е още в своя град, той е свободен и има за помощник Бога. Ако той се смири пред Бога, ако понесе тежестта на скръбта и изкушението с благодарност и окаже поне малка съпротива, то Божията помощ ще го освободи. Но ако отбегне труда и се предаде на плътска наслада¹⁾, той насила и принудително ще бъде откаран в земята на Асирийците и по неволя ще им служи. На такива Пророкът говори: молете се за живота на Навуходоносора, защото в неговия живот е вашето спасение (Варух 1, 11, 12). Да се молят за живота на Навуходоносора значи, че човек не бива да изпада в малодушие в скръбта, предизвикана от някое изкушение и да не се отклонява от него, но да го понесе със смирение, считайки, че е бил длъжен да изтърпи това. Нека той признае себе си недостоеен да се освободи от тежестта, но повече (достоеен) за това — изкушението да продължи и да се укрепи против него. И съзнава ли той в себе си вина, или за момента не я съзнава, той трябва да вярва, че у Бога нищо не остава без съд, или несправедливо, както е казал един брат, който скърбял и плакал за това, че Бог отстранил от него изкушението: „Господи, нима не съм достоеен и да поскърбя малко?“

Разказва се също, че един от учениците на великия Старец изживявал борба с плътта и Старецът, виждайки неговите трудове, му казал: „ако искаш, ще се помоля Богу, да облекчи твоята борба?“ Но

¹⁾ В гръцкия текст: успокоение.

ученикът отговорил: „Отче, макар и да се трудя, аз виждам в себе си плода от моя труд; и тъй, по-добре помоли се на Бога да ми даде търпение“. Такива са ония, които наистина искат да се спасят. Ето какво значи да носят със смиrenomъдрие игото на изкушението и да се молят за живота на Навуходоносора. Затова и Пророкът казва: „в неговия живот е вашето спасение“. Казаното от брата: „виждам в себе си плода от моя труд“ е подобно на изречението: „в неговия живот е вашето спасение“, което потвърждава и Старецът, като казал: „сега аз познах, че ти ще преуспееш и ще ме надминеш“. Защото когато човек рече да се подвизава с усилие против греха и започне да се бори и против порочните помисли, (които се пораждат) в душата, той се смирява, съкрушава се, подвизава се и, очиствайки се постепенно чрез скърбите от подвизите, идва в своето естествено (състояние). И тъй, както вече казах, ако изкушаваният от страстта се смущава, (то това произлиза) от неразумие и гордост, но той е длъжен по-добре със смирение да познае своята мярка и търпеливо да пребивава в молитва, докато Бог му стори милост. Защото, ако някой не се подхвърли на изкушения и не изпитва скърби от страстите, такъв не се и подвизава, за да се очисти от тях. За това говори и Псалмопевецът: *докато нечестивците никнат като трева, и които вършат беззаконие, цъфтят, за да изчезнат винаги* (Пс. 91, 8). Грешниците, които растат като трева, са порочните помисли, защото тревата е слаба и няма сила. И тъй, когато в душата поникнат порочни помисли, тогава *цъфтят*, т. е. ще се познаят ония, *които вършат беззаконие*, т. е. страстите, *за да изчезнат винаги*; защото, когато страстите станат явни за ония, които се подвизават, тогава те ги премахват. Вникнете в последователността на речта: първо се пораждат страстни помисли, после възникват страстите и тогава биват изтребени. Всичко това се отнася към ония, които се подвизават. А ние, които грешим на дяло и винаги следваме нашите страсти, дори и не знаем, кога се пораждат страстни помисли, кога възникват страстите, за да започнем да се подвизаваме против тях. Ние сме хвърлени долу, намираме се още в Египет, (заети) с правене кирпич на фараона. Кой ще ни помогне да дойдем поне до съзнанието за нашето горчиво робство, да се смирим и да търсим помилване?

Когато израилевите синове били в Египет, като роби на фараона, те правили кирпич. А ония, които правят кирпич, винаги са наведени надолу и гледат в земята. Така и душата, ако я завладее дяволът и тя съгреша с дело, тя пренебрегва своя разум и не мисли за нищо духовно, но винаги мисли за земното и върши земното. След това, от кирпичите израилтяните построили на фараона три здрави града: Питон, Рамесин и Он или Илиопол, т. е. слънчев град. Това са: сластолюбие, славолубие и сребролюбие, от които произлиза всеки грях.

А когато Бог изпратил Моисея да ги изведе из Египет и от робуването на фараона, последният още повече ги обременил с труд и им казал: *празни сте вие, празни, та затова и казвате: да идем да принесем жертва Господу* (Изм. 5, 17). Така и дяволът, когато

види, че Бог е милосърден към душата, че е готов да я помилва и да я облекчи от товара на страстите чрез Своето слово, или чрез някого от рабите Си, тогава и той (дяволът) повече я обременява със страсти и по-силно я атакува. Но Отците, като знаят това, укрепват човека със своето учение и не му позволяват да се предава на страха. Един (от тях) казва: „ти падна?, стани и ако отново паднеш, пак стани!“ Друг също казва: „силата на ония, които искат да придобият добродетел, е в това, да не изпадат в малодушие, когато паднат, и да не се отчайват, но отново да се борят“. С една дума, всеки от тях по различни начини, един така, друг иначе, да подадат ръка на ония, които се подвизават и са оскърбявани от врага. Защото и те са приели това от Божественото Писание, което казва: *нима падналите не стават, и отклонилите се от пътя не се връщат* (Иерем. 8, 4)? *Върнете се при Мене, размирни деца: Аз ще изцера вашето непокорство, казва Господ* и пр. (Иерем. 3, 22).

А когато Божията ръка се стоварила върху фараона и неговите слуги и фараонът решил да пусне израилевите синове, той казал на Моисея: *идете, извършете служба на Господа (вашия Бог); само дребният и едрият ви добитък да остане* (Изх. 10, 24), с което се означават разумните помисли, които фараонът е искал да има, надявайки се чрез тях отново да привлече към себе си Израилевите синове. Моисей му отговорил: *не, дай ни в ръце също жертви и всесъжения, които да принесем на Господа, нашия Бог. Нека дойдат с нас и стадата ни, не бива да остане ни копито* (25, 26). Когато Моисей извел израилевите синове из Египетската земя и ги превел през Червеното море, Бог, като искал да ги заведе на място, дето имало седемдесет финикови дървета и дванадесет извори вода, най-напред ги завел в Мера, дето народът страдал, че водата била горчива и нямало сладка вода за пиене и тогава ги завел там, дето имало седемдесет финикови дървета и дванадесет извори вода. Така и душата, когато престане да върши греховни дела и премине мисленото море, най-напред трябва да се потруди в подвизи и много скърби и чрез тях да влезе в светия покой: *защото през много скърби трябва да влезем в царството Божие* (Деян. 14, 22). Скърбите привличат Божията милост към душата, както ветровете носят дъжда. И както продължителният дъжд, обливайки нежното растение, предизвиква в него гниене и поврежда плодовете му, а ветровете постепенно го проветряват и укрепват, така става и с душата: нехайството, безгрижието и леността я разслабват и разсейват, и напротив — изкушенията я укрепват и съединяват с Бога, както говори Пророкът: *Господи, в скърбите си Те споменахме* (Ис. 33, 2). Ето защо, както казахме, ние не бива нито да се смущаваме, нито да униваме в изкушенията, но да изтърпяваме и да благодарим в скърбите и винаги да се молим Богу със смирение, Той да прояви милост към нашата немощ и да ни предпази от всяко изкушение за Негова слава. Защото Нему подобава слава, чест и поклонение во веки. Амин.

СЛОВО ЧЕТИРИНАДЕСЕТО

(За съзиждане и устрояване на душевния дом на
добродетелите)

Писанието спомена за акушерките, които оставяли живи израилските деца от мъжки пол: *и понеже бабите се бояха от Бога, изградиха си жилища* (Изх. 1,21). За веществени ли жилища се говори тук? И какъв смисъл имат думите: да си изградят жилища поради страх от Бога? Ние (вършим) противното: нас ни учат, поради страх от Бога, да оставяме понякога и онези жилища, които имаме. Писанието говори (тук) не за веществени жилища, но за душевния дом, който човек си съзижда чрез спазване на Божиите заповеди. С това Писанието учи, че Божият страх подбужда душата към пазене на заповедите и чрез заповедите съзижда душевния дом. Братя, нека и ние бъдем внимателни към себе си, да имаме страх от Бога и да си съзиждаме жилища, за да намерим прибежище през зимата, когато вали, при мълни и гърмотевици, защото голямо нещастие търпи през зимата онзи, който няма жилище. А как се съзижда душевното жилище? На това можем да се научим подробно от начина, по който се строи вещественото жилище. Защото, който иска да построи такова жилище, той трябва отвсякъде да го укрепи, да дигне стени от четирите страни, а не да се погрижи само за една страна, а другите да занемари. Защото иначе той не би имал никаква полза, но напразно ще изгуби всичко: и намерение, и разноски и труд. Така става и с душата: защото човек, който иска да си съгради душевно жилище, не бива да занемарява нито една страна на своята сграда, но равномерно и еднакво да я издига. Това означава казаното от Авва Йоана: „аз искам, шото човек всеки ден да придобива по нещо от всяка добродетел“, а не както постъпват някои, които, като имат една добродетел, живеят с нея и само нея изпълняват, а за другите не се грижат. Може би те и по навик имат тази добродетел, или по естествена склонност¹⁾, затова и не ги тревожи противоположната страст. Нещо повече, те незабелязано се увеличат от други страсти и биват тормозени от тях, но не се грижат за тях, а напротив, мислят, че притежават нещо голямо. Такива хора приличат на човек, който гради само една стена, издига я колкото може по-високо и, гледайки височината само на тая стена, мисли, че е извършил нещо голямо, а не знае, че ако макар само веднаж духне вятър, той ще я събори, защото тя е сама и не е свързана с

¹⁾ В слав.: а може би и някакво първенство имат в тая добродетел.

други стени. А при това, никой не може да си направи подслон само от една стена, защото тя от всички други страни е открита. Неразумно е да се постъпва така! Онзи пък, който иска да си построи жилище и да си направи подслон, трябва да го строи от четирите страни и да го заздрави отвсякъде. И ще ви обясня, как става това.

Най-напред трябва да се сложи основата, т. е. вярата: защото *без вяра*, както казва Апостолът, *не е възможно да се угоди на Бога* (Евр. 11,6). После, върху тази основа човек трябва да изгради постройката равномерно: имал ли е послушание, той трябва да сложи един камък на послушанието; срещнал ли е огорчение от брата, трябва да сложи един камък на дълготърпение; имал ли е случай да бъде въздържан, трябва да сложи един камък на въздържанието. Така, от всяка добродетел, за която се представя случай, той трябва да слага в сградата по един камък и по този начин ще я издигне от всички страни, (слагайки) ту камък на състрадание, ту камък на отсичане своята воля, ту камък на кротостта и пр. И при всичко това трябва да се погрижи за търпение и мъжество: защото те са краеъгълни камъни, чрез тях се свързва зданието и се съединява стена със стена, поради което последните не се наклоняват и не се отделят една от друга. Без търпение и мъжество никой не може да изпълни ни една добродетел. Защото, който няма мъжество в душата си, той няма и търпение, а който няма търпение, той решително нищо не може да направи. Затова е и казано: *с търпението си спасявайте душите си* (Лук. 21,19).

Онзи, който зида, трябва върху всеки камък да слага вар. Защото, ако той слага камъните един върху друг без вар, те ще се разместят и сградата ще рухне. Варта е смирението, защото тя се взима от земята и е под нозете на всички. А всяка добродетел, изпълнявана без смирение, не е добродетел. За това се говори и в Отечника: „както не може да се построи кораб без гвоздеи, така никой не може да се спаси без смиrenomъдрие“. И тъй, всяко добро дело, което извършваме, трябва да го вършим със смирение, та последното да запази извършеното. Жилището трябва да има и т. н. свързки, които са разсъдението: то заякчава строежа, съединява камъните и свързва стените, а същевременно придава на сградата по-голяма красота. А покривът е любовта, която е свършенство на добродетелите, както и покривът — връх на жилището. После, около покрива се прави ограда. Какво означава тази ограда около покрива? В Закона е писано за това: *кога градиш нова къща, направи около покрива си ограда, за да не падат децата ви от покрива* (Втор. 22, 8). Оградата¹⁾ е смирението, защото то огражда и запазва всички добродетели. И както всяка добродетел трябва да се свързва със смирение, подобно на това, както казахме, че над всеки камък се слага вар, така и за изпълнение на добродетелите е нужно смирение. Защото и Светиите, преуспявайки, естествено достигат до смирение, както винаги ви казвам, че колкото повече някой се приближава до Бога, толкова повече счита себе си за грешен. Какво са децата, за които говори Законът, да не падат от

¹⁾ Такива огради се строят на Изток. дето покривите се правят като тераса.

покрива? Децата са помишленията, които са в душата, които трябва да се пазят със смирение, за да не паднат от покрива на сградата.

Ето, домът е завършен, има свръзки, има покрив, за който казахме, че е съвършенство на добродетелите, ето и оградата наоколо, с една дума: домът е готов. Но, дали не му е нужно още нещо? Да, ние не споменахме още за едно нещо. Кое е то? — Строителят да бъде опитен, защото, ако той не е опитен, ще изкриви стената и сградата кога да е ще рухне. Опитен е онзи, който разумно изпълнява (добродетелите). Защото, случва се, че някой започва да се труди в добродетелта, но поради това, че той неразумно извършва този труд, сам той го погубва, или постоянно обърква работата и не може да я завърши. Той гради и руши, слага един камък и го сваля, а някой път слага един камък, а сваля два. Напр., един брат идва и ти казва нещо, което те оскърбява или огорчава. Ако ти премълчиш и му се поклониш, ти си сложил един камък. След това ти отиваш при друг брат и му казваш: „еди кой си ме ядоса и ми каза това и това, но аз не само че си замълчах, но му се и поклоних“. Ето, ти си сложил един камък, но си свалил два. Пак някой се покланя, като желае с това да заслужи похвала, т. е. (в него) се оказва смирение, смесено със суетност: това значи да сложи камък и да го свали. А който разумно прави поклон, той твърдо е уверен, че е съгрешил и напълно е убеден, че сам той е виновен: ето какво значи разумно да направи поклон. Друг пази мълчание, но неразумно, защото той мисли, че изпълнява добродетел, а в същото време не я изпълнява. А онзи, който разумно мълчи, мисли, че той не е достоен да говори, както са казали Отците, и това е разумно мълчание. Пак някой не счита себе си (по-добър от другите) и мисли, че върши нещо велико и че се смирява. Но не знае, че той нищо няма, защото постъпва неразумно, а който разумно не счита себе си (по-добър от другите), той мисли, че е нищо и че е недостоен да бъде между хората, както е казал за себе си авва Моисей¹⁾: „чернокоже, ти не си човек, защо се явяваш между хората?“

Ето, някой служи на болен, но служи заради наградата. Това също не е разумно. И затова, ако с него се случи нещо скръбно, то лесно го отклонява от доброто дело и той не устоява до край, защото го върши неразумно. А онзи, който служи разумно, служи затова, за да придобие милостиво сърце, за да придобие чувство на състрадание. Защото, който има такава цел, то, каквото и да се случи с него, скръб ли отвън, или пък сам болният възроптае срещу него, той понася всичко без смущение, гледайки на своята цел със съзнанието, че повече болният му прави добро, отколкото той на болния. Повярвайте, че който разумно служи на болни, той се освобождава и от страстите и от борбата с тях. Аз познавам един брат, който водеше борба с нечисти помисли и се освободи от нея чрез това, че служеше разумно на болен, който страдаше от болестта воднянка. И Евагрий говори за един велик Старец, който

¹⁾ Гл. „Достопам. сказания о подвижничестве св. и блаж. Отцев, изд. 1845 г., с тр. 157.

освободил едното от братята от смущаващите го нощни мечти, като му заповядал да пости и да служи на болен. И когато го запитваха за това, той казваше, че тези страсти с нищо така лесно не се гасят, както със състраданието.

Също така, ако някой пости или поради суетност, или мислейки в себе си, че той върши добродетел, такъв пости неразумно и затова после започва да укорява своя брат, считайки себе си за по голям. И оказва се, че той не само е сложил един камък, а е свалил два, но има опасност да разруши цялата стена чрез осъждане на ближния. А който пости разумно, той не мисли, че върши добродетел и не иска да го хвалят, че е постник, но мисли, че чрез въздържание ще придобие целомъдрие, а чрез целомъдрието ще постигне смирение, както казват Отците: „пътят към сиирението са телесните трудове, извършвани разумно“ и пр. С една дума, човек трябва да извършва всяка добродетел така разумно, та да я усвои в себе си и да я направи свой навик и (такъв) ще стане, както казахме, опитен майстор, строител, способен да построи солидно своя дом.

И тъй, онзи, който желае, с Божия помощ, да достигне такова благо душевно състояние, не бива да казва, че добродетелите са високи и не може да ги достигне, защото, който говори така, той или не се надява на Божията помощ, или се лени да се посвети на някакво добро. Посочете която искате добродетел, ще я разгледаме и ще видите, че от нас зависи да я изпълним, ако искаме. Писанието така казва: *обичай ближния си като себе си* (Лев. 19,18). Не обръщай внимание на това, че си далече от дадена добродетел, за да не се ужасиш и да кажеш: как мога аз да възлюбя ближния си като себе си? Мога ли да се грижа за неговите скърби така, както за моите собствени, и особено за скритите в сърцето му, които не виждам и не зная, както зная моите? Не се увличай от подобни размисли и не смятай, че добродетелта превишава твоите сили и е неизпълнима, но сложи само началото с вяра в Бога, покажи Му твоето желание и старание и ще получиш помощ, която Той ще ти даде за извършване на добродетелта. Представи си две стълби: едната води нагоре към небето, другата слиза в ада, а ти стоиш на земята между двете стълби. Не умувай и не казвай: как мога да отлетя от земята и изведнаж да се отзова в небесните висини, т. е. на върха на стълбата. Това не е възможно, но и Бог не иска това от тебе. Но, пази се да не слизаш поне надолу. Не прави зло на ближния си, не го огорчавай, не клевети, недей злослови, не унижавай, не укорявай. По този начин ще започнеш, малко по малко, да правиш и добро на ближния, като го утетиш с думи, като му съчувствуваш, или като му дадеш това, от което той се нуждае. Така, изкачвайки се от едно стъпало на друго, ще достигнеш с Божия помощ и върха на стълбата. Защото, помагайки на своя ближен, ти малко по малко ще достигнеш до там, че ще желаеш и неговата полза, както твоята собствена, и неговия успех, както и твоя собствен. Това значи да обичаш ближния си като себе си.

Ако търсим, ще намерим и ако молим Бога, Той ще ни просвети: защото в св. Евангелие е казано: *искайте, и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте, и ще ви се отвори* (Мат. 7,7). Казано е: *искайте*, за да Го призоваваме в молитва, а *търсете* значи, да изпитваме по какъв начин идва самата добродетел, какво я причинява, какво трябва да правим, за да я придобием. Така винаги¹⁾ да изпитваме, означават думите: *търсете и ще намерите*. А *хлопайте*, значи да изпълняваме заповедите, защото всеки, който хлопа, хлопа с ръце, а ръцете означават дейност. И тъй, ние сме длъжни не само да искаме, но да търсим и да действуваме, като се стараем, както е казал Апостолът, *да бъдем годни за всяко добро дело* (2 Кор. 9,8; 2 Тим. 3,17). Какво значи да бъдем готови? Когато някой иска да построи кораб, той най-напред приготвя всичко необходимо за строежа, дори до най-малките гвоздеи, смола и кълчища. Също така, ако жена иска та тъче платно, тя най-напред приготвя всичко до най-малката нишка. Това именно значи да бъдат готови, т. е. да приготвят всичко необходимо за работата. По същия начин и ние нека бъдем годни за всяко добро дело, имайки пълна готовност разумно да изпълним Божията воля, както Той иска и както Нему е угодно. Какво означава казаното от Апостола: *Божията воля е блага, удобна и съвършена* (Рим. 12,2)? Всичко в света става или по Божие благоволение, или по Божие допускане, както е казано от Пророка: *Аз създавам светлината и творя тъмнината* (Ис. 45,7). И още: *става ли в град злополука, която да не е допуснал Господ* (Ам. 3,6)? С думата *злополука* тук е означено всичко, което ни обременява, т. е. всичко скърбно, което се случва за наше наказание, заради нашата порочност, като глад, мор, земетресения, бездъждие, болести, война, всичко това става не по Божие благоволение, но по Божие допускане, когато Бог допуска всичко това да ни връхлети за наша полза. Но Бог не иска ние да желаем тези неща и да им съдействуваме. Напр., както казах, Божията воля допуска даден град да бъде разорен, но Бог не иска — доколкото е Негова воля да бъде разорен града — ние сами да подпалим огън или да вземем брадвите и да започнем да го разрушаваме. Също така, Бог допуска някой да скърби или да боледува, но макар Божията воля да е такава, Бог не иска и ние да го наскърбяваме и да казваме: понеже Божията воля е такава, той да боледува, ние не ще го съжаляваме. Бог не иска това, не иска ние да служим на такава Негова воля. Напротив, Той желае да ни види толкова благи, че да не искаме това, което Той допуска да става. Но, какво иска Той? Той иска ние да желаем Неговата блага воля, която се проявява, както казах, по благоволение, т. е. във всичко онова, което се върши по Негова заповед: да се обичаме взаимно, да бъдем състрадателни, да благотворим и пр.: ето, това е *благата* Божия воля. А какво значи и *благоугодна*? Не всеки, който върши нещо благо, върши това и угодно Богу. И ще ви кажа, как (става това) Случва се, че някой намира бедно и красиво сираче. Нейната красота му харесва и той я взима да я възпитава, като бедно сираче, но същевременно и като красиво. Ето, това е *блага* воля Божия,

¹⁾ В гръц.: ежедневно.

но не *благоугодна*. А *благоугодна* е оная, когато някой върши добро не по някаква човешка подбуда, но заради самото добро, от състрадание: това е *благоугодно* Богу. А пък *съвършена* (Божия воля) е оная, когато някой дава милостиня, без да се скъпи, без да се лени, непринудено, с пълна готовност и желание, който така дава, като че ли сам той приема, който така *благотвори*, като че ли сам приема *благодеяние*: тогава се изпълнява *съвършената* (Божия воля). Така човек изпълнява Божията воля, както казва Апостолът, *блага, благоугодна и съвършена*. Това значи, разумно да я изпълнява. Но трябва да знае и благостта на милостинята, нейната *благодат* — тя е толкова голяма, че може и грехове да прощава, както казва Пророкът: *с богатството си човек изкупва живота си* (Притч. 13,8). И на друго място казва: *изкупи греховете си с правда, и беззаконията си — с милосърдие към бедните* (Дан. 4,24). И сам Господ е казал: *бъдете милосърдни, както и вашият Отец е милосърден* (Лук. 6,36). Не е казал: постете, както вашият Отец небесен пости. Не е казал: бъдете безкористни, както вашият Отец небесен е безкористен. Но какво казва? *бъдете милосърдни, както и вашият Отец е милосърден*, защото тази добродетел особено подражава Богу и уподобява човека Нему. И тъй, както казахме, винаги трябва да гледаме към тази цел и разумно да правим добро: защото и в целта на милостинята има голямо различие. Един дава милостиня, за благословение на нивата му, Бог благославя нивата и той постига своята цел. Друг дава милостиня, за да се спаси неговият кораб и Бог спасява кораба. Трети я дава за децата си и Бог спасява и запазва децата му. Друг я дава, за да се прослави и Бог го прославя. Защото Бог не отхвърля никого, но всекиму дава онова, което е поискал, ако само то не вреди на душата му. Всички споменати просители са получили наградата си и Бог нищо не им дължи, защото те нищо не са искали за себе си и целта, която са имали предвид, не е имала отношение към тяхната душевна полза. Ти си направил това за благословение на твоята нива и Бог благослови нивата ти; ти си направил това за децата си и Бог запази децата ти. Ти си направил това, за да се прославиш и Бог те прослави. И тъй, какво ти дължи Бог? Той ти е дал заплатата, за която си работил.

Някой дава милостиня, за да се избави от бъдещето мъчение: той я дава за (полза) на душата си. Той дава заради Бога, но и той не е такъв, какъвто (го) иска Бог, защото той се намира още в положение на раб, а рабът изпълнява волята на своя господар не доброволно, а поради страх от наказание: така и този дава милостиня, за да се избави от мъчението и Бог го избавя от него. Друг дава милостиня, за да получи награда: този е по-горе от първия, но и той не е такъв, какъвто (го) иска Бог. Защото той още не се намира в състоянието на син, но като наемник, който изпълнява волята на господаря си, за да получи от него заплата и печалба: така и този дава (милостиня, за да придобие и получи награда от Бога. Защото по три начина можем да правим добро, както казва Василий Велики и както аз съм ви споменал: или правим добро, защото се боим от мъчения и тогава се намираме на степената на раб; или — за да получим награда и тогава се нами-

раме на степената на наемник; или правим добро заради самото добро и тогава се намираме на степената на син: защото синът изпълнява волята на бащата не от страх и не за награда, но с желание да му угоди, да го почете и успокои. Тъй и ние трябва да даваме милостиня заради самото добро, състрадавайки си взаимно, като на свои членове, и така да услужваме на другите, като че ли ние самите приемаме от тях услуги; да даваме така, като че ли ние сами получаваме. Това е разумна милостиня. Така ще достигнем до степената на син, както казахме по-горе. Никой не бива да казва: „аз съм беден и нямам какво да дам“. Защото, ако ти не можеш да дадеш толкова, колкото дават ония богати, които влагат своите дарове в съкровищницата, то дай две лепти, подобно на бедната вдовица и Бог ще приеме това от тебе по-добре, отколкото даровете на богатите (Марк. 12, 42, Лук. 21,2). Ако и това нямаш, ти имаш сила и можеш чрез служене да проявиш милост към немощния брат. И това не можеш? Можеш със слово да утетиши брата си; и тъй, укажи му милосърдие със слово и чуй казаното: *благата дума е по-високо от добро даяние* (Сир. 18,17). Ако пък и със слово не можеш да му помогнеш, то, когато твоят брат се огорчи против тебе, ти можеш да му окажеш милост и да го потърпиш в момента на неговото смущение, виждайки, че той е изкушаван от общия враг и вместо да му кажеш някоя дума и с нея още повече да го смутиш, (ти можеш) да премълчиш; с това ти ще му окажеш милост, избавяйки душата му от врага. Когато твоят брат съгрешил пред тебе, ти можеш също да го помилваш и да простиш неговия грях, та и ти да получиш прощение от Бога. Защото е казано: *прощавайте и простени* ще бъдете (Лук. 6,37). Така ти ще окажеш милост на душата на твой брат, прощавайки му това, в което е съгрешил против тебе, защото Бог ни е дал власт, ако искаме, да прощаваме един другиму съгрешенията. По такъв начин, като нямаш с какво да окажеш милосърдие на тялото, ти милваш душата му. А има ли по-голяма милост от тая, да помилваш душата? И както душата е по-скъпоценна от тялото, така и милостта, оказана ней, е по-голяма от милостта, оказана на тялото.

И затова, никой не бива да казва: „аз не мога да окажа милост“, защото, според силите си и според душевното си разположение, всеки може да оказва милост. Достатъчно е, всеки да се постарее да върши разумно доброто, както казахме, относно всяка добродетел. Защото ние казахме, че който върши това разумно, той е опитен майстор, който солидно построява своя дом. За това говори и Евангелието (Мат. 7,24), че мъдрият съзижда къщата си на камък и нищо не може да я поклати. Человеколюбивият Бог нека ни дари да слушаме и да изпълняваме това, което слушаме, та тези думи да не послужат за наше осъждане в последния ден. Защото Нему подобава слава во веки. Амин.

СЛОВО ПЕТНАДЕСЕТО

За св. Четиридесятница

В Закона е писано, че Бог заповядал на израилевите синове, всяка година да дават десятък от всичко, което придобиват и, изпълнявайки това, те имали благословение във всичките си начинания. Светите Апостоли, знаейки това, са наредили и са ни дали в помощ и като благодеяние за душите ни още нещо, по-голямо и по-висше — да отделяме десятък от дните на нашия живот и да го посвещаваме Богу: та по този начин и ние да получим благословение за всички наши начинания и да очистваме ежегодно греховете си, които сме извършили през цялата година. Като разсъдили така, те са ни осветили от триста шестдесет и пет дни в годината тези седем седмици на светата Четиридесятница. Така те са ни отделили тези седем седмици. Но, след време Отците благоразсъдили да прибавят към тях още една седмица: първо затова, за да могат ония, които желаят да пристъпят към подвига на поста, през тази седмица да привикнат и да се приготвят за него; второ, в спомен на четиридесетдневния пост на Господа Исуса Христа. Защото, като отделим от осемте седмици съботите и неделите, получаваме четиридесет дни, а постът в светата събота се счита за особен, защото тя е най-светата и единствена постна от всички съботи през годината. А седем седмици без съботните и неделни дни правят тридесет и пет дни. Като сложим поста в светата Велика събота и половината от Светлата и светоносна нощ, получаваме тридесет и шест дни и половина, което представлява точно десетата част от триста шестдесет и пет дни в годината. Защото десетата част от триста е тридесет, десетата част от шестдесет е шест, а десетата част от пет съставлява половината (от Светлия ден). Ето, както казахме, тридесет и шест дни и половина. Това е, така да се каже, десятъкът от цялата година, който, както казах, Апостолите са ни осветили за покаяние и очистване на греховете през цялата година.

И тъй, братя, блажен е оня, който добре запази себе си през тези дни. Защото, макар и да му се случи, като човек, да съгреша поради слабост или нехайство, Бог е дал тези свети дни, та, ако някой се помъчи с внимание и смиреномъдрие да се погрижи за себе си и да се покае за греховете си, той ще се очисти от греховете, които е извършил в течение на цялата година. Тогава душата му ще се освободи от тежест и той ще доживее до светия ден на Възкресението, очистен и неосъдително ще се причасти със светите Тайни, станал чрез покаянието в тоя свет пост нов човек. Такъв с радост и духовно ве-

селие, с Божия помощ, ще празнува цялата св. Петдесетница. Защото, както казват Отците, Петдесетница е мир и възкресение на душата. Това и означава фактът, че през цялата Петдесетница не се коленичи в храма.

И така, всеки, който през тези дни желае да се очисти от греховете, които е извършил през цялата година, трябва преди всичко да се въздържа от много ядене, защото, както казват Отците, преяждането ражда за човека всяко зло. После, той трябва да се пази да не наруши поста без важна нужда, да не търси вкусна храна и да не се претоварва с много ядене и пиене. Защото има два вида чревоугодие. Първото, когато човек търси приятност в храната и не винаги иска да яде много, но желае да бъде вкусно. И случва се, че когато на такъв човек се поднесе ядене, което му харесва, той дотолкова бива пленен от приятния вкус на яденето, че задържа храната в устата си, дълго я дъвче и не се решава да я глътне, поради приятния вкус. На гръцки това се нарича лемаргия — (слав.: гортанобесие) гърлоугодничество. Друг пък страда от локомия. Той не иска добри яденета и не се интересува от техния вкус, но, добри или не, той иска само да яде, без да разбира какви са. Той има само една грижа — да напълни своя стомах. Това се нарича гастримаргия, т. е. (слав.: чревобесие) чревоугодничество. Аз ще ви кажа и произхода на тези названия. Гръцката дума маргенин (*μαργαίνειν*) значи лудува, беснее, а маргос (*μαργος*) значи луд, бесноват. И тъй, когато някой страда от тоя недъг, т. е. беснуване да напълни стомаха си, това се нарича гастримаргия, от думите: *μαργαίνειν* — лудее и *γαστήρ* — корем, т. е. лудее за стомаха. А когато лудеенето е само за услаждане на гърлото, това се нарича лемаргия, от *λαίμδος* — гърло и *μαργαίνειν* — лудее. И тъй, който желае да се очисти от греховете си, трябва с голямо внимание да се предпазва и да избягва тези (видове чревоугодия). Защото чрез тях се задоволява не нуждата на тялото, а страстта и ако някой им се предаде, това му се вменява в грях. Както в законния брак и в блудството действието е едно и също, но целта е различна: единият се съвокупява за раждане на деца, а другият — за удовлетворяване на страстта, същото нещо имаме и по отношение на храната: да ядем поради нужда и да ядем за услаждане на вкуса — едно и също действие, но грехът е в намерението. Да ядем поради нужда значи, когато някой определи за себе си, колко храна да взима на ден. И ако види, че това количество храна го претоварва и трябва да го намали, той го наделява. Или, ако то не го претоварва, но е и недостатъчно за тялото, тъй че трябва да прибави малко, той прибавя. По такъв начин, като изпита добре своята потребност, той следва определената (мярка) и яде, не за да услажда (своя вкус), но за да поддържа силата на своето тяло. Пък и това малко, което някой употребява за храна, трябва да го приема с молитва и да осъжда себе си мислено, като недостоеен за никаква храна и утешение. Не бива също да обръща внимание на това, че другите, поради някаква потребност или нужда, биват успокоени, та и той да пожелае същото и изобщо не бива да мисли, че успокоението (на тялото) е леко за душата. Веднаж, когато бях още в общежитието, отидох да посетя одного от Старците, тъй като там имаше много велики Старци, и видях, че братът, който му служеше, ядеше заедно с

него. След това, аз казах на този брат насаме: „брате, нима не знаеш, че тези Старци, които, както виждаш, вкусват храна и си правят по необходимост известно снизхождение, приличат на хора, които придобили кесия (съкровищница) и като работили дълго време, слагали (изработеното) в тая кесия, докато я напълнили. Когато я напълнили и запечатали, те отново започнали да работят за харчене и събрали още по хилядо златни (монети), за да имат от де да вземат при нужда и да запазят онова, което е в кесията. Така и тези старци, като работили дълго време, събрали са съкровища на младини и, като ги запечатали, спечелили още малко, за да имат нещо в старините си, или при боледуване, и да взимат от него, а събраното по-рано да пазят скрито. А ние не сме придобили още дори кесия. От какво ще харчим?“ Затова, както казах, като приемаме храна поради телесна потребност, ние сме длъжни да се осъждаме и да се считаме недостойни за каквото и да е утешение и дори за монашески живот и да приемаме (храна) с въздържание. Така тя не ще послужи за наше осъждане. Ние казахме това за въздържанието на стомаха. Но не само в храната ние трябва да имаме мярка, а трябва да се въздържаме и от всеки друг грях, та като постим телесно, да постим и с език, въздържайки се от клевета, лъжа, празнословие, злословие, гняв, с една дума, от всякакъв грях, извършван от езика. Също така (трябва) да постим и с очите си, т. е. да не гледаме на суетни (неща), да не даваме свобода на очите, да не гледаме към никого безсрамно и без страх. Така също и ръцете и нозете трябва да въздържаме от всяко зло дело. По този начин, както казва св. Василий Велики, като постим с благоприличен пост, отклонявайки се от всякакъв грях, извършван от всички наши чувства, ние ще достигнем светия ден Възкресение, станали, както казахме, нови, чисти и достойни да се причастим със св. Тайни. Но, най-напред трябва да излезем да срещнем Господа Иисуса Христа, Който иде да пострада, с маслинен и палмови клонки да Го приемем — седящ на малко осле и влизащ в светия гр. Йерусалим.

Защо (Господ) възседна на малко осле? — За да може, като Слово Божие, да обърне и покори на Отца нашата душа, която, по думите на Пророка, се бе уподобила на безсловесните и неразумни животни. Какво означава, че Го срещат с палмови и маслиненни клонки? Когато някой отиде на война с врага и се върне победител, всички го посрещат, като победител, с палмови клонки, защото последните са символ на победа. Също така, когато някой понася обида от другинго и иска да се обърне към някого, който може да го защити, той му поднася маслинено клонче, със зов и молба за помилване и помощ, защото маслиненото клонче е символ на милост. Ето защо и ние срецщаме нашия Владика Христа с палмови клонки — като победител, защото Той победи нашия враг. И с маслиненни клонки — защото просим от Него милост, умолявайки Го, щото както Той победи за нас, тъй и ние да победим чрез Него; да бъдем носители (на символа) на победата не само заради оная победа, която Той спечели за нас, но и за оная, която ние ще спечелим чрез Него, по молитвите на всички светии. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки. Амин.

СЛОВО ШЕСТНАДЕСЕТО

(Към един килийник,¹⁾ който запитал преподобния авва Доротей за посещението на братята)

Отците казват, че в духовния живот пребиваването в килията е половината и посещението на Старците е също половина. Това изречение значи, че и в килията и вън от нея ние еднакво трябва да внимаваме и да знаем, защо трябва да прекарваме в безмълвие (в килията) и защо трябва да посещаваме Отците и братята. Защото, който не изпуска из предвид тая цел, той се и старее да постъпва така, както учат Отците. А именно: когато пребивава в килията, той се моли, изучава (св. Писание), занимава се с ръкоделие и, според силите си, се грижи за своите помисли. А когато отиде някъде, той внимава (върху себе си) и разглежда своето разположение: има ли полза от срещата с братята, или не? И може ли без вреда да се върне в килията си, или не? И ако види, че в нещо има вреда, той от това ще познае своята слабост. Ще види, че още нищо не е спечелил от безмълвието и, като се смири, връща се в килията си разкаян, плачещ и молящ Бога за своята слабост и така отново остава (в килията) и внимава върху себе си.

После пак отива между хората и наблюдава себе си, побеждава ли се от същото, от което по-рано е бил побеждаван, или от друго нещо. И тъй, той отново се връща в килията си и върши същото: плаче, разкайва се и моли Бога за своята слабост. Защото килията възвисява, а хората изкушават. Затова добре са казали Отците, че да живеем в килия е половината, а да посещаваме Старците — другата половина. Така и вие, братя, когато отивате да посетите някого, трябва да знаете за какво излизате из килията и да не обикаляте насам натам, безразсъдно и без цел, защото който тръгва на път без цел, той, по думите на Отците, напразно ще се труди.

И тъй, всеки който върши нещо, трябва непременно да има цел и да знае, за какво върши това. Каква цел трябва да имаме ние (предвид), когато се посещаваме взаимно? Първо, ние трябва да се посещаваме един друго с любов. Защото е казано: „като си видял братя си, видял си твоя Господ Бог“. Второ — за да чуем словото Божие. Защото у много братя винаги повече се разказва словото Божие, тъй като често един не знае това, което другият знае и първият, като го

¹⁾ Килийници — монаси, които живеят не в общежитие, но в отделно построени килии, макар и не винаги в строго отшелничество. Гл. Писма на един светогорец за св. Гора Атонска, ч. I, стр. 189, 268, изд. 1850 г.

запита, узнава и той същото. И накрая — за да узнаем, както казах по-рано, своето душевно устройство. Напр., ако някой отиде, при случай, да се храни с друго, той трябва да наблюдава себе си: ето — скоро ще им бъде предложена хубава храна, която той харесва, той ще може ли да се въздържа да не вкуси от нея? Той стареа ли се също да не обиди своя брат и да не вземе повече от него, или, когато се предложи нещо (разрязано) на части, той не се ли стареа да вземе по-голямата част, а на другия да остави по-малката? Защото се случва, че някой не се срамува дори да протегне ръка и да сложи по-малката част пред брата, а по-голямата да вземе за себе си. Каква може да бъде разликата между двете части? Голяма ли е тя? И за такава дребна работа някой обижда брата си и съгрешава.

Той трябва също да забелязва, може ли да се въздържа от много яденета и, когато получи такива, да не проявява лакомия, както се случва понякога. Да забелязва също, той въздържа ли се от дързост и не скърби ли, като види, че предпочитат другия брат пред него и повече го утешават. Ако види, че някой се държи доста свободно с другите, или говори много, или върши нещо неприлично, той не забелязва ли това и не го ли осъжда. Или не се грижи за това и не обръща внимание, а повече гледа на благоговейните и усърдните? И стареа ли се да постъпва така, както говорят за авва Антония, че когато отивал при някого, забелязвал само доброто в него, което той заимствувал и усвоявал за себе си. От едного заимствувал кротост¹⁾, от другиго смирение, от трети безмълвие и така събирал в себе си добродетелите от всички. Така трябва да постъпваме и ние и с тая цел трябва да посещаваме (другите), а когато се завръщаме в килията си, трябва да изпитваме себе си и да разберем, от какво сме получили полза и от какво вреда. И за това, в което сме се запазили, (трябва) да благодарим на Бога, Който ни е запазил от вреда, а за това, в което сме съгрешили, да се покаем, да плачем и да ридаем за устройството на нашата душа. Защото всеки получава вреда или полза от своята (душевна) нагласа и никой друг не може да му навреди. И ако ние получаваме вреда, то тя произлиза, както казах, от нагласата на нашата душа: защото, както винаги ви казвам, ако поискаме, ние можем от всяко нещо да получим и полза и вреда. И ще ви кажа пример, за да видите, че това действително е така. Да предположим, че някому се случи да стои нощно време някъде, — не казвам това за монах, но за някого от градските жители. И (ето) покрай него минават трима човека. Единият мисли за него, че чака някого, за да отидат да блудствуват. Другият мисли, че той е крадец. А третият мисли, че той е извикал от съседния дом някой другар и го чака, за да отидат заедно в църква да се помолят. Ето, тримата са видяли един и същ човек, на едно и също място, но не помислили еднакво за него: единият помислил едно, другият друго, а третият съвсем друго и, очевидно, всеки помислил съобразно своята душевна нагласа. Защото, както черножлъчни и злояди

¹⁾ В слав.: веш. в гръц.: то *πράσις* (което слав. преводач вероятно е смесил с: то *πράττα* — веш).

хора превръщат всяка приета храна в лоши сокове, макар храната да е била полезна, но причината за това не е в храната, а, както казах, в лошите сокове на самото тяло, което по необходимост действува така и изменя храната, съобразно своята недоброкачественост, така и душата, която има лош навик, получава вреда от всяко нещо и, макар то да е било полезно, душата получава вреда. Представете си един съд с мед: ако някой сипе в него малко пелин, той ще развали всичкия мед и ще го направи горчив. Тъй постъпваме и ние: примесваме малко от нашата собствена горчивина и унищожаваме доброто на ближния, гледайки на него съобразно с нашето душевно устройство и извращавайки го според нашето собствено злонравие. А онзи, който има добър нрав, прилича на човек, който има добросочно тяло. Ако такъв хапне дори нещо вредно, то се превръща в добър сок, съобразно състоянието на телото, и лошата храна не му вреди, защото, както казах, тялото му е добросочно и, съобразно своята доброкачественост, преработва храната. И както казахме за първия, че съобразно своето лошо разположение, превръща и добрата храна в лоши сокове, така и този, поради доброто качество на своето тяло — и лошата храна превръща в добри сокове. Ще ви кажа един пример, за да разберете това. Дивата свиня има много добросочно тяло, а за храна ѝ служат: остатъци от орехи, финикови семки, жълъди и тиня. Но, понеже тялото ѝ е добросочно, то превръща и такава храна в добри сокове. Така и ние, ако имаме добър нрав и се намираме в добра (душевна) нагласа, ние ще можем, както казах по-рано, от всяко нещо да получим полза, макар то съвсем и да не е полезно. И добре казва Премъдрият: *който се съзнава, ще бъде помилван* (Притч. 28, 13) и на друго място: *глупостта на безразсъдните е заблуда* (Притч. 14, 8).

Аз слушах за един брат, че когато отивал при някого от братята и виждал килията му непометена и неподредена, той си казвал: блажен е този брат, че е отложил грижите си за всичко, или дори за всичко земно и целият си ум е устремил нагоре, та няма време да приведе в ред и килията си. Ако пък му се случело да отиде при друг брат и да види килията му разтребена, пометена и чиста, той си казвал: както е чиста душата на този брат, така е чиста и килията му, килията прилича на душата му. И никога за никого не казвал: този (брат) е мързелив, или този е суетен, но, според своето добро устройство, получавал полза от всички. Нека благият Бог да ни даде добро устройство, та и ние да получаваме полза от всички и никога да не забелязваме пороците на ближния. Ако ние, поради нашата собствена греховност, ги забелязваме или ги допускаме, то незабавно да превърнем нашия помисъл в добри мисли. Защото, ако човек не забелязва пороците на ближния, в него, с Божия помощ, се ражда благодат, която е приятна Богу. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки. Амин.

СЛОВО СЕДЕМНАДЕСЕТО

{Към наставниците в манастирите и към учениците — как първите трябва да поучават братята и как вторите да се подчиняват на наставниците}

Ако ти си игумен на монашеско братство, грижи се за братята със съкрушено сърце¹⁾ и със снизходително милосърдие, като ги поучаваш и обучаваш в добродетелите с дела и слово, но повече с дела, защото примерите са по-сигурни от думите. Ако можеш, бъди им пример и в телесните (трудове). Ако пък си слаб, то (бъди им пример) с добро душевно устроение и в изброените от Апостола плодове на Духа: в любов, радост, мир, дълготърпение, благодост, милосърдие, вяра, кротост и въздържание от всички страсти (Гал. 5, 22—23). За станалите простъпки не показвай голямо негодувание, но без смущение посочвай вредата от извършената простъпка. Ако е необходимо да направиш мъмрене, то имай предвид човека и избирай удобно време. Не бъди взискателен към малките грешки, като че ли ти си съвършено праведен и не изобличавай често, защото това е мъчително и навикът към изобличаване довежда до безчувствие и небрежност. Не заповядвай властно, но със смирение, като да съветваш свой брат, защото такива думи по-добре влияят, по-силно убеждават и успокояват ближния.

А при смущение, когато някой от братята не ти се подчинява, съдржай езика си, за да не кажеш нищо в гнева си и не позволявай на сърцето си да го унижава, но помни, че той е твой брат, член в Христа и образ Божи, изкушаван от нашия общ враг. Смили се над него, та дяволът, който го е уязвил чрез раздражителност, да не го плени и да не го умъртви със злопаметство и да не погине от нашето невнимание душата му, за която Христос умре. Помни, че и ти си побеждаван от страстта на гнева²⁾ и, съдейки по своята собствена слабост, състрадавай към твоя брат, благодари, че имаш случай да простиш на другия, та и ти да получиш от Бога прощение за по-големи и повече (съгрешения). Защото е казано: *прощавайте и простени ще бъдете* (Лук. 6, 37). Не мислиш ли, че твоят брат получава вреда от твоето дълготърпение? Но Апостолът заповядва да побеждаваме злото с добро, а не доброто със зло (Рим. 19, 21). И Отците казват: ако ти, като правиш бележка на другия, се увеличиш в гняв, ти показваш само своята собствена страст, а никой разумен човек не разрушава

¹⁾ В гръц.: със строго сърце.

²⁾ В слав.: подлежиш на същия съд на гнева.

своя дом, за да построи дом на ближния. А когато смущението продължи, ти принуди сърцето си, помоли се и кажи: „Милосърдни и човеколюбиви Боже, Който, по неизказаната Твоя благодат, си ни създал от нищо, за да се наслаждаваме на Твоите блага, и Който чрез кръвта на Твоя Единороден Син, нашия Спасител, Си призвал нас, отстъпниците от Твоите заповеди! Ела и сега, помогни на нашите немощи и, както някога си укротил бурното море, така и сега смири бунта на нашите сърца, та за един час да не се лишиш от нас двамата, твои чеда, умъртвени от греха и да не ни кажеш: *каква полза от кръвта ми, кога сляза в гроба?* (Пс. 29, 10) и: *истина ви казвам, не ви познавам* (Мат. 25, 12); защото светилниците ни изгаснаха поради недостиг на елей“. И едва след тази молитва, когато сърцето ти се укроти, можеш, според Апостолската заповед, разумно и със смирено сърце да изобличаваш, да запрещаваши, да увещаваши и със състрадание да лекуваш и поправяши (брата), като немощен човек (Гал. 6, 12; 2 Тим. 4, 2). Тогава и братът, като съзнае озлоблението си, ще приеме твоето наставление с вяра и ти с твоя (собствен) мир ще смириш и неговото сърце. И тъй, нищо да не те отделя от светата Христова заповед: *поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце* (Мат. 11, 29), защото ние трябва да се грижим преди всичко за нашето мирно устроение така, че дори и под справедливи предлози или заради заповедта никак да не смущаваме сърцето, с убеждението, че се стараем да изпълним всички заповеди именно заради любовта и сърдечната чистота. Като поучаваши така брата си, ще чуеш и ти онзи глас: *ако извлечеш скъпоценно от нищоожно, ще бъдеш като Моите уста* (Иерем. 15, 19).

Ако изпълняваш някакво послушание, никога не се доверявай на сърцето си, защото то заслепява с пристрастията на ветхия човек. Никога не следвай своето неодобрение и сам нищо не си предписвай без питане и съвет. Не мисли и не предполагай, че ти си по-добър и по-праведен от твоя наставник и не обсъждай делата му, иначе ти често можеш да се излъжеш и да паднеш в изкушение. Защото това е съблазън на лукавия, който желае да попречи на съвършеното по вяра послушание и да ни лиши от произлизащото от него сигурно спасение. Така като постъпваш, ти ще се подчиняваш спокойно и ще вървиш безопасно, без да се заблуждаваш, по пътя на отците ни. Принуждавай себе си, отсичай своята воля във всичко и с благодатта на Христа, чрез обучение, ще придобиеш навика на отсичане (своята воля), после ще вършиш това без принуждение и скръб; и ще видиш, че всичко ще става така, както ти искаш. Но ти не желай, щото всичко да става така, както ти искаш, но желай то да бъде така, както ще си бъде и по тоя начин ще бъдеш в мир със всички. Впрочем, това (се отнася) за случаите, когато не се престъпят Божиите заповеди или Отеческите. Старай се във всичко да укоряваш себе си и съзнателно изпълнявай (заповедта) да считаши себе си за нищо. Вярвай, че всичко, което става с нас, дори и най-малкото, става по Божи промисъл, и тогава без смущение ще пренасяш всичко, което те сполетява.

Вярвай, че безчестията и укорите са лекарства, които лекуват гордостта на твоята душа и се моли за ония, които те укоряват, като за истински лекари (на душата ти), бидейки уверен, че оня, който ненавижда охулването, ненавижда смирението и който отбягва огорчаващите го, отбягва кротостта. Не се стреми да знаеш пороците на твоя ближен и не храни към него никакви подозрения, внушавани от врага. Дори ако те възникнат в тебе, поради нашата греховност, старай се да ги обръщаш в добри помисли. Благодарни за всичко и придобивай благост и светата любов. Преди всичко, нека пазим нашата съвест във всичко — в отношенията ни към Бога, ближния и света и преди да кажем или да извършим нещо, нека изпитваме, съгласно ли е то с Божията воля; и тогава, след като се помолим, нека го кажем или извършим и да хвърлим нашата немощ пред Бога и Неговата благост ще ни помогне във всичко. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки. Амин.

СЛОВО ОСЕМНАДЕСЕТО

(Към брата, който изпълнява икономска служба)

Ако не искаш да изпадаш в раздражителност и злопамятност, избягвай всякакво пристрастяване към нещата и не се грижи за тях прекалено. Но не ги и пренебрегвай, като маловажни и нищожни. Когато някой иска нещо от тебе, давай. Ако той случайно, или поради небрежност, счупи или изгуби нещо, ти не скърби. (Впрочем) ти си длъжен да постъпваш така не поради нехайство за манастирските вещи, тъй като ти си задължен да се грижиш за тях с всичката си ревност и старание, но с желание да се предпазиш от смущения и спорове, като явяваш постоянно пред Бога твоето посилно старание. А можеш да постигнеш това само тогава, когато се разпореждаш (с манастирските вещи) не като с твои собствени, но като с вещи, принесени Богу и само поверени на твоите грижи. Защото, първото ни внушава да нямаме никакво пристрастяване (към вещите), а второто — да не ги пренебрегваме. И ако ти нямаш предвид тази цел, бъди уверен, че винаги ще изпадаш в смущение и ще смущаваш и другите.

Въпрос: Моята мисъл се радва на тези слова и желае това да бъде така, но защо аз се оказвам непригътен, когато е необходимо?

Отговор: Защото не винаги се поучаваш в това. Ако искаш да имаш тези мисли в (необходимото) време, поучавай се в тях винаги, следвай ги постоянно и бъди уверен, че ще успееш. Разтваряй молитвата си с поучение в Божественото Писание. Угаждай на болните главно затова, за да придобиеш по тоя начин милосърдие, както често съм говорил. А когато и ти заболееш, Господ ще ти изпрати човек, който да ти послужи, Защото Той е казал: *с каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери* (Мат. 7,2). А ако се постараш да изпълниш задължението си, според силите и по съвест, трябва да знаеш и да засвидетелствуваш пред себе си, че ти още не си разбрал истинския път, поради което без смущение и скръб, а с радост трябва да приемаш, когато чуеш, че си съгрешил в това, което ти, според твоето мнение, си извършил по съвест. Защото чрез мнението на ония, които са по-умни от тебе, всичко несвършено се поправя, а добре изпълняваното се утвърждава. Постарай се да преуспяваш, та когато ти се случи страдание, телесно или душевно, да го понесеш без скръб и отегчение, а с търпение. Когато чуеш, че си извършил нещо, което не си извършил, не се чуди на това и не се огорчавай, но веднага смирено се поклони на оногова, който ти казва това, с думите: „прости ми и се помоли за мене“, а след това си мълчи, както са заповя-

дали Отците. А когато другият те попита, истина ли е това или не, ти пак му се поклони смирено и му кажи истината, как е станало това и като му разкажеш, пак му се поклони смирено и му кажи: „прости ми и се помоли за мене“.

Въпрос: Какво да правя? Аз не винаги съм в едно и също настроение при среща с братята.

Отговор: Ти още не можеш да бъдеш в едно и също настроение при среща с братята. Но, старай се да не се съблазниш от нещо, да не осъждаш никого, да не порицаваш, да не забелязваш думите, делата и движенията на брата, които не ти принасят полза, но повече се старай от всичко да извличаш поука за себе си. Избягвай суетно да показваш себе си било с думи, или с дела. Придобий умереност в храната и в думите си дори и за най-малките неща. Знай, че който има някакъв страстен помисъл и страда от него и не го изповядва, той сам го укрепва против себе си, т. е. дава на помисъла сила повече да го бори и мъчи. А ако той започне да се бори и да се съпротивлява на своя помисъл и върши противното нему, то, както ние често сме говорили, страстта отслабва и няма сили да го владее и да му причинява скръб. Така, малко по малко, подвизавайки се и получавайки помощ от Бога, той ще преодолее и самата страст. Бог да ни запази с молитвите на всички светии. Амин.

Въпрос: Защо Авва Пимен е казал, че трите главни добродетели са да се боим от Бога, да Му се молим и да правим добро на ближния?

Отговор: Старецът е казал да се боим от Бога затова, защото страхът от Бога предшества всяка добродетел. *Начало на мъдростта е страхът Господен* (Пс. 110,10) и без страх от Бога никой, не може да изпълни нито някоя добродетел, нито нещо добро. *Защото чрез страх Господен всеки се отклонява от зло* (Притч. 15,27). А че (трябва) да се молим на Бога е казал затова, защото човек (със свои сили) не може да придобие добродетел, нито да извърши нещо добро, както забелязах, макар и да се старае в това, поради страх от Бога. И тъй, нужно е и нашето старание и Божиата помощ. Затова човек винаги трябва да се обръща към Бога и да Го моли да му помага и да му съдействува във всичко. А да помагаме на ближния, това е дело на любовта. Тъй като онзи, който се бои от Бога и онзи, който Му се моли, принасят полза само на себе си, а всяка добродетел се осъществява чрез любов към ближния, затова Старецът е казал, че (трябва) да правим добро на ближния. И тъй, който се бои от Бога и Му се моли, той трябва да принася полза и на ближния и да му прави добро. Защото, както казах, това е любовта, която е съвършенство на добродетелите, както казва светият Апостол (Рим. 13,10). На нашия Бог нека е слава во веки. Амин.

СЛОВО ДЕВЕТНАДЕСЕТО

(Различни кратки изречения)

Ава Доротей е казвал, че онзи, който се обляга на своя разум или на своето мнение¹, не е възможно да се подчинява, или да следва добрия пример на ближния.

Казвал е също: бидейки обхванати от страсти, ние никак не бива да вярваме на своето сърце. Защото лошото правило и правото изкривява.

Казвал е също: който не пренебрегне всички неща, слава и телесен покой, а заедо с това и самооправданието, той не би могъл нито да отсича своите пожелания, нито да се избави от гняв и скърби, нито да успокои ближния.

Казал е също: не е велико нещо да не осъждаш, или да съчувствуваш на оногова, който е в скръб и ти се покорява. Но велико е — да не осъждаш оногова, който ти противоречи, да не му отмъщаваш, да не се съгласяваш с ония, които го осъждат и да се радваш заедно с ония, които са предпочетени пред тебе.

Казал е още: не търси любов от ближния, защото който (я) търси, се смуцава, ако не я намери. Но, по-добре ти сам прояви любов към ближния и ще се успокоиш и по този начин и в ближния ще предизвикаш любов.

Казал е още: който извърши угодно дело на Бога, той непременно ще изпадне в изкушение. Защото всяко добро дело или се предшества, или се последва от изкушение, та и онова, което се прави заради Бога, не може да бъде сигурно, ако не бъде изпитано чрез изкушение.

Казал е още: нищо не свързва хората помежду им така тясно, както когато те си сърадват (един другиму) във всичко и имат еднакъв начин на мислене.

Казал е още: дело на смиреномъдрие е, да не пренебрегваме подаянието на ближния; и трябва да го приемаме, макар да е малко и незначително.

Казал е още: ако ми се случи някаква работа, по-приятно ще ми е да постъпя според съвета на ближния, макар и да я проваля по неговия съвет, отколкото добре да я изпълня, следвайки собствената си воля.

Казал е също: добре е, във всяка работа сам да се погрижиш за онова малко, от което се нуждаеш, тъй като не е полезно във всичко да бъдеш спокоен.

¹ В гръц.: който счита себе си умен, или има собствено разбиране.

Казал е още: във всяка работа, която ми се случва, никога не съм искал да се ограждам с човешка мъдрост, но, каквато и да бъде тя, аз винаги постъпвам според силите си и всичко предоставям на Бога.

Казал е още: който няма своя воля, той винаги изпълнява своето (желание). Доколкото такъв няма свое желание, то, каквото и да се случи (с него), той във всичко е доволен и се оказва, че той винаги изпълнява своите желания. Защото той не иска работите да стават така, както той желае, но иска те да стават така, както ще си станат.

Казал е също: неприлично е за когото и да било, да поправя брата си тогава, когато онзи съгрешил против него. Пък и в друго време не бива да върши това с цел да отмъсти.

Казвал е още: любовта към Бога е по-силна от естествената любов.

Казвал е още: не прави зло дори и на шега, защото се случва, че някой отначало, шегувайки се, върши зло, а после, без да иска, се увлича от него.

Казвал е също: не бива да желаем да се освободим от страстта с цел да избегнем произлизащата от нея скръб, но, поради пълна ненавист към нея, както е казано: *с пълна омраза ги мразя, те ми са врагове* (Пс. 138, 22).

Казвал е още: не е възможно някой да се разгневи против своя ближен, ако сърцето му най-напред не се възгордее над него, ако не го унижи и не счете себе си по-горе от него.

Казвал е още: признак за това, че някой доброволно изпълнява страстта, служи неговото смущение тогава, когато го изобличават или поправят. А ако пренася изобличението, т. е. вразумяването, без смущение, това е признак, че някой е бил победен от страстта, или я е изпълнил по незнание. На нашия Бог подобава слава во веки веков. Амин.

СЛОВО ДВАДЕСЕТО

(Изяснение на някои изречения на св. Григория, които се пеят с тропарите на св. Пасха)

Приятно ми е да ви поговоря, макар и малко, за песнопенията, които пеем, та да се наслаждавате не само на (едни) звукове, но едновременно с това и вашият ум да се възпламенява от силата на словото. И тъй, какво пяхме ние сега? „Ден на възкресението! да принесем сами себе си (в жертва)“. Някога израилевите синове, в празнични дни или при тържества, принасяли, според закона, дарове на Бога, т. е. жертви, всесъжжения, начатъци и пр. Затова св. Григорий учи и нас да празнуваме и ни подбужда, казвайки: „Ден на възкресението“¹, вместо: ден на светия празник, ден на Божественото тържество, ден на Христовата Пасха! А какво значи „Пасха Христова?“ Пасха извършили израилевите синове, когато излязли из Египет. А сега Пасха, към чието празнуване ни приканя св. Григорий, извършва душата, която излиза из мисления Египет, т. е. греха. Защото, когато душата преминава от греха в добродетелта, тя, както е казал Евагрий, извършва *флсех* Господу: Пасха Господня е преминаване от злото (към доброто). И тъй, сега Пасха Господня значи: ден на светлия празник, ден на Възкресението на Христа, Който разпъна греха, умре и възкръсна за нас. Нека и ние да принесем на Бога дарове, жертви, всесъжжения не на безсловесни животни, каквито Христос не иска, защото *жертва и принос* на безсловесни *Ти не пожела, всесъжжение* на телци и овни: *не поиска* (Пс. 39, 7) и Исайя казва: *за какво Ми си многото ваши жертви? казва Господ* и пр. (Ис. 1, 11). Но понеже Агнецът Божи бе заклан за нас, по думите на Апостола, който казва: *защото Христос, пасхата наша, биде заклан за нас* (I Кор. 5, 7), *да вземе греховете на света и стана заради нас клетва* (Гал. 3, 13), както е писано: *проклет е пред Бога (всеки) обесен (на дърво)* (Втор. 21, 23), *да ни изкупи от клетвата на закона, та да получим осиновението* (Гал. 3, 13; 4, 5), то и ние сме длъжни да Му принесем някакъв приятен дар.

Какъв дар или какви жертви трябва да принесем на Христа в деня на Възкресението, за да Му бъде приятно, щом Той не иска жертви от безсловесни животни? Същият Светия ни научава и на това, защото, като казва: „Ден на възкресението“, той добява: „да принесем сами себе си“. Така казва и Апостолът: *представете телата си в жертва жива, света и благоугодна Богу, и това ще бъде вашето*

¹ Гл. Твор. на св. Отци в руския превод. 1851 г., ч. I; слово на св. Григория за Пасха.

духовно богослужение (Рим, 12, 1). А как трябва да принесем телата си в жива и света жертва Богу? Като не изпълняваме повече волята на плътта и нашите помисли (Еф. 2, 3), но като постъпваме по дух, без да се подаваме на плътски похоти (Гал. 5, 16); защото това значи: *да умъртвяваме земните си членове* (Кол. 3, 5). Това именно се нарича жертва жива, света и угодна Богу. Защо се нарича жива жертва? Защото безсловесното (животно), което се принася в жертва, умира, когато се заколе, а Светиите, като принасят себе си в жертва на Бога, заколват се живи всеки ден, както казва Давид: *заради Тебе ни затриват всеки ден, смятат ни за овци, обречени на клане* (Пс. 43, 23). Ето какво означават думите на св. Григория: „да принесем сами себе си“, т. е. да принесем сами себе си в жертва; да умъртвяваме себе си *цял ден*, както и всички Светии (са умъртвявали себе си), заради Христа, нашия Бог, Който умре за нас. А как те умъртвявали себе си? *като не обичали света, нито което е в света* (I Иоан. 2, 15), както е казано в съборните послания, но като се отказали от плътската похот, похотта на очите и житейската гордост (16), т. е. сладострастието, сребролюбието и суетата и като взели кръста, последвали Христа и разпнали света за себе си и себе си за света (Гал. 6, 14). За същото (говори) и Апостолът: *ония пък, които са Христови, разпнали са плътта си със страстите и похотите* (Гал. 5, 24). Така Светиите умъртвявали себе си. А как принасяли себе си в жертва? Като живяли не за себе си, но като се покорили на Божиите заповеди и като се отказали от желанията си, заради заповедта и любовта към Бога и ближния, както казва ап. Петър: *ето, ние оставихме всичко и Те последвахме* (Мат. 19, 27). Какво остави той? Нима той е имал пари, или имоти, злато или сребро? Той имал само една мрежа и то вехта, както казва св. Иоан Златоуст. Но, както е казано, той оставил всичко, т. е. всички свои желаня, всяко пристрастяване към този свят. Тъй че, ако той би имал имоти и богатство, той очевидно би презрял и тях, взимайки кръста си и би последвал Христа, според казаното: *и вече не аз живея, а Христос живее в мене* (Гал. 2, 20). Така Светиите принасяли себе си в жертва! Както казахме, те умъртвявали в себе си всяко пристрастяване и собствената си воля и живяли само за Христа и Неговите заповеди. Нека и ние така да принесем в жертва сами себе си, както учи св. Григорий, защото нас иска (Бог), ние сме „най-скъпоценен имот пред Бога“. Наистина, човекът е по-скъпоценен от всички видими твари, защото Създателят ги е извикал (на живот) със словото (Си), както казал: *да бъде това, и биде*; и пак: *да произведе земята това и това, и биде*; да произведе водата и пр. (Бит. 1, 3. 11. 20). Човека Той създал с ръцете Си и го украсил, а всичко друго наредил да му служи и да задоволява нуждите му; дал му за наслаждение сладостта на рая, а което е още по-удивително, — когато човекът чрез своя грях се лишил от всичко това, Бог пак го призовал чрез кръвта на своя Единороден Син. Както е казал светията, човекът е най-скъпоценният имот и не само най-скъпоценният, но и най-близък (на Бога), защото Той е казал: *да сътворим човек по Наш образ, (и) по Наше подобие*. И още: *И сътвори Бог човека, по Божии образ го сътвори*.

и вдъхна в лицето му дихание на живот (Бит. 1, 26. 27. 2. 7). И сам Господ, като дошел при нас, приел образ на човек, човешко тяло и душа и, с една дума, станал човек във всичко, освен в греха, като, тъй да се каже, присвоил с това човека за Себе си и го направил свой. И тъй, добре и прилично е казал Светията, че „човек е най-скъпоценният имот“. После, говорейки още по-ясно, прибавя: „да отдадем на образа създаденото по образа“. Какво значи това? — На това ни учи Апостолът, който казва: *нека се очистим от всяка сквернота на плътта и на духа* (II Кор. 7, 1). Да направим нашия образ чист, какъвто сме го приели, да го омием от нечистотата на греха, за да блесне неговата красота, произтичаща от добродетелите. За тая красота се е молил и Давид, като казва: *по благоволение ти, Господи, Ти укрепил моята планина* (Пс. 29, 8). И тъй, да очистим в себе си образа (Божи), защото Бог го иска от нас такъв, какъвто го е дал, *без петно или порок, или нещо подобно* (Еф. 5, 27). Нека отдадем на Образа създаденото по образа, да познаем своето достоинство; да познаем с какви велики блага сме удостоени; да си спомним, по чий образ сме създадени, да не забравяме великите блага, които Бог ни е дарил единствено по Своята благост, а не заради нашето достоинство; да разберем, че сме сътворени по образа на нашия Създател — Бога. „Да почетем Първообраза!“ Да не оскъряваме Божия образ, по който сме създадени. Кой човек, като желае да нарисова портрета на царя, би се осмелил да употреби за целта лоша боя? Не ще ли обиди царя и не ще ли се подхвърли на наказание? — Не, той употребява за това скъпи и качествени бои, достойни за царския портрет; понякога слага и злато и се старее да представи на портрета царските одеяния така, че като види човек портрета, който изразява всички отличителни черти на царя, да мисли че гледа самия цар, защото портретът е величествен и изящен. Така и ние, които сме създадени по образ Божий, да не безчестим нашия Първообраз, но да направим своя образ чист и славен, достоен за Първообраза. Защото, ако оня, който безчести образа на царя, видим и подобострастен нам, бива наказван, то какво трябва да понесем ние, които пренебрегваме в себе си Божествения образ и, както е казал Светията, си възвръщаме нечистия образ.

„И тъй, нека почетем Първообраза, като разбрахме силата на таинството и това — за кого умря Христос“. Силата на таинството на Христовата смърт е такава: понеже ние чрез греха сме загубили в себе си образа (Божи) и поради това чрез падението и греховете станаме мъртви, както каза Апостолът (Еф. 2, 1), то и Бог, който ни е създал по свой образ, като се омили стиви над Своето творение и Своя образ, стана заради нас човек и понесе смърт заради всички, та да въздигне нас умъртвените към живота, който изгубихме поради своето непослушание, защото Той увисна на светия кръст и разпъна греха, за който ние бяхме изгонени от рая, и *плени плен*, както е казано в Писанието (Пс. 67, 19, Еф. 4, 8). Какво значи: *плени плен*? — Това, че след престъплението на Адама врагът ни пленил и ни държал в своя власт, поради което човешките души, които напускали тогава телата, отивали в ада, тъй като раят бил заключен. А когато Христос възля-

зъл на височината на светия животворящ кръст, Той ни избавил с кръвта Си от плена, с който врагът ни бе пленил заради престъплението, т. е. пак ни изтръгнал от ръцете на врага и, така да се каже, пленил ни обратно, като победил и съборил оногова, който ни бе пленил, затова се и казва (в Писанието), че Той *плени плен*. Такава е силата на таинството; Христос затова умрял за нас, за да въздигне, както е казал Светията, нас умъртвените към живот. И тъй, ние се избавихме от ада чрез Христовото човеколюбие и от нас зависи да отидем в рая, защото врагът вече не ни принуждава, както по-рано и не ни държи в робство; само нека се погрижим (за себе си), братя, и да се предпазим от действителния грях. Защото аз и по-рано много пъти съм ви говорил, че всеки извършен грях отново ни поробва на врага, доколкото ние сами доброволно падаме и (му) се покоряваме. Но, след като Христос ни избави чрез Своята кръв от ада и след като ние слушаме всичко това, не е ли срам и голямо нещастие, ако пак отидем и се хвърлим в ада? В такъв случай не сме ли достойни за още по-големи и жестоки мъчения? Човеколюбецът Бог да ни помилва и да ни направи внимателни, за да (можем да) разберем (всичко това) и да помогнем сами на себе си, та да намерим поне малко милост.

СЛОВО ДВАДЕСЕТ И ПЪРВО

(Изяснение на (някои) изречения на св. Григория за св. мъченици)

Братя, добре е да пеем словата на светите Богоносци: защото те винаги и навсякъде се стараят да ни научат на всичко, което води към просвещаване на нашите души. От самите слова, които пеем (в празници) ние трябва винаги да научаваме и значението на извършваното възпоменание: Господски празник ли е, или на светите Мъченици, или на Отците, с една дума, какъвто и да е свет и забележителен ден. И тъй, ние трябва да пеем с внимание и да вникваме в значението на словата на светите (Отци), та да пеят не само устата, както е казано в Отчника, но и сърцето ни да пее заедно с тях. От първото песнопение ние узнахме, според силите си, нещо за св. Пасха. Нека видим, на какво иска да ни научи св. Григорий относно св. Мъченици. В песнопението за тях, което е взето от неговите слова и което ние днес пеем, е казано: „жертви одушевени, всесъжжения словесни“ и пр. Какво означава: „жертви одушевени?“ Жертвено се нарича всичко, което е осветено за жертва на Бога, като напр., овца, вол и др. Защо светите мъченици се наричат жертви одушевени? — Защото овцата, която се принася в жертва, първо се заколва и умира, а после се раздробява, разсича се и се принася Богу. А светите мъченици, бидейки още живи, били разсичани на части, стъргани, измъчвани, търпяли разсичането на телата си. Понякога мъчителите отсичали от тях ръце, крака, език, изваждали очите им и толкова много изстъргвали ребрата им, че се виждала дори тяхната вътрешност. И всичко това, за което ви говоря, Светиите търпяли още приживе, имайки в себе душата си, затова се и наричат жертви одушевени. А защо (се наричат) още: „всесъжжения словесни?“ — Защото едно е жертва, а друго — всесъжение. Понякога принасят (в жертва) не цялата овца, но само части от нея, както е казано в Закона: десна плешка, далак, двата бъбрека и др. (Изх. 29, 22). Приносителите наричали това, т. е. начатъците, жертви, от което и самото приношение се нарича изобщо жертва. Всесъжение пък се нарича онова, когато цялата овца, вол, или друго някое приношение изгарят без остатък, както е казано в същия Закон: главата с нозете и вътрешността, понякога и стомаха, с една дума — всичко изгарят и това се нарича **всесъжение**. Според Закона, израилевите синове така принасяли **жертви** и **всесъжения**. Тези жертви и всесъжения са били предобрази на **душите, които** желаят да се спасят и да принесат себе си (в **жертва**) Богу. По този въпрос ще ви разкажа малко от онова, което са ка-

зали Отците, та когато четете, да се възвисявате с мисълта си и да храните душата си. Под думата мишца (или плешка) те разбират дейността, вместо която се подразбират и ръцете, както аз не един път съм ви говорил, защото в мишцата е силата на ръката. И тъй, (Израилтяните) принасяли (в жертва) силата на десната ръка, т. е. добрите дела: тъй като десната ръка служи за (означаване) доброто. Защото всички други части (на животното), за които споменахме, като: далака, двата бъбрека и тлъстината им, бедрата и тлъстината им, сърцето, гърдите и пр., също са предобрази (символи); понеже *всички тия неща*, както казва Апостолът, *им се случваха, за да служат за образи, а бяха написани за поука нам* (I Кор. 10, 11). Ще ви обясня това. Душата, както казва св. Григорий¹⁾, се състои от три части: пожелателна, чувствена и разумна. И тъй, те принасяли (в жертва) далака, а той е края на утробата, която отците считат за (седалище) на пожеланията. Значи те предобразователно принасяли края на пожелателната част, т. е. началък от нея, най-добрата и най-важна нейна част. А това значи, че нищо (не бива) да обичаме повече от Бога, и от всичко желано да не предпочитаме нищо пред стремежа ни към Него: както казах, те Му принасяли най-доброто. И бъбреците с тлъстината им, бедрата и тлъстината, която ги покрива, означават същото. Защото казват, че там е седалището на пожеланията. Всичко това са предобрази на пожелателната част. А предобраз (символ) на чувствената част е сърцето. Защото казват, че тук е седалището (на чувствеността), за което говори и св. Василий, като казва: чувствеността е топлината на кръвта около сърцето. А гърдата е символ на разумната част. Затова именно се казва, че когато Мойсей облякъл Аарона в първосвещеническа одежда, то, по заповед на Бога, той сложил на гърдите му нагръдник, наричан ЛОГИОН (да постъпва по разум) (Лев. 8, 8). И тъй, както казахме, всичко това са символи на душата, която, с Божия помощ, се очиства чрез (добра) дейност и идва във своето естествено (състояние). Защото Евагрий казва: разумната душа действа по природа тогава, когато нейната пожелателна част желае добродетелта, чувствената се подвизава за нея, а разумната се отдава на съзерцаване извършеното. Когато израилевите синове принасяли в жертва овца, вол, или друго животно, те взимали от тях казаните неща (т. е. далака, бъбреците и др.) и ги слагали върху жертвеника пред Господа и това се нарича жертва. Но когато принасяли жертвено (животно) цяло и го изгаряли така, както си е било цяло и непокътнато, то, както казахме погоре, това се нарича всесъжение. То е символ на съвършените, на ония, които казват: *ето, ние оставихме всичко и Те последвахме* (Мат. 19, 27). Христос заповядал на онзи (юноша) да достигне до тая именно мярка на духовната възраст, когато последният Му казал: *всичко това съм опазил от младини*. Защото (в отговор на това) Господ му казал: *едно ти не достига*. Какво? *Вземи кръста си и върви след Мене* (Марк. 10, 21, Мат. 19, 20, 21). Така светите Мъченици всеотдайно принесли себе си (в жертва) Богу и не само себе си, но и

¹⁾ Св. Гр. Нисски.

онова, което имали и което било около тях. Защото, както казва св. Василий, едно сме ние самите, друго е онова, което е наше и друго—това, което е при нас. Ние — това са умът и душата, наше — това е тялото, а при нас — това е имуществото, вещи и пр. И тъй, светиите принасяли себи си (в жертва) Богу със цялото си сърце, с цялата си душа и с цялата си сила, изпълнявайки словото на Писанието: *възлюби Господа, Бога твоего, с всичкото си сърце, и с всичката си душа, и с всичкия си разум* (Мат. 22, 37). Защото те пренебрегнали не само деца, жена, слава, имот и всички останали богатства, но и своите тела, затова се и наричат *всесъжениа*. А разумни се наричат затова, защото човек е разумно животно.

„Съвършени заколения Богу“, а после „Овци, които знаеха Бога и които Бог знаеше“. Как те знаят Бога? — Както сам Господ показва и научи, като каза: *Моите овци слушат гласа Ми, и аз ги познавам, и Моите Ме познават* (Иоан. 10: 27, 14). Защо казва: *Моите овци слушат гласа Ми?*, вместо (да каже): слушат словото Ми и изпълняват заповедите Ми, поради което Ме и познават. Защото светиите се приближават към Бога чрез изпълняване на заповедите, а доколкото те се приближават към Бога, дотолкова Го и познават и Той ги познава. Но Бог знае всичко, и скритото, и дълбокото и онова, което не е. Защо св. Григорий казва за светиите: *знаени от Бога?* Защото те, както казах, чрез изпълняване на заповедите се приближават към Него, знаят Го и Той ги знае. Защото, доколкото някой се откъсва и отдалечава от друго, дотолкова за него се казва, че той не познава другия и другият не познава него. Също и за оногова, който се сближава с друго, се казва, че той познава и него го познават. Затова се и казва за Бога, че Той не познава грешниците, защото те се отдалечават от Него. Както и сам Господ казва на такива: *Истина, истина ви казвам, не ви познавам* (Мат. 25,12). И тъй, светиите, както често съм говорил, колкото повече придобиват добродетели чрез (изпълняване на) заповедите, толкова повече се приближават до Бога и колкото повече се приближават до Него, толкова повече Го познават и Той ги познава.

„Оградата им е непристъпна за вълците“. Ограда се нарича онова оградено като кръг място, в което овчарят събира овците и ги запазва от вълци и разбойници. Ако оградата някъде е прогнела, вълците и разбойниците лесно могат да влязат през нея и да нападнат (овците). Оградата на светиите от всички страни е заякчена и се пази, както казва Господ: *дето крадци не подкопават* (Мат. 6, 20), и никой не може да им причини вреда. И тъй, братя, нека се помолим, та и ние да се сподобим да бъдем пасени заедно с тях, или поне да бъдем настанени на мястото на тяхната блажена наслада и покой. Защото, макар ние да не сме достигнали до състоянието на светиите и да сме недостойни за тяхната слава, ние можем да си запазим рая, ако сме внимателни и принудим себе си поне малко. Св. Климент казва: „макар някой и да не е увенчан, той трябва да се старее да бъде близо до увенчаните“¹⁾. Защото, както в

¹⁾ II Кор. 7 гл.

царските палати има големи и славни чинове, напр., сенатори, патриции, военачалници, градоначалници, членове на тайния съвет и всички са почетни сановници, така в същите палати има и други чинове, служители с малки заплати. Но и те се наричат царски слуги и са вътре в палата; макар да не се ползват със славата на големите (чинове), въпреки това, те са вътре (в палата). И случва се така, че често и те, преуспявайки малко по малко, получават големи и славни чинове и санове. Така, нека се постареем и ние да избягваме дейния грях, за да се избавим поне от ада и (тогава) ще получим възможност, по Божието човеколюбие, да намерим и самия вход на рая, по молитвите на всички Светии. Амин.

ПОСЛАНИЯ НА ПРЕПОДОБНИЯ АВВА ДОРТЕЙ

(ПОУЧИТЕЛНО ПОСЛАНИЕ КЪМ БРАТА, КОЙТО ГО ПИТАЛ ЗА
БЕЗЧУВСТВИЕТО И ОХЛАЖДАНЕТО НА ЛЮБОВТА)

Брате, при безчувствие на душата, полезно е често да четеш Божественото Писание и умилителните слова на Богоносните Отци; да си спомняш за страшния Божи съд, за раздялата на душата от тялото и за срещата ѝ със страшните сили, с чието участие тя е вършила зло в този кратковременен и злочест живот. Също (полезно е) да си спомняш за това, че ние ще трябва да застанем пред страшния и справедлив Христов съд и да дадем отговор пред Бога, пред всички Негови Ангели и въобще пред цялото създание, не само за делата си, но и за думите и помислите си.

Също така, спомняй си често оная присъда, която ще произнесе страшният и справедлив Съдия на стоящите от левата Му страна: *идете от Мене, проклети, в огън вечний, приготвен за дявола и за неговите ангели* (Мат. 25, 41). Добре е също да си спомняш за големите човешки скърби, та по този начин, макар и неволно, да се смекчи жестоката и безчувствена душа и да съзнае своята греховност.

А в братолюбието ти изнемогваш поради това, че допускаш в себе си помисли на подозрение към ближния и вярваш на сърцето си; това става с тебе още и затова, че ти не искаш да претърпиш нищо против волята си. И тъй, ти си дължен преди всичко, с Божия помощ, да не вярваш на твоите мнения и да се стараяш с всички сили да се смириш пред братята и от цялата си душа да отсичаш пред тях волята си. Ако някой от тях ти досади, или някак те огорчи, ти, по думите на Отците, се помоли за него, като за такъв, който ти прави голямо добро и лекува твоето сластолюбие. Така твоето раздражение ще премине, защото, по думите на Отците, любовта е юзда на раздражението. И преди всичко моли Бога да ти даде внимание и разум, за да знаеш в какво се заключава Неговата *блага, благоугодна и съвършена воля* (Рим. 12, 2), а също да ти даде сила да бъдеш готов за всяко добро дело. Защото Нему подобава всяка слава, чест и поклонение во веки веков. Амин.

ПОСЛАНИЕ КЪМ БРАТА, СМУЩАВАН ОТ ИЗКУШЕНИЕ

Братко мой, преди всичко (трябва да кажа), че ние не знаем (пътищата) на Божия промисъл и затова сме длъжни да предоставяме Нему да устройва всичко, което се отнася до нас, а толкова повече трябва да постъпваме така сега. Защото, ако ти поискаш по човешки

съображения да съдиш за това, което става, вместо да възложиш цялата си скърб на Бога, такива мисли само ще те затруднят. И тъй, когато те налегнат противни помисли и започнат да те притесняват, ти трябва да се обръщаш към Бога: „Господи, уреди тази работа както Ти искаш и както Ти знаеш“. Защото Божият Промисъл върши много нящо свърх нашето съображение и надежда. Понякога онова, което ние предполагаме, на дело става иначе: С една дума: при изкушение трябва да имаш дълготърпение и да се молиш, без да желаеш и да мислиш, както казах, с човешки помисли да преодолееш бесовските такива. Като знаел това, авва Пимен казал, че изречението, което заповядва да не се грижим за утрешния ден (Мат. 6, 34), се отнася за човек, който се намира в изкушение.

И тъй, сине мой, като вярваш, че това е истината, остави всеки собствен помисъл, макар той да бъде и разумен и имай надежда на Бога, която (надежда) може да направи несравнено повече от това, което ние молим, или за което мислим (Ефес. 3, 20). Аз бих могъл да отговоря на всичко, което ти каза, но не искам да противореча нито на тебе, нито дори на себе си, само желая да (ти) покажа пътя към надеждата на Бога, защото този път е най-безопасен и най-сигурен. Господ да бъде с тебе.

КЪМ СЪЩИЯ БРАТ

Сине мой, спомни Оногова, Който е казал, че *през много скъоби трябва да влезем в Царството Божие* (Деян. 14, 22) и не определил колко и какви именно, но казал общо: *през много скъоби*. И тъй, с благодарност и разумно пренасяй всичко: ако имаш грехове, носи ги без горчивина, а ако нямаш, понасяй това като нящо, което те очиства от страстите или спечелва (за тебе) Царството небесно. Човек-колюбият милосърден Бог, Който е забранил на вятъра и на морето и създал голяма тишина (Мат. 8, 26), да забрани и на твоето изкушение, сине мой, и да ти даде широко сърце, за да разбираш коварството на врага. Амин.

ПОСЛАНИЕ КЪМ БРАТА, ЗАБОЛЯЛ ТЕЖКО И ИЗПИТВАЩ РАЗЛИЧНИ ЗАТРУДНЕНИЯ

Моля те, сине мой, търпи и благодари за затрудненията, които изпитваш при твоето боледуване, по думите на онзи, който е казал: *Приемай на драго сърце всичко, що и да ти се случи* (Сир. 2, 4), за да се изпълни върху тебе намерението на Промисъла, сине мой, така, както Му е благоугодно. И тъй, бъди мъжествен, укрепвай се в Господа и (се надявай) на Неговата грижа за тебе. Бог да бъде с тебе.

ПОСЛАНИЕ КЪМ БРАТА, НАМИРАЩ СЕ В ИЗКУШЕНИЕ

Брате, мир на тебе в Христа! Принуди сърцето си да вярва, че непременно сам ти си дал повод за изкушение, макар сега, в дадения случай, ти да не виждаш това. Унижавай себе си, търпи, моли се: и

аз се надявам на милосърдието на благия Владика Христа, че Той ще отклони изкушението. Апостолът е казал: *Божият мир, който надвишава всеки ум, ще запази вашите сърца* (Филип. 4, 7).

КЪМ СЪЩИЯ БРАТ

Сине мой, не се чуди, ако, вървейки по пътя, който води нагоре, ти падаш в тръни и тиня. Има напред и равни места: защото ония, които се подвизават, понякога падат, а понякога (сами) свалят (противника). Великият Йов е казал: *не е ли изпитание земният живот на човека* (Йов 7, 1). И друг от светите отци е казал: „човек, който не е изпитан в изкушения, не е опитен“. Защото ние се изкушаваме за обучаване в вярата, за да бъдем изпитани и да се научим да се борим. Господ е казал: *с търпението си спасявайте душите си* (Лук. 21, 19). И тъй надеждата за добрия край да ни помага във всичко. И светият Апостол, който ни учи на търпение, казва: *верен е обаче Бог, Който не ще остави да бъдете изкушени повече от силата ви, а заедно с изкушението ще даде и изход, за да можете да търпите* (I Кор. 10, 13). И Господ—Самата Истина — да те утеши, като казва: *в света скърби ще имате; но дерзайте: Аз победих света* (Йоан. 16, 33). Сине мой, поучавай се от това, пребъдвай в него и помни Господа и Неговата благодат! Той ще ти помогне във всичко, защото е милостив и знае нашата немощ. Нека Той отново да забрани на вълните и да даде тишина в душата ти, по молитвите на Неговите Светии. Амин.

КЪМ СЪЩИЯ БРАТ

Както сенките вървят след телата, така и след изпълнението на заповедите следват изкушения, защото, както е казал Великият Антоний, никой не ще влезе в Царството небесно без изкушения. И тъй, сине мой, не се чуди, че, като се грижиш за твоето спасение, ти срещаш изкушения и скърби. Но, търпи без смущение и се моли, като благодариш, че заради изпълнението на заповедите ти се удостояваш да бъдеш изкушаван, за обучаване и изпитване на твоята душа. Нека благият Бог да ти даде внимание и търпение в изкушенията.

КЪМ СЪЩИЯ БРАТ

Ние сме творение и дяло на благия и човеколюбив Бог, Който е казал: *жив съм Аз, казва Господ Бог: не искам Аз смъртта на грешника, но да се отвърне грешникът от пътя си и да бъде жив* (Изх. 33, 11). Също: *защото не съм дошел да призова праведници, а грешници към покаяние* (Мат. 9, 13). И тъй, ако това е истина и ако ние така вярваме, то нека възложим на Господа грижите си, и Той ще ни подкрепи (Пс. 54, 23), т. е. ще ни спаси, защото Той се грижи за нас. Той нека утеши и твоето сърце, сине мой, по молитвите на Светните. Амин.

КЪМ СЪЩИЯ БРАТ

Авва Пимен добре е разсъдил, че изречението, което заповядва да не се грижим за утрешния ден (Мат. 6, 34), е казано за човек, който се намира в изкушение. И изречението: *възложи на Господа грижите си* (Пс. 54, 23) се отнася също за такъв случай. И тъй, сине мой, остави човешките помисли и имай надежда в Бога, която прави много повече от това, което ние предполагаме и надеждата в Бога ще те успокои. Господ да ти помогне, сине мой, по молитвите на Светиите. Ние трябва да се противим на такива помисли, защото не дръзваме да кажем, че ще преживеем утрешния ден.

ПОСЛАНИЕ КЪМ НЯКОЙ ТЕЖКО БОЛЕН БРАТ, КОЙТО ИМАЛ РАЗЛИЧНИ ЛОШИ ПОМИСЛИ ЗА ОНОГОВА, КОЙТО СЕ ГРИЖИЛ ЗА НЕГО

Братко мой, в името на Исуса Христа, не бива да имаме нищо против ближния, а всичко трябва да препобеждаваме и покриваме с любов. Някой не казва на своя ближен: „Защо не ме обичаш?“ Но сам, като върши достойното за любовта, привлича и ближния към любов. А относно телесната потребност, (ще кажа), че ако някой е достоен за успокоение, то Бог и сарацинското сърце ще вразуми да му окаже милост, според нуждата му. А ако той е недостоен, или не е полезно за него да бъде утешен при обучаването му, то макар той да направи ново небе и нова земя, не ще намери покой. А това, което ти казваш, че ти обременяваш братята, очевидно е самооправдание. Защото, когато някой помага на своя ближен, желаещ спасение, за да изпълни Божията заповед, той не му казва: „аз те обременявам“. Който ненавижда ония, които го огорчават, той бяга от мира в Христа. Человеколюбивият Бог да ни запази, сине мой, със Своята благодат, по молитвите на всички Светии. Амин.

ВЪПРОСИ НА ПРЕПОДОБНИЯ ДОРОТЕЙ И ОТГВОРИТЕ, ДАДЕНИ НА ТЯХ ОТ СВЕТИТЕ СТАРЦИ ВАРСАНУФИЙ ВЕЛИКИ И ЙОАН ПРОРОКА

Въпрос 1. Към светия старец Йоан Пророка.

Имам наследство. Една част от него искам да подаря на общезитието, а другата да раздам на бедните. Каж ми, Отче мой, трябва ли да го раздам чрез Аввата?

Отговор. Брате, на първите въпроси ти отговорих като на човек, който се нуждае още от мляко. А сега, когато ти говориш за съвършено отричане от света, слушай внимателно, по думите на Писанието: *отвори устата си, и аз ще ги изпълня* (Пс. 80, 11). Брате, от мене — най-лошия — не трябва да се учиш, какво да правиш! Но по-добре послушай, какво е писано в Деяния Апостолски за ония, които са предавали своето имущество и парите са слагали в нозете на Апостолите: *и се раздаваше всекиму според нуждата* (Деян. 4, 35). Не самите те раздавали, но чрез Апостолите. А те били свободни от грижи, имущество и пустославие. Постъпи и ти така, ако желаеш да достигнеш до тая степен, да се наслаждаваш на спокойствие, да се откажеш от всички грижи и да живееш спокойно за Бога. Брате, твоето имущество е твърде незначително, в сравнение с онова, което други са давали на Авва Исаяя. При него са донасяли десетки хиляди, казвайки: „разпорежи се с тях, както знаеш“, а не казвали кому и как да ги раздаде. По такъв начин, като са извършили онова, което води към съвършенство, те са живяли вече без грижи. Ако Божията воля е такава, че и ти да достигнеш до това радостно състояние, ти трябва да бъдеш благодарен на оногова, който ще понесе твоето бреме; ако само сеячът на злото не посее в тебе мисълта, че онзи, който е получил твоето имущество, трябва да благодари на тебе. Бог да устрои полезното за тебе, за спасение на душата ти.

Въпрос 2. Същият (брат) запитал Великия Старец¹⁾: дължен ли е чрез Аввата да раздаде имуществото си, как да го раздаде и кому?

Отговор. Сине мой, Господ да те благослови! Ти искаш да се освободиш от грижи; и същевременно не искаш, като се придържаш о собствената си воля. Ти само кажи, колко желаеш да подариш на общезитието и колко на бедните и повече не се грижи. Защото послушанието се състои в това да нямаш своя воля. Какво е по-скъпоценно от душата ти, за която Господ е казал, че е по-скъпа от всичко на света (Мат. 16, 26). А ако ти и нея си предал Богу и на твоите ду-

¹⁾ Св. Варсануфий Велики.

ховни Отци, защо се колебаеш да им повериш маловажното? Виж как пустославието и неверието тайно водят борба с тебе! Ако постъпваш така, то ти и душата си не си им поверил истински; и как очакваш да получиш чрез тях милост? Като желаете, заради Бога, да бъдеш освободен от всичко, остави всички грижи и аз ще поема твоите грижи заедно с оногова, когото ти определиш. Само ти бъди чужд на грижите, заради Бога, и прости ми, според любовта си.

Въпрос 3. На същия към Великия Старец Варсануфий.

Отче мой, кажи ми, как да постигна отсичане на своята воля и това — *да кажа: ето, ние оставихме всичко и Те последвахме* (Мат. 19, 27). За своето препитание аз оставих малко имот, защото съм болен.

Отговор на Великия Старец. Отсичането на собствената воля е кръвопролитие¹⁾ и за неговото постигане човек трябва да се потруди до крайни сили и да отхвърли волята си. А думите: *ето, ние оставихме всичко и Те последвахме* се отнасят към съвършенството: (тук се разбират) не само чифлици и малки именения, но и помисли и желания. Ти още не си достигнал такова съвършенство; а когато се приближиш до него, ще чуеш, какво трябва да правиш. Сега само едно ще ти кажа: остави всички грижи за вещите. Имението владей само за препитаване. Господ Иисус Христос да те доведе в неизказаната радост, защото Той е вечна Светлина. Амин.

Въпрос 4. Същият брат запитал същия Велик Старец: Аз се измъчвам силно от блудна страст; страхувам се да не изпадна в отчаяние и, поради телесна немощ, да не мога да се въздържам. Помоли се за мене, заради Господа, и ми кажи, Отче мой, какво да правя?

Отговор. Брате, дяволът от завист е започнал борба против тебе. Пази очите си, не се пресищай с ядене. Вино употребявай малко, поради телесната немощ, за която говориш. Придобий смирение, което разкъсва всички мрежи на врага. И аз, нищожният, ще сторя според силите си, като моля Бога да те избави от всяко изкушение и да те запази от всяко зло. Не отстъпвай на врага, братко, и не се предавай на отчаяние, защото това е голяма радост за дявола. Непрестанно се моли, като казваш: „Господи Иисусе Христе, избави ме от срамните страсти“ и Бог ще те помилва и ще получиш сила чрез молитвите на Светиите. Амин.

Въпрос 5. Същият брат, бидейки измъчван от блудна страст, молил същия Велик Старец да се помоли за него и да му каже, как може да познае, от своя похот ли се изкушава, или от врага.

Отговор. Брате, никои не може да се избави от страстите и да угоди на Бога без труд и сърдечно съкрушаване. Когато човек се изкушава от своята похот, може да познае по това, че той нехае за себе си и позволява на сърцето си да размишлява за стореното от него по-рано; и тогава човек сам от себе си причинява страст чрез своята похот. Неговият ум, малко по малко заслепен от страстта, започва, незабелязано за него самия, да насочва вниманието си към оно-

¹⁾ т. е. придружено с много усилия (Б. пр.)

гова, към когото чувства влечение, или желае да говори с него и намира причини да побеседва или да поседи с него и със всички средства се старае да изпълни желанието си. Ако той позволи на мислите да се въртят около този въпрос, то борбата ще продължи до падение, макар и не телом, но духом, в съгласие с помислите и се оказва, че такъв човек (сам) запалва огън в себе си. А трезвият и благоразумен човек, който желае да се спаси, като види, кое му причинява вреда, грижливо се пази от лоши възпоминания, не се увлича по страстни мисли, отбягва срещи и разговори с ония, към които чувства влечение и от всеки повод за грях, страхувайки се да не запали сам в себе си огън. Ето, това е борба, която се ражда от собствената похот, или от желанието (на човека). А оная, която се предизвиква от дявола, произлиза така: сърцето, което желае да се спаси, се страхува, да не би да попадне в него семето (на врага). И в такъв случай човек трезво предпазва себе си от лоши възпоминания, за да не се увлече от страстни мисли и от срещи, разговори и всякакъв повод за свиждане. Ако се наложи да отиде (при лицето, което го увлича) по работа, по-добре е да изостави работата, за да не погине душата. Бъди бодър, брате, ти си смъртен и кратковременен; не желай заради краткия миг (на насладата) да изгубиш вечния живот. Каква полза принася зловонието и нечистотата на греха? Само храм, охулване и съблазън; а въздържанието доставя победа, венец и похвала. Укротявай своя кон с юздата на вниманието, та той, като гледа насам-натат, да не се разпали от похот към жени и мъже и да не хвърли на земята своя ездач. Моли се на Бога, да отклони *очите ти, да не виждат суета* (Пс. 118, 37). И когато придобиеш мъжествено сърце, борбата ще те остави. Очиствай себе си, както вино очиства рана и не позволявай да се наплатят в тебе зловоние и нечистота. Придобий плач, за да премахне в тебе свободата в държането, която погубва душите, които я усвояват. Не хвърляй оръдието, без което не може да се обработва плодородната земя. Това оръдие, направено от Великия Бог, е смирието: то изкоренява всички плевели от Господнята нива и дава благодат на ония, които живеят там. Смирието не пада, но въздига от падение ония, които го притежават. От цялото си сърце възлюби плача, защото и той е съучастник на това добро дело. Потруди се да отсичаш волята си във всичко, защото това се вменява на човека в жертва. Това и значи: *заради Тебе ни затриват всеки ден, смятат ни за овци, обречени на клане* (Пс. 43, 23). Не се отпускай в разговори, защото те не ти позволяват да преуспяваш в Бога. Силно обуздай органите на твоите чувства: зрение, слух, мирис, вкус и усящане и ще преуспееш с Христовата благодат. Без мъчение (никой) не става мъченик, както и Господ е казал: *с търпението си спасявайте душите си* (Лук. 21, 19) и Апостолът казва: *с голямо постоянство, в скърби* (II Кор. 6, 4) и пр. Внимавай, не показвай на Халдеите съкровищата на твоя дом (IV Цар. 20, 12—18), иначе ще те вземат в плен и ще те отведат при Вавилонския цар Новоходоносора (IV Цар. 24, 13). Като се вразумяваш винаги от моите отговори, потъпквай страстите, за да не те стъпчат те и да ти причинят насила зло. Бягай от тях, като

сърна от примка (Притч. 6, 5), за да не те заколят като агне. Не се страхувай от тях, те са безсилни: нашият Господ Исус Христос ги е изтощил и ги е направил безсилни. Не се предавай на сънливост: макар те и да са полумъртви, но не спят; не бъди нехаен, защото те не са нехайни. Макар и малко, прости и ти ръката си към твоите Отци, които желаят да те извлекат от зловонната тиня. Помни, че *голяма сила има усърдната молитва на праведника* (Як. 5, 16). Не съди, не унижавай и не съблезнявай никого. Не приписвай никому това, което не знаеш сигурно, защото това е гибел за душата. Внимавай върху себе си и очаквай приближаващата се смърт. Приповтаряй си словото на блажения Арсения: „Арсение, защо си напуснал света?“ Поучавай се в това, което си дошел да търсиш тук. Тичай при Исуса, за да Го достигнеш. Ако искаш да се спасиш, тичай бързо, за да влезеш и ти в добрата дружина на светите Старци. Ако искаш да преуспееш, труди се. Пожелай да бъдеш прославен със Светиите в неизказана слава, а не да бъдеш с посрамените демони в неизказани мъчения. Възжелай да бъдеш в небесното царство, а не в огнената геена. Възжелай да чуеш: *Дойдете вие, благословените на Отца Ми* (Мат. 25, 34) и *хубави, добри и верни рабе* (ст. 23) и пр., а не да чуеш: *иди от Мене проклети* (ст. 41), *лукави и лениви рабе* (ст. 26). На Господа нека бъде слава во веки. Амин.

Въпрос 6, на същия към същия Велик Старец. Имам много грехове, искам да се покая, но поради телесна немощ не мога да се подвизавам като Отците; моля те, кажи ми как да започна? Възложи ми нящо и ми обясни, какво означава казаното от тебе в предидущия отговор: „не показвай пред Вавилоняните съкровищата на твоя дом, иначе ще те вземат в плен и ще те отведат във Вавилон“.

Отговор на Варсануфия. Брате, има бедни, които Господ ублажава, защото те са оставили цялото си имущество, т. е. всички свои страсти и са се освободили от тях, заради Неговото име. Такива наистина са бедни и на тях принадлежи блаженството. Има и други бедни, които не са придобили нищо добро и които Господ заплашва, казвайки: *идете от Мене проклети* (Мат. 25, 41). Който има имоти, които го обременяват, нека се откаже от тях и да се подвизава без грижи. И тъй, ако желаеш да сложиш начало на покаянието, виж какво е сторила блудницата: тя със сълзи обляла нозете на Господа (Лук. 7, 38). Плачът измива всички грехове; но човек постига плача с труд, чрез усърдно изучаване на св. Писание, с търпение, размишления за страшния съд и вечния срам и чрез самоотричане, както е казал Господ: *ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва* (Мат. 16, 34). Да се отречеш от себе си и да вземеш кръста си значи: да отсичаш своята воля във всичко и да считаш себе си за нищо. Понеже казваш, че си немощен физически и не можеш нищо да работиш, то работи според силите си, като вземаш хляб и питие по-малко от необходимото, защото Бог приел двете монети на вдовицата и се зарадвал за тях повече, отколкото за всички останали. Научи се да не се държиш с другите свободно и ще се спасиш. Пази другите мои отговори и тоя последния като зеницата

на очите си. Колкото се отнася до моите думи: „не показвай твоите съкровища на Вавилоняните“, това аз казах за бесовете, на които ще ги покажеш, ако кажеш на другите, че имаш тоя отговор. Бесовете, като видят това, ще се възбудят против тебе и ще те победят чрез пустославие, а простите слушатели ще бъдат съблазнени и ти ще бъдеш осъден и за едното и за другото. А на ония, които могат да слушат и да запазят (думите ми), те ще им доставят радост и полза. Старай се да прикриваш всяко добро, което вършиш, защото това е полезно за тебе. Господ нека те вразуми с молитвите на Светиите. Амин.

Въпрос 7, на същия към същия Велик Старец. Помоли се за мене, Отче мой, много ме смушават помислите на блудството, униението и страха; и помисълът ми казва да беседвам с брата, към когото чувствавам влечение, когато го видя, за да не му дам с мълчанието си повод за подозрения. Чувствавам също, че бесовете като че ли ме дават и ме обхваща страх.

Отговор. Брате, ти още не си обучен в борбата с врага, затова ти и идват помисли на страх, униение и блуд. Застани срещу тях с твърдо сърце, тъй като борците, ако не се подвизават, не ги увенчават, и войниците, ако не покажат изкуството си в боя, не ги удостояват с почести. Спомни си, какъв е бил Давид. Не пеш ли и ти: *изкуси ме, Господи, изпитай ме; разтопи моите вътрешности и моето сърце* (Пс. 25,2). И още: *и полк да се опълчи против мене, няма да се уплаши сърцето ми; и война да се дигне против мене, и тогава ще се надявам* (Пс. 26,3). Също и за страха: *да тръгна и по долината на смъртната сянка, няма да се уплаша от злото, защото Ти си с мене* (Пс. 22,4). За униението; *ако гневът на началника избухне върху тебе, не напускай мястото си* (Екл. 10,4). Нима ти не искаш да бъдеш опитен? Но мъж, неизпитан чрез изкушения, не е опитен. Борбите правят човека опитен. Подвигът на монаха се състои в това, да изтърпява борбата и да ѝ се противи с мъжествено сърце. Но понеже ти не познаваш хитростите на врага, той ти внушава мисли на страх и разслабва сърцето ти. Ти трябва да знаеш, че Бог не ще допусне против тебе борба и изкушение по големи от твоите сили. На това те учи и Апостолът, като казва: *верен е обаче Бог, Който не ще остави да бъдете изкушени повече от силата ви* (I Кор. 10,13). Брате, и аз на младини много пъти и силно бях изкушаван от беса на блудството и се трудох, подвизавайки се против такива помисли, като им противоречих и не се съгласявах с тях, но си представях вечните мъки. Пет години аз постъпвах така всекидневно и Бог ме освободи от тези помисли. Непрестанната молитва и плачът премахват тая борба. А това, че бесовете те дават, то произлиза от тяхната завист: ако биха могли, те и от килията биха те изгонили; но Бог не им позволява да владеят над тебе, пък и те нямат власт за това. Бог скоро би могъл да те облекчи, но тогава ти не би могъл да противостоиш на другата страст. Да не те разслабят бесовете, та да обръщаш внимание на брата (по когото се съблазняваш), или да разговаряш с него, но ако ти се случи да се срещнеш с него неочаквано, против желанието ти, ти сдържай:

погледа си със страх и благоприличие и не слушай внимателно неговия глас. Ако ли братът, по незнание, сам те заговори или седне срещу тебе, ти незабелязано се отклони от него, не грубо, но благоприлично. Кажи на твоя помисъл: спомни си страшния Божи съд и срама, който ще падне тогава върху ония, които се увличат от тия срамни страсти. Принуждавай твоя помисъл и ще получиш помощ по молитвите на Светиите и Бог ще те помилва. Не бъди дете по ум, но *младенец за злото* (I Кор. 14, 20); а по ум, брате, бъди съвършен. Внимавай върху себе си, как трябва да срещнеш Бога. Амин.

Въпрос 8. Същият брат моли същия Велик Старец, като казва: Отче мой, помоли се за мене, защото съм окаян във всичко и имам нужда от голямо човеколюбие. Помислите, които се пораждат в мене, казват: иди в чужда страна и там ще се спасиш. По вашите молитви, дано Бог не допусне да ме завладеят такива помисли.

Отговор. Брате, проклет да бъде оня, който е посеял в сърцето ти такива мисли — да излезеш от тук заради престъпване на заповедите. Това е дяволът. Той ти предлага това под вид на правда, с цел, като се поругае над тебе, да те направи предмет на съблазън за мнозина, та ти и за тях да понесеш осъждане. Впрочем, ти се подхвърляш на това за твоего нехайство и тщеславие. Ти казваш: „ако отида в чужда страна, там ще понеса безчестието“. А защо сега, щом чуеш, че брат ти е казал нящо против тебе, сърцето ти се смущава и ти не искаш някой да знае за твоего прегрешение? Към нехайството и пустославието присъединяват своите козни и демоните, за да погубят душата ти. Бъди уверен в Господа, че ако не беше Божията помощ и молитвите на намиращите се тук истински Божии раби, ти не би могъл да останеш дори една година в манастира. Но както слепият не вижда нищо, тъй и ти не виждаш благодеянието, което ти е оказал Бог и продължава да ти оказва, по молитвите на Светиите и на блажения Авраамия, който е казал на тебе и на твоя брат: „ако останете тук, аз ще ви бъда ходатай“. Брате, внимавай грижливо върху себе си; подвизавай се против помислите, за да не изпаднеш в нехайство и тщеславие, да не вършиш нищо по своя воля и да не слушаш възникващите в тебе помисли и самооправдания: в противен случай ще се подхвърлиш на силно падение. Знай положително, че където и да отидеш, да прекосиш земята на дълж и на шир, никъде не ще имаш такава полза, каквато имаш гук. Каквото е за кораба котвата, това ще бъде за тебе молитвата на тукашните Отци. Придобий твърдост и тя ще отстрани от тебе свободата в държането с ближните, причината за всички злини в човека. Остави всички (странични) грижи и тогава свободно ще служиш на Бога. Бъди мъртъв за всички: в това именно се състои странничеството. Считай себе си за нищо и твоята мисъл не ще се смущава. Не считай, че си направил нящо добро и твоята награда ще се запази пълна. Над всичко помни, че ти не за дълго ще останеш в тяло и се старай да можеш с дързновение да кажеш в оня час: *приготвих се и не се смутих* (Пс. 118, 60). Брате, не може да се живее без труд и никои не бива увенчан без подвиг. Принуждавай себе си да се подвизаваш за твоего

спасение и Бог, *Който иска да се спасят всички човеци и да достигнат до познание на истината* (1 Тим. 2,4), ще ти помогне. Той нека те помилва, сине мой, та да можеш с усърдие да започнеш да Му благоугаждаш. Защото Негова е милостта и силата во веки веков. Амин.

Въпрос 9, на същия към същия Велик Старец. Отче мой, какво означава казаното от тебе, че аз не бих могъл дори и година да остана в манастира? И помоли се за мене, заради Господа, тъй като демонът ме напада на сън и ме дави, поради което имам нужда от твоето човеколюбие.

Отговор. Аз ти казах, че ако не бяха молитвите на Отците, ти не би могъл и една година да останеш в манастира, разбирайки монашеството. Защото не всички, които живеят в манастири, са монаси, но монах е онзи, който изпълнява подвига на монашеството. Господ е казал: *не всеки, който Ми казва: Господи, Господи!, ще влезе в Царството небесно, но оня който изпълнява волята на Моя Отец небесен* (Мат. 7,21). Брате, защо ти, бидейки в беда, позволяваш на врага да се подиграва с тебе? Ти питаш и не се стараеш да изпълниш това, което ти е казано; пак питаш и пустославно предаваш това на другите, от човекоугодничество, и сам пречиш на твоето бързо преуспяване; поради това ти се и подхвърляш на изкушения на сън и демонът те напада и те дави. А Бог допуска това, за да се вразумиш и да укориш себе си, както подобава на монах; а ти, брате, не разбираш това. Времето за това ни е дадено, за да изпитваме страстите си, да плачем и ридаем. И ако ти, пребивавайки в килията, се разсейваш в мислите си, то: укорявай себе във всичко и сложи немощта си пред Бога. Той ще ти помогне и ще те укрепи да преуспееш в Него. Амин.

Въпрос 10, на същия към другия Старец¹⁾ и молба за молитва. Заради Господа, помоли се за мене, за да се избавя от срамните страсти и от пустославието, защото те ме оскверняват при всяка работа, за която мисля, че върша добро; моля те също да ми кажеш: с какво намерение трябва да почитам паметта на Светиите и как да премахна от себе си вътрешното зло.

Отговор от Йоана. Ако искаш да се избавиш от срамните страсти, не се дръж с никого свободно, особено пък с ония, към които те влече твоето сърце, поради похотливост. Така ще се освободиш и от пустославието: защото към пустославието се прибавя човекоугодничество, към човекоугодничеството — свободното държание²⁾, а последното е майка на всички страсти. Който почита паметта на Светиите без пустославие, считайки, че върши това по Божие указание, а не по свое мнение, той става съпричастник на Светиите и получава награда от техния Владика. А грижата за спасение на душата и любовта към Бога помага всекиму да премахне от себе си вътрешното зло и от сърце да се покае. Сине мой, изслушай ме и от видимото заключавай

¹⁾ Св. Йоан Пророк.

²⁾ В слав.: дързновение, смелост.

за невидимото. Когато боледуваш, ти се въздържаш от всичко, което ти вреди. Защо не се стараеш да се въздържаш, когато боледува душата ти? Ние много трябва да се трудим и потим, както казва Апостолът: *изнурявам и поробвам тялото си* (I Кор. 9, 27). Стори според силите си и Бог ще ти помогне, по молитвите на твоите Отци. Защото жадува да види нашето спасение Онзи, *Който се е клел в Себе Си, че не иска смъртта на грешника, но да се отвърне грешникът от пътя си и да бъде жив* (Иез. 33, 11). Велика сила се издига на онова място, дето истински Божии раби възнасят към Бога молитви за всички ни. Аз вярвам, че Господ не ще ги посрами. Присъедини към тях и твоите две лепти и ти, като Евангелската вдовица, ще възрадваш Господа. Привържи своята натоварена лодка към кораба на твоите Отци и те ще те упътят към Исуса, Който ще ти даде смирение и сила, разум, венец и веселие. Амин.

Въпрос 11, на същия към Великия Старец. Аз съм млад и неразумен, а служението ми надвишава моите сили, затова те моля, Отче мой, измоли ми от Бога разум, за да мога да раздавам вещите според нуждите, да говоря и да мълча навреме, та при съмнения да призовавам Бога и твоите молитви и ще получа помощ и за да не падна в заблуждение.

Отговор на Варсануфия. Твърде много се радвам, когато някой моли за нящо, ръководейки се от страх Божи; такъв нека смело да се надява, че молбата му ще бъде изпълнена. Но послушай, брате, ако ти просиш семе за своята нива, то натори преди това нивата за посев. Защото за добрата и обработена земя е казано, че е дала *плод стократно* (Лук. 8, 8). Аз ще направя според силите си, каквото мога, заради Божията заповед; но съзнавам своята немощ, че не мога да ти дам каквото просиш, поради моето недостойнство. Впрочем, ако вярваш, ти ще получиш според вярата си не само това, но и всичко, от което имаш нужда. *Защото Отец знае, от какво имаш нужда, още преди да поискаш от Него* (Мат. 6, 8). И тъй, не се съмнявай и аз вярвам, че Бог ще изпълни молбата ти, не заради мене, но заради своята вяра. Преди всичко, смири се пред Бога, защото *на смирени Той дава благодат* (I Петър. 5, 5), в Христа Исуса нашия Господ, Комуто нека бъде слава во веки. Амин.

Въпрос 12. Същият брат питал другия Старец, как да постъпва според този отечески отговор.

Отговор. Ако искаш да се научиш, как да постъпваш според този отговор на Стареца, то постъпвай така: когато искаш да говориш с някого или да направиш нящо, призови името на Стареца и Бог ще те научи какво да направиш или какво да кажеш. Но (прави това) със смирение, за да не се лишиш от тоя дар.

Въпрос 13, на същия към Великия Старец. Отче мой, ти стори милост към мене немощния и ми даде съвет, когато върша нящо или говоря, да призовавам Божието име и твоите молитви и ще имам успех; аз принуждавам себе си да работя и да говоря според Божията воля, но случва се, че понякога забравям (да призова Божието име и твоите молитви), поради моето нехайство и затова те моля, измоли

ми от Бога трезвост и не допускай да блуждая своеволно. Моля те още да ми кажеш, как трябва да постъпвам, когато, призовавайки понякога Божието име и твоите молитви, аз все още се съмнявам, да извърша ли работата или не. Също ако ме попитат за нещо и преди аз да успея да призова Божието име, или да съобразя какво да кажа, събеседникът ми незабавно иска отговор: как трябва да постъпя при такъв веочакван въпрос? Помоли се и затова, да мога да владея очите си, защото те твърде много се разсейват.

Отговор. Ако някой получи от Отците заповед, съвет или отговор за нещо и поради нехайство забрави тези неща, то, като разбере, че е съгрешил, нека се покае и Бог ще му прости. Брате, защо ти пишеш само за трезвостта? Аз моля Бога да ти даде всеки благ дар и той да пребъде с теб во веки. Ако ти се случи да работиш нещо и призовеш Бога и молитвите на Светиите, но все още се съмняваш, ти довърши работата: тя е угодна на Божията воля, защото ти в началото си призовал Бога. Колкото се отнася до това, как да отговориш на внезапен въпрос, няма нищо по-бързо от ума. Насочи го към Бога и Той ще те научи какво да отговориш без смущение. Смирението предпазва очите от разсейване и човека от всяко зло. Аз моля за тебе още по-голями дарове (за които ти говорих), но при условие, да постъпваш според силите си. Внимавай върху себе си, и не само Светиите, но и самият Бог ще ти подаде ръка (помощ) и ще ти стори милост.

Въпрос 14. Молба на същия към същия Велик Старец. Най-милосърдни Отче мой, ти виждаш слепотата на моята душа и затова пак те моля, измоли ми сърдечно озарение, за да мога да различавам здравия помисъл от вредния, защото се боя да не би да повярвам (понякога) на последния. Много пъти се е случвало, че когато давам някоя вещ, струвало ми се е, че върша това не поради страст. Но, изпитвайки своя помисъл, приятно ли ще му бъде (на помисъла), ако дам същата вещ на брата чрез другого, тъй че братът да не знае, че аз съм я дал, аз виждах, че това не е приятно, на моя помисъл. Случва се също, че аз като че ли не поради страст започвам да работя нещо, или да говоря. Но, тъкмо когато давам предмета или говоря, моят помисъл се услажда от това. И тъй, какво да правя аз окаяният? Моят помисъл, или по-добре казано, моето славолюбиво сърце ме оскърбява и по друг начин. Случва се, че когато някои ми говорят за някаква работа, преди те да са се изказали, моят помисъл се съгласява с тях и се услажда, понеже разбира казаното. Моля те, Отче мой, измоли ми сила да мълча, защото се очудвам, как се услаждам от това, което, както сам зная, е бесполезно и лишава човека от всяко добро.

Отговор на Варсануфия. Без сърдечно страдание, никой не получава дара да различава помислите. Аз моля Бога да ти даде такъв дар, но нека и твоето сърце да поболедува малко и Бог ще ти даде тоя дар. Подобно на това разбирай и за останалото. Когато Бог, по молитвите на Светиите и заради страданията на твоето сърце, ти даде тоя дар, ти винаги ще можеш да различаваш помислите на Неговия

Дух. Когато видиш, че се представя случай да кажеш това, което знаеш, мълчи, както си слушал вече от истинския мой син в Бога, когато трябва да слушаш относно всеки твой помисъл. Защото той ти говори не от себе си, но казва това, което Бог му дава за полза на всички. Бог да те запази и да ти даде сила, при всички случаи да мълчиш благоразумно, и благодат — за да познаваш, кога трябва да говориш без пристрастие. Защото твоето сърце още не знае съвършено, че многословието осквернява човека, иначе то (сърцето) не би ти позволило да се услаждаш от него.

Въпрос 15, на същия към същия Велик Старец. Твоето голямо милосърдие към мене грешния пак ми дава смелост да те безпокоя. Научи ме, Отче мой, как трябва да се труди моето сърце, та да достигне дара на разсъждаването. Господарю мой, напиши ми и за непрестанното помнене¹⁾ на Бога, ако ме удостоиш с това поучение и ме утвърди в него, защото моят помисъл се бои, че не ще имам сили да го изпълня. Затова те моля, Владико, кажи, наистина полезно ли ще е за мене това? Аз вярвам, че когато словото излезе от твоите уста, ще даде сила на сърцето ми.

Отговор на Варсануфия. Твоят сърдечен труд трябва да се заключава в това, непрестанно да се молиш Богу — да не допуска да се заблуждаваш или да следваш собствените си желания: така ти ще постигнеш разсъждаването. Що се отнася до поуката за непрестанното помнене, започни и не се страхувай. Бог ще те укрепи и утвърди. Но сей с надежда (I Кор. 9,14), че ще и пожънеш, ако не отслабнеш (Гал. 5,7). Благословен е Бог, Който те благославя да започнеш. Той ще ти даде сила и ще те запази по твоите заслуги.

Въпрос 16, на същия към същия (Старец). По-рано много пъти ми се е случвало да чувствавам слаба топлота за няколко дни, но после тя преминаваше. А сега за около един час със сърдие си спомням за Бога, а след това чрез принуждаване себе си и ме ужасява мисълта, че тая слаба топлота ще продължава, както по-рано, само няколко дни, после ще ме напусне и душата ми ще погине окончателно. Затова те и моля, благи Отче мой, не ме оставяй, но ми обясни, кой отдалечава от мене тоя спсмен и топлота. Измоли ми и запазване на чувствата, защото аз много се омайвам от тях, особено тогава, когато сърцето ми търси повод за грях. Но и само от себе си, мимо желанието ми, то излива страстни или безумни възпоминания, или ненавременни помисли. Затова те моля, Отче мой, който си силен в Господа, дай на твоя раб трезвост, за да разпознавам онова, което е в сърцето ми и (кажи) как трябва да постъпвам²⁾, за да не ме отдалечи то от твоето благословение. Обясни ми още и това: ако извърша или кажа нящо и с Божията помощ бъда запазен от греха, трябва ли след това да благодаря на Бога? И довежда ли това до Божията любов? Или изобщо да не мисля, че съм избягнал греха, но да изпитвам своите съгрешения в дадена работа или думи и да моля прошка за тях?

¹⁾ т. е. за вътрешната молитва.

²⁾ Тук в гръцкия текст липсват няколко думи, които са заимствувани от слав. превод на стареца Паисия.

Отговор на Варсануфия, Потруди се със сърдечно страдание да придобиеш топлота и молитва и Бог ще ти помогне да ги имаш винаги. Забравата ги изгоня, а самата тя се ражда от нехайството. За опазване на чувствата: всеки дар се получава чрез страдание на сърцето. А дарът на трезвостта не позволява на помислите да влизат в него и ако те дори влязат, тя не им позволява да причинят вреда. Бог да ти даде трезвост и бодрост. Заповядано е: *за всичко благодарете* (I Сол. 5, 18), толкова повече за това, за което ти ме питаш. Твърде полезно е да изследваш съгрешенията и да молиш прошка.

17. Молба на същия към същия Велик Старец. Моля те, Отче мой свети, измоли ми от Бога сила; защото онова, което аз си заповядвам, когато съм сам, не го изпълнявам, когато се срещна с братята и се страхувам, като греша, да не привикна само да се разкайвам, а не да се поправам, да не остана в греховете си и да умра така. Зная, че скърбите от страстите са ми полезни, те може би ще съкрушат жестокостта на моята душа и затова не смея, безумен, да желая спокойствие от тях: но, Отче мой, за това нящо моля чрез вашето ходатайство, да не се побеждавам често, ако това ми е полезно и да не скърбя за това от сърце.

Отговор. Никой и никому не може да каже: аз ще се грижа за тебе, а ти бъди спокоен, защото ще излезе виновен. Но онзи, когото подкрепят, трябва да употреби известно старание, да върши необходимото по силите си, като пази внимателно заповедите на своите Отци. И ако веднаж падне, нека се помъчи пак да стане. Аз вярвам в Бога, че за такъв човек това (случайното повтаряне на падението) не ще стане навик и не ще го овладее нехайство, но Бог скоро ще го направи усърден (работник) и не ще вземе душата му дотогава, докато не го доведе до голяма висота, до състояние на *мъж свършен* (Ефес. 4, 13). И тъй, не отслабай, но, докато имаш време, работи, смирявай се, бъди послушен, покорявай се и ще ти помогне Бог, Който дава благодат на смирените, а на гордите се противи (I Петр. 5, 5). Непрестанно казвай: „Иисусе, помогни ми“ и Той ще ти помогне. Бог нека избави душата ти, сине мой, от срамни страсти.

Въпрос 18, на същия до същия Велик Старец. Покланям ти се, милосърдни Отче мой и лекарю на моята немощна душа. Горко ми, какво ми показа ти, към какво ме привлече? И де се намирам, като че ли свързан с моите зли навици? Ако дори малко се освободя, пак се връщам (към същото), защото давам и приемам (разни вещи). Ако аз не се срамувах от Божията благодат и твоето милосърдие (защото зная от какво трудно положение Той ме приведе в твоите нозе), щях да се отчая. Когато Вашите молитви ме пазят, аз живея в мир, а когато съм донякъде изоставен, за да се изяви моето собствено желание, веднага бивам победен. От сутрин се осамотявам в килията си, но когато се яви нужда, трябва да изляза от нея и след свършване на работата вече нямам сили да се върна в нея, но (врагът) ми представя предлог след предлог за работи, които и без мене могат да се извършат, докато ме уязви. Така аз се връщам в килията си вече с голяма неприятност, огорчен и тъжен и не зная какво да правя. Затова, Отче

мой свети, аз съм пред твоето сърце, което вижда всичко: постъпи с мене по твоето милосърдие, както искаш и както знаеш, (впрочем) аз не зная какво да ти кажа. Но, прости ми, заради Бога.

Отговор. Брате, не бива да се отчайваш от това, което ми пишеш. Когато морските вълни нападат кораба, капитанът не се отчайва за своето спасение, но управлява кораба, докато го заведе в пристанището. Тъй и ти, като видиш че си се увлякъл и си се разсеял в работата, възвърни се към началото на пътя, казвайки с Пророка: *и си казах, сега започнах* (Пс. 76, 11)¹⁾ и пр. Преценявай работите: могат ли да бъдат извършени от братята или от тебе и не ще се отклониш от пътя. Тази грижа за работата в името на Бога е дело духовно, изпълняване и извършване за спасение на душите: старай се само, според силите си, да не излизаш от килията си за дребни неща, защото това е демонска хитрост. Бъди разумно внимателен към себе си и Бог ще ти помогне, с молитвите на Светиите. Амин.

19. Молба на същия към същия Велик Старец, да вземе греховете му.

Отговор. Брате, макар да молиш за нещо, което превишава моите сили, аз ще ти покажа мярката на любовта, която се принуждава и към това, което е свърх силите. Поради привързаност към тебе, аз взимам върху себе си и ще нося твоето бреме само затова — и ти да вземеш върху себе си и да пазиш моите слова и заповеди, защото те са спасителни и ти ще живееш непосрамено.

Въпрос 20, на същия към същия Велик Старец, за заповедите, които му е дал и молба за това — да бъде в състояние да ги пази.

Отговор. Онзи, Който е укрепил нашите Отци, да укрепи и твоята любов, брате, и да ти даде духовен разум, за да постъпваш разумно във всичките си работи. Въздържай езика си от празнословие, стомаха от угаждане и не дразни ближния. Не бъди дързък, считай себе си за нищо, храни любов към всички и имай винаги Бога в ума си, спомняйки си: *кога ще се явя пред лицето Божие* (Пс. 41, 3). Спазвай това и твоята земя ще принесе стократен плод на Бога, Комуто подобава слава во веки. Амин.

Въпрос 21, на същия към същия Велик Старец. Отче мой, какво значи да считам себе си за нищо?

Отговор. Брате, да считаш себе си за нищо, значи с никого да не се сравняваш и да не говориш за (своето) добро дело: това направих и аз.

22. Молба на същия към същия: относно нарушаването на дадените му заповеди, относно помощта в покаянието и как трябва да се разкайваме; и ако се случи да престъпи (заповедта), унищожава ли се чрез това заветът?

Отговор. В името на Бога, да се изпълни по молбата ти онова, за което си молил. Пази се от надценяване, за да не изгубиш всичко. Когато нарушиш заповедта, бързай да се покаеш. И макар да имаш превръзка на раната си, не се предавай на нехайство, за да не стане с:

¹⁾ По слав. текст (Б. Пр.)

тебе по-лошо от преди. Докато ти пазиш връзките си с мене, моят завет с тебе остава нерушим. В противен случай, както те помилва Бог, за да слушаш и изпълняваш в Христа. Амин.

23. На същия към същия Велик Старец. Молба за молитва, та и в бъдещия век да не се лиши от неговия покров.

Отговор. Сине мой, ако ти би разбрал това, което ти казах, ти би могъл да покажеш, че аз вече съм ти дал залог за спасение на твоята душа. Аз не желая да те съблазня или да те отлъча от ония, които се спасяват, мои истински чеда и на Божия покров, но и ти се постарай да не се отлъчиш от оня живот. Апостолът никога не е отлъчил, а е казал: *ако някой неповярвал иска да се разведе, нека се разведе* (I Кор. 7, 15). Но, това да не случва с тебе. Аз споменах за него само заради твоето утвърждаване, да внимаваш върху себе си, като се стараеш да не отпаднеш от това очакване и надежда. Усилвай се в Господа, Който е казал на учениците Си, че те ще приемат сила отгоре (Лук. 24, 49).

Въпрос 24, на същия към другия Старец. Ако някой смята себе си по-долен от всички твари, а неговите постъпки не съответствуват на това, как да мисля за него?

Отговор. Ако постъпката не е съгласна със съзнанието, тя не е истинска, но демонско поругание.

Въпрос 25. Отче мой, аз не считам себе си по-долен от всички твари, но когато изпитвам своята съвест, намирам, че заслужавам това — да считам себе си по-долен от всички твари. И това ли е поругание на демоните?

Отговор. Брате, ти (едва) сега стъпи на правия път. Ето самата истина. Бог да те издигне до такава степен, та да считаш себе си по-долен от всички твари. Здравей в Господа.

Въпрос 26, на същия към същия. Владико мой, кажи ми: как по-скоро мога да достигна спасение, чрез трудове ли, или чрез смирение и как да се избавя от забравяне?

Отговор. Брате, истинският труд не може да се извършва без смирение. Писанието казва: *виж моето смирение и моя труд и прости всичките ми грехове* (Пс. 24, 18). И тъй, който съедини смирението с труда, той бързо ще достигне (целта). Който има смирение с унижение, също достига (целта), защото унижението заменя труда. А който има само едно смирение, той успява, но не така бързо. Който желае да придобие истинско смирение, в никой случай не бива да счита себе си за нящо. В това се състои истинското смирение. Приеманият *огъня*, който *Христос дойде да тури на земята* (Лук. 12, 49), не познава забравата и пленяването, защото винаги усяща тоя огън. Вземи пример от физическия огън. Ако приближиш огън към човек, който е на смъртно легло, той усяща болка. И колкото и да е увлечен човек в работа, ако го опари горещ въглен, той веднага излиза от своето увлечение. Брате, огънят никога не угасва, иначе той не би бил огън. Ако ти искаш да се избавиш от забравата и пленяването, ти не можеш да достигнеш това иначе; освен да придобиеш в себе си духовен огън, защото забравата и пленяването изчезват само от неговата топлина.

А тоя огън се придобива чрез стремеж към Бога. Брате, ако твоето сърце не търси Господа ден и нощ с болка, ти не ще преуспееш. Ако ли оставиш всичко и се заемеш с това, ти ще го постигнеш. Защото Писанието казва: *освободете се и познайте* (Пс. 45, 11) и пр. Господ нека ти даде да разбираш това и да се подвизаваш в него.

Въпрос 27, на същия към същия. Отче мой, що е смирение? що е унижение? и що е съкрушение на сърцето? Придобива ли смирение оня, който унижава себе си в своето сърце? Или за това е нужно да понесем още и външни хули и неприятности и да се упражняваме в най-долни работи?¹⁾ Смиреномъдрият длъжен ли е също да показва своето смирение с думи, или трябва да се старее да бъде смирен и в постъпките си?

Отговор. Смирението се състои в това, в никой случай да не се счита за нящо, във всичко да отсичаш волята си, да се подчиняваш на всички и без смущение да понасяш онова, което ни постига отвън. Истинското смирение е онова, в което няма пустославие. Смиреномъдрият не трябва да показва смирението си с думи, достатъчно е да казва: „прости ми“, или „помоли се за мене“. Също така никой не бива да се занимава с унизителни неща, защото и едното и другото води към пустославие, пречи на преуспяването и принася повече вреда, отколкото полза. Но когато заповядат нящо, той да не противоречи, а да го изпълни с послушание: ето кое довежда до преуспяване. А унижението бива двояко: едното е сърдечно, а другото произлиза от хулите, идващи отвън. Унижението, причинявано отвън, е по-голямо от сърдечното, защото по-леко е да унижиш себе си, отколкото да понесеш унижение от другите, тъй като последното причинява много по-голяма болка в сърцето. А съкрушението на сърцето се състои в това — да го пазим и да не допускаме да се уличи от безполезни помисли.

Въпрос 28, на същия към същия. Ако хвалят някого, той не трябва ли да отговори с привидно смирение?

Отговор. Много по-полезно е да мълчи. Защото който отговаря, това значи, че приема похвалата, а това вече е тщеславие. Дори и онова, когато той мисли, че отговаря смирено, е вече тщеславие. Защото, ако той чуе от другите тия думи, които сам казва за себе си, той не би могъл да ги понесе.

Въпрос 29, на същия към същия. Но случва се, че онзи, който похвалява, от мълчанието заключава, че похвалата му е приета и се съблазнява от това; как трябва да се постъпи?

Отговор. Онзи, който се подвизава тайно, трябва да предостави на Бога, Сам Той да извести на слушащия. Отде да знае, може би онзи, който го е похвалил, да има полза от мълчанието му, предполагайки, че той не е приел похвалата, а той мисли, че онзи се е съблазнил. Ако съблазненият сам покаже това, тогава трябва да му обясни със смиреномъдрие, казвайки: прости ми, брате, аз нямам нищо добро

¹⁾ т. е. такива, които са унизителни в очите на другите.

в себе си, затова и не намерих какво да ти отговоря, но помоли се за мене, заради Бога.

Въпрос 30, на същия към същия. Случва се, че някой действително е грешен и говори истината със смиrenomъдрие, а не от пусто-славие: нима той и тогава не трябва да отговаря?

Отговор на Йоана. Не трябва, дори и така да бъде. Защото, ако той смиrenomъдрствува временно, а онзи, който слуша, го счита смиrenomъдр, това също ще го обремени¹⁾. Защото Господ е казал: горко вам, когато всички човеци заговорят добро за вас (Лук. 6, 26), отнасяйки това към грешниците, които нямат дела, а получават похвала.

Въпрос 31, на същия към същия. Но някои от Светиите са отговаряли със смирение, когато са ги хвалили?

Отговор. Отците, които са достигнали до степената, за която Господ е казал: *кога изпълните всичко вам заповядано, казвайте: ние сме слуги негодни* (Лук. 17,10) и наистина считат себе си за такива, отговарят така, както и мислят за себе си. И ако чуят и от друго същото, не показват негодувание, но го благославят, че е казал истината.

Въпрос 32, на същия към същия. Ако някой, бидейки облагодетелствуван от друго, му благодари като на свой благодетел, нима и в такъв случай не трябва да отговаря?

Отговор. Мълчанието винаги е добро. Но за да не излезе, че благодетелят отхвърля изказаната му благодарност, той трябва да каже със смирение: „прости ми, Авва и се помоли за мене, заради Бога“, чувствувайки в сърцето си, че сам той нищо не е извършил. Защото Господ е, Който облагодетелствува всички. При това трябва да моли Бога, да не бъде осъден за своите думи.

Въпрос 33, на същия към същия. Отче мой, помоли се за мене; за да се избавя от моя език, от свободата в държането и от угаждане на стомаха.

Отговор. Относно езика, свободата в държането и чревоугодничеството, както ти ми пишеш да се помоля, така и сам се старай, според силите си, да се въздържаш, защото те не могат да се обуздаят без сърдечна болка, без трезвост и плач, като помниш, че *голяма сила има усърдната молитва на праведника* (Як. 5,16). Смирението побеждава всички страсти, а самото то се придобива с труд. Брате, Бог да ти даде сила, съединена с разсъждаване и страх Божи.

Въпрос 34, на същия към същия. Ако това се придобива с плач, както казваш, то как да запазя плача, когато се намирам сред хора, служа на другите и се грижа за болните? И има ли сърдечен плач без сълзи?

Отговор на Йоана. Не плачът произлиза от сълзите, а сълзите от плача. Ако човек, намирайки се сред хора, отсича своята воля и не обръща внимание на чуждите грехове, той придобива плач. Защото чрез това мислите му се събират и, събирайки се, раждат в сърцето тъга по Бога (II Кор. 7, 10), а тъгата ражда сълзи.

¹⁾ Вредно е за него.

Въпрос 35, на същия към същия. Аз обяснявам моите помисли на Аввата и чувствавам, че някои се оскърбяват от това. Как трябва да постъпвам? Не си ли увреждам, оставайки в килията си и като че ли обръщайки внимание на намерението си, както ми внушава помисълът, надсмивайки се над мене. После, ако моето намерение, при вашето покровителство, дори и да не е по пристрастие, как мога да извърша това нещо без вреда, бидейки немошен и не чувствавайки още ненавист към моите страсти? Затова те моля, ако и ти така разсъдиш и е полезно за мене, да не бъда вече посредник между братята и Игумена въвн от болницата, за да не възбудя негодувание и да не се съблзния сам. Отче мой, душата ми е в твоите ръце, кажи ми, как ще ми заповядаш да постъпя.

Отговор. Ако говориш¹⁾ чистосърдечно, не по пристрастие и тщеславие, а само за полза, не обръщай внимание какво говорят хората. Подвизавай се, с помощта на молитвите на Светиите, докато успееш да завършиш цялата работа без вреда. Да бъдеш обективен посредник, както казах, е добро нещо, защото не всекиму е възможно, пък и не всекиму е полезно да говори откровенно с Аввата. Когато говориш според Бога, ти не от себе си говориш и вършиш добро, но Бог действа във всичко. А доброто от Бога не ражда завист. А ако тя се и яви за кратко време, скоро угасва. Душите на всички ни са в Божиите ръце. Той ни пази и укрепва към полезното.

Въпрос 36, на същия към същия. Ако аз намирам нещо полезно за някого: трябва ли да му кажа, ако той не ме пита? И ако братът, за когото се отнася това, е по-старши от мене, или клирик: да кажа ли за него на Аввата, или да премълча? И когато ме попитат, как да отговоря? А ако е полезно да говоря според себе си, то как да говоря, без да се покажа неискрен, т. е. да избягна смиренословието, а и да не говоря, като че ли уча наставнически.

Отговор. Отците са казали, че е добре да се говори заради Бога и да се мълчи заради Него. Техните думи означават следното: както казах, да говориш обективно е добро, защото който говори така, той по Бога говори. А когато някой види, че иска да каже нещо пристрастно, то ако премълчи, добре прави, защото премълчава заради Бога. А ако искаш да говориш според Бога, не се грижи за това, какво ще кажеш, иначе ти не ще изпълниш заповедта. Предостави това нещо на Бога и Той ще вложи в устата ти, какво да кажеш за полза. Бог е мощен да препаше със сила нас *слабите* (I Цар. 2,4). Той да те укрепи, брате.

Въпрос 37, на същия към същия. В какво трябва да отсичам своята воля пред Аввата: в добрите ли неща, в средните ли²⁾, или в ония, които са противни на Божията заповед? И ако неговата повеля не е по силите ми, трябва ли да се откажа, за да не изпадна после в скръб и смущение? И още, ако някой иска да моли за нещо Аввата, той

¹⁾ На Аввата за другите.

²⁾ Под средни неща се разбират такива, от които няма вреда, но няма и съществена полза.

ще ми каже, за да му съдействам и аз ще се съглася. Това не ще ли подхрани моето честолюбие, че аз знача нящо?

Отговор. Брате, който иска да бъде монах, той никак не бива да има своя воля. Учейки ни на това, Христос казва: *дойдох в света, не за да върша Моята воля* (Йоан. 6,38) и пр. Защото, който иска да изпълнява едно, а от друго да се отказва, такъв показва, че или е поразсъдителен от оногова, който му заповядва, или е поруган от демоните. И тъй, ти трябва да слушаш всичко, макар и да ти се чини, че работата не ще е безгрешна. Аввата, който ти предписва нящо, ще понесе и греха ти, защото от него ще се иска отговор за тебе. Ако ли възложената ти работа ти се види тежка, питай за това Аввата и предостави всичко на неговата разсъдителност. Ако пък братята ти възложат нящо, а ти виждаш или знаеш, че то е вредно, или превишава твоите сили, пак питай Аввата и направи това, което той ти каже. А ако започнеш да изследваш не само нещата, но и хората, ти ще си причиниш скръб. Но, дето видиш, че работата е добра, прояви послушание към братята, а когато твоят помисъл се съмнява, или когато нящо надвишава твоите сили, или е свързано с вреда¹⁾, кажи всичко на твоя Авва и постъпи така, както той разсъди и ще бъдеш спокоен. Защото Аввата знае какво върши и как да се погрижи за душата ти. Вярвай, че всичко, което той ти говори, говори го по Бога (а всичко, което става по Бога) е полезно, и не причинява ни скръб, нито смущение (от доброто не произлиза нищо зло). *Всяко добро дърво дава добри плодове* (Мат. 7,17). Ако някой, при нужда, те замоли да му помогнеш при Аввата, изпълни това като заповед, която ти е дал Аввата. Защото, ако той те постави при вратата и ти каже: казвай ми за всекиго, който дойде, ти не от себе си ще вършиш това, но изпълнявайки повелята на оногова, който ти е заповядал. Ако Аввата ти заповяда да му казваш или не, това вече не е твоя работа.

Въпрос 38, на същия към същия. Когато братът ме запита за някоя дума или работа, която аз не зная, да му отговарям ли или не? Също, когато не ме питат, но сам виждам, че правят нящо не добро: трябва ли, макар веднаж, да кажа за това на оногова, който върши лошо, или не?

Отговор. На всички тия въпроси отговорът е един: пази се, да не кажеш нящо от пустославие, но говори със смирение и страх Божий. Във всички случаи (за които питаеш), кажи и напомни, ако е нужно, но само в твоя манастир, а не другаде. Защото живущите в едно общежитие са като едно тяло. А когато се намираш другаде, не говори нищо от себе си, за да не се покажеш учител. А когато те питат, отговори със смирение и Бог ще те вразуми, брате.

Въпрос 39, на същия към същия. Ти ми каза, че когато ме питат, или сам виждам нящо, аз трябва да говоря със смирение. Но ако виждам, че когато говоря, сърцето ми се услажда от пусто.

¹⁾ Думите, затворени в скоби, липсват в гръцкия текст на отговорите на Варсануфия и Йоана, издаден в Венеция в 1816 г.

славие, или макар тогава и да не се услаждам, но аз зная, че ще се услада от него после, да премълча ли или не?

Отговор. Да кажеш нещо със смирение, не значи да говориш като учител, а така, както сам си слушал от Аввата или от Отците. И ако е полезно да кажеш нещо на брата, а пустославието ти внушава да се усладиш от това, то знай, че врагът иска да ти попречи да принесеш полза на брата. Ако слушаш пустославието, братът никога не ще получи чрез тебе полза. Но, отхвърли пустославието и го презри. А когато кажеш на брата (нужното), покай се пред Бога, казвайки: „прости ми, Господи, че говорих тщеславно“. И в последния случай постъпвай също така.

Въпрос 40, на същия. Отче мой, как да съгласувам това: ти ми заповяда, когато видя нещо несполучливо, да говоря, преди да ме питат, а Отците казват, че не трябва да се започва разговор преди въпроса и нали Авва Нистерой затова е очудвал¹⁾ другите, задето, бидейки в общежитието, е казал: аз и магаре — едно и също сме. Кажми ми също, Отче мой, какво значи да внимавам над своите помисли? Трябва ли да се занимавам с това в определено време и как да го правя?

Отговор на Йоана. Старците отговарят съобразно (духовната), възраст на човека. Има време, когато човек може да послужи и той е длъжен да прави услуги на другите. Но ще дойде и такова време, когато другите ще служат нему. Тогава неговата духовна възраст ще бъде не оная, както по-рано. На свършените свършено се и говори, а на ония, които се намират под закон, се дава друго, защото те се намират под ръководство. Когато и ти бъдеш мъртъв за света, като Авва Нистерой, тогава можеш да кажеш: аз съм магаре. Не мъдрувай, защото с това ще увредиш на себе си. Отците са определили време за анализиране на помислите, казвайки: сутрин изпитвай себе си, как си прекарал нощта и вечер също — как си прекарал деня. А и посред ден, когато се отегчиш от помисли, разгледай себе си.

ТЪЛКОВАНИЕ

С това Богоносният Отец показва, че не всеки, но само онзи, който е смирен и унижава себе си, може да каже: аз съм магаре, защото да се каже това, не е безчестие, но напротив — най-голяма чест. Затова и Отецът казва: не мъдрувай. Защото, когато някой достигне до степената на магаре, то, подобно нему, като получава удари, търпи подигравки, бива товарен, влачен, връзван и, търпейки всичко, което е свойствено на магарето да търпи, понася всичко това без да противоречи, не злопаметствува и не се възмушава в сърцето си, подобно на магарето, но, въпреки всичко остава безчувствен, което и означава желаното двойко или тройко умъртвяване, тогава може би (човек) да се осмели да каже: аз съм магаре и то с голям срам, размисляйки за висотата на такова преуспяване. Но аз мисля, че и тогава той не ще каже това: но като види, че още много не му до-

¹⁾ Гл. Достоп. сказ. о подвижн. св. отц., стр. 213, 214. Издание II.

стига до такова състояние, толкова по-малко ще се осмели да каже: аз съм магаре, но дори не ще смее да помисли това, като знае, че това е високомъдрие, т. е. падение на душата и наистина пълна гибел.

41. На същия към същия. Ако някой от Старците, които са високо от мене, ме запита за нещо: трябва ли да кажа, какво намирам за полезно?

Отговор на Йоана. Не е твоя работа да казваш това, защото ти не знаеш Божиата воля, дали това наистина е полезно. Но ако някой от тях те запита, кажи му със смирение: „прости ми“ и „не зная“.

42. На същия към същия. Когато братът върши нещо средно, което не е съгласно с моята воля и аз скърбя за това, как трябва да постъпя: да премълча ли и да не успокоявам сърцето си, или любезно да кажа и така да се избавя от смущение? Ако ли това нещо причинява скръб на други, а не на мене: да кажа ли вместо другите, или това ще бъде напразна намеса в чужда работа.

Отговор на Йоана. Ако работата е безгрешна, или средна и ти искаш да кажеш за нея само за да успокоиш сърцето си, то в това се открива твоето побеждаване, че ти, поради слабост, не можеш да прегърпиш. Укори себе си и мълчи. А когато братът причинява скръб на другите, ти кажи на твоя Авва и той или сам ще каже на тоя брат, или тебе ще научи да му кажеш и ти ще бъдеш спокоен.

Въпрос 43, на същия. Ако аз говоря на Аввата за другите и се досящам, че братът се смущава от това: как да постъпя? Също, когато той оскърбява и другите и мене: да кажа ли аз за другите, или да премълча, тъй като това засяга и мене? Ако ли зная, че братът не скърби за това, да кажа ли и за себе си, или да си наложа да премълча?

Отговор на Йоана. Ако ти кажеш на Аввата, а братът се смути, не се грижи за това. Когато е необходимо да кажеш за другите и това те безпокои, кажи за тях, а за себе си не говори.

Въпрос 44, на същия. Но помисълът ми говори, че братът ще се смути от мене, ще стане мой враг, предполагайки, че съм го оклеветил пред Аввата.

Отговор на Йоана. Това е зъл помисъл, който пречи на изправлението на брата. Не се въздържай, но говори на Аввата само по Бога, а не поради пристрастие. Защото и против лекарите някои болни протестират, но лекарите пренебрегват това, като знаят, че после същите ще им благодарят.

Въпрос 45, на същия. Когато виждам, че помисълът ме подбужда да кажа не за полза на брата, но за да го оклеветя¹⁾: да кажа ли или да премълча?

Отговор на Йоана. Вразуми твоя помисъл, да говори по Бога, а не по пристрастие. Ако се побеждаваш от желанието да наклеветиш (брата), кажи на Аввата, като му изповядаш своята клевета, та и двамата да получите изцеряване: братът от греха, а ти от клеветата.

¹⁾ Тук се разбира не груба клевета против брата, но да се каже за някого истината пристрастно.

Въпрос 46. А ако помисълът не ми позволи да изповядам на Аввата, че аз говоря с намерение да оклеветя брата: какво да правя, да кажа ли или не?

Отговор Не говори нищо и Господ ще се погрижи за това. Ти не бива да говориш с увреждане на душата. Господ ще поправи брата, както Му е угодно.

Въпрос 47. Случва се, че аз повидимому върша нещо както трябва, но друг поправя моята работа и аз му отговарям с пустославие: как да постъпвам в подобни случаи?

Отговор на Йоана. Ако не е необходимо да отговаряш, мълчи. А когато постъпката на брата предизвика в тебе съмнение, укори себе си в пустославие и излекувай брата.

Въпрос 48. Ако върша нещо средно и вида, че братът, като узнае, че аз върша това, ще се съблазни от него и пустославието ме принуждава да прикрия това нещо (защото се срамувам, ако братът го види): трябва ли да го прикрия, за да избягна съблазняването, или да не го скривам, за да избягна пустославието? Също, когато не зная положително, съблазнява ли се братът, но само подозирам това, как да постъпя?

Отговор на Йоана. Ако сърцето те осъжда, че ще съблазниш брата, то прикрий това нещо и не му давай повод за подобни мисли. А когато не знаеш положително, но само подозираш, не се грижи за това.

Въпрос 49, на същия. Ако кажа някому остра дума и той не я разбере: трябва ли да се покая пред него, или да премълча и да не му навявам мисъл за това?

Отговор на Йоана. Ако братът не разбере, че ти си изрекъл към него острога, мълчи и не го смуцавай, но се постарай да се покаеш за това.

Въпрос 50. Ако някой види, че братът е съгрешил и каже за това на Аввата, онзи, за когото е казано, как трябва да се държи към тогава, който е казал за него?

Отговор на Йоана. Ако съгрешилият е верен¹⁾ и живее по Бога, то, макар някой и от злоба да каже на Аввата нещо против него, той трябва да помисли: братът е казал това, с желание да ми бъде полезен и така върху него ще се изпълни словото на Писанието: *добрият човек от доброто съкровище на сърцето си изнася добро* (Мат. 12, 35). Като помисли така, той по-скоро трябва да възлюби онзи брат, отколкото да го намрази. Който постъпва така винаги, той преуспява в Бога.

Въпрос 51, на същия. Понеже усящам, че поради моето пустославие, аз се изчервявам малко, когато правя поклон при някои, трябва ли да се старая с предварителна мисъл да се кланям при други, или както се случи?

Отговор на Йоана. Ти не бива да се изхитриаш и да се кланяш с предварителна мисъл при други, или особено (насаме), но върши това както се случи.

¹⁾ т. е. Истински християнин.

Въпрос 52. Трябва ли да правя поклон и на по-младите, или да ги лекувам със слово, та, от друга страна, да не се вмъкне (в мене) пустославието?

Отговор на Йоана. Случва се, че големи и почтени хора биват длъжни към нищожни и най-последни и им отдават дължимото без пустославие, понеже са били длъжни да сторят това. Тъй и ти, когато си задължен някому от по-младите, поклони му се без пустославие, като знаеш, че си негов длъжник.

Въпрос 53, на същия. Ако в сърцето ми влезе страстен помисъл, как да го отблъсна: като му противореча ли, или като му забраня и се разгневя против него, или пък като прибягна към Бога и сложа пред Него своята немощ?

Отговор на Йоана. Брате, страстите са същото, каквото са скърбите и Господ не ги е отделил, но е казал: *призови Ме в скърбен ден*; Аз ще те избавя и ти ще Ме прославиш. (Пс. 49, 15). Затова, няма нищо по-полезно от това, по отношение на всяка страст да призовеш Божието име. Не е уместно за всички да противоречат, освен силните в Бога, на които демоните се подчиняват. Ако някой от слабите се опита да противоречи, демоните се подиграват над него, че, бидейки в тяхна власт, им противоречи. Също и да забраняват на демоните могат само великите мъже, които имат власт над тях. Колцина от Светиите са забранявали на дявола, подобно на Архангел Михаила, който направил това, защото е имал власт? А ние слабите трябва да прибягваме само към името на Исуса. Защото, както е казано, страстите са демони и излизат (след призоваване на това име). Ти какво искаш повече от това? Бог да те укрепи в твоя страх и да ти даде победа.

54. Молба на същия: Моля те, Отче мой, обещай ми, че ще се молиш за мене, както и светият Старец ми обеща. Когато съм победен в нящо, помисълът ми казва: Бог затова не ти дава сила да овладееш страстта, защото в тебе има гордост, или затова, че като я овладееш, да не изпаднеш в пустославие, или — ако лесно получиш такава власт, лесно ще я и загубиш, или затова, че като желаеш да я получиш, често си прибягвал към Бога, или по друга някаква причина. Или това произлиза от моята слабост? Как трябва да постъпвам?

Отговор на Йоана. Ако всички ние сме едно, то дръзвам да ти кажа, че Старецът е в Бога и аз съм с него. Ако той ти е обещал, и аз ти обещавам чрез него. Зная, че съм немощен и най-последен, но не мога да се отделя от Стареца, защото, по неговата милост, ние двамата сме едно. И тъй, брате, внимавай върху себе си. Поставай се да се трудиш, за да запазиш заповедите. Ако дори бъдеш победен в нящо, не отслабвай, не се отчайвай, но пак стани и Бог ще ти помогне. Това, че ти си побеждаван и не преодоляваш страстта, произлиза и от причините, споменати от тебе. Но случва се, че се подхвърляш на същото и поради слабост. За да се освободиш и от едното и от другото, трябва да предоставиш себе си на Божията

благост с плач, да те освободи от тези и други страсти, по молитвите на Светиите. Амин.

55. На същия към същия, молба да му помогне в това, което Великият Старец е заповядал.

Отговор. Брате, в отговорите си до тебе Старецът нищо не е оставил без разрешение и така е затворил устата на всички. Какво още искаш, щом ти е казано: запази думите ми и заветът ми с тебе ще пребъде нерушим. Старай се, според силите си, да запазиш този завет, защото в него се заключава наследяването на царството, раят на сладостта и това, *„което око не е виждало, ухо не е чувало и човеку на ум не е идвало, що Бог е приготвил за ония, които Го обичат“* (Мат. 2, 9). Ти трябва да присъединиш твоите усилия и старание, а закрилата, милостта и подкрепата зависи от Бога. Нему нека бъде слава во веки. Амин.

Въпрос 56. Какво да правя? Страхувам се от срама на безчестие-то. Ако вляза в разговор с някои, увличам се в него и се пленявам, тъй че съвършено забравям себе си. А когато се опомня, срамувам се да оставя събеседниците си и да си отида.

Отговор на Йоана. За да не би слабият да падне във всичко това и в славолубие, той всячески трябва да избягва многословието и да прекъсва разговора, като се извини с Аввата, че той му е заповядал да извърши нещо, поради което бърза. А да не понасяш охулването, е дяло на неверие. Брате, Иисус стана човек и понесе поругание, а нима ти си повече от Иисуса? Това е неверие и демонска съблазън. Който желае смирение, както сам казва, а не понася безчестие, той не може да достигне смирение. Ето, ти чу (казаното), не го презирай, защото и самото дело ще те презре. Когато разговорът принася полза и не пречи за онова, което е по-необходимо, остани, докато разговарят. А ако разговорът не е полезен, кажи: прости, не ми е добре. За срама (ще кажа): ако размишляваш за всеобщия срам, който ще постигне грешниците пред Господа, ти не ще считаш временния за нищо.

Въпрос 57, на същия. Когато в манастира идват някои, миряни или Отци, помисълът ме кара да ги питам за нещо душеполезно, или за някаква работа. Как ще разсъдиш върху това?

Отговор на Йоана. Брате, който истински желае да бъде Христов ученик, той в нищо не владее над себе си, за да върши сам каквото и да е. Макар той и да мисли, че ще има полза от разговорите с приходящите, той нарушава заповедта, която казва: *всичко върши със съветване* (Сир. 32, 21). Какво искаш да чуеш повече от това, което са казали Отците? Ако някои от приходящите разговарят за словото Божие, попитай твоя Авва със смирение: „Авва, желаш ли да почакам и да послушам, или да си отида?“ И каквото той ти каже, това върши спокойно. Ако и по необходимост искаш да попиташ някого, монах или мирянин, кажи на Аввата и ако той намери за необходимо, сам ще попита за това, което ти искаш да знаеш. А когато ти каже: „питай ти“, тогава питай.

Въпрос 58. Ако аз не искам да питам, но ми се случи да се срещна с някого от тях, или някой сам ме запита за нещо, как ще ми заповядаш да постъпя?

Отговор на Йоана. При среща с някого, ограничавай се само с поздрав и после кажи: помоли се за мене, аз отивам по работа и си иди. А когато те питат за нещо и ти го знаеш, отговори и си иди. При незнание кажи: не зная и си иди.

Въпрос 59. А ако (някой) ме завари, когато седя и работя нещо и седне срещу мене и започне да разговаря с мене, какво да правя?

Отговор на Йоана. Ако (някой) те завари да седиш някъде и дойде при тебе, вземи благословение от него и направи същото, както и по-рано и му кажи: помоли се за мене. И макар дори с ръце да те задържа, кажи му: „прости ми, заповядано ми е с никого да не разговарям без волята на Аввата, но аз ще му кажа и каквото той заповяда, това ще сторя“. А ако някой дойде при тебе и седне, а ти си зает с нещо, то според дадената ти заповед, намери някакъв предлог и стани.

Въпрос 60, на същия. А какво означава казаното от Авва Исаяя: като поздравяш странника, запитай го: как живее и после седни с него и мълчи?

Отговор. Ти ми пишеш, че Авва Исаяя е заповядал да приемем странника и след поздрава да го запитаме как живее и после да седнем с него и да мълчим. Но всичко това е било казано на Стареца, който е бил вече в години и достигнал (висока духовна) степен. А онзи, който е истински ученик и желае да бъде монах, пази себе си от подобни разговори, защото от тях се ражда: нехайство, слабост, непокорство и жестока дързост. На друго място (в Отеческите предания) е написано: „Йоан не се занимава с това“. И това именно значи, да отстраним от себе си интереса по отношение към всеки човек.

Въпрос 61. Помисълът ми казва: прекъсни изведнаж всички свиждания и ще се избавиш (от техните увлечения). И пак казва: намалявай постепенно, та да не се чудят ония, които те виждат. Кажи ми, кое е по-добре?

Отговор на Йоана. За това — да прекъснеш изведнаж и завинаги свижданията, или постепенно, та да не се чудят ония, които те виждат, (ще кажа): ако прекъснеш свижданията изведнаж, ще бъдеш спокоен, а иначе ще дадеш повод (за нови разговори и различни мисли). За разговори, че ще казват: той е разговарял с мене по-рано, ще побеседвам и аз с него; а за мисли — че някой ще помисли: наистина този брат има нещо против мене, защото по-рано е разговарял с мене, а сега не говори. Пожелай да достигнеш това и Бог ще ти помогне.

Въпрос 62, на същия. Понякога някои болни идват в манастира и молят за нещо от болницата и понеже Аввата ми е поръчал да им давам необходимото, аз съм принуден по този начин да разговарям с тях и мисля — не правя ли това по свое желание: Отче мой, обясни ми това и се помоли за мене, да имам покой.

Отговор на Йоана. Относно приходящите болни, които имат нужда да получат нещо от болницата, (ще кажа): ако раздаваш на всички еднакво, не бива да се безпокоиш, защото ти е заповядано да вършиш това. Но бъди твърде внимателен, да не би в такива случаи да поведеш с някого разговор и да продължиш свиждането, станало по необходимост, освен когато се наложи да питаш за някаква работа или покупка. Но и тогава се ограничавай само с необходимия въпрос, та да не подхраниш своята зла воля. Запази това и ще получиш покой.

Въпрос 63. Помисълът ми казва, че безмълвието е нужно повече от всичко и че то ми е полезно. Той справедливо ли ми внушава това?

Отговор на Йоана. В какво се състои безмълвието, ако не в това, да сдържаш сърцето си от това, да даваш (на другите вещи и ти) да приемаш (от тях), от човекоугодничество и други подобни постъпки. Когато Господ избличил книжника с притчата за изпадналия в ръцете на разбойниците и го запитал кой е бил негов близък, книжникът отговорил: *онзи, който му стори милост* (Лук. 10, 37). И пак Господ е казал в Писанието: *милост искам, а не жертви* (Мат 12, 7). Ако и ти вярваш, че милостта е повече от жертвата, то към милост склони сърцето си. Безмълвието дава повод на човека за надценяване, преди той да придобие себе си, т. е. да бъде непорочен. Тогава (само) има място истинското безмълвие, когато човек е понесъл вече кръста. Затова, ако състрадаваш (на ближните), ще получиш помощ. Ако ли въздържаш себе си (от състрадание), с желание да се издигаш до това, което не е по силите ти, то знай че ще изгубиш и това, което имаш. И тъй, не изпадай в крайност, но дръж средината, *разпознавайки що е воля Божия, защото дните са лукави* (Ефес. 5, 16—17).

Въпрос 64, на същия. Отче мой, обясни ми, какво значи: не изпадай в крайност, но дръж средината? Не е ли необходимо да си определя някои дни за безмълвие и някои — за външни грижи?

Отговор на Йоана. (Моите думи) означават: да не се осмеляваш да се предаваш на пълно безмълвие и да не пренебрегваш себе си, когато имаш грижи, — това е средният път, безопасен от падения: в безмълвието трябва да бъдеш смирен, а при грижите — бдителен над себе си и да сдържаш своите помисли. И всичко това не се ограничава в някакви определени часове, нито дни. Всеки е длъжен с благодарност да търпи онова, което по необходимост го постига и да състрадава на всички, които се намират в общежитието: защото чрез това изпълнява заповедта на Апостола, т. е. ако някой плаче, ти поплачи с него, увещай го, утеши го (Рим. 12, 15; 1 Сол. 5, 11, 14). В това именно се състои състраданието. Добро дело е — да състрадаваш на ближните и да им помагаш с лекуване. Ако лекарят, който се грижи за болния, получава награда, толкова повече не заслужава ли такава и оня, който, според силите си, състрадава във всичко на ближния? Защото онзи, който не му състрадава във всичко, то и в това, в което му състрадава, той изпълнява само своята воля.

Въпрос 65, на същия. Ти ми заповяда да се държа о средината, но случва се, че когато се освободя от работа и избира удобно време

да си поседя малко в килията, твърде много ме безпокоят приходящите, обикновено обичните ми монаси или миряни: ако изляза при тях, аз скърбя; а ако не пожелаея да изляза, нужно ми е да остана в килията си, но по този начин се пречи на работата в болницата. Ще ми заповядаш ли, когато аз не изляза, да кажа на едного от братята, които са с мене в болницата, да излиза и да се грижи за това, което е нужно? Или да се отстраня напълно? Аз мисля това, като човек, но ако в моя помисъл се крие самооправдание, то нека бъде по волята на Бога, а не по моята, защото човешката воля не може да устои, а завършва с гибел.

Отговор на Йоана. Колкото повече човек се смирява, толкова повече преуспява. Пребиваването в килията не те прави опитен, защото ти живееш в нея без скърби. А чрез това — преждевременно да оставиш всички грижи — врагът ти готви не покой, а повече смущение, така че ще те застави накрай да кажеш: — добре би било да не съм се и родил. А за безпокойството на хората Отците са казали: случва се, че човек е вече пред смърт, а все още не може да скъса със света. Не им давай нищо и не приемай от тях нищо. Така те ще те оставят. И за работата на брата (в болницата, вместо тебе, ще кажа): че ако ти работиш нящо, на себе си и помагаш. А ако вършиш това чрез другите, то той ще получи повече, отколкото ти за твоя труд и молитва. В предишния си отговор аз ти говорих за състраданието. Подвизавай се в него, ако вярваш на Апостола, който казва: *Кой изнемогва, та не изнемогвам и аз? Кой се съблазнява, та аз се не разпалям* (II Кор. 11, 29)? *Със страдащите страдащи, понеже и сами сте в тяло* (Евр. 13, 3).

Въпрос 66. Отче мой, ако някой иска вещь, как да я дам любезно, когато душата ми винаги е обладана от съмнение? Защото, когато я давам по принуда, душата ми е жестока и недоволна.

Отговор на Йоана. Ако разбереш, че братът те моли поради нужда, дай му с радост, като че раздаваш от Божиите дарове. В това именно се състои и приветливостта. А ако знаеш, че той моли без нужда, не му давай, но кажи: Аввата ми е заповядал нищо да не давам на оня, който няма нужда и това не ще е жестокост. Господ да те вразуми.

Въпрос 67. Когато четох книгата на Василия Велики за подвижничеството, намерих, че онзи, който има нящо и го даде другиму, според Божията Заповед, не прави благодеяние на другия, а повече на себе си. Как трябва да изпълнявам тая заповед?

Отговор. Оная глава се отнася за такъв, който живее отделно и може да ръководи себе си чрез разсъждаване. А който живее в обществено, подчинява се на духовния Отец и тая заповед не се отнася за него, защото той в нищо не е властен да постъпва по своя воля.

Въпрос 68. В книгата на св. Василия за подвижничеството намерих и това, че не е възможно да бъде ученик на Господа оня, който се пристрастява към каквото и да е, или има отношение към когото и да е от ония, които макар за кратко време го отклоняват от

Божията заповед. Но моите родственици ми дължат пари и аз желая да раздам тая сума на бедните, а роднините ми може би не ще са съгласни да ми я върнат. Как да постъпя в тоя случай?

Отговор на Йоана. Ако ти не отсечеш плътското мъдруване и не станеш по-настойчив, заради Бога, ще изпаднеш в човекоугодничество. Бог да ти даде сила и във всичко да изпълняваш Неговата воля. Амин.

Въпрос 69, на същия. Какво означава „да не премълчаваме“, по думите на Отците, и как се изпълнява това на дело?

Отговор. Аз мисля, че това означава да не мълчим за своите помисли. Защото, който скрива своите помисли, той остава неизцерен и се поправя само чрез чести запитвания за тях от духовните Отци. Както сам разбирам, така ти и казах, братко мой. А ако ти по-добре разбираш това, Господ да ти даде разум (II Тим. 2, 7; Екл. 2, 26; Йов. 12, 13, 16; I Йоан. 5,20), също и на мене, най-лошия Негов раб.

Въпрос 70. Отче мой, какво значи казаното от тебе, че на внимателния сънят ни най-малко не вреди?

Отговор. на Йоана. Който пази своето стадо като Якова (Бит. 31, 40), сънят бяга от него (Бит. 31, 40) и дори когато той заспи за малко, сънят му е като бодърствуването у други. Защото огънят на сърдечното горене не му позволява да се унесе в сън и той пее заедно с Давида: *просвети очите ми, за да не заспя със смъртен* (Пс. 12, 4). Който стигне тая степен и вкуси нейната сладост, той разбира казаното. Такъв човек не се опойва от чувствения сън, а само се ползува от естествения.

Въпрос 71. Ако някой ме замоли да влезем в килията му, за да се помолим, или аз замоля някого да дойде при мене, или желая да помогна някому в работата, то колко пъти трябва да отказвам и да не се съгласявам, разбира се, там, дето няма престъпване на заповедта?

Отговор. Ако ти влезеш в килията на брата, или той влезе в твоята и ти каже: „братко, помоли се“, отговори до три пъти: „прости“. Ако той и след третия път те замоли, то изпълни (желанието му) със смирение. И ти също три пъти кажи на другия и ако не иска, остави го, защото е лошо да спориш. И при всички случаи, предлагат ли ти помощ, или ти желаеш да подадеш някому ръка (помощ), помоли три пъти и ако той не се съгласи, престани с мир и не го оскърбявай. Такъв е истинският Божий път. Внимавай върху себе си, да се подвизаваш в него нелицемерно, с чисто сърце, със съдействието на Бога, Който ти подава ръка и ни помага със Своята благодат. Амин.

Въпрос 72, на същия. Ако се случи трапеза на любовта¹⁾ и ми дадат моя дял, но аз нямам нужда от него: ще ми заповядаш ли да взема, за да не излезе, че не приемам поради въздържание, и да го раздам ли на нуждаещите се от болните, или не?

¹⁾ Любов (ἀγάπη) се наричали общите трапези, които произлязали от любовта и служили като подтик към любов и общение за ония, които вкували от тях. Гл. 74 правило на VI Всел. събор.

Отговор на Йоана. Брате, ако имаш нужда от твоя дял, вземи го. Ако ли не, не го вземай, защото иначе в тебе ще се породи пустославие.

Въпрос 73, на същия. Случва се, че аз уреждам за братята трапеза на любовта и мене ме славят. Това не е ли вредно за мене и не е ли по-добре да я правя тайно, чрез Аввата, или сам за себе си, за моето обучение? И как да се освободя, Отче мой, от тая слава, тъй като тя произлиза и от добрите и от лошите дела на човека?

Отговор на Йоана. Ти трябва да бъдеш внимателен към тези две намерения, защото те дават повод за пустославие. По-удобно е да правиш (трапезата на любовта) чрез Аввата, защото в такъв случай ти ще трябва да се бориш само със своето собствено сърце. А когато я правиш само за себе си, предстои ти двойна борба — не само със собственото сърце, но и с мненията на другите. От славолубие и пустославие могат да бъдат свободни само ония, които са отхвърлили ветхия човек. Господ нека ти даде тая свобода в Христа Иисуса, нашия Господ, Комуто нека бъде слава во веки. Амин.

Въпрос 74. Когато закривам очи във време на службата, моите помисли се събират. Но хубаво ли е това? Не ще ли се стори странно за другите братя, които стоят с мене и те не ще ли се съблазнят?

Отговор на Йоана. Ако твоите помисли наистина се събират, когато във време на служба затваряш очи заради Бога, не обръщай внимание на другите, макар, както казваш, това да се стори странно за стоящите с тебе братя.

Въпрос 75, на същия. Аз имам собствени книги и помисълът ми внушава да ги дам в общежитието и да не се грижа повече за тях. Защото, когато те бъдат общомонастирски, всеки ще може да ги чете. Така мисля и за дрехите. Кажете ми, Отче мой, трябва ли да сторя това и какви дрехи да оставя за себе си, поради моята телесна немощ?

Отговор на Йоана. Ако искаш да се освободиш от грижи за книгите, добре е да сториш това, което казваш т. е. да ги дадеш в общежитието. Защото всичко, което принадлежи на общежитието, е Божие. Колкото се отнася до дрехите, които са ти необходими, остави за себе си за зимата две къси коловии¹⁾ и един левитонарий²⁾ и за лятото две леки коловии и един левитонарий. И още за зимата, при силен студ, малък нагръдник. Ако няма силен студ, достатъчно е да имаш качулка и две мантии: една зимна и една лятна, също и две одеяла: едно топло, а другото леко. Имай също една власеница³⁾ и възглавница — те са ти нужни. Имай и дюшек, ако ти е нужен. И когато ти дават дреха и ти имаш нужда от нея, вземи я, а място нея дай старата на Аввата. Ако ли нямаш нужда от дрехата, която ти дават, ти и нея дай на Аввата. Господ да те укрепи да слушаш и да изпълняваш, защото в това се състои преуспяването и поправянето, угодно Богу.

¹⁾ Коловия — къса дреха без ръкави.

²⁾ Левитонарий — горна монашеска дреха, изтъкана от влакна.

³⁾ Власеница — дреха от козина (Б. Пр.)

Въпрос 76, на същия към Великия Старец. Понеже ти ми възложи това послушание в болницата, кажи ми, Отче мой, трябва ли да чета някои медицински книги и да се обучавам сам да правя лекарства, или по-добре да не се грижа за това, като разсейващо моя ум, и да го оставя (да не би то да възбуди в мене, като в невнимателен човек, пустославие) и да се задоволя с това, което зная, като правя възможното с масло, брашно, мас и въобще с прости средства, в които се упражняват и ония, които не четат (медицински книги). Как да постъпя? Защото сърцето ми трепери при това послушание, да не сгреша и така да прибави към моите страсти други грехове.

Отговор на Великия Старец. Понеже ние още не сме достигнали съвършенство, за да се избавим напълно от плена на страстите, то по-добре да имаме медицински занятия, отколкото да се отдаваме на страстите. Но ние трябва да се надяваме не на лекуването, а на Бога, Който умъртвява и оживява и казва: *Аз раня и аз цера* (Втор. 32, 39). Като четеш медицински книги и като питаш другите за тях, не забравяй, че без Бога никой не получава изцеление. И тъй, който посвети себе си на лекарското изкуство, той трябва да се предаде на Божието име и Бог ще му помогне. Лекарското изкуство не пречи на човека да бъде благочестив, но с него се занимавай като с ръчна работа, за (полза на) братята. Каквото вършиш, върши го със страх Божи и ще се запазиш, по молитвите на Светиите. Амин.

Въпрос 77, на същия. Ти ми каза по-рано, че отсичането на собствената воля се състои и в това, да не спорим от желание да настояваме на своето. Как да постъпвам, Отче мой: понякога се случва да занеса на болния нящо наглед полезно, но то често му вреди и аз скръбя, че съм изпълнил в това моята воля. Виждам също, че цял ден съм зает и това като че ли не ми позволява да си спомням за Бога, а и чревоугодieto ме безпокои. Кажи ми, какво да правя? Защото вярвам, че в това се състои моето спасение.

Отговор на Варсануфия. Ако ти постъпиш по своему, считайки, че дадена вещь ще принесе на болния полза, а се случи обратното — тя да му причини вреда, то Бог, Който вижда сърцето ти, не ще те осъди, защото знае че си причинил вреда, когато си искал да принесеш полза. Ако пък някой, който знае, ти каже за това по-рано, но ти с пренебрежение не го послушаш, това ще бъде гордост и своеволие. Има хора, които постоянно слушат за някой град и случва им се да влязат в него, без да знаят, че това е същият град. Така и ти, брате, целият ден прекарваш в спомен за Бога и не знаеш това. Да имаш заповед и да се стараяш да я упазаш — в това се състои и подчинението и помненето на Бога. Брат Йоан справедливо ти е казал: по-напред се облечи с листа, а после, когато Бог заповяда, ще принесеш и плодове. Ако не знаеш полезното, слушай ония, които знаят. Така ще се смиряваш и ще получиш Божията благодат. Ти справедливо казваш, че в това се състои твоето спасение, защото ти не си дошел тук сам, но Бог те е довел. *Усилвай се в Господа* (Ефес. 6, 10), ти получаваш голяма полза от послушанието, от което се оплакваш. Доколкото ти е възможно, подвизавай се против чревоугодieto и Го-

спод ще ти помогне да узнаваш и да вършиш полезното. Възмъжавай и се укрепвай в Господа.

Въпрос 78, на същия. Понеже ти ми каза, че подчинението и помненето на Бога се състои в това, да имам заповед¹⁾ и да се старая да я изпълнявам, моля те, научи ме и на това: възможно ли е за огрижения в такова служение по Бога и намиращ се между хората да помни постоянно Бога? И ако е възможно, измоли ми това, Отче мой, ако то ще ми е полезно. Защото за тебе и за Бога всичко е възможно (Мат. 19, 26).

Отговор на Варсануфия. За постоянното помнене на Бога: всеки може да го запази според силите си. Само се смири, а аз по-добре от тебе зная, кое ти е полезно и за негѣ ще моля Бога, защото за Него всичко е възможно (Мат. 19, 26).

Въпрос 79, на същия. Пак прибъгвам към тебе, милосърдни Отче мой и не ще престана да те безпокоя докато не ме укрепиш. Защото, ако Бог, по вашите молитви, ми и даде някаква скръб за греховете ми, аз малко по малко отново я губя чрез външни развлечения. И тъй, моля те, Отче мой, укрепи ме и в това, та всичко с мене да става по Божията и вашата милост и нищо да няма мое лично; защото аз нищо не мога, ако не бъда укрепен от вашите молитви. Отче мой, страхувам се и от това, че управлявам болницата, защото това е все пак власт и все ще ми даде повод към пустославие и свобода в обращенията. Също и от честото ядене мога да изпадна в чревоугодие. И тъй, не ще ли разсъдите, за моето предварително обучение, да остана по-напред на по-малко послушание и после, когато ще ми бъде по-леко, пак да поема сегашното си служение? Отче мой, ти знаеш, че аз говоря така не затова, че се отегчавам от тази работа, защото какво върша аз, окаяният? Но страхувам се, не възбудям ли своите страсти, като живея тук. Сам ли мисля така, или демоните ми внушават това — не зная. А ти, Отче мой, извести ми Божията воля, избави ме от смущаващите ме помисли, укрепи ме с твоите молитви, да изпълнявам това, което ми казваш и ми прости.

Отговор на Варсанифую. Брате, изслушай ме и бъди уверен в Господа, че когато ти възложихме онова послушание, ръката ни и сърцето ни бяха с тебе, или по-точно казано, ръката на Бога, умоляван с нашите молитви за спасение на твоята душа, да те укрепи в дялото, да ти даде успех и да те закриля в него. Ти не можеш да се спасиш иначе, освен чрез това (послушание). И тъй, не унивай, падайки и издигайки се, подхлъзвайки се и укорявайки себе си, докато Господ ти окаже милостта, която желаеш, само не бъди нехаен. Не се страхувай, защото Господ, Който те постави на това служение, ще го устрои, а и ние поделяме с тебе прижата. Дано не те прелъсти дяволът под вид на добро, както е казано: *сладки и ласкателни думи измамват сърцата на простодушните* (Рим. 16, 18). Този, Който те е поставил на това служение, е всичко: Той е казал на Своите ученици: *ето, аз ви пращам* (Мат. 10, 16) и още: *ето, аз съм с вас* (Мат. 26,

¹⁾ Т. е. заповед на Стареца за някакво послушание.

20) Не бой се и ни най-малко не се смущавай от съмнения за болницата, нито пък унивай от грижите, свързани с властта. Ако разбереш това, което ти пиша, ще бъдеш спокоен. Но трябва да внимаваш, според силите си, върху себе си и Бог ще ти помогне. Здравей в Господа и се укрепвай в Него.

Въпрос 80, на същия към другия Старец. Ако братята, които са с мене, съгрешат в нящо, как да ги поправа без смущение?

Отговор на Йоана. Ако запечаташ в сърцето си Божията воля, ти не ще се смущаваш, но ще придобиеш добър навик, както и Отците. Ако ли я забравиш и се увлечеш, като човек, кажи на Бога с покаяние: „Владико, прости ми и ме помилвай“, а на братята кажи: „братя, пазете се, защото чрез това ние се подхвърляме на осъждане и погубваме душите си“ и не говори много високо, но така, че да те чуват. Когато се обучиш в това, ще достигнеш и такова устройство на душата, което е угодно Богу.

Въпрос 81, на същия. Моля те, Отче мой, кажи ми по какъв начин трябва да поправам (ближните) и кога трябва да юродствавам, т. е. да давам вид, че не разбирам нещата и да не им обръщам внимание. А ако нямам успех в работата трябва ли да си наложа забрана относно нея?

Отговор на Йоана. По отношение на хората постъпвай така: когато знаеш, че съгрешилият е разумен човек и приема твоите думи, като го вразумяваш, кажи: „брате, ако ние вършим Божието дяло с нехайство, това е гибел за душата. Е, добре ли направи сега? Постарай се занаят (да се поправиш)“. Ако ли той е неразумен, кажи му: „братко, повярвай ми, ти заслужава наказание за твоето нехайство и ако кажа на Аввата, той строго ще те накаже“. А кога можеш да се представиш, че не разбираш, за това трябва да се съобразяваш с грешката на брата. Ако тя не е голяма, направи се, че не си я забелязъл. Ако ли е голяма, ти не трябва да се показваш, че не разбираш. В случай на неуспех, ти не бива да си налагаш забрана (в работата), но не бива и да пренебрегваш неуспеха. Като я изследваш, моли прощение от Бога, защото иначе ще изпаднеш в нехайство.

Въпрос 82, на същия. Ако някой от братята, или от самите болни съгреши и аз, в желанието си да го поправа, кажа нящо със смущение: трябва ли после да му се поклоня (да моля прошка)? И ако се случи, че той, разгневен срещу мене, излезе из болницата: какво да правя? И изобщо за какви съгрешения трябва да правя поклон? Защото гордостта и самооправданието помрачават ума. А когато някой се и поклони, то пустославието отново ще намери за себе си повод.

Отговор на Йоана. Не говори нищо със смущение, защото злото не ражда добро. Но потърпи, докато твоят помисъл се поуспокои и тогава ще кажеш спокойно. И ако братът те послуша — добре. Ако ли не, кажи му: „не искаш ли, аз ще кажа това на Аввата и както той разсъди, така ще направим и ти ще бъдеш спокоен“. Но, ако той се разгневи и си отиде, кажи на Аввата и той ще го вразуми, а ти не му прави поклон (т. е. не искай прошка), защото с това ще му дадеш повод да мисли, че ти наистина си виновен пред него и той още повече ще се въоръжи против тебе. А от другите хора старателно искай

прошка, съобразявайки се с греха: щом видиш, че грехът ти е голям — поклони се, а когато той не е голям, кажи с чувство на сърдечно разкаяние: „брате, прости ми“. Пази се от гордост и самооправдание, защото те пречат на покаянието. Впрочем, случва се и това, че човек прави поклон от пустославие. Презирайки тези три страсти¹⁾, прави, дето е нужно, поклон със смирение, страх Божи и разсъждение. Старай се, според силите си, да пребъдваш в добродетели и Бог ще ти помогне, по молитвите на Светиите.

Въпрос 83, на същия. Ако във време на работа при болните удари частът за псалмопение и за светата проскомидия, или се случи друга необходимост, и братята при мене знаят кому какво трябва да дадат: ще ми заповядаш ли да отида, или това ще бъде за мене тежко провинение? Също, ако искам да остана в килията си, когато няма нужда да отида в болницата: ще ми позволиш ли, Отче мой, или не?

Отговор на Йоана. Когато братята знаят, можеш да излезеш, или да останеш в килията си; но посещавай болните.

Въпрос 84. Ако ме безпокои скъперничество тогава, когато давам някому това, което му е нужно, тъй че не мога дори да му го дам: да му дам ли по-малко от това, което му е нужно, или не? Също така, изпитвайки срам, от човекоугодничество или пустославие, по внушение на помисъла, ако искам да дам повече: да дам ли, въпреки моята страст, по-малко, или според заповедта?

Отговор. Ако скъперничеството ти пречи да дадеш на ближния онова, което му е нужно, съобразявай се с това, което имаш. Когато имаш много вещи, дай повече от необходимото, а когато са малко, дай точно колкото трябва. Бог да вразуми твоето сърце, брате.

Въпрос 85. Когато видя съдина, нужна за болницата и чувствувам, че имам влечение към нея, не ще ли подхраня моята страст, ако я взема?

Отговор на Йоана. Ако имаш нужда от тая съдина и помисълът за нея те измъчва, кажи на твоя помисъл: тя ми е нужна, но защо да я взема по каприз? Щом влечението престане да те измъчва, вземи я. Ако ли не престане, то, ако е удобно да си служиш с другите съдини, не я вземай и потуши твоето влечение. А при необходимост, вземи тая съдина, като укориш себе си, казвайки: ако не бе ме принудила нуждата, не бих я взел, но прищявката ме победи.

Въпрос 86. Един човек ми подари дреха и аз я взех с радост, без да противореча. Но, като изпитах себе си, разбрах, че я взех не от нужда, а повече поради корист и помисълът ми казва: върни я. Как ще ми заповядаш да постъпя?

Отговор на Йоана. От душа ще похвалим даващия и от душа ще укорим приемащия и ще я носим със смирение, осъждайки себе си, а занаяпред ще се грижим за користта.

Въпрос 87, на същия. Ако се случи, че някой иска да ми даде вещ, от която имам нужда, но виждам, че моето сърце желае да я

¹ Гордост, самооправдание и пустославие.

приеме поради влечение, как да постъпя: да я взема ли, понеже имам нужда, или да се откажа, поради влечението към нея?

Отговор на Йоана. Както за храната, така разбирай и това. Ти знаеш, че ние всекидневно се нуждаем от храна, но не трябва да я ядем с услада. Когато я приемаме с благодарност към Бога, Който я дава и осъждайки себе си, като недостойни, то Бог помага тя да ни служи за освещение и благословение. И тъй, ако ти се нуждаеш от някаква вещь и успееш да я получиш, — благодари на Бога, Който ти помага и осъждай себе си, като недостоеен и Бог ще отклони от тебе влечението, защото *за Него всичко е възможно, за Него няма нищо невъзможно* (Йов. 10, 13; 42, 2; Марк. 10, 27). Нему нека бъде слава во веки. *Амин.*

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

на наставленията, които се съдържат в творенията на преподобния АВВА ДОРТЕЙ

А

АГАТОН

- Слово 2, 5. Думите на Авва *Агатона* като пример на смирение 37, 55
Слово 4. Изречение на Авва *Агатона* за дързостта 45
Слово 1. *Адам*. Ако той би се разкаял след падението, би бил помилван 25
Слово 6. *Аммон*. Как св. Аммон с любов поправил брата 60

АНТОНИЙ

- Слово 2. Св. Антоний видял мрежите на дявола, разпространи навсякъде 34
Слово 4. Св. Антоний казал: „Аз вече не се боя от Бога, но Го обичам“ 43
Послание на Авва Доротея. Св. Антоний казал „Никой не ще влезе в царството небесно без изкушения“ 130
Слово 7. Изречение на св. Антония за самоукоряването 65
Слово 10. *Арсений*. Св. Арсений винаги си казал: „Арсение, защо си напуснал света“? 76

Б

- Слово 2. *Благодат*. Смирието привлича в душата Божията благодат 34
Слово 13, 17. *Благодарност*. Трябва да благодарим на Бога за всичко, което става с нас и всичко да приемаме без смущение 95, 113

БЛИЖНИЯТ БРАТ

- Житие на Доситея. — Да се гневим и да оскърбяваме брата си, това значи да оскърбяваме Христа 17
Слово 4. Трябва да се пазим да не увредим на ближния 45, 46
Слово 4. Как да постъпваме, когато видим, че нашият ближен греши и какво да вършим за да го поправим? 46

Слово 4. Трябва с благоговение да се посрещаме взаимно и да отстъпваме на своя брат 47

Слово 4. Ако предпочитаме винаги брата и му отстъпваме, ще имаме голяма полза 47

Слово 6. Колкото повече някой се съединява с ближния, чрез Христовата любов, толкова повече той се съединява с Бога и обратно 61

Слово 9, 17. Колко е вредно да подозираш ближния и да вярваш на своите догадки и предположения 72, 115

Слово 9. Прекрасен пример, който потвърждава това 72

Слово 16. Като посещаваме братята, трябва да се учим от тях на полезното и да не обръщаме внимание на тяхните недостатъци 110, 111

Слово 18. По думите на Авва Пимена, да правим добре на ближния е една от трите главни добродетели 117

Слово 19. Който не пренебрегне всичко, той не може да успокои ближния 118

Слово 19. Голям подвиг е да се радваш с предпочитания пред тебе 118

Слово 19. Кога и как трябва да поправяме ближния 119

БОГ

Слово 1. От престъпяне на Божията заповед (от Адама) произлязло незнанието за Бога 22

Слово 1. Защо са дадени заповедите за почитане Бога? 23

Слово 1. Бог изпрати Своя Син да изкупи човека, да го изцери от греховете и да го освободи от властта на врага 23

Слово 6. Бог не всички хора еднакво съди и защо? 57

Слово 6. Който се съединява с ближния, чрез Христовата любов, той се съединява и с Бога 61

Слово 12. Всичко, което Бог върши, е добро 89

Слово 13. Всичко, което Бог върши с нас, върши го за наша полза, с любов и милост 95, 96

Слово 13. Трябва да благодарим на Бога за всичко, което става с нас и всичко да посрещаме без смущения 95

Слово 13. Бог не пренебрегва и най-малката наша скръб 96

Слово 13. Бог устройва всичко, което се отнася до нас, дори и най-малкото 95

Слово 13. Бог върши всичко по справедлив съд 97

БОЛЕСТ (болни)

Слово 14. В какво се състои разумното служене на болните? 102

Слово 14. Онзи, който служи на болните, се освобождава от страстите и от борбата 102

Слово 18. Защо трябва да служим на болните и каква е ползата от това 116

Послания. Как трябва да понасяме трудностите при боледуването? 129

Послания. Наставление към болния 131

Слово 4. Борба. При изпълнение на добродетелите става духовна борба и каква последователност има в нея? 44

В

ВАСИЛИЙ

Слово 1. Колко високо св. Василий е ценен послушанието 31

Слово 8, 21. Как св. Василий определя раздражителността? 68, 125

Слово 12. Той различно прещенява греха на благоговейния и греха на грешника 94

Слово 21. Според изяснението на св. Василия Велики, какво означава: ние, наше и при нас 126

Слово 14. Той различава три състояния на хората, които вършат добро 105

Слово 11. *Видение.* Чудесното видение на един прозорлив Старец за усърдните и ленивите в Божествената служба (как Ангелът слагал на първите знак чрез миросване) 84

Слово 12. *Вечност.* Каквото човек върши тук за добродетелта или страстта, същото носи със себе си и във вечността 91

ВОЛЯ

Послание за книгата и поучение 1. Каква полза донася отсичането на собствената воля 12, 31

Послание за книгата. Постигналият отсичането на собствената воля е постигнал покой 12

Слово 1. Нищо не принася на човека такава полза, както отсичането на собствената воля 29

Слово 1. По какъв начин можем за кратко време да отсечем много свои желания и каква е ползата от това 29

Слово 1. Какво придобива човек чрез отсичане на своята воля 30

Слово 1. Който няма своя воля, за такъв всичко, което става с него, става съгласно с неговата воля 30

Слово 3. В наша воля е да се подчиняваме на своята съвест, или да я пренебрегваме и потъпкваме 39

Слово 4. Трябва да отсичаме волята си пред брата 47

Слово 5. Защо е необходимо да отсичаме волята си 51

Слово 5. Човек само тогава вижда непорочния Божий път, когато отсича своята воля 51

Слово 5. На какво се подхвърля човек, който следва своята воля и своя разум (оправданието)? 52

Слово 14. От нашата добра воля зависи да изпълняваме ли добродетелите, или не 103

Слово 19. По-добре да предприемем нящо след съветване с ближния, макар краят да е несполучлив, отколкото да го извършим с успех, но според собствената воля 118

ВОЛЯ БОЖИЯ

Слово 14. Всичко, което се случва с нас, става или по благоволение на Бога, или по допускане 103

Слово 17. Преди да кажем или да направим нящо, трябва да проверим, то съгласно ли е с Божията воля? 115

ВЪЗДЪРЖАНИЕ

Житие на Доситея. Количеството на храната, която приемаме, зависи от нашия навик 17

Слово 15. Какво значи да приемаме храна според телесната ни нужда 108

Слово 15. Трябва да приемаме храна с въздържане и самоукоряване 108

Слово 15. Когато се въздържаме от храна, трябва да се въздържаме и от всякакъв друг грях 109

Слово 16. Когато се храним, трябва да внимаваме върху себе си и как да изпълняваме това при различни случаи? 111

Слово 12. Възмездие. За човека не е възможно да не пожъне това, което е посеял 92

Слово 14. Вярата е основа на душевния дом на добродетелите 101

Г

ГНЯВ (раздразнителност)

- Слово 2. Смирението на никого не се гневи и никого не разгневява 34
- Слово 4. Когато чуем от брата неприятна дума, трябва да се въздържае от гняв 47
- Слово 8. Който е победил раздразнителността, той е победил демоните 67
- Слово 8, 21. Как св. Василий Велики определя раздразнителността ? 68, 125
- Слово 8. С какво можем да угасим раздразнителността ? 68
- Слово 8. Ако гневът се задържи, той се превръща в злопамятност 68
- Слово 12. Гневът произлиза от различни причини и особено от сластолюбието 92
- Слово 17. Ако някой прави укор другиму и се увлича в гняв, той проявява само своята собствена страст 113
- Слово 18. За да не изпадаме в раздразнителност и злопамятност, не бива да се пристрастяваме към нещата 116
- Слово 19. Който не пренебрегне всичко (земно), той не може да се освободи от гняв и скръб 118
- Слово 19. Който се гневи против своя ближнел, той счита себе си по-горе от него 119
- Послания. Любавта е юзда на раздразнителността 128

ГОРДОСТ (превъзнасяне)

- Слово 1. Превъзнасянето ни е хвърлило в престъпление 25
- Слово 1. Превъзнасянето ражда пренебрежение, непослушание и гибел 25
- Слово 1. Високоумието умъртвява, а смиреномъдрието оживява 25
- Слово 2. Два вида гордост и в какво се състоят те ? 34
- Слово 2. Забележителен пример на гордост 35
- Слово 2. В какво се състои светската гордост и в какво монашеската ? 35
- Слово 10. Ония, които напредват в добродетелите, но имат гордост и унижават ближните, не влизат в св. град (горния Иерусалим) 78
- Слово 17. Безчестията и укорите са лекарства, които лекуват гордостта на душата 115

ГРИГОРИЙ (Богослов).

- Слово 20. Изясняване изречението на св. Григория: „да отдадем на Образа създаденото по образа“ 122

ГРИГОРИЙ НИССКИ

- Слово 21. Според думите на св. Григория, душата се състои от три части: пожелателна, чувствена и разумна 125

ГРЯХ

- Слово 1 (След падението на Адама) човекът дотолкова бил поробен на греха, че и ония, които не желали да грешат, грешили 23
- Слово 1. Кръщението унищожава всеки грях 24
- Слово 1. Разлика между греховете и страстите 24
- Слово 1. Греховете са действия на страстите 24
- Слово 7. Грехът разслабва душата и я довежда до изнемогване 63
- Слово 9, 13. Всеки грях произлиза от славолюбие, сребролюбие, или от сластолюбие 74, 98
- Слово 10. Всяко дело (грях), което душата не желае, бива кратковременно 79
- Слово 11. Който постоянно живее в греха, в душата му се образува лош навик, който я измъчва 87
- Слово 12. Св. Василий Велики различно съди за греха на благоговейния и за греха на онзи, който живее непорядъчно 94
- Слово 10, 20. Всеки извършен грях ни поробва на врага и ни сваля в ада 79, 123

Д

ДЕЛА

- Слово 18. Чрез обсъждане делата на другите, нашите биват по-съвършени 116

ДОБРО

- Слово 6. Какво спъва човека да напредва в доброто ? 56
- Слово 12. Ако извършим някакво добро, трябва да го закривае със смиреномъдрие 94
- Слово 12. Като вършим добро, трябва да се пазим от тщеславие 94
- Слово 14. Не всеки, който върши някакво добро, угажда на Бога и защо ? 105

ДОБРА ВОЛЯ

- Слово 16. Всеки получава полза или вреда от своето душевно състояние. Примери 111
- Слово 16. Ако поискаме, от всяка работа можем да получим полза и вреда 112
- Слово 20. От нашата добра воля зависи нашето спасение 123

ДОБРОДЕТЕЛ

Похвадата на добродетелта ражда съревнование 12

Майка на всички добродетели е едио-душието 13

Слово 2. Някоя добродетел не може да бъде свършена без смиреномъдрие 33

Слово 4. При изпълняване на добродетелите става борба с дявола и каква последователност има в нея? 45

Слово 7. За човека е трудно да устои в добродетелта без самоукоряване 65

Слово 8. Добродетелта не се учи от думи, но трябва да се изпълнява на дело 70

Слово 10. Добродетелта — това е изпитан път 77, 78

Слово 10. Всеки е длъжен да внимава за себе си, до къде е достигнал по пътя на добродетелта 78, 80

Слово 11. Добродетелите са ни свойствени и са в нас 87

Слово 12. Всяка страст има противоположна добродетел 93

Слово 12. Душа, която се отклонява от добродетелта, настанява в себе си страстите 93

Слово 13. Защо някой не напредва в добродетелите? 96

Слово 14. Изречение на Авва Йоана Колова: „човек трябва всеки ден, макар и малко, да придобива от всяка добродетел“ 100

Слово 14. Без търпение и мъжество никой не може да изпълни нито една добродетел 101

Слово 14. Всяка добродетел без смирение не е добродетел 101

Слово 14. Коя е причината, че някой, като изпълнява някоя добродетел, не получава полза? 102

Слово 14. Кой и как разумно изпълнява добродетелите? 102, 103

Слово 14. Да изпълним добродетелта зависи от нашата добра воля 103

Слово 14. Как може постепено да се напредва в добродетелите? 104

Слово 18. За изпълняване на добродетелите са нужни и нашето старание и Божията помощ 117

Слово 18. Защо Авва Пимен е казал, че да се боним от Бога, да Му се молим и да правим добро на ближния са трите главни добродетели? 117

Слово 19. Всяко добро дело или се предшества или се последва от изкушение 118

ДОРОТЕЙ

Похвала за преподобния Авва Доротея 12, 14

Каква полза донесло за Авва Доротея от сичането на собствената воля 14, 31

Слово 4. Примери за смиреномъдрието и търпението на Авва Доротея 48

Доситей. Сведения за блаженный Авва Доситея 15, 21, 30

ДОПУЩЕНИЕ

Слово 12. Бог изоставя човека тогава, когато той извърши нящо против своята душевна нагласа 94

Слово 14. Всичко, което се случва с нас, става или по Божие благоволение, или по допущение 104

ДУША

Слово 6. Който поврежда душата на ближния, той помага на дявола, а който ѝ принася полза, той помага на св. Ангели 59

Слово 7. Грехът разслабва душата и я довежда до изнеможване 99

Слово 10, 11. Как се ражда злото в душата 77, 83

Слово 11. Нищо не пречи на душевното здраве, освен непорядъчността на душата 82

Слово 11. Който постоянствува в греха, в душата му се поражда лош навик, който я измъчва 87

Слово 12. Размисъл за състоянието на душата след излизането от телото 90

Слово 12. И след излизането от тялото душата помни всичко, което е извършила: и добродетелно и порочно 91

Слово 12. Как трябва да очистиваме душата от страстите и да насаждаме в нея добродетелите 92

Слово 12. Душата не може да остане в едно и също положение но винаги напредва или в доброто или в злото 92

Слово 13. Сравняване излизането на израилтяните из Египет с освобождаване на душата от плена на страстите и греха 98

Слово 13. Душата през скърби влиза в светия покой 99

Слово 13. Нехайството и леността разслабват душата 99

Слово 13. Изкушенията съединяват душата с Бога 99

Слово 14. Как се изгражда душевният дом на добродетелите? 100

Слово 21. Кога, по думите на Евагрия, душата действа по природа? 125

Послания. При безчувствие на душата, полезно е да четем Божествените Писания, да размишляваме за смъртта, за съда и за делата си 128

ДЪРЗОСТ

Слово 4. Дързостта прогонва от душата страха от Бога и тя е пълната гибел 45

Слово 4. Изречение на Авва Агатона за дързостта 45

Слово 4. Дързостта бива многообразна 45

Слово 4. Видове дързост 46

Слово 4. Да се въздържа от гняв и дързост, когато чуем от брата неприятна дума 47

ДЯВОЛ

Слово 2. Защо дяволът се нарича враг и неприятел? 33

Слово 9. Лъжата произлиза от дявола 71

Слово 13. Когато дяволът види, че Бог се е омилостивил над душата и е готов да я помилва, тогава той по-силно я напада и я обременява със страсти 99

Е

ЕВАГРИЙ

Слово 2. Как постъпил Евагрий, когато бил нападат от хулни мисли 38

Слово 12. Какво е казал Евагрий за човека, който пожелал да умре преди да се е очистил от страстите 90

Слово 21. Кога, по думите на Евагрия, душата действа по природата? 125

Ж

ЖЕРТВА

Слово 21. Ветхозаветните жертви са били прообраз на душите, които желаят да се спасят и да принесат себе си в жертва Богу 124

Слово 21. Кое във Ветхий Завет се е наричало жертва и кое всесъжение? 124, 125

З

ЗАПОВЕДИ

Слово 1. Какво е сполетяло човека за нарушаване на Божията заповед? 22, 25

Слово 1. Разлика между Ветхозаветните заповеди и благодатните 24

Слово 1. Чрез изпълняване на заповедите ние се очиставаме не само от греховете, но и от страстите 24

Слово 1. Причината, поради която човек идва до нарушаване на Божните заповеди 25

Слово 1. Чрез пречистване себе си, изпълнявайки Божните заповеди, човек идва в своето естествено състояние 26

Слово 1. Заповедите са дадени за всички християни и за тяхното нарушаване ние не ще избегнем наказанието 27

Слово 2. Съвършеното смирение се ражда в душата от изпълнение на заповедите 35

Слово 14. Страхът от Бога подбужда душата към спазване на заповедите, а чрез тяхното спазване човек изгражда своя душевен дом 100

Слово 17. Ние се стараем да изпълним всички заповеди заради любовта и сърдечната чистота 114

Слово 21. Чрез спазване на заповедите Светните се приближават към Бога 126

Послания. Както след телата вървят сенките им, така и след изпълнението на заповедите — изкушенията 130

ЗЛО

Слово 1. Кога и от какво е започнало да се увеличава злото? 22

Слово 4. Ще значи: „нека съдържа езика си от зло“ (Пс. 33, 14)? 44

Слово 10, 11. Злото не е нещо самобитно и как се ражда 77, 83

Слово 10, 11. Злото е недъг на душата и получава живот от нашето нехайство 77, 84

Слово 11. С какво се премахва и унищожава злото? 84

Слово 19. Дори и на шега не бива да вършим зло 119

ЗЛОБА

Слово 3. Изречение на Авва Марк: „злоба, подхранвана от мислите, възбужда сърцето, а умъртвявана с молитва — смирява го 67

ЗЛОПАМЕТНОСТ

Слово 8. Не бива да пренебрегваме злите мисли, за да не паднем в злопаметност 67

Слово 8. Едно е злопаметност, друго е гняв и друго е раздражителност 67

Слово 8. Пример, който показва разликата между тези състояния 68

Слово 8. Ако гингът се задържи, той се превръща в злопаметност и как да се освободим от нея? 68

Слово 8. Разяснение на текста: „ако съм отплащал със зло ономува, който ми е причинявал зло“ (Пс. 7, 5) и н. т. 68

Слово 8. Ние отплащаме със зло за зло не само на дело, но и с думи и с вида си 68

Слово 8. Различни видове злопамятност 69

Слово 8. Как трябва да се подвизаваме против злопамятността? 70

Слово 8. Онзи, който се моли за врага, не е злопамятен 70

ЗЛОСЛОВИЕ

Слово 6. От пренебрегване малкото и наглед нищожното ние падаме в осъждане и злословие на ближните 56

Слово 6. Нищо не гневи Бога така, както когато злословим, осъждаме и укоряваме ближния 56

Слово 6. Разлика между злословие, осъждане и унижаване на ближния и определение на всяко от тях действия 56

ЗОСИМА

Слово 2. Беседи на Авва Зосима със софиста¹⁾ за придобиване смирение 36

Слово 8. Изречение на Авва Зосима за смириенето (че то сломява всички коварства на дявола) 70

И

ИГУМЕН

Слово 17. Как игуменът трябва да се отнася с поверените му братя? 113, 114

Слово 4. *Изобличение*. Как да постъпваме, когато видим, че нашият ближн грешн и какво да сторим, за да го поправим? 46

ИМУЩЕСТВО

Слово 18. Длъжни сме да се разпореждаме с монастирските вещи не като със свои, но като с Божи 116

ИЗКУШЕНИЕ

Слово 7. Според нашето преуспяване, ние придобиваме сила да понасяме изкушенията 63

Слово 7. Нищо така не привлича Божията милост към нас, както понасянето на изкушенията 66

Слово 13. Как трябва да понасяме изкушенията и скърбите? 96, 97

Слово 13. Изкушенията донасят голяма полза на оногова, който ги понася без смущение 98, 99

Слово 13. Примери на търпение в изкушенията 98

Слово 13. Който не понася изкушенията и не изпитва скръб от страстите, той никога и не ще се подвизава за своето очистване 97

Слово 13. Изкушенията съединяват душата с Бога 99

Слово 19. Всяко добро дело или се предшества, или се последва от изкушение 118

Послания. При изкушение трябва да имаме търпение и да се молим 129

Послания. Трябва себе си да считаме виновни за изкушенията 129

Послания. Защо биваме изкушавани? 130

Послания. Както след телата следват сенките им, така и след изпълняване на заповедите — изкушения 130

Послания. Св. Антоний е казал: никой не ще влезе в царството небесно без изкушения 130

ИЗПИТВАНЕ

Слово 10. Ние трябва да изпитваме себе си не само всеки ден, но и всяка година, всеки месец и всяка седмица 80

Слово 11. Всяка вечер и сутрин трябва да изпитваме себе си и как да вършим това? 84

Слово 16. Връщайки се в килията си, след посещаване на братята, трябва да изпитваме себе си 111

Слово 17. Преди да кажем или да извършим нящо, трябва да проверим съгласно ли е то с Божията воля 115

ЙОАН

Слово 12. Думи на св. Йоана Златоуста за последния съд 90

Слово 14. Авва Йоан Колов е казал: човек всеки ден трябва да придобива по малко от всяка добродетел 100

К

КИЛИЯ

Слово 16. Какво означава изречението на Отците: „да живеем в килията е половина и да посещаваме братята е също половина“ 110

Слово 16. Каква е ползата за внимателните от пребиваването в килията и посещаването на братята? 110

Слово 16. Връщайки се в килията, след посещаване на братята, трябва да изпитваме себе си 111

¹⁾ Древногръцки философ (Б. пр.).

КЛЕВЕТА

Слово 18. Как трябва да постъпва онзи, който е оклеветен? 116

КРОТОСТ

Слово 7. Пророк Давид като пример на търпение и кротост 66

Слово 17. Който отбягва ония, които го огорчават, той отбягва от кротостта 115

Послания. Който ненавижда ония, които го огорчават, той ненавижда кротостта 131

Слово 1. Кръщението унищожава всеки грях 24

Л**ЛЕНОСТ (нехайство)**

Слово 11. Трябва да се пазим и от най-малката леност, защото тя ни излага на големи опасности 82

Слово 13. Нехайството и спокойствието разслабват душата 99

ЛЪЖА

Слово 9. Лъжата е чужда на Бога 71

Слово 9. Лъжата е от дявола 71

Слово 9. Три вида лъжа 71

Слово 9. В що се състои лъжата с мисъл 71

Слово 9. В що се състои лъжата с думи? 73

Слово 9. Лъжата произлиза от славолубие, слястолубие и сребролюбие 74

Слово 9. Когато изглежда, че е иаложително да излъжем, как трябва да постъпим? 74

Слово 9. Кой лъже със живота си? 74

ЛЮБОВ

Слово 4. Разлика между изпълняване Божията воля от любов и поради страх 42

Слово 4. Св. Антоний е казвал: „аз вече не се страхувам от Бога, но Го обичам“ 43

Слово 6. Как св. Аммон с любов поправил братя? 60

Слово 14. Как да придобием любов към ближния? 103

Слово 19. Не трябва с думи да просим любов от ближния 118

Слово 19. Нищо не свързва хората така тясно помежду им, както единомислието 118

Слово 19. Любовта към Бога е по-силна от естествената любов 119

Послания. Ако започнем да подозираме ближния и вярваме на своето сърце, с

това ние унищожаваме в себе си любовта към ближния 128

Послания. Любовта е юзда на раздражението 128

Послания. Трябва с любов да покриваме недостатъците на ближния и как да го привлечем към нас 131

М

Слово 5. *Макарий*. Видението на св. Макария като пример колко е полезно да откриваме собствените помисли 53

Слово 12. *Малодушие*. Някои, при постигналите ги скърби, желаят смъртта, но това е неразумно 89

Слово 8. *Марк*. Авва Марк е казал, че злобата, подхранвана с мисли, раздражнява сърцето, а убивана с молитва и надежда, смирява го 67

МИЛОСТИНЯ

Слово 14. Преимуществото на милостинята пред другите добродетели 105

Слово 14. Различни цели на ония, които дават милостиня 105

Слово 14. С каква цел трябва да даваме милостиня и коя милостиня се нарича разумна? 106

Слово 14. Различни видове на телесната и душевна милостиня 106

Слово 14. Всеки, според силите си, може да окаже милост към ближния 106

Слово 4. Мир. Кога човек придобива мир? 45

Слово 14. *Моисей*. Думите на Авва Моисей като пример за самоукоряване 102

МОЛИТВА

Слово 2. Каква е ползата от непрестанната молитва? 37

Слово 8. Молитва за врага — средство против злопаметността 70

Слово 17. Как трябва да се молим при смущение от гняв 114

Слово 18. Защо Авва Пимен е казал, че молитвата е една от главните добродетели? 117

Послания. Трябва да молим Бога да ни дари с внимание и разум за познаване Неговата воля 128

Послания. При изкушение трябва да се молим 129

МОНАХ

Слово 2. Не е присъщо на монаха да се гневи и да разгневява другите 34

Слово 3. Моиахът никога не бива да допусна, шото съвестта му да го изобличава в каквото и да е 38

Слово 5. Причината за падението на монаха е неговата самоувереност 53

Слово 10. Монахът е длъжен да помни думите на св. Арсения: „Арсение, защо си излязъл из света?“ 76

Слово 13. Напредъкът на монаха се проявява чрез изкушенията 95

МОНАШЕСТВО

Слово 1. Защо някои са избрали монашеския начин на живот 26

Слово 1. Подвизавайки се в монашество, Отците не само изпълнили заповедите, но и дарове принесли на Бога и в какво се заключават те? 27

Слово 1. Какво означава всяка от монашеските дрехи? 28, 29

Слово 14. *Мълчание*. Кой разумно пази мълчание? 102

Н

НАВИК

Слово 3. От пренебрегване на съвестта в малкото човек придобива лош навик 40

Слово 9. Може да придобием навик и към доброто и към злото 71

Слово 11. Пример — как страстта може да се обърне в навик 86

Слово 11. Колко е вредно, когато макар само една страст превърнем в навик 87

Слово 12. Трябва да се подвизаваме не само против лошите навици, но и против причините им 92

НАДЕЖДА

Послания. Надеждата в Бога е най-безопасният и най-сигурният път 129

Послания. Надеждата в Бога ни дава успокоение 131

НАМЕРЕНИЕ (цел)

Слово 15. За всяко дело важна е целта, с която то се извършва 108

Слово 16. Трябва всичко да вършим с добро намерение 110

Слово 16. Каква цел трябва да имаме предвид, когато се посещаваме взаимно 111

НАСТАВЛЕНИЕ (наставник)

Слово 5. Необходимо е да имаме наставник по пътя на добродетелта и защо? 51

Слово 5. Врагът мрази не само наставлението, но и самия глас, който го произнася 52

Слово 18. Коя е причината за това, че ние, съзнавайки кое е полезно за нас, не го вършим 116

Слово 11. *Нистерой*. Авва Нистерой е казал: „който се увлича от страстта, той ще стане нейн роб“ 87

О

ОБРАЗ БОЖИ

Слово 12. Какво означава: „да съворим човека по Наш образ, (и) по Наше подобие“ (Бит. 1, 26) 93

Слово 20. Изяснение на изречението на св. Григория: да въздадем на Образа създаденото по образа и пр. 122

Слово 6. *Общежитието* е едно тяло и всички, които са в него, един другиму са членове 60

Слово 1. *Оправдаване* (самооправдаване). Самооправдаването в какви беди вкарва човека 25

ОСЪЖДАНЕ

Слово 6. От пренебрегване малкото и наглед нищожното ние изпадаме в осъждане на ближния 56

Слово 6. Нищо не гневи Бога така, както злословието и осъждането на ближния 56

Слово 6. Разлика между злословие, осъждане и унижаване на ближния и определяне всяко едно от тия действия 56

Слово 6. Колко тежък грях е осъждането 57

Слово 6. Защо е бил осъден евангелският фарисей 57

Слово 6. Разказ за един Старец, който осъдил ближния 57

Слово 6. Защо не бива да осъждаме ближния дори и за неговите явни постъпки? 58

Слово 6. Как един брат въздържал себе си от осъждане на ближния? 59

П

ПИМЕН

Слово 5. Авва Пимен казал: „нашата воля е медна стена между нас и Бога“ 52

Слово 7. Казвал е също: „онзи, който укорява себе си, никога не се смущава“ (и защо?) 63

Слово 7. Изречение на Авва Пимен за самоукоряването 65

Слово 13. Авва Пимен е казал: „Напредъкът на монаха се проявява чрез изкушенията“ 95

Слово 18. Защо Авва Пимен е казал, че да се боим от Бога, да Му се молим и да правим добро на ближния са трите главни добродетели? 117

ПИСАНИЕ

Слово 11. Изяснение на думите: „дъще Вавилонска, опустошителко“ (Пс. 136, 8—9) 83

Слово 13. Изяснение на думите: „докато нечестивците никнат като трева“ (Пс. 91, 8) 98

Слово 14. Послания. Какво означават думите от Св. Писание: „Божията воля е блага, угодна и съвършена“ (Рим. 12, 2) 104, 128

Слово 14. Изяснение на думите: „искайте и ще ви се даде“ и н. т. (Мат. 7, 7) 104

Слово 20. Изяснение на думите: „плени плен“ (Пс. 67, 19; Ефес. 4, 8) 122

Послания. При безчувствие на душата, полезно е да четем Божествените Писания 128

Слово 14. Плътската страст с нищо не се гаси така, както със състраданието към ближния 103

ПОДВИЗИ

Слово 10. Който отначало принуждава себе си към подвизи, той малко по малко преуспява и получава помощ от Бога 76

Слово 10. Какво означава изречението на един св. Отец: „дай кръв и приеми дух?“ 76

Слово 10. Който иска да се научи на духовни подвизи, трябва ден и нощ да се подвизава в това 77

Слово 20, 21. Как са се подвизавали светите мъже, принасяйки себе си в жертва 121, 126

Послания. Ония, които се подвизават, понякога падат, понякога сами свалят противника 130

ПОДОЗРЕНИЕ

Слово 9. Вредно е да подозираме ближния и да вярваме на своите догадки и предположения 72, 73

Слово 9. Забележителен пример, който потвърждава това 72, 73

Слово 17. Не бива да имаме към ближния подозрения, внушавани от врага 115

Послания. Ако имаме подозрение към ближния, чрез него ние премахваме в себе си любовта към ближния 128

ПОМИСЛИ

Каква свобода е имал преподобният Доситей в изповядване своите помисли? 17, 18

Слово 5. Трябва да откриваме нашите помисли и постъпки и всичко да вършим със съветване и каква е ползата от това 51

Слово 5. Пример за ползата, когато откриваме своите помисли и вредата от скриването им 53

Слово 5. Думите на Авва Доротей за самия него, като пример за откриване на помислите 53, 54

Слово 5. Ако някой няма човек, когото би питал за своите помисли, как трябва да постъпва в такъв случай 55

Слово 5. При добра насока на сърцето към Бога, Той ще просвети и малкото дете, за да каже Божията воля 55

Слово 5. Ако изпълняваме нещо добро, трябва да обясняваме на Отците как го изпълняваме, за да не сгрешим 55

Слово 9, 16. Трябва да обръщаме лошите помисли в нас в добри 73, 112

Слово 12. Четири помисла, които отдалечават човека от Бога 94

Слово 18. Как трябва да се борим със страстните помисли? 117

Слово 18. Трябва да изповядваме страстните помисли и каква е ползата от това 117

ПОСЛУШАНИЕ

Слово 1. Послушанието избавя човека от греха и смъртта. Примери за това 30

Слово 1. Послушанието трябва да бъде придружено със смирение 31

Слово 1. Как св. Василий Велики е ценил послушанието 31

Слово 1, 5. Който се е предал в послушание на Отците, той е безгрижен и спокоен 32, 54

Слово 4. Когато изпълняваме каквото и да е послушание, трябва да се стараем да запазим и своето душевно настроение 49

Слово 4. Как трябва да изпълняваме послушанието и как да постъпваме, ако възникне смущение? 48, 49

Слово 17. Как трябва да се държи онзи, който има послушание? 114

Слово 19. Който се осланя на своя разум и на своето мнение, той не може да се подчинява 118

ПОСТ

Слово 15. Как и защо е установен постът на св. Четиридесетница? 107

Слово 15. Как трябва да постъпва онзи, който желае през св. Четиридесетница да се очисти от грехове за цялата година? 108

ПРАЗНИЦИ (Пасха, Петдесетница и др.)

Слово 15. Защо Господ възседнал на осле, когато влязъл в Иерусалим и ние Го сръщаме на този празник с палмови клонки? 109

Слово 20. По думите на св. Григория, как трябва да изпълняваме празничните песнопения и особено на Пасха? 120

Слово 20. Какво означава Пасха Христова? 120

Слово 15. Какво означава това, че не коленичим до Петдесетница? 108

Слово 21. Как трябва да празнуваме паметта на св. мъченици? 124

ПРИСТРАСТЯВАНЕ

Слово 1. Защо не трябва да се пристрастяваме към нещата? 27, 28, 29

Слово 18. За да не паднем в раздражнителност и злопаметност, не бива да се пристрастяваме към нещата 116

ПРОМИСЪЛ

Слово 7, 13. Нищо не се случва с нас без Божия промисъл 64, 95

Слово 7. При всички случаи ние трябва да гледаме нагоре и да се предаваме на Божия промисъл 64

Слово 7. Забележителен пример на преданост на Божията воля 66

Слово 12. Винаги трябва да се надяваме на Бога, защото с нас нищо не става без Божията воля 89

Слово 13, 17. Бог знае кое е полезно за нас и съобразно с това устройва всичко, което се отнася до нас, дори и най-малкото 95, 114

Слово 14. Всичко, което се случва с нас, става или по Божие благоволение, или по допускание 104

Всичко, което се отнася до нас, трябва да предоставим на Бога и да се осланяме на Неговия промисъл 128

ПЪТ

Защо тесният път може същевременно да бъде наречен и широк? 13

Слово 5. Човек само тогава вижда непорочния Божий път, когато изостави своята воля 52

Надеждата в Бога е най-сигурният и безопасен път 129

P

РАЗУМ

Слово 5. На какво се излага човек, който следва своята воля и своя разум (оправдане)? 51

Слово 19. Който се осланя на своя разум и на своето мнение, той не може да се подчинява 118

C

САМОЛЮБИЕ

Самолюбието — корен на всички страсти — се лекува чрез отсичане на собствената воля 12

Слово 1. Свет. Как светът се разпъва за човека и човек за света? 27

СВЕТИИ

Слово 1. Светните са се съединявали с Бога чрез смирен живот 26

Слово 2. Всеки от Светните е вървял по пътя на смиrenomъдрието 34

Слово 2. Колкото повече светните се приближават към Бога, толкова повече виждат себе си грешни. Пример 36

Слово 2. Светните избягват човешката слава 36

Слово 6. Как Светните се отнасят към ония, които съгрешават? 59, 60

Слово 20, 21. Как Светните са умъртвявали себе си и се принасяли в жертва? 121, 126

Слово 21. Защо св. мъченици се наричат жертви одушевени и всесъжения словесни? 124

Слово 21. Светните се приближават към Бога чрез изпълнение на заповедите 126

Слово 13. *Сисой*. Изречение на Авва Сисоя за страстите 96

СКЪРБИ (оскърбления)

Слово 1. От какво човекът след грехопадението се е подхвърлил на всички скърби? 25

Слово 7. Защо понякога ние понасяме оскърблението без смущение? 62

Слово 7. Пример, как един брат, поради презрение към ближните, понасял нанасяните му от тях оскърбления 62

Слово 7. Ние не понасяме оскърбленията, защото не укоряваме себе си 62, 63

- Слово 7.** Ония, които ни оскърбяват, само ни посочват скритите в нас страсти 63
- Слово 7.** Ако скърбим затова, че не получаваме необходимата ни вещ, как да постъпваме в такъв случай 64
- Слово 7.** Всичко скърбно, което се случва с нас, е заради греховете ни 64
- Слово 7.** На какво се оприличава човек, който обвинява другите за своите скърби 66
- Слово 10.** Как трябва да постъпваме, когато някой ни оскърбява ? 80
- Слово 12.** На някои, поради малодушие, във време да скърби, животът им дотягва, но това е неразумно 89
- Слово 12.** Ние трябва да благодарим на Бога, ако сме удостоявани да поскърбим малко тук, за да намерим малко покой 90
- Слово 13.** Бог не пренебрегва и най-малката наша скръб 96
- Слово 3.** Защо се отегчаваме от скърбите ? 96
- Слово 13.** Как трябва да понасяме изкушенията и скърбите 96, 87, 99
- Слово 13.** Чрез скърби душата влиза в светия покой 99
- Слово 13.** Скърбите привличат Божиата милост за душата 99
- Слово 19.** Голям подвиг е да не осъждаме ония, които ни оскърбяват и да не им отмъщаваме 118
- Нека се молим Богу за оногова, който ни досажда, като за благодетел и лекар на нашето сластолюбие 128
- Как трябва да понасяме скърбите, ако имаме грехове и как — ако нямаме ? 129
- Който ненавижда ония, които го оскърбяват, той ненавижда мира в Христа 131

СМИРЕНИЕ

- Чрез отсичане своята воля св. Доротей научил най-доброто средство за възвисяване — смирението 12
- Слово 2.** Само смирението е по-горе от всички мрежи на дявола и ги избягва 13, 34
- Слово 1.** Чрез смиренотъдрие можем да бъдем помилвани 25
- Слово 1.** От смиренотъдрието се ражда послушание 25
- Слово 1.** В какво се състои истинското смиренотъдрие ? 25
- Слово 1.** В смиренотъдрието се съдържа : всяка радост, слава и мир, а в гордостта — всичко обратно 25
- Слово 1.** Смиренотъдрието ни оживява, а високоумието ни умъртвява 25
- Слово 1.** Чедата на смиренотъдрието са : самоукоряване, недоверие към собствения разум и ненавист към собствената воля 26
- Слово 1.** Без смирение не можем да се подчиняваме на заповедите и да достигнем нящо добро 26
- Слово 1.** Светиите се съединили с Бога чрез смирен живот 26
- Слово 2.** Преди всичко необходимо е смиренотъдрие и защо ? 33
- Слово 2.** Чрез смиренотъдрието се славят всички стрели на врага и противника 33
- Слово 2.** Някоя добродетел не може да бъде свършена без смиренотъдрие 33
- Слово 2.** Всеки от Светиите е вървял по пътя на смиренотъдрието 34
- Слово 2.** И смирението само може да ни въведе в царството Божие, но бавно 34
- Слово 2.** Свойства на смирението 34
- Слово 2.** Смирението никому не се гневи и никого не разгневява 34
- Слово 2.** Само смирението се съпротивлява на тщеславието 34
- Слово 2.** То привлича Божиата благодат в душата 34
- Слово 2.** То предпазва душата от всяка страст и всяко изкушение 34
- Слово 2.** При скръб смиреният се самоукорява и така получава спокойствие 34
- Слово 2.** Два вида смирение и в какво се състоят 35, 31
- Слово 2.** Съвършеното смирение се ражда в душата от изпълнение на заповедите 35, 36, 37
- Слово 2, 14.** Колкото повече човек се приближава към Бога, толкова повече чувства себе си грешен. Пример 36, 101
- Слово 2.** Беседа на Авва Зосима със софиста за придобиване на смирение 36
- Слово 2.** На смирение не можем да се научим само от думи, то се придобива от опит и дела 37
- Слово 2, 5.** Думите на Авва Агатона като пример за смирение 37, 55
- Слово 2, 14.** Кой е пътят към смирението ? 37, 103
- Слово 2.** Каква е ползата от това — да считаме себе си по-долу от всички 37
- Слово 2.** Според това как човек се смирява, той получава помощ от Бога и напредва 38
- Слово 2.** Смирението избява човека от много злини и го предпазва от всякакви изкушения 38

Слово 4. Примери на смиреномъдрие и търпение у Авва Доротей 47

Слово 8. Изречение на Авва Зосима за смирението 70

Слово 9. Да осъждаме себе си е проява на смирение 74

Слово 10. Какво трябва да знае онзи, който се моли така: „Господи, дай ми смирение“ и как Бог ни го дава 80

Слово 12. Ако извършим нящо добро, трябва да го закрием със смиреномъдрие 93

Слово 14. Всяка добродетел без смирение не е добродетел 101

Слово 14. Не е възможно да се спасим без смиреномъдрие 101

Слово 14. За изпълнение на добродетелите е нужно смирение 101

Слово 14. Кой се смирява разумно? 102

Слово 17. Който ненавижда охулването, той ненавижда смирението 115

Слово 19. Да не пренебрегваме даването на ближния е проява на смиреномъдрие 118

СМУЩЕНИЕ

Слово 13. Смущението е проява на неразумието и гордостта и от що произлиза? 96

Слово 13. Не трябва да се смушаваме и тогава, когато ни тревожи страст 96

Слово 13. Спокойствието разслабва душата 99

Слово 4. Спор. Не бива да спорим и да съблазняваме брата 49

СТРАСТИ

Слово 1. Чрез изпълнение на заповедите човек се очиства не само от греховете, но и от страстите 24

Слово 1. Разлика между грехове и страсти 24

Слово 2. Смирението предпазва душата от всяка страст 34

Слово 8, 11. Трябва да отсичаме страстите, докато не са се вкоренили в нас 68, 83, 84

Слово 10. Човек може да се намира в три състояния по отношение на страстта; той или действа според нея, или ѝ се съпротивлява, или я изкоренява 78, 79

Слово 10. Понякога човек се въздържа от една страст по внушение на друга 79

Слово 10. Кой изкоренява страстта разумно? 80

Слово 10. На какво се оприличава онзи, който действа според страстта и онзи, който я изкоренява? 80

Слово 11. Всяка страст има за лекарство противоположна ѝ заповед 82

Слово 11. Беседа на един Старец с учениците му за изкореняване на страстите, потвърдена със сравнение 83

Слово 11. Ако страстите се утвърдят в нас, тогава дори и с труд ние не можем сами да ги изкореним 83

Слово 11. Изяснение на текста: „дъше Вавилонска, опустошителко“ (Пс. 136, 8—9) по отношение на страстите 83

Слово 11. Пример за това, как страстта в човека може да стане навик 86

Слово 11. Авва Нистерей е казал: „който се увлича от страстите, той ще стане нейн роб“ 87

Слово 11. Колко е вредно, когато дори една страст стане в нас навик 87

Слово 12. Какво е казал Евагрий за оногова, който се предава на страстите и желае по-скоро да умре? 90

Слово 12. Трябва да се подвизаваме не само против страстите, но и против техните причини 92

Слово 12. Трябва да очистваме душата от страсти и да насаждаме в нея добродетели 92

Слово 12. Всяка страст има противоположна ѝ добродетел 93

Слово 12. Страстите не ни принадлежат по природа, но душата, отклонила се от добродетелите, поради сластолюбие, въдворява в себе си страстите 93

Слово 13. Не трябва да се смушаваме и тогава, когато ни тревожи страст 96

Слово 13. Страстите причиняват скръб на оногова, който постъпва според тях 96

Слово 13. Изречение на Авва Сисоя за страстите 96

Слово 13. За човека е полесно да се бори със страстта, докато още не я е изпълнил на дело, отколкото след като ѝ се предаде 97

Слово 13. Изяснение на думите: „докато нечестивците никнат като трева“ и пр. (Пс. 91, 8) по отношение на страстите 98

Слово 13. Сравняване излизането на Израилтяните из Египет с освобождаване на душата от плена на страстите и греха 98, 99

Слово 13. Когато дяволът вижда, че Бог се е умилостивил над душата и е готов да я помилва, тогава той по-силно я напада и я обременява със страсти 99

Слово 14. Онзи, който служи на болните, се освобождава и от страсти и от борбата с тях 102

Слово 18. Как трябва да се борим със страстните помисли? 117

Слово 18. Трябва да изповядваме страстите помисли и каква е ползата от това? 117

Слово 19. Човек, който действа според страстите, не трябва да вярва на своето сърце 118

Слово 19. С каква цел трябва да желяем да се избавим от страстите? 119

Слово 19. Кой е признакът, че ние доброволно изпълняваме страстта 119

СТРАХ БОЖИ

Слово 4. Два вида страх: първоначален и съвършен и в какво се състоят те? 42

Слово 4. Не можем да достигнем съвършения страх иначе, освен само чрез първоначалния 42

Слово 4. Как човек придобива страх Божии? 45

Слово 4. Дързостта прогонва от душата страха Божии 45

Слово 14. Страхът Божии подбужда душата към спазване на заповедите 100

Слово 18. Защо Авва Пимен е казал: „да се боим от Бога е една от трите главни добродетели“ 117

СЪВЕСТИ

Слово 3. Съвестта е нящо божествено, посеяно в нас от Бога 39

Слово 3. Следвайки своята съвест, Патриарсите и Светните преди Закона са угодили Богу 39

Слово 3. От какво се е явило нужда това, когато хората потъпкали съвестта 39

Слово 3. От нашата воля зависи да се подчиняваме на съвестта, или да я потъпкваме и пренебрегваме 39

Слово 3. В Евангелието (Мат. 5, 25) съвестта се нарича противник и защо? 39

Слово 3. Не трябва да потъпкваме съвестта и в най-малкото и защо? 40

Слово 3. Как трябва да пазим съвестта си по отношение на Бога? 40

Слово 3. Какво означава да пазим съвестта си по отношение нашия ближък 40

Слово 3. В що се състои опазването на съвестта по отношение на нещата? 41

Слово 3. Монахът никога не бива да допуска, щото съвестта да го избличава за каквото и да било 41

Слово 4. Пазенето на съвестта по отношение на ближния ражда смиренотърпение 47

Слово 17. Трябва да пазим съвестта си във всичко 115

Слово 17. Какво трябва да мислим, когато извършим някоя работа според силите си и по съвест? 115

СЪД БОЖИ

Слово 6. Бог не всички хора съди еднакво и защо? 57

Слово 6. Пример — за различието на Божия съд над хората 57, 58

Слово 12. Думи на св. Иоана Златоуста за последния съд 90, 91

СЪРЦЕ

Слово 1. Без съкрушаване на сърцето не е възможно да се освободим от злото и да придобием добродетели 26

Слово 16. От какво се ражда в нас добросърдечие? 112

Слово 19. Човек, бидейки обхванат от страсти, не трябва да вярва на своето сърце 118

Слово 20. Таинство. Каква е силата на таинството на Христовата смърт 122

ТРУД

Слово 2, 14. Телесните трудове водят към смирение, ако се извършват разумно 37, 38, 103

ТЩЕСТЛАВИЕ

Слово 2. Само смирението единствено се съпротивлява на тщеславието 34

Слово 10. Действия на страстта тщеславие 79

Слово 12. Като вършим добро, трябва да отбягваме тщеславието 94

Слово 18. Не бива да показваме себе си нито с думи, нито на дело 117

ТЪРПЕНИЕ

Слово 4. Примери за търпението и смиренотърпението на Авва Доротея 47, 48

Слово 7. Защо понякога ние понасяме оскърбленията без смущение? 62

Слово 7. Пример за това, как един брат, поради презрение към другите, понасял нанасяните му от тях оскърбления 62

Слово 7. Забележителен пример на търпение и кротост у един болен Старец 66

Слово 7. Пример на търпение и кротост в историята за пророка Давида 66

Слово 14. Без търпение и мъжество никой не може да изпълни нито една добродетел 101

Слово 18. Как трябва да постъпваме, когато сме оклеветени? 116

Ние трябва да се молим за оновога, който ни досажда, като за благодетел и лекар на нашето сластолюбие 128

УКОРЯВАНЕ (самоукоряване)

- Слово 2. При скръб, смиреният се самоукорява и така получава спокойствие 34
- Слово 7. Ние понасяме оскърбленията неравнодушно, защото не укоряваме себе си 65
- Слово 7. Самоукоряването е необходимо за всекиго от нас 63
- Слово 7. Авва Пимен е казвал, че онзи, който укорява себе си, никога не се смущава 63
- Слово 7. Как трябва да постъпва онзи, който не намира причина за самоукоряване 63
- Слово 7. Пример за вредата от липсата на самоукоряване 65
- Слово 7. Каква е вредата от това, че ние укоряваме нашите ближни? 65
- Слово 7. Изречения на Авва Антония и Авва Пимена за самоукоряването 65
- Слово 7. Без самоукоряване човек трудно устоява в добродетелта 65
- Слово 6. *Унижение*. В шо се състои унижаването на ближния от нас 57

УСПОКОЕНИЕ

- Слово 7. За придобиване на покой няма друг път, освен самоукоряването 63, 65
- Слово 7. Послания. Ако някой, наистина, е достоен за покой, такъв по Божие устрояване ще получи милост 64, 131
- Слово 11. *Усърдие*. Забележително видение на един прозорлив Старец за усърд-

ните и ленивите в Божествената служба 84, 85

X

- Слово 2. *Хулата* произлиза от гордостта 38

Ч

ЧОВЕК

- Слово 1. В какво състояние е бил човекът в рая? 22
- Слово 1. Защо Бог изгонил човека из рая? 22, 25
- Слово 11. Как човек постепенно трябва да се очисти? 84
- Слово 12. Не е възможно за човека да не пожъне това, което е посеял 91
- Слово 12. Какво означава; „нека сътворим човека по Наш образ, (и) по Наше подобие“? (Бит. 1, 26) 93
- Слово 12. Бог изоставя човека, когато последният направи нящо против своето духовно устройство 94
- Слово 12. Човек никога не бива да остава безгрижен за своето спасение 94
- Слово 12. Даже и един помисъл може да отдалечи човека от Бога 94
- Слово 16. От шо се ражда в човека добросърдечие? 112
- Слово 15. Чревоугодничество. Два вида чревоугодничество и в какво се състоят те? 108

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

на въпросите на преподобния Авва Доротей и отговорите на св. старци Варсануфий и Йоан

А

Арсений. Св. Арсений винаги си казал: „Арсение, защо си напуснал света“? 5

Б

Безмълвие. В шо се състои безмълвието? 63

Безмълвието дава на човека повод към надценяване, преди той да придобие себе си, т. е. да бъде непорочен 63

Истинското безмълвие тогава само има място, когато човек понесе вече кръста 63

В безмълвието трябва да имаме смирение 64

Ако преждевременно оставим всички грижи, то, вместо покой, ще изпадем в силно смущение от врага 65

Безчестие. За придобиване на смирение не е достатъчно само себеунижението, но трябва да понесем и външни оскърбления и неприятности от хората 27

Да не понасяме безчестието е проява на неверие и дяволска съблазън 56

Който желае смирение и не понася безчестие, той не може да достигне смирение 56

Беседи. Не бива да се отпускате в разговори, защото те ни пречат да преуспяваме в Бога 5

Добре е да говорим заради Бога и добре е да мълчим заради Бога 36

Кой говори заради Бога и кой мълчи заради Бога 36

Който иска да говори според Бога, нему Бог ще даде да каже нещо за полза 36

Страхът от тщеславие не бива да ни спира да кажем на брата нещо полезно 39

Как да постъпваме, след като кажем на брата нещо полезно? 39

Трябва да говорим не от тщеславие, но със смирение и страх Божий 38, 39

Ако някой от Старците запита нещо, как да му отговаряме? 41

За да не се увличаме в излишни разговори и да не паднем чрез това в славолюбие, трябва да избягваме многословието 56

Трябва да прекратяваме безполезните разговори 56

Какво се ражда от празните разговори 60

Който иска да стане монах, трябва да се пази от празни разговори 60

Благодарност. Ако някой стори другиму благодетение и онзи благодари, трябва ли да му отговори и как? 32

Всеки трябва с благодарност да търпи всячко, което по необходимост го постига 64

Благодат. Ако не знаеш полезното, слушай оногова, който знае: това е смирение и ще получиш Божията благодат 77

Ближният брат. Какво отношение трябва да имаме към брата, който е казал на Аввата за нашата постъпка? 50

Как да постъпваме при среща с ближнен 56

Ако състрадаваш на ближния, сам ще получиш помощ 63

Как да се избавим от безполезни посещения? 65

Как да постъпваме, ако някой от ближните ни моли за нещо, което не е противно на Божията воля?

По какъв начин трябва да поправяме ближните? 81

Колко трябва да даваме на ближния, когато ни смущава скъперничество или тщеславие 84

Бог жадува да види нашето спасение 10

Борба. Духовните борби правят човека опитен 7

Борба на плътта. От какво произлиза борбата на плътта и как да постъпваме при такава? 4, 5

Как да познаваме, от своята страст ли се изкушава човек, или от врага? 5

Какъв е признакът за съгласие с тази страст 5

При борба на плътта, трябва да избягваме лицето, към което изпитваме влечение 5, 7

За да се избавим от срамните страсти, не трябва с никого да се държим свободно, особено с ония, към които сърцето ни има влечение поради страст 10

Брат. Как да постъпваме, когато видим, че братът върши нящо несъгласно с нашата воля? 42

Трябва да обясняваме на Автата за постъпките на другите братя, но кога и как да вършим това? 42, 43, 44, 45, 46

Как да постъпваме, ако работата, в която няма грях, съблазнява брата? 48

Как да постъпваме, ако се случи да обидим брата с дума и той не разбере това? 49

Ако братята, които имат еднакво послушание с нас, съгрешат в нящо, как да ги поправяме без смущение? 80

Кога и как трябва да правим поклон пред брата, просейки извинение? 82

В

Василий. Как св. Василий говори за благотворителността към ближния? 67

Св. Василий говори, че не е възможно да бъде ученик на Господа оня, който се пристрастява към каквото и да е тукашно 68

Воля. Как да постигнем отсичането на собствената воля? 3

Отсичането на собствената воля е кръвопролитие 3

Отсичането на собствената воля се вмения на човека за жертва 5

Какво значи да се отречем от себе си и да вземем кръста си? 6

Който иска да стане монах, той съвсем не бива да има своя воля 37

Който наистина желае да бъде ученик на Христа, той в нищо не владее над себе си 57

Който живее в общешитие, той в нищо не е властен да постъпва според волята си 67

Отсичането на собствената воля се състои и в това, да не спорим от желание да настояваме на своето 77

Г

Гордост. Трябва да се пазим от надценяване, за да не изгубим всичко 22

Безмълвието дава на човека повод за високоумие, преди той да придобие себе си, т. е. да бъде непорочен 63

Гордостта и самооправдаването пречат на покаянието 82

Грях. Трябва да изследваме своите съгрешения 16

Д

Дела. Трябва да призоваваме Бога при всяка работа и как да правим това? 13

Когато призовем Божието име при някоя работа и все още се съмняваме, как да постъпваме? 13

Когато видим, че нящо не се извършва добре, трябва ли да кажем на оновова, който го върши? 38

ДЕМОНИ (дявол)

Бог не позволява на демоните прекомерно да нападат човека и не им дава пълна власт над него 7

Само великите мъже могат да произнасят забрана против демоните 53

Дяволът ни съблазнява под вид на добро 79

Добро. Нека прикриваме всяко добро, което вършим 6

Ако не считаме, че сме извършили нящо добро, наградата ни ще се запази пълна 6, 8

Добродетел. В какво се състои средният път (на добродетелта), безопасен от падения? 64

Държане. Свободата в държането е причина за всички злини в човека 8

Свободата в държането е майка на страстите 10

Свободното държане не може да се обуздае без сърдечна болка, без трезвост и плач 33

Ж

Жертва. Отсичането на собствената воля се вмения на човека за жертва 5

З

Забрава. Забравата се ражда от нехайството 16

Забравата прогонва топлотата и молитвата 16

Когато човек се увлече и разсее, трябва да се върне в началото на пътя 18

Как да се избавим от забравата и пленяването на помислите 26

Заповеди. Как да постъпваме, когато забравим дадените ни от Стареца заповед или съвет? 13

Когато нарушим заповедта, трябва да бързае да се покаем и да не се предаваме на нехайство 22

Зло. Кое ни помага да изтръгнем от себе си вътрешното зло и истински да се покаем 10

Знание. Когато се яви случай да покажем вашето знание, трябва да мълчим 14

И

Игумен. Ако послушанието, което ни възлагат, превишава нашите сили, трябва да обясним за това на игумена 37

Трябва да обясняваме на Аввата (игумен) за постъпките на другите братя, но кога и как трябва да вършим това ? 42, 46

Имот. Който е предал душата си на духовните Отци, той не бива да се колебае да им предаде най-маловажното (т. е. имота), за да бъде без грижа 1, 2

Исайя. Какво доверие са имали мнозина в Авва Исайя 1

К

Килия. Ако се разсейваме мислено в килията си, трябва да укоряваме себе си и да сложим немощта си пред Бога 9

Книги. Онзи, който служи на болните, може да чете медицински книги 76

Л

Лекуване. Лекарското изкуство не пречи на човека да бъде благочестив 76

Ние трябва да се надяваме не на лекуването, но на Бога, Който умъртвява и оживотворява 76

М

Милост. Милостиня. Трябва да приучваме сърцето си към милост 63

Какво говори св. Василий Велики за благотворителността към ближния ? 67

Молитва. Как трябва да се молим при плътска борба ? 4

Чрез сърдечно страдание можем да придобием постоянна топлина и молитва 16

Забравата прогонва топлината и молитвата 16

Към молитвата на Отците трябва да прибавяме и нашето старание 17

Трябва непрестанно да казваме : „Иисусе, помогни ми“ и Той ще ни помогне 17

Слабите трябва да се съпротивляват на страстните помисли, като призовават името на Иисуса 53

Страстите са демони и се прогонват с името на Иисуса 53

Да имаме заповед (от Стареца) и да се стараем да я спазваме — в това се заключава и подчинението и помненето на Бога 77, 78

Всеки, според силите си, може да запазва помненето на Бога 78

Монах. В какво се състои подвигът на монаха ? 7

Монах е онзи, който изпълнява монашеския подвиг 9

Който желае да бъде монах, той в нищо не може да има своя воля 37

Който желае да бъде монах, пази себе си от празни разговори 60

Как трябва да постъпва монах, когато му подарят нящо ? 86

Мълчание. Многословие то осквернява човека 14

Не можем да обуздаем езика без сърдечна болка, без трезвост и плач 33

Добре е да говорим заради Бога и да мълчим заради Бога 36

Кой говори заради Бога и кой мълчи заради Бога ? 36

Н

Неверие. Проява на неверие е да не понасяме безчестие то 56

Недоумение. Как да постъпваме в случай на недоумение, при неочакван въпрос ? 13

Немощ. Как трябва да се подвизава онзи, който е немощен физически ? 6

Нехайство. Когато заповедта е нарушена, трябва да бързаем да се покаем и да не се прелаваме на нехайство 22

Нистерой. Какво е говорил за себе си Авва Нистерой ? 40

Нищета. Как Господ ублажава бедните духом ? 6

О

Общежитие. Ония, които живеят в общежитието, са като едно тяло 38

Онзи, който живее в общежитие, в нищо няма власт да настъпва според волята си 67

Всичко, което общежитието притежава, е Божие 75

Отричане. В какво се състои съвършеното отричане ? 1

Думите : „ето, ние оставихме всичко и Те последвахме“ (Мат. 19, 27) се отнасят не само за имуществата, но и за помислите и желанията 3

Отци. Който е предал душата си на духовните Отци, той не бива да се колебае да им предаде най-маловажното (т. е. имота) 2

Молитвите на Отците в общезитието помагат на ония, които живеят в него 10
 Как да постъпваме, когато забравим дадените ни от Отците заповед или съвет? 13
 Към молитвата на Отците трябва да прибавяме и нашето усърдие 17
 Отчаянието е голяма радост за дявола 4

П

Плач. Плачът отдалечава от нас свободата в държането 5
 Плачът измива човека от грехове и как можем да го постигнем? 6
 Има ли сърдечен плач без сълзи? 34
 Подозрение. Не приписвай никому това, в което не си сигурен, защото това е гибел за душата 5
 Покаяние. Как да сложим начало на покаянието? 6
 Ако някой пада и пак става, той не може да бъде овладян от нехайството и Бог ще го доведе до състоянието на усърдните работници 17
 Когато нарушим заповедта, трябва да се покаем и да не се предаваме на нехайство 22
 Гордостта и самооправданието пречат на покаянието 82
 Поклон. Как трябва да постъпва онзи, който се изчервява поради тщеславие, когато се покланя на другите? 51
 Трябва ли да се покланяме, когато искаме прошка от по-малките? 52
 Кога и как трябва да се покланяме на брата, просейки извинение? 82
 Помисли. Не бива да се подчиняваме на помислите, внушавани от демоните 8
 Без сърдечно страдание никой не получава дар да различава помислите 14
 Как да се избавим от плена на помислите и от забрава? 26
 Който чистосърдечно обяснява своите помисли на Аввата, той не бива да обръща внимание на думите на другите 35
 Какво значи да внимаваме над своите помисли и кога трябва да вършим това? 40
 Как трябва да се противопоставяме на страстните помисли? 53
 Само великите мъже могат да произнасят забрана против страстните помисли 53
 Немоощните трябва да се съпротивляват на страстните помисли като призовават името на Исуса 53
 Не бива да мълчим за своите помисли, но трябва да ги откриваме на духовните Отци 69
 Онзи, който скрива своите помисли, остава неизцелен 69
 Послушанието. се състои в това — да нямаме своя воля 2
 Грижата заради Бога (послушанието) е духовен подвиг 18

Когато заповядат нещо, не трябва да противоречим, но да го изпълним с послушание, защото това води към смирение 27

Ако послушанието, което ни възлагат, превишава силите ни, трябва да обясним за това на игумена 37

Да имаме заповед (от Стареца) и да се стараем да я пазим, в това се и заключава подчинението 77, 78

В послушанието не бива да униваме, падайки и ставайки, подхлъзвайки се и укорявайки себе си 79

Ако братята, които имат с нас еднакво послушание, съгрешат в нещо, как да ги поправяме без смущение? 80

Похвала. Ако хвалят някого, той трябва ли да отговаря? 28, 30

Какво трябва да кажем на онзи, който се е съблазнил от мълчанието в отговор на похвалата? 29

Защо някой от светните смирено отговаряли на похвалата? 31

Приветливост. В какво се състои приветливостта? 66

Пристрастяване. Как да постъпваме, когато, като имаме нужда от нещо, чувствуваме към него влечение 85, 87

Р

Разсъждение. Без сърдечно страдание никой не получава дар да различава помислите 14

В какво трябва да се състои сърдечният труд на човека, за да пробие дара на разсъждението? 15

С

Самоукоряване. Бог допуска за нас изкушения, за да укоряваме себе си 9

Ако ние, оставайки в килията си, разсейваме своите мисли, трябва да укоряваме себе си и да слагаме немощта си пред Бога 9

Свободно държане (гл. държане)

Скръб. От какво се ражда в сърцето скръб по Бога? 34

Славолюбие. За да не се увличаме в излишен разговор и да не изпадаме по този начин в славолюбие, трябва да избягваме многословието 56

Смирение. Смиренето разкъсва всички вражески мрежи 4

Смиренето не пада, но въздига от падане ония, които го имат 5

Смиренето е оръдие, което изкоренява всички плевели от Господнята нива 5

Считай себе си за нищо и твоят помисъл не ще се смущава 8

Смирението предпазва очите от разсейване и целия човек от всеко зло 13

Какво означава да се смятаме за нищо ? 21

Ако някой смята себе си по-долу от всички твари, а делата му не съответствуват на това, какво да мисли за него ? 24

По какъв път можем по-скоро да достигнем спасение ? чрез трудове или чрез смирение ? 26

Който свързва смирението с труда, той скоро достига целта 26

Който има смирение с унижение, той също достига целта 26

Който има само смирение, той успява, но не така бързо 26

В какво се състои истинското смирение ? 26, 27

Как трябва да постъпва онзи, който желае да придобие истинско смирение ? 26

За да придобие смирение, не е достатъчно самоунищожението, но трябва да понесем и външни хули и неприятности от хората ? 27

За да придобие смирение, не трябва сами да бързаем да извършваме унижителни неща, но да изпълняваме поръчаното 27

Кое довежда до смирение 27

Смирението побеждава всички страсти, а то се придобива с труд 33

Който желае смирение, а не понася безчестието, той не може да постигне смирението 56

В безмълвието трябва да имаме смирение 64

Колкото по-смирен става човек, толкова повече преуспява 65

Ако не знаеш полезното, послушай оногova, който знае, това е смирение — и ще получиш Божията благодат 77

Смущение. Нищо не трябва да говорим със смущение, защото злото не ражда добро 82

Срам. Размишлявайки за всеобщия срам пред Господа, ние не ще смятаме човешкия срам за нищо 56

Странничество (странник). В що се състои странничеството ? 8

Как да се отнасяме със странниците ? 57, 60

Страсти. Без труд и сърдечно съкрушаване никой не може да се избави от страстите и да угоди Богу

Трябва да потъпкваме страстите, за да не ни стъпчат те 5

Смирението побеждава всички страсти 33

Страстите са същото, каквото са скърбите 53

По отношение на всяка страст няма нищо по-полезно от това да призоваваме Божиятo име 53

Страстите са демони и се прогонват чрез призоваване името на Исуса 53

Защо сме побеждавани от страстите и нямаме сили да ги преодолеем ? 53

Страх *Божи*. Трябва да казваме (на брата полезното) със страх Божи 38, 39

Съблазън. Ако съблазним някого, ще бъдем осъдени за това

Сън. Който достигне степената на духовното порастване, той не се упоява от чувствения сън, но само се ползува от естествения 70

Сърце. Чрез сърдечно страдание можем да придобием постоянна топлина и молитва 16

Всеки дар се получава чрез сърдечно страдание 16

В що се състои сърдечното съкрушение 27

От какво се ражда в сърцето скръб по Бога ? 34

Състрадание. Ако състрадаваме на ближните, то и ние ще получим помощ 63

В какво се състои състраданието към ближния 64

Т

Труд. По какъв път можем по-бързо да достигнем спасение : чрез трудове, или чрез смирение ? 26

Който съединява смирението с труда, той бързо достига целта 26

Унижението заменя труда 26

Тщеславие. Как да се освободим от тщеславието ? 10

Самоволното извършване на унижителни неща довежда до тщеславие 27

Когато някой мисли, че отговаря смирено, това е вече тщеславие 28

Не бива да се въздържаеме да казваме на брата полезното, поради страх от тщеславие 39

За тщеславието изобщо 47

Как трябва да постъпва онзи, който, като се покляня на другите, се изчервява поради тщеславие 51

Само ония, които са отхвърлили ветхия човек, могат да бъдат свободни от славолюбие и тщеславие 73

Търпение. Всеки трябва с благодарност да изтърпява всичко, което го постига по необходимост 64

У

Унижение. Който има смирение с унижение, той постига целта, т. е. духовния напредък 26

Унижението заменя труда 26

Що е унижение? 26

Унижението бива двойко 27

Х

Храна. Не бива да я вкусваме с насла-
да 87

Кото я приемаме, трябва да благодарим на
Бога и да осъждаме себе си като недо-
стойни 87

Ч

Човек (човекоугодничество)

Човек трябва да вложи усилие и стара-
ние, а закрилата, милостта и подкрепата
зависи от Бога 55

Ако човек не отсече плътското мъдруване
и не стане по-настойчив, заради Бога,
той ще изпадне в човекоугодничество 68

Чревоугодничество. Чревоугодничеството
не може да се обуздае без сърдечна
болка, без трезвост и плач 33

Чувства. Трябва да обуздаваме органите
на нашите чувства 5

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Предговор към българския превод	3
Предговор	5
Кратко сведение за преподобния Доротея	7
Послание за книгата	12
Разказ за блажения Доситея	15
Слово първо (За отричането от света)	22
Слово второ (За смиреномъдрието)	33
Слово трето (За съвестта)	39
Слово четвърто (За страха Божи)	42
Слово пето (Да не се доверяваме на нашия разум)	51
Слово шесто (Не осъждай ближния)	56
Слово седмо (Да укоряваме повече себе си, а не ближния)	62
Слово осмо (За злопамятността)	67
Слово девето (Не бива да лъжем)	71
Слово десето (Да преминем Божия път разумно и внимателно)	76
Слово единадесето (Да отсичаме страстите)	82
Слово дванадесето (Грижата за спасение)	89
Слово тринадесето (Да понасяме изкушенията)	95
Слово четирнадесето (Съзидане жилище на добродетелите)	100
Слово петнадесето (За св. Четиридесятница)	107
Слово шестнадесето (За посещението на братята)	110
Слово седемнадесето (За наставниците и учениците)	112
Слово осемнадесето (За икономите)	116
Слово деветнадесето (Разни кратки изречения)	118
Слово двадесето (Изречения на св. Гр. Нисски за Пасха)	120
Слово двадесет и първо (За св. мъченици)	124
Послания	128
Въпроси и отговори	132
Азбучник на словата	164
Азбучник на въпросите и отговорите	178

Коректор : Й. Диков

Дадена за набор на :
Издателски коли : 11¼
Формат : 63/95/16

Излиза от печат на : 30. XII. 1954 г.
Печатни коли : 11¼
Гираж : 1800

